

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00283

HEYMISHE UN NOENTE

Yosef Papyernikov

*Permanent preservation of this book was made possible by
LTC James N. Pritzker*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. פאפיערניקאוו
היימישע און נאענטע

י. פאפינערניקאוו

היינזישע אין נאענטע

(דערמאנונגען)

פארלאג
י.ל.פריץ
ביבליאטעק
תל-אביב, ישראל

1958

HAIMISHE UN NU
J. PAPIERNIKOV

Printed in Israel, 1

ניקאוו / היימישע אין נאָענטע /
.ל. פרץ־ביבליאָטעק, תל־אביב

לונדין 31 Allenby

לונדין 59 Allenby

„אורלי“, יסוד המעלה 27, ת"א

יוסף פאפיערניקאוו

אויטאביאגראַפיעס, מעמואַרן און זכרונות געהערן אין דער ליטע-
ראַטור צו די שאַפונגען, וואָס אַ שרייבער הייבט אָן צו שרייבן ווען
סיבאַפּאַלט איס די טונקעלע אַנונג וועגן סוף און פּאַראַנג, אַדער — אין
דער הויכער עלטער, וואָס דיקטירט איס באַוווּסטזיניק און אומבאַוווּסטזי-
ניק — אַנצוהייבן זיך געזעגענען מיט דער ליטעראַרישער וועלט און מיט
די ליינער און — פּאַרוקן זיך אין שאַטן פונעם אייגענעם בוים, וואָס
האַט אויפגעהערט געבן פּרוכט...

וואָס שייך די בלעטלעך פון מיין לעבן — בלעטלעך זכרונות,
מעמואַריסטיק און אויטאביאגראַפיע — האָב איך זיי אַנגעהויבן שרייבן
שוין ביים סוף פון דער בלוטיקסטער, גרויליקסטער מלחמה, וואָס דאַט
נאַצישע דייטשלאַנד האָט דער וועלט אַנגעוואָרפן; אַ מלחמה פון וואָס
דער פּרידלעכסטער און ווייססטער פונעם קריגספּראָנט איז נישט זיכער-
געווען, צי ער וועט זיך לייגנדיק ביינאכט שלאָפן — נאָך זען דעם
מאַרגנדיקן טאָג... אַדער: אויפשטיין און זען, אַז ער איז יונגעהייט, איבער
נאַכט — אַלט און גראַגעוואָרן פון איבערלעבן דעם אייגענעם טויט —
אינעם אומגליק און בראַך פון די נאַענטע.

נישט איינעם פון מייע אייגענע און נאַענטע וועמען איך דערמאן
אין די בלעטלעך פון מיין לעבן — האָט דאָס היטלערישע געשפּענסט
אַרניסגעריסן און פּאַרטריבן פון דער איינגעזעסענער הייס און געצווונגען
ווערן נע־ונד, וואָגעלען איבער אַלע וועגן פון דער וועלט, „גנבענען“ גרע-
נעצן און צו לעבן אויפן אַנגעוויזענעם ביסל חסד פון די אַזוי־גערופענע
דעמאָקראַטישע לענדער; און נישט איינער פון זיי איז, ווי מיליאָנען מייע
ברידער יידן — אומשולדיק פּאַרפייניקט־געוואָרן און אומגעקומען פון אַלע
מיתה־משונות — פון די היטלעריש־רוצחישע הענט.

זאָלן מייע בלעטלעך בלייבן אַן אייביקער אַנדענק נאָך זיי; נאָך
מיין חרוב־געוואָרענער הייס פון מיין וויג, און נאָך די גרעסטע יידישע
קהילות און יידישע קולטור־צענטערן אין אייראָפּע.

היימישע

וועגן מיין היים

„מ'זאל אויספאָרן אַ וועלט, וועט מען נישט זען אַזאַ שטוב“ — אזוי האָט די מאַמע מיינע געזאָגט וועגן דער היים אונדזערער, וועל-כע זי האָט גערופן: די שטוב; געזאָגט האָט זי עס אין מינוטן פון גרויס פאַרביטערונג און ערגערניש, און געמיינט האָט זי דערמיט די אויסטער-לישקייט און אומגעוויינטלעכקייט מיט וואָס מיין היים האָט זיך אויס-געצייכנט.

די מאַמע מיינע איז ווייט נישט אויסגעפאָרן אַ וועלט, און אפילו אַ קליינעם טייל פון איר אויך נישט, פונדעסטוועגן האָט מען זיך געקאָנט פאַרלאָזן אויף אירס אַ מיינונג וועגן דער היים און וועגן יעדן באַזונדער אין איר, און בכלל וועגן מענטשן, זאָכן און געשעענישן, וועלכע זי האָט פריער פאַר אַלץ, באַנומען מיט איר שטאַרק און בלינד געפיל, וואָס פלעגט דער-גיין ביי איר ביז פאַרגעפיל, און דערנאָך ערשט: מיטן פשוטן שכל און געזונטער לאַגיק.

צוליב דער מאַמעס עמפינדלעכקייט און געפילפולקייט איבער וועלכן דאָס געפיל פון אמת און יושר האָט געהאַט ביי איר די אויבערמאַכט — האָט די מאַמע זייער אַ סך געליטן פון פרעמדע און פון אייגענע, איבער-הויפט האָט זי אַ סך געליטן פון דער אייגענער היים, וועלכע זי האָט גערופן: די שטוב. עס האָבן זי געערגערט און מצער-געווען מיר, די זעקס קינדער, וואָס זענען היפּש-דערוואַקסענע שוין — אַרומגעגאַנגען ווי אומ-באַהאַלפענע בלודנע שאַף, וואָס זוכן דעם פאַסטוך וועמען זיי הערן און קאָנען אים נישט געפינען...

אז דער טאַטע פלעגט ביים עסן זיך „וואַשן“ צו אונדז און אַרויס

אויף אונדז מיט טענות הלמאי אַזעלכע „ריזן“ זיצן אינדערהיים און עסן אים אָפּ די ביינער — פלעגט די מאַמע זיך אַ שטעל־טאָן און מיט צער און ווייטיק פאַר אונדזער באַליידיקונג — ווי אַ וואַרף־טאָן דעם טאָטן אין פנים אַרײַן: אַז זײ האָבן נישט קײן טאָטן!...

„אַז זײ האָבן נישט קײן טאָטן“, איז געווען דער מאַמעס שלאַג־וואָרט, מיט וואָס זי האָט אונדז פאַרטיידיקט און געגעבן דעם טאָטן אַנצור־הערן אויף איר שטענדיקן פאַרווורף — הלמאי ער האָט מיט זײנע „קהלישע“ געשעפטן פאַרנאַכלעסיקט די שטוב, דאָס ווייב און די קינדער. דער טאָטע, וואָס איז אויסער אַ פליישהענדלער, אַ קצב, געווען אויך אַ ציוניסטישער עסקן, און אין די שולן געהאַלטן אָפטע דרשות וועגן ארץ־ישׂראל, גאולה און קרן־קימת — האָט נישט געקאָנט פאַרטראַגן, וואָס די מאַמע אַ „יידע־נע“, מישט זיך אין זײנע ענינים. איבערהויפּט האָט ער נישט געוואָלט הערן דער מאַמעס אמתן און פאַרוורפן, וואָס פלעגן גורם־זײן צו אָפטע מחלוקות, ביי וועלכע מיר, די קינדער, זענען געווען בלויז שטומע עדות, וואָס האָבן שטומערהייט געהאַלטן מיט דער מאַמען.

די דאָזיקע מחלוקות האָבן אונדז, די קינדער, — באַגלייט ביז צום אַרויסגיין פון טאָטע־מאַמעס רשות.

דאָס איז נאָר אַ קיצור פון מיין היים־מיליע, וועלכער כ׳האַב שוין געווידמעט צענדליקער לידער, צו וועלכע כ׳וועל זיך נאָך זיכער נישט איינמאַל אומקערן, מחמת די טעמע היים — איז איינע פון מײנע אַנגעוויי־טיקסטע טעמעס.

ס׳קאָן זײן, אַז שוין אין דער דאָזיקער קורצער היים־נאַטיץ האָב איך צופיל דערציילט און אומדיסקרעט אַרויסגעטראַגן פאַר דער עפנטלעכ־קײט, דאָס, וואָס כ׳האַב לכתחילה נישט געוואָלט. אויב עס איז אַזוי — זאָלן עס מיר מוחל זײן די אַלע היימישע מײנע, וואָס זענען על־פּײַנס געבליבן לעבן נאָך אונדזער גרעסטן חורבן.

„מיין היים איז געוועזן דער קוואַל פון מיין אומעט און טרויער“ און געבליבן: מיין אומהיילבאַרע ווונד, וואָס מאַכט מיך אויפֿשרײַען פאַר ווייטיק — ווי לייכט איך זאָל זי נישט באַרירן.

מיין טאטע דער קצב

עס ליגט שוין אין דער טבע פון יונגלעך, אין די יונגסטע יארן צו וועלן זיין גרויס און פיזיש שטארק, און צו באַרימען זיך, אויב נישט מיט דער אייגענער גבורה — מיט דער גבורה פון די נאַענטסטע, און איבער-הויפט — מיט דער גבורה פון טאַטן. אויך איך בין אין דעם פאַל נישט געווען קיין אויסנאַם פון אַנדערע יונגלעך, און באַרימט זיך מיט מיין טאַטן, אַז ער איז דער שטאַרקסטער טאַטע אין דער וועלט... געטאַן האָב איך עס אָבער נישט אַזוי צוליב באַרימעריי, ווי צוליב אַנצוואַרפן אַ מורא אויף יענע יונגלעך, וואָס פלעגן מיך שלאָגן בלויז דערפאַר, וואָס איך בין נישט פעיק-געווען אויף געבן צוריק... דעם אמת געזאָגט, געדענק איך נישט, אַז דער טאַטע זאָל מיך, אָדער עמעצן פון מיינע ברידער, האָבן באַשיצט בעת אַזאַ איבערפאַל מצד אַ שטאַרקער יונגל. דער טאַטע האָט געהאַלטן, אַז צווישן קינדער דאַרף זיך קיין דערוואַקסענער נישט אַריינמישן, און אַז פאַר אַ יונגל, וואָס וויל נישט קריגן געשלאָגן, איז דאָס גלייכסטע: זיצן אין שטוב... פונדעסטוועגן האָב איך די שלעגער-ינגלעך פון אונדזער געסל שטענדיק געדראָט מיט מיין טאַטן, פאַר וועמען זיי פלעגן מורא-האַבן מער ווי פאַר אַ סך אַנדערע טאַטעס, ווייל ער איז געווען אַ קצב; געטראָגן אַ ווייס פאַרבולטיקט פאַרטעך, מיט אַ שטאַל צום שאַרפן מעסערס, אַן אַזוי-גערופענער „מוסאק“, וואָס איז אים געהאַנגען אינדערזייט, ווי אַ זעלנער-י-שער באַיאַנעט, און גערייצט די יונגלעך, ביז קנאה צו מיר — פאַר האָבן אַזאַ טאַטן...

אויך אין מיינע יונגע אויגן איז דער טאַטע אַפטמאַל אויסגעוואַקסן צו אַ שמשון הגיבור, וואָס האָט נישט איינגעלייגט קיין ווענט און זיילן.

נאָר געהאַקט גרויסע זייטלעך פלייש, און דאָס: מיט איין האַנט און מיט אַ שווערן „טאַפּאַר“, וואָס איך האָב געפרוווט אויפהייבן מיט ביידע הענט און נישט געקאַנט.

נאָך מער, האָב איך דעם טאַטן דאָן באַווונדערט, פאַר זיין קאַנען אויפשטיין ווינטער אין אַ קנאַקנדיקן פּראַסט און אין אַ שניי־זאָויערוכע — האַלבע נאַכט, ווען גאַט אַליין וואַלט זיך געפּוילט אַפּערצוקריכן פּון אונטער דער שוואַרצער הימלדעק און אַוועקצולאָזן זיך צום פּראַגער שעכטהויז באַשטעלן פלייש, אַדער: אין אַן אַפּגעדינטן פעלץ, וואָס האָט שוין ווי לעדער געגלאַנצט פּון פעטקייט, און אין שטיוויל מיט קאַלאַשן — אַוועקצו־לייגן זיך אויף דער האַרטער פליישבאַנק, אין דער האַלב־אַפּענער יאַטקע, און אין דער ביטערער פינצטערער קעלט — אַפּוואַרטן דעם „פּאַרגאָן“ וואָס פּלעגט קומען איידער די הענער האָבן זיך געקליבן קרייען...

אַז כ׳בין עלטער געוואָרן, האָב איך אויפּגעהערט דעם טאַטן צו באַווונדערן און אַנגעהויבן אויף אים רחמנות האָבן, הלמאי ער מוז אַוועק־גיין פּון שטוב, ווען די גאַנצע וועלט שלאָפט נאָך און דרייט זיך ערשט איבער אויף דער צווייטער זייט...

אַלס דערוואַקסענער בחור, ווען כ׳האָב שוין בכלל גענומען אויף אַלץ און אויף אַלעמען קוקן מיט אַנדערע אויגן — האָב איך זיך נישט איינמאַל אַליין געשטעלט די פּראַגע, פּונוואַנען דער טאַטע קומט בכלל צו זיין אַ קצב, בעת ער איז סיי אינערלעך אין זיין גאַנצן מהות, און נאָך מער אויסערלעך — נישט ענלעך געווען צו קיין איינעם פּון די אַלע קצבים און קיילער־יונגען — זיינע מכלומרשטע „גוטע ברידער“, וואָס פּלעגן אין גוטן מוט נישט איינמאַל אַפּלאַכן פּון אים, אַז ער איז גאַר קיין קצב נישט, כאָטש דאָס פּאָך קען ער נישט ערגער פּון זיי, נאָר דאָס זיין אַן „איידלמאַן“ אַן „אַרנטלעך מענטשל“ — הרגעט אים אַוועק די פּרנסה, בעת אַלע קצבים מאַכן אַ לעבן „ווער גוטס גינט“...

טראָץ דער „שלעכטער“ מיינונג זייערער, וועגן טאַטן דעם פלייש־פּאַרקויפּער, האָבן זיי אַלע געהאַט פאַר אים דרך־ארץ, ווייל דער טאַטע איז געווען אין זיין „בראַנזשע“ פּון די געציילטע, וואָס זענען נישט געווען

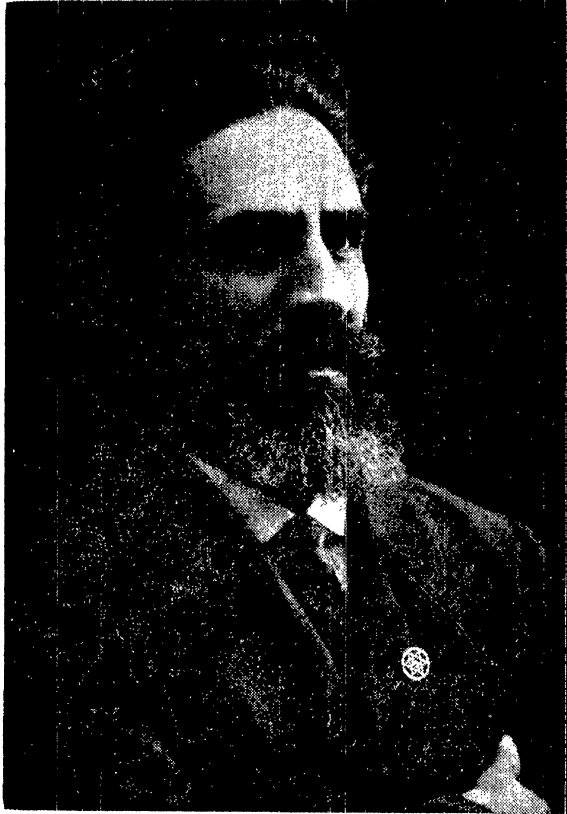
קיין „גראַבע יונגען“, עם הארצים, געקענט זיך אין די קליינע אותיותלעך, זיך אינטערעסירט מיטן ארץ־ישראל־פּראָבלעם, געלייענט די „הצפירה“ און בכלל געווען אַ פאַרגעשריטענער נאַציאָנאַלער ייד — אַ משכיל. צוליב דעם, וואָס דער טאַטע האָט אויך פאַרמאַגט אַ געזעלשאַפטלעכן חוש, האָבן אים די קצבים געמאַכט פאַר זייער סעקרעטאַר אין זייער פּראָפעסיאָ־נעלן קצבים און קיילער־פאַריין, וווּ ער האָט געפירט די פאַרזאַמלונגען, געשריבן פּראָטאָקאָלן, בריוו, בקשות, פאַך־נאַטיצן און פאַך־איבערזיכטן פאַר דער פּרעסע, און אַלס חובב־ציוניק — געשענקט אַ סך צייט דער ציוניסטישער באַוועגונג אין וואַרשע.

צוליב די אַלע „קהלישע געשעפטן“, ווי די מאַמע פּלעגט עס אַנרופן — פּלעגט דער טאַטע אפילו אין גרעסטן ערב־יום־טוב־דיקן יאָריד שטיין אין יאַטקע, ווי אויף איין פּוס, און האַנדלען אַזוי, אַז ער זאָל וואָס גיכער קאַנען פּריי־ווערן, „אַראָפּ פון מאַרק“, ווי ער פּלעגט זאָגן, און — גיין זיך זען מיט „מענטשן“. די קונים פּלעגן דעם טאַטנס אומגעדולד ווי געהעריק אויסנוצן און אַראָפּרייסן פון מקח, כאַפּן „מציאות“ און בגניבה נאָך מיט־כאַפּן אַ מאַרכביין, אַ שטיק פּעטס אָדער פלייש, און נישט איינמאַל אויסנוצן אויך די ענגשאַפט און נעלם־ווערן דעם טאַטן פון אונטער דער האַנט, נישט האַבנדיק באַצאָלט פאַר דעם געקויפטן... נאָך מער האָט דעם טאַטנס צעטראַגנקייט אויסגענוצט דער קיילער־יונג, דער העקער, וואָס פּלעגט צייטנווייז אַרבעטן ביי אים אַלס געהילף אָדער שותף. וויסנדיק, אַז דער טאַטע האָט אַ טבע נישט צו ציילן קיין געלט, נישט צו וויסן וויפל ער האָט געגעבן אָדער גענומען, און איבערצולאָזן אַ פולן שופּלאַד מיט „לייזונג“ אָפּן און הפּקר — פּלעגט ער אָפּוואַרטן, דער טאַטע זאָל אויף אַ רגע זיך אַרויסכאַפּן פון יאַטקע, אָדער, ווי זיין שטייגער איז געווען: אויסציען זיך אַ מידער אויף דער פליישבאַנק און כאַפּן אַ דרעמל, ביי וועלכן מען האָט אומגעשטערט געקאַנט אַרויסטראַגן אפילו די יאַטקע־קלעצער...

אַזאַ איז דער טאַטע, דער קצב, געווען צווישן קצבים, קיילער־יונגען, העקער און טרייבערער. אָבער גאַר אַן אַנדערער איז ער געווען, ווען ער האָט פון זיך אַראָפּגעוואָרפּן די פאַרפעצטע בגדי־חול און געלאָזט זיך אין גאַס־אַריין טרעפּן־זיך מיט מענטשן. עס איז ממש נישט געווען צו דערקע־

נען דאן, אז דאס איז, ווי מען האָט אים אין קיילערגעסל גערופן: דער קליינער שמואל.

געווען צייטן, ווען דער טאטע פלעגט אין אַ יום־טוב אָדער אויף אַ שמחה דערשיינען אין פראַק און צילינדער אין וועלכן ער האָט אויסגע־זען ווי אַ ציוניסטישער מנהיג, וואָס פאַרט אָדער קומט פון אַ קאַנגרעס... ווי כ'האָב אין עלטער פון זעקס־זיבן יאָר געזען אין טאַטן דעם שטארקסטן טאַטן, אַזוי האָב איך מיט יאָרן שפּעטער געזען אין אים אויך דעם חשובסטן טאַטן. איבערגענומען מיט זיין חשיבות האָב איך מיך אַ דאַנק זיין ציוניזם פון וועלכן איך האָב נאָך דאָן קנאַפ־וואָס פאַרשטאַנען. איך האָב נאָר געוווסט, אַז עפעס טראַגט ער זיך אַרום מיט אַ גרויסער זאַך, וואָס מען רופט „אידעע“ און אַז די אידעע זיינע איז: אומקערן זיך צוזאַמען מיטן גאַנצן יידישן פּאָלק אין לאַנד פון די אבות — קיין ארץ־ישׂראל. וועגן דער דאָזיקער שטרעבונג פלעגט ער אָפט רעדן אויך מיט אונדז, די קינדער, און די אויגן פלעגן זיך אים, בעת מעשה, צינדן און לעשן פון בענקשאַפט. צום שטאַרקסטן איז די דאָזיקע בענקשאַפט געקומען צום אויסדרוק ביים שבת־יום־טובדיקן טיש, ווען ער האָט, אַנשטאַט זמירות, געזונגען די „התקוה“, „ציון אדמתי“, „דאָרט וווּ די צעדער“ און אַנדערע העברעאישע און יידישע ציון־לידער; בעתן זינגען פלעגט ער ווי אַ פאַר־ליבטער צו דער געליבטער — וואָרפן אַלע וויילע פאַרבענקטע בליקן אויף סאַקאַלאָוס און הערצלס בילדער, וואָס זענען צונויפגעפאַרט געהאַנגען איינגערעמט אין ברוינע פייך־געשניצטע רעמען, וואָס האָבן מיט זיך פאַר־געשטעלט קרענץ פון הענגלעך טרויבן מיט בינטלעך בלעטער, אין וועלכע ס'האָבן זיך, ווי באַהאַלטן, מגן דודס, באַצייכנטע מיט דער אויפשריפט „ציון“ און אויסער דעם: טינטערס מיט גענדזענע פעדערס, ביי אָפענע ביכער... עטלעכע צענדליק יאָר האָט דער טאַטע אַזוי געחלומט וועגן ציון און דעם חלום אַריינגעוועבט אין זיינע זילבער־ווייסע האָר...

שמואל פאפיערניקאָר ז"ל
(דער פאָנער פונעם דיכטער)

מײן מאמע

אז דער טאטע איז געווען א קצב, איז די מאמע מיידע, ווי דער שטייגער איז — געווען א קצבטע, וועמען די קצבים, קצבטעס און סתם-ווייבער האָבן גערונן „מלכהלע די קילערין“. שוין צום נאָמען מלכהלע האָט דער טיטל „קילערין“ געקלונגען ווי אַ שפּאַס, צו וועלכן די מאמע האָט זיך, בלית-ברירה, צוגעוויינט, כאָטש זי האָט זיך קיינמאָל נישט אַריינגעפאַסט און נישט איינגעלעבט אין דער קצבים-וועלט. נישט אומזיסט איז דעם טאָטן אזוי שווער אָנגעקומען צו פּועלן ביי דער מאמען, זי זאל שטיין אין יאָטקע און צונעמען געלט ביי די קונים; היטן מען זאל די יאָטקע נישט צעטרזאָגן, אָפּנעמען חובות, אָדער אָנעמען באַשטעלונגען ביי די „גאַספּאַדעס“ און „מאָדאָמען“.

געשטאַנען איז די מאמע אין יאָטקע, ווי אין אַן אָפטייק; אַ ציכטיקע, אַ פיין-פאַרקעמטע, אין אַ שטענדיק קלאָרער וויסער שירץ, אַרומגענומען מיט אַ לעדערנעם יאַס אויף וועלכן ס'איז געהאַנגען אַ לעדערנע טאַרבע אַריינצולייגן געלט, וואָס זי פלעגט שטיל ציילן און אָן געקלימפער — צונעמען.

דער מאמעס שטילע און סאָלידע טאָן עפעס, האָט אָבער אין יאָטקע אָפטמאָל גורם-געווען צו קריגערייען צווישן איר מיטן טאָטן. גענומען האָט זיך עס פון דעם, וואָס דער מאמעס רויקייט און שטילקייט האָט דעם טאָטן באַאומרויקט, געמאַכט אומזיכער מיט דער מאמעס פעיקייט אויס-צופירן ווי געהעריק דעם אַמט אַלס קאַטירערין, און, ער פלעגט דערפאַר ביים קלאָץ, הינטערן בופעט, אַלע וויילע איבער די קעפּ פון די קונים — צו איר אַריבערשרייען: ביסט דאָ? נעמסט געלט? שלאָפסט? און נאָך

אזעלכע שרײַענדיקע שאלות, וואָס האָבן דער מאַמען באַליידיקט בײַ טרערן. די מאַמע, וואָס איז בטבע געווען אַ זײער באַשיידענע און צוריקגע-האַלטענע, און געהאַלטן פון שווייגן, אָבער נישט פון פאַרשווייגן — האָט זיך אויך מיטן טאַטן אָפּגערעכנט ערשט דאַן ווען ער איז אַהיימגעקומען און געווען מיט איר אונטער פיר אויגן, אָדער בײַ די שטומע עדות פון די קינדער.

נישט ווייניק קריגערייען פלעגט גורם-זײן אויך דער מאַמעס „פּופן זיך“, ווי דער טאַטע פלעגט אָנרופן איר מקפיד-זײן אויף קליידן זיך רײן, באַשיידן און מיט געשמאַק, מיט וועלכן נישט יעדע פרוי, איבערהויפט אַ קצבטע — איז באַשאַנקען. דעם טאַטנס טענה וועגן דעם, איז געווען, אַז דער מאַמעס „פּופן זיך“ רײסט די אויגן פון די קצבטעס און שכנהשע ווייבער, באַרעדערנס, וואָס טראָגן זי אַרום אין די מײלער אַלס הולטייקע און אויסברענגערין, וואָס מאַכט דעם מאַן נעבעך בדיל-הדל. דער אמת אָבער איז געווען, אַז די מאַמע פלעגט זיך זעלטן פאַרגינען צו קויפן אַ נײ קלייד, נאָר איבערגעניטשעוועט די אַלטע קליידער אַזוי, אַז אַ קלייד, וואָס איז שוין אַלט געווען צען אָדער פּופצן יאָר, האָט אויף דער מאַמען אויס-געזען ווי נאָר-וואָס אַרויסגענומען פון דעם עלעגאַנטסטן דאַמען-געשעפט; דאַקעגן — האָט דער טאַטע יאָ געהאַלטן אין איין צוקויפן-זיך מלבושים, על-פי רוב טאַקע איבערגעאַנגענע, מחמת דער טאַטע האָט געהאַלטן פונעם כלל, אַז אַלטע לעבן איבער נײע, און בכלל ליב-געהאַט „אַנטיקן“, וואָס פלעגן זיך אים שטענדיק „מאַכן“ צו קויפן, און אַהיימגעברענגט אָפטמאַל אזעלכע אומנויטיקע חפצים, וואָס האָבן ווידער גורם-געווען אַ קריג מיטן טאַטן — מצד דער מאַמען.

צום באַדויערן זענען די מחלוקות און אַרומרייסענישן צווישן טאַטע-מאַמע געווען אָפטע דערשיינונגען און צוליב פאַרשידענע סיבות, וואָס די הויפט-סיבה איז געווען: דער מאַמעס וואַרפן יעדן דעם אמת אין פנים-אריין.

אַז כ'דערמאָן זיך אַן דער מאַמעס אַמאָליקע היימישע מלחמות פאַרן אמת, פאַר וועלכן זי האָט מקריב-געווען די ליבע צו זיך פון מאַן, קינדער, קרובים, פריינט און דאָס אײגענע געזונט און לעבן — טראַכט איך, אַז

מיט אזא גערעכטיקייט-געפיל און קאמף-גרייטקייט צו פארטיידיקן דאס גערעכטע, און מיט אזא הילף-גרייטקייט זיך צו טיילן מיטן לעצטן ביסן, ווי די מאמע האט עס געקאנט — וואלט די מאמע מינע, אנטשטאט צו זיין א קצבטע צווישן קצבים, קצבטעס און קיילעריינגען — געדארפט און געקאנט זיין א נוצלעכער מיטגליד אין א סאציאליסטישער באוועגונג צווישן ארבעטער, פראלעטאריער, פאך וועלכע זי האט אין אלע צייטן געהאט גרויס סימפאטיע.

דאס דאזיקע אונטערבאווסזיניקע פראלעטארישע געפיל דער מאמעס, איז געווען, ווי כ'האב עס שפעטער אויסגעפונען — א „משפחה-פעלער“. פון דער מאמעס זיבן ברידער ארבעטער, זענען שוין עטלעכע ביים וויגעלע פון יידישן „בונד“ אין פוילן — אויסגעוואקסן צו זייער וויכטיקע ארבעטערטוער, וואס האבן זיך דערפאר ארומגעוואלגערט אין צארישע תפוסות און אויף פארשיקונגען.

דאס דאזיקע געפיל אויף סימפאטיע און מיטגעפיל צום סאעוולטן און גערעכטן, האט די מאמע איבערגעטראגן אויך אויף אונדז, די קינדער, און מיין ברודער יאנקל האט זיך דערפאר מיט זיין גאנצן יוגנטלעכן ברען אריינגעווארפן אין דער סאציאליסטישער יוגנט-באוועגונג „צוקונפט“, און געווארן איינער פון אירע הויפט-פירער.

ווי מיין מאמעס ברידער, די פעטערס מינע, אזוי האט אויך מיין ברודער יאנקל באצאלט פאר זיין קאנספיראטיווער פאליטישער ארבעט: מיט אפטע ארעסטן, און לסוף — מיט פארשיקט-ווערן קיין סיביר פונווא-נען ס'האט אים באפרייט די אקטאבער-רעוואלוציע.

מיט אים, מיט יאנקלען, איז די מאמע מינע, צו יענער צייט געווען שטאלץ, ווי מיט מיר אלס שרייבער, — מיט יארן שפעטער, ווען זי האט זיך, ווי מיט קמעוה, ארומגעטראגן מיט צייטונג-אויסשניטן פון מינע אפגעדרוקטע לידער.

פון יאנקלען האט דער מאמען נאר געערגערט, הלמאי ער לאזט אזוי ווייניק הערן פון זיך, און געטרייסט זיך דערמיט, וואס ער איז, זיי מען האט איר איבערגעגעבן — דארט אויסגעוואקסן א גאנצע „שישקע“.

מלכה פאפיערניקאָר ז"ל
(די מוטער פונעם דיכטער)

מײן מאמעס געוויין

דער היים מיינער, די „אויסטערלישע שטוב“, ווי די מאמע מיינע האָט זי גערופן — האָב איך אין מיינע בלעטלעך זכרונות, נישט איינמאָל דער-מאָנט, געשילדערט און כאַראַקטעריזירט, געשריבן וועגן איר נישט איין ליד און — עס דאַכט זיך מיר אַלץ, אַז כ׳האַב נאָך וועגן איר ווייניק-וואָס געזאָגט, כאַטש אינדערמאָתן וואָלט גענוג געווען, ווען כ׳וואָלט זי פשוט פאַרגליכט צו אַ שײף אָן אַ רודער; אַ שײף אָן אייביק טרענקענדיקע, אַזאַ אַרם וועלכער אַלע אין איר, פלעגן תמיד, ווי אָן רעטונג-גאַרטלען שווימען ווי אויף ברעטער, זיך אַנכאַפּן אָן אַ שטרוי, און זיך האַלטן אויף נסים... די איינציקע, וועלכע האָט מער פאַרגעפילט ווי פאַרויסגעזען יעדע אַנקומענדיקע סכנא אויף דער היים-שײף, איז געווען די מאמע, וואָס האָט געהאַלטן אין איין שוואַרצע-נביאות-זאָגן; געהאַלטן ווי אין איין שרייען: ראַטעוועט אייך! און אין איין אַלאַרמירן צום שיפקאַפיטאַן, דעם טאַטן מיינעם, וואָס האָט זיך אָבער ווייניק-וואָס גערעכנט מיט דער מאַמעס וואַכזאַמקייט און אומרו; נישט געוואָלט זיך אונטערוואַרפן איר געזונטן אינסטינקט און ריינער לאַגיק און — רויק, נאַכלעסיק און לייכטזיניק — געלאָזט די שײף זיך אַנשלאָגן אָן יעדן האַרטן פעלן, אַזוי לאַנג, ביז ס׳איז געוואָרן פון איר אַ צעלעכערטע „שברה כלי“ אויף נישט-צום-פאַריכטן... צוליבן אומאויפהערלעכן איבערלעבן אַלעמענס טראַגישע אומבאַ-האַלפניקייט און געראַנגל קעגן אונטערגאַנג — פלעגט די מאַמע מיינע, כמעט יעדע נאַכט רעדן, שרייען, וויינען און יאַמערן פון שלאָף... ביזן היינטיקן טאַג גייט מיר נאָך דער מאַמעס נאַכט-געיאַמער;

דאס קלאַגן און באַקלאַגן אין שלאָף — דאָס ביטערע מזל פון די קינדער, און איר אייגן טרויעריק לעבן.

ביזן היינטיקן טאָג זע איד נאָך דאָס אומהיימלעכע בילד ווי דער טאַטע כאַפּט־זיך־אויף אין מיטן נאַכט, צינדט אָן אויף גיך דעם נאַפּט־לאַמפּ, גייט צו צו דער מאַמעס בעט און נעמט איר אַראָפּ די האַנט פון האַרץ — כדי זי זאָל אויפהערן וויינען פון שלאָף, און מיר, די זעקס צעשראַקענע קינדער, אויפגעזעצטע אין די בעטן — זאָלן באַרויקטע, צוריק זיך אַוועקלייגן.

כ'ווייס נישט ווי דער מאַמעס דערשטיקטער געיאַמער, וואָס איז פון שלאָף געקומען ווי פון „יענער וועלט“ האָט געווירקט אויף מיינע אַנדערע פיר ברידער מיט דער איינציקער שוועסטער מיינער; כ'געדענק נאָר, אַז אינדערפרי בעת מיין אויפשטיין פון שלאָף, האָב איך אויף אַלע־מען אין שטוב געקוקט מיט אַזעלכע אויגן, וואָס מען האָט נאָר דאַמלט, ווען מען לעבט איבער עמעצנס טויט...

וועגן מיין מאַמעס געוויין האָב איך נאָך פאַרן שרייבן מיינע בלעטלעך זכרונות וועגן מיין היים — אַנגעשריבן דאָס דאָזיקע ליד:

חלומט זיך מיין קראַנקער מאַמען יעדע נאַכט, דער טויט,
זי וויינט פון שלאָף, און ס'קלאַגט איר קול, ווי ווייט און
אומבאַקאַנט,

און אַלע כאַפּן מיר זיך אויף צעשראַקענע, פון שלאָף,
און זענען: ס'נעמט דער טאַטע איר פון האַרץ־אַראָפּ, די האַנט...

דערנאָך — ווערט שטילער ווי געווען, און אומהיימלעך, אַזוי
ווי נאָר־וואָס וואַלט מען פון דער שטוב אַרויסגעפירט אַ מת;
צומאָרגנס, אַז מיר שטייען אויף נישט אויסגעשלאָפענע, —
דערזעען מיר פאַר זיך דעם טאָג, ווי אונדזער העלן נס...

מיין ברודער איטשע

די דאזיקע בלעטלעך וועגן מיין ברודער איטשע, געהערן אייגנטלעך מער צו זיין אייגענער ביאגראפיע, ווי צו מיין אויטאביאגראפיע. איך גיב זיי אבער דערפאר, ווייל מיין ברודער איטשע האט אזוי-צורזאגן סימבא-ליזירט די טראגישע אומבאהאלפנקייט פון אלע זעקס קינדער אינדערהיים; אן אומבאהאלפנקייט, וואס איז ביי וועמען שטארקער, ביי וועמען שוואכער, פון קינדוויי אן מיטגעוואקסן און אריינגעוואקסן אין אלעמענס רייפע יארן, און ביי קיינעם נישט רייף-געמאכט דעם כוח, צו קאנען אין לעבן זיך שטעלן אויף אייגענע פיס... נאר, ווי פלעגט די מאמע מיינע זאגן וועגן דעם: די עפל פאלן נישט ווייט פונעם בוים; דעם בוים האט זי געמיינט דעם טאטן מיינעם, וועלכער האט זיך דאס גאנצע לעבן געקלהט, פאר-זארגט, אדער געוואלט פארזארגן דאס גאנצע יידישע פאלק, און די אייגענע היים געלאזט ווי א שיף אן א רודער, ריכטיקער: ווי א שיף אן א קאפיטאן...

די בלעטלעך וועגן מיין ברודער איטשע גיב איך אויך, כדי צו פאראייביקן מיט זיי דעם אנדענק פון זיין טראגיש לעבן און נאך מער טראגישן טויט, וואס ער האט, ווי דער טאטע, און ווי הונדערטער טויזנטער יידן — געפונען ביי די נאציס, אונטער די ווענט פון יידישן געטא.

געווען איז מיין ברודער איטשע דער עלטסטער פון אלע מיינע פינף ברידער און יונגער מיט עטלעכע יאר פון דער איינציקער שוועסטער מיינער — לאה, די עלטסטע אינדערהיים. פון מיר איז ער בסך-הכל

עלטער געווען מיט פיר יאָר, און כ'געדענק אים דערפאַר אַזוי גוט, ווי זיך אליין, כאַטש קיין באַזונדערס האָב איך וועגן זיינע קינדער-יאָרן נישט צו דערציילן, ווייל ער האָט זיך, חוץ אויסערלעך, מיט גאַרנישט אונטער-שיידט פון די אַנדערע פינף קינדער, וואָס האָבן ווער מער, ווער ווייניקער, פאַרמאָגט כמעט די זעלבע אייגנשאַפטן און כאַראַקטער-שטריכן — געירשנטע פון טאַטע-מאַמע.

מיין אויפמערקזאַמקייט האָט מיין ברודער איטשע געצויגן אויף זיך, ווען איך בין אַלט געווען צען-עלף יאָר און ער — פערצן-פּופּצן. געווען איז עס דאַמאַלט, ווען ער איז געוואָרן אַ שילער אין דער פּאָך-שולע ביי דער יידישער „גמיינע“ אין וואַרשע, אויף סטאַווקע גאַס.

זוי דאַמאַלט — שטייט ער מיר איצטער פאַר די אויגן אין זיין שוואַרצן טוכענעם שילער-אויפאַרם פאַר וועלכן כ'בין אים זייער מקנא-געווען, ווייל ער האָט אים צוגעגעבן חשיבות און דערוואַקסנקייט, געמאַכט אים שלאַנקער ווי ער איז געווען, און הויך אין מיינע אויגן, הויך שוין באַלד ווי די מאַמע מיינע, כאַטש געווען איז ער אינגאַנצן ענלעך צו מיין קליין-וויקסיקן טאַטן; געכאַפט זיין אַנבליק; געהאַט זיינע פּראַפּאַרציאַנע-לע געזיכטשטריכן; זיינע שוואַרצע קלאַרע אויגן אונטער שוואַרצע לאַנגע ברעמען, און זיין אַרױפגעקעמטן גלאַנציק-שוואַרצן שיינעם קאַפּ האָר, וואָס ביים טאַטן זענען זיי געווען מער געקרויזט און קענדזשעראַוואַט און דערפאַר — אים צוגעגעבן וויקס און מאַיעסטעטישקייט.

יאָרן לאַנג האָט מיין ברודער איטשע געטראָגן דעם שילער-אויפאַרם אויף וועלכן ער האָט קיינמאַל נישט געלאָזט פאַלן אַ שפרענקע-לע, און געהאַלטן אים אַזוי רייך, ווי נאַר-וואָס אַנגעטאַן צום ערשטן מאַל. דער מאַמעס פעדאַנטישע רייניקייט זיינע, איז אויך שטאַרק קענטיק-געווען אויף זיינע שיד, מאַנקעטן, קעלנער, ביכער, העפטן און אויף אַלע אַרבעט-מכשירים, וואָס האָבן אים געדינט צו זיין פּאָך-לימוד: עלעקטראַ-מאַנטער.

אין משך פון יאָרן גיין אין שולע, און אויך שוין נאָך זיין ענדיקן זי, האָב איך מיין ברודער איטשען שטענדיק געזען אינדערהיים איבער זיינע פּאָך-ביכער און העפטן, אָדער: זיך עוסק-זיין מיט צייכן-פּאַפּיר,

מיט בלייערס, פעדערט, מעקערס, צירקלען, ווירעס און נאך אַזעלכע קלייניקייטן, מיט וועלכע ער האָט זיך געגרייט, ווי איך און טאַטע-מאַמע האָבן געמיינט — מרעיש-עולם-זיין מיט זיינע גרויסע אַנטדעקונגען אויפן געביט פון עלעקטרעציטעט, וועגן וואָס ער פלעגט תמיד רעדן און געבן דערקלערונגען איבער די אויפטוען פון עדיסאָנען, מאַרקאַני און אַנדערע דערפינדער. בעת כ'פּלעג אים הערן רעדן וועגן זיי און זען דער-ביי זיינע נאָך מער צעפינקלטע און צעלויכטענע אויגן, איז ביי מיר געווען מער ווי זיכער, אַז וויפל כ'בין אים מקנא פאַר זיין שילער-אויפאַרם, וועל איך אים נאָך אַ סך מער מקנא-זיין פאַר זיין צוקונפט, וואָס וועט אים — פאַרשאַפן רום און כבוד, טאַטע-מאַמען — פרייד און נחת און מיר — די מעגלעכקייט זיך גרויס-צו-האַלטן מיט אים און צו באַרימען זיך מיט אים מער ווי ער אַליין וואָלט עס געוואָלט...

בכדי דער ווונטש פון דער משפּחה מיינער, צו זען אין מיין ברודער איטשען אַ צווייטן עדיסאָן אָדער מאַרקאַני — האָט מיין ברודער געדאַרפט נאָך אַ סך אַרבעטן איבער זיך, נעמען פּראַקטיק, ווי ער אַליין האָט געזאָגט, האָט ער געזוכט וווּ אַנצוקומען אויף פאַרפולקאַמען זיך, און זיך אַנגעשטויסן, ווי יעדעס קינד פון אַן אַרעמער היים — אַן דער ערשטער שוועריקייט: געלט אויף צו צאָלן פאַר וועלן נעמען פּראַקטיק. אַז די שוועריקייט איז סוף-כל-סוף באַזייטיקט געוואָרן, האָט נאָך זיין אַנקומען אין אַן עלעקטראָ-טעכנישער אַרבעט-ביוראַ זיך אַרויסגעוויזן, אַז טעאָרעטיש קען ער דאָס פאַך אויס-געצייכנט, נאָר פּראַקטיש — פאַרשטייט ער עס כמעט נישט. די שולד דערין איז געלעגן אין זיין פאַך-שולע, וואָס האָט פאַר דער פּראַקטישער אויסבילדונג כמעט נישט געזאָרגט. די שולד פון דער שולע, וועלכע ער האָט געענדיקט מיט אַן אויסצייכענונג, האָט אָבער נישט געענדערט די באַציאָנונג צו אים, מצד זיינע אַרבעטגעבער; אַ באַציאָנונג ווי צו אַן אַנ-פּאַנגער, אַ לערנינגל; אַ באַציאָנונג, וואָס האָט אים ווי אַנטווערט, גע-קרענקט און באַליידיקט, אים געטריבן פון איין פּאַסטן צום אַנדערן, אַזוי לאַנג, ביז ער האָט זיך אָפּגעזאָגט צו גיין צו וועמען פּראַקטיצירן און — געבליבן זיצן אינדערהיים.

זיצן אינדערהיים האָט ביי מיין ברודער נישט געהייסן: זיצן מיט

פארלייגטע הענט, נאָר, ווי מען זאָגט עס : על התורה ועל עבודה, אָן עבודה, וואָס אן אמת, נישט קיין פראָדוקטיווע, אַזאַ, וואָס האָט קיין נוצן נישט גע- ברענגט, נישט זיך און נישט קיינעם, נאָר פאַרקערט : געברענגט שאַדן, געשענדט דאָס אויסזען פון דער שטוב — מיט זיין כסדרדיק קלאַפן און לעכערן די ווענט מיט טשוועקעס און האַקעס, און מיט פאַרציען שטריק און דראַטן אויף צו עקספערימענטירן זיינע דערפינדונגען מיט וועלכע ער האָט זיך אַרומגעטראָגן, ווי מיט אַ גרויסן סוד.

מיט זיין פאַרוואַנדלען די שטוב אין אַן עלעקטראַטעכנישער לאַבאָ- ראַטאָריע, האָט ער זיך אַבער אָנגעהויבן אַנשטויסן אָן טאַטע-מאַמעס קעגנערשאַפט ; אַ קעגנערשאַפט, וואָס האָט אין אים אויפגעוועקט פאַר- דראָס און אַ געפיל פון טאָן דוקא אויף להכעיס, און דערפאַר — גורם- געווען צו שאַרפע אויפטריטן מצד אים און טאַטע-מאַמע, און צו זיין ברוגז-ווערן און דערווייטערן זיך פון די אייגענע, אין וועלכע ער האָט אָנגעהויבן צו זען די שטערער אויפן וועג צו זיין קאַריערע...

אין אַזאַ שטענדיק-אַנגעצויגענער, גליאַיקער היים-אַטמאָספערע, וואָס האָט צוליב אים זייער אַפט אויפגעריסן — האָט מיין ברודער איטשע, צום צער און ווייטיק פון טאַטע-מאַמע — אַ פאַרקעשנטער און פאַר- ביטערטער ממשיד-געווען זיינע היימישע עקספערימענטן און פאַרשונגען, וועלכע ער האָט ליידער נישט געקאַנט פאַרווענדן אויף פראַקטישע צוועקן, וואָס זאָלן אים דערמעגלעכן צו ווערן זעלבשטענדיק און אומאָפהענגיק פון טאַטע-מאַמע. אַז ס'איז אים שוין פול-געוואָרן די מאַס פון די אַנצוהע- רענישן און רייבונגען צווישן אים און טאַטע-מאַמע, האָט ער לטוף, מיט דער הילף פון חברים — פאַרלאָזט פוילן און אַוועק קיין דייטשלאַנד אינעם אינדוסטריעלן דיסלדאָרף, פּונתאָנען ער איז נאָך זיבן יאָר אַרבעטן ביי נישט זיין פאָך — צוריקגעקומען אַהיים מיט דעם זעלבן מיט וואָס ער איז אַוועקגעפאַרן : מיט אַנטוישונג און פאַרביטערונג.

געענדיקט האָבן זיך מיין ברודער איטשעס גרויסע חלומות מיט דעם, וואָס ער איז אַ גראַערי, ווי אונטער אַ פריי-געפאלענעם שניי — אַנ- געקומען אַרבעטן פאַר אַ הונגער-לויז — אין אַ פאַבריק פון בלעכענע פּושקעס צו קאַנסערווין...

מיינע חדר-יארן

כ'געדענק נישט וויפל כ'האָב זיי געהאַט, די חדר-יאָרן; כ'געדענק נאָר, אַז זייער אַ סך — אויף צו קאָנען עס פיינט-האַבן דאָס גאַנצע לעבן, און זייער ווייניק — אויף צו געדענקען, וואָס מען האָט אין אים, אַזוי צו זאָגן, געלערנט...

פון חדר געדענק איך נאָר דאָס, וואָס יעדער, וועלכער האָט גע- לערנט אין אַזאַ אַמאָליק חדר — געדענקט: אַ רבין, וואָס איז מיט זיין לומדות און הנהגה, דערגאַנגען ביז לעכערלעכקייט. א „קאנטשיק“ אָן וועלכן דער רבי פלעגט זיך פילן ווי אַן אַ האַנט... און קונדסים, ווייסע חברהניקעס חדר-יינגלעך, וואָס האָבן אויסגענוצט יעדע געלעגנהייט אויף אַפּוּטאַן דעם רבין אַ „שפיצל“ און אַפּרעכענען זיך מיט אים, שוין פאַר אַלעמענס שמיץ...

אין אַזאַ „דערציאונג און בילדונגס-אַנשטאַלט“ האָבן די תלמידים, פאַרשטייט זיך, געדאַנקט גאָט, וואָס עס זענען פאַראַן אויף דער וועלט שבתים, ימים-טובים און חגאות, אַדער סתם אַ געלעגנהייט נישט צו גיין אַ טאָג אין חדר אַריין, ביי מיר, למשל, האָבן זיך אַזעלכע געלעגנהייטן געמאַכט זייער אַפט און אויף זייער לאַנג, ס'פלעגט טרעפן, אַז צוליב אַ פאַר שייכלעך אַדער הייזלעך, און אפילו צוליב אַ היטל — זאָל איך בלייבן זיצן אינדערהיים, אויף אַ סך טעג און וואַכן. די צרה איז נאָר געווען, וואָס כ'האָב די פרייע צייט מיינע, נישט געקאַנט אויסנוצן לויט מיינע ווונטשן און באַגערן, ווייל כ'האָב מיך געשעמט צו ווייזן זיך אינדרויסן אָן אַ היטל אַדער אַן אַרומגעריסענער אין אַ „הילוך“, ווי די מאַמע פלעגט עס אַנרופן: ס'האָט מיך זייער מצער-געווען דאָס זיצן מיינס אין שטוב, און דאָס זען

מיינע חדר-יארן

דורכן פענצטער ווי די קינדער פון מיין עלטער שפילן זיך און — כ'פלעג זיי מקנא-זיין, כאטש עס האט מיך נישט געצויגן אזוי צו זייערע שפילע-רייען, ווי ס'פלעגט מיך ציען צו וואלד, צו טייך און פעלד און — געווען דערפאר שטענדיק אַ „פאַרלומטס“, אַ „פאַרטראַכטס“, צוליב וואָס די מאַמע פלעגט וועגן מיר זאָגן : אַ קינד אַ שטילס און אַן אומעטיקס...

פון מיין זיצן אין שטוב, צוליב דער בושה פאַר מיין „הילוך“, האָט די מאַמע מיינע נישט ווייניקער צער געהאַט פון מיר אַליק, און זי איז יעדן טאָג, ווען דער טאַטע מיינער איז אַהיימגעקומען פון גאַס, אַרויס קעגן אים מיט איין און דער זעלבער טענה : ס'טייטש ? ווי קאָן עס אַ טאַטע ביי זיך פועלן צו לאָזן אַ קינד זיצן אינדערהיים צוליב אַ שטיקל מלבוש ? ! וואָס וועט פון עס ווערן ? דאָס קינד גייט דאָך ממש איין ! (געמיינט האָט זי צו זאָגן : גייט אויס) און איך האָב בשעת־מעשה נישט געוואָסט, צי מיינט זי, אַז כ'גיי אויס נאָכן חדר, צי נאָכן טייך, וואָלד און פעלד... דער טאַטע ווידער, אויסהערנדיק יעדן טאָג דאָס ביסל מוסר פון דער מאַמען, האָט זיך פילנדיק שולדיק, יעדעס מאָל זיך פאַרענטפערט מיט דאָגות פרנסה, און פאַרזיכערט דערביי, אַז מאָרגן, איבערמאָרגן בלי גדר, נעמט ער מיך און די אַנדערע פיר קינדער, חדר-יינגלעך, און גייט מיט אונדז אויפן גוי'אישן מאַרק „באַנייען“ אונדז. אַזאַ מאָרגן און איבער-מאָרגן פלעגט זיך ציען אַמאָל אזוי לאַנג, ביז עס האָט שוין דער מאַמען מיינער, אַרויסגעברענגט, ווי מען זאָגט עס, „פון די כלים“, און זי האָט אויפגעשפילט דעם טאַטן אַזאַ „סצענע“, אַז ער איז געצוואַנגען-געוואָרן אַ כאַפֿ-צו-טאָן אַלע פינף יינגלעך מיטאַמאָל, איבערגעלאָזט אין שטוב די איינציקע שוועסטער מיט דער מאַמען, געטאָן מיט כעס אַ זעץ הינטער זיך מיט דער טיר און — אַוועק מיט אונדז צום גוי'אישן מאַרק וווּ ס'איז נאָך זיין מיינונג, געווען ביליקער און בעסער. די אמתע „סצענע“ האָט זיך אָבער אַנגעהויבן ווען מיר זענען „באַנייטע“ צוריקגעקומען מיטן טאַטן פון מאַרק.

געשען פלעגט עס צוליב אַט וואָס :

דער טאַטע, וואָס איז בטבע געווען אַ לייכטזיניקער און אומפראַק-טישער און זיך דווקא געהאַלטן פאַר זייער אַ פראַקטישן מענטש — פלעגט

אונדז שטענדיק קויפן גרייטע „אנצוגלעך“ נישט נאך אונדזער מאַס, אויף „אויסצוואַקסן“ (ווי ער פלעגט זאָגן). אַז די מאַמע האָט אונדז דערזען אין זיי, פלעגט זי זיך ממש אָנצינדן פון ערגערניש און אַרויס אויפן טאַטן מיט אַן אמתער און גערעכטער אַטאַקע: ווי נעמט עס אַ טאַטע און שענדט דאָס פנים פון די אייגענע קינדער?! ס'איז דאָך פשוט אַ חרפה מיט זיי זיך צו ווייזן אַזוי צווישן מענטשן! זיי זעען דאָך אויס, נישט געדאַכט זאָל עס זיין, ווי יתומים!...

די מאַמע איז געווען גערעכט: מיר האָבן אין די באַנייטע מלבר-שימלעך פון וועלכע מיר זענען אַרויסגעפאלן — אינדערמאָהן אויסגעזען ווי יתומים אָדער קאַנטאַניסטן. אַז כ'האַב זיך דערזען אַזוי אין שפּיגל, האָב איך, געדענק איך, אויסגעבראַכן מיט געווייז: כ'וועל נישט גיין אַזוי אין חדר אַרײַן, כ'וועל נישט גיין! און — ווידער בין איך געבליבן זיצן אינדערהיים, ביז די מאַמע האָט ווידער אויפגעשפּילט דעם טאַטן אַ „סצע-נע“ און דער טאַטע האָט ווידער אַ נעם-געטאַן אַמאַל מיך, אַמאַל אַ צווייטן ברודער מיינעם, און איז מיט אונדז אַוועק צו „זיין“ שניידער — איבער-מאַכן די געקויפטע מלבושימלעך...

דער טאַטע האָט געהאַט „זיין“ שניידער, „זיין“ שוסטער, „זיין“ בעקער, נאָר קיין אייגענעם קצב האָט ער נישט געהאַט, מחמת ער איז אַליין געווען אַ קצב, געהאנדלט הייסט עס, מיט פלייש, און אַרויסגערופן גרויס חידוש ביי קרובים און „גוטע ברידער“: הלמאי, מען האָט אַזאָ פעט מסחר און אַזאָ מאַגערע פרנסה...

אונדזער קאץ

אַז אַ הויז-באַשעפעניש איז אַפּ צווישן מענטשן אַזוי לאַנג ווי אונדזער קאץ איז געווען ביי אונדז אינדערהיים — קאָן מען זי נישט דורכ-לאָזן און נישט דערמאָנען — בעת די היים איז שוין נישטאַ מער; בעת מען שרייבט שוין וועגן איר זכרונות, אין וועלכע מען דערמאנט אפילו יעדעס טויטע מעבלשטיק, וואָס איז געווען ווי אַנגעזאַפט מיט שטיקער היימיש לעבן.

אַריינגענומען די קאץ אין שטוב אַריין, האָב איך און מיין ברודער קיווע * — בעת מיר זענען געקומען פון חדר און געזען זי אַ ברעקלס, אַ דאַרס און אַ פישטשענדיקס הינטער דער טיר. דער טאַטע מיינער האָט טאַקע באלד אַ געשריי-געטאָן מיר זאָלן דאָס קעצל תיכף אַרויסוואַרפן, ווייל ער פאַרטראַגט נישט קיין קעץ, און דער עיקר: ווייל פון שפּילן זיך מיט קעץ, קריגט אַ חדר-יינגל אַ קעצישן מוח און פאַרגעסט דאָס לער-נען... נאָר די מאַמע מיינע האָט זיך פאַר אונדז אַנגענומען, געזאָגט, אַז אויפן קעצל איז נעבעך אַ גאַטס רחמנות, געגעבן עס די ערשטע קעסט; אַ טעצעלע זיסע טיי פאַרבראַקט מיט אַ שטיקל ווייסע זעמל און — איך מיט מיין ברודער קיווע האָבן מיט דער מאַמעס הילף אויסגעפירט: דאָס קעצל איז געבליבן ביי אונדז.

נישט אַפּגערעדטערהייט, האָבן מיר אַלע דאָס קעצל גערופן:

---

* אין קריג געוואָרן דעפּאָרטירט פון בעלגיע און אומגעקומען.

קיזשא, און קיזשאָ האָט אָנגעהויבן פאַרשטיין, אָ דאָס מיינט מען זי און — געקומען אויף יעדנס רוף צו לויפן; זיך צוגעווינט צו די קליינע, אַרעמע מאַלצייטן, כאַטש פלייש האָט אינדערהיים נישט געפעלט, ווייל דער טאַטע מיינער, האָט דערמיט געהאַנדלט, נאָר קיזשאָ, האָט די מאַמע געזאָגט, איז נאָך צו יונג אויף צו קאַנען פאַרדייען פלייש, און מילך — האָט מען זיך אַליין נישט פאַרגונען...

דעם קעצלס אַרעמע קעסט האָבן אָבער נישט געשטערט, אָז עס זאָל זיך אין משך פון עטלעכע חדשים אַזוי צעוואַקסן, אָז ס'האָט שוין פון אַלעמענס פאַרציע פלייש אָנגעהויבן צו באַקומען צוגעוואָרפן אונטערן טיש, דער טאַטע זאָל נישט זען און נישט שרייען, אָז מען מאַכט אַ תל פון „בלוט“, און אָז מען דאַרף עס איבערהויפט נישט צוגעוויינען צו קיין פלייש, ווייל עס וועט שפעטער נישט וועלן כאַפן קיין מייז...

די מאַמע האָט פונדעסטוועגן אויסגעקעמפט ביים טאַטן אַ ביסל „טרייבערעכץ“ פאַר דער קאַץ, און זי פלעגט עס יעדן אינדערפרי אַליין ברענגען פון יאַטקע אַדער מיטנעמען די קאַץ אין יאַטקע אַרין; נאָך אַזאַ מאַלצייט האָט זיך די קאַץ זייער לאַנג באַלעקט, זיך געוואָשן ווי צו אַ חתונה, זיך אַוועקגעלייגט אויף דער פלושענער סאַפע, ווי כלומרשט אויף צו כאַפן אַ דרעמל, און איינגעדרייטערהייט ווי אַ בייגל — געשלאַפן אַזוי לאַנג, ביז עמעץ האָט אַ רוף-געטאַן: קיזשאָ! אַדער דער טאַטע מיינער האָט אַ געשריי-געטאַן: אַפשיק! און — זי אַראָפּגעיאָגט.

פון אַלע אונדזערע שטוביקע האָט די קאַץ מורא-געהאַט נאָר פאַרן טאַטן מיינעם. דער טאַטע האָט סתם פיינט געהאַט קעץ און געהאַלטן, אָז אַ קאַץ איז אַ „ריינע קרענק“, און זי דערפאַר גערודפט ביי יעדער געלעגנ-הייט; דאַקעגן איז די קאַץ מיט אַלעמען, איבערהויפט מיט אונדז די קינדער — געווען זייער היימיש, ממש אַ „שמעלקע“ מיט יעדן; זיך געהויקערט און גערופן אָן יעדנס פיס, דערקענט אונדזערע טריט אויף די טרעפּ און זיך געשטעלט אונדז אַפּוואַרטן ביי דער טיר; שטיפּעריש אַרויפגעשפרונגען אויף אונדז, געשטעלט זיך אונדז ווי אַ פּאַפּוגיי אויפן אַקסל; בעתן עסן — זיך צוגעזעצט צו יעדן, געמאַנט און געוואַרט מען זאָל איר אויך עפעס געבן און, מען האָט איר געגעבן, ווייל זי האָט זיך

עס כשר פארדינט, שוין בלויז דערפאר, וואָס זי האָט נישט געכאַפט פון די טעפּ און שיסלעך, נישט גענומען אַליין — ווען מען לייגט אפילו אַנידער גאָלד...

וואָס שייך מיין — איז דער טאַטע געווען גערעכט: די קאץ האָט קיין מיין נישט געגעסן; געכאַפט אַ מוין, איז עס געווען בלויז אויף צו שפּילן זיך מיט איר: געכאַפט און אָפּגעלאָזט, ווידער געכאַפט און ווידער אָפּגעלאָזט כדי זי ווידער צו כאַפּן, אַזוי לאַנג, ביז ס'איז איר נמאס-געוואָרן די שפּיל פון קאץ און מוין און — זי געלאָזט אינגאַנצן נעלם-ווערן.

פונדעסטוועגן, איז אויף אונדזער קאץ, די מפונקת, געווען אַ בעל-בטע, אונדזערע אַ שכנה, און אַן דעם וויסן פון דער מאַמע מיניער, און פון אונדז, די קינדער — זי אַריינגענומען צו זיך אויף אַ גאַנצער נאַכט, כדי זי זאָל ביי איר אויסכאַפּן די מיין פון שטוב; און נישט נאָר, וואָס די קאץ האָט איר קיין איינציקע מוין נישט געסאַפט, נאָך זי, די שכנה אונדזערע האָט דערפאַר געכאַפט אַ פּסק פון דער מאַמען — הלמאי זי האָט זיך עס דערלויבט אויף אַזאַ זאַך...

געשען איז עס אין איינער פון יענע נעכט ווען די קאץ האָט אַנגעהויבן פול-מאַכן די שטוב מיט קעזישער ליבע-מיאָקעריי, און דער טאַטע מיניער, איז געווען געצווינגען זי אַרויסצושטעלן הינטער דער טיר. נאָך איינער אַזאַ נאַכט איז זי אויף עטלעכע טעג פאַרשווינדן-געוואָרן פונדערהיים; אַז זי האָט זיך צוריק אומגעקערט אַן איינגעפאַלענע, אַן אויס-געמאַגערטע און פאַרקויטיקטע, ווי פון אַ ווייטן, שווערן וועג — האָבן מיר זי אַלע נישט פּריינטלעך אויפגענומען, נישט צוגעלאָזט נאָענט צו זיך, זי געיאָגט און געטריבן אַזוי לאַנג, ביז זי האָט זיך גוט אַרוםגעוואָשן און געוואָרן אַזוי רייך ווי געווען.

ווער ווייסט צו וואָס פאַראַ עלטער אונדזער קאץ וואָלט נאָך דער-לעבט ביי אונדז אין נחת און אין כבוד — ווען עס וואָלט זיך איר מיט איינמאַל נישט פאַרגלוסט קיין „פייגעלעך אין בוזים“.

קיין שום זאַך האָט דער קאץ אונדזערער אַזוי נישט אַרויסגע-ברענגט „פון די כלים“, ווי אַ פייגעלע. דערוען אַ פייגעלע אויף דער ראם פונעם פענצטער, אַדער אַריינפליען אין שטוב — האָט זי זיך פאַרוואַנדלט

אין אַ קליין טיגערל, וואָס האָט זיך כסדר געצילט דערויף, געהאַלטן עס אין איין יאָג, אונטערשפּרינגענדיק אַזוי הויך וויפל עס האָט נאָר געקאַנט — כדי צו כאַפּן עס אינדערלופּטן.

איינמאָל, אין אַ זומערדיקן טאָג, ווען די קאָץ האָט פאַר ווילטאָג נישט געוואָסט וואָס צו טאָן מיט זיך, און אַקראַבאַטיש אַרומשפּאַצירט אויפן שמאַלן אייזערנעם אַנלעזן פון באַלקאָן, איז איר אַ פייגעלע נידעריק אַנגעפּלויגן איבערן קאַפּ, און די קאָץ האָט זיך פאַרגעסן, געוואָלט עס כאַפּן מיט די צוויי פּאָדערשטע פּיסלעך, ווי זי פּלעגט כאַפּן אַ צוגעוואָרפּן פּאַפּירן קיילעכל, און איז, פאַרלירנדיק די קעצישע גלייכגעוויכט — אַראַפּ פונעם דריטן שטאַק אויף די האַרטע שטיינער פון גאַס, און גאַרנישט מעשה קאָץ, וואָס בלייבט על-פּיר-רוב שטיין אויף אַלע פּיר — איז זי גע- בליבן ליגן אַ צעמוזיקטע...

די ערשטע, וואָס איז אַראַפּ איר געבן הילף איז געווען — די מאַמע מיינע. די מאַמע האָט זי אונטער אַ פּריילעך געלעכטער פון די שכנהשע ווייבער — איינגעוויקלט אין אַ ווייס טוך, און אַוועקגעטראָגן צום וועטע רינאַרן דאַקטאָר. ס'האָט זיך שוין אַבער נישט איינגעגעבן זי צוריקצו שטעלן אויף אַלע פּיר...

צוליב א קריי...

ווי כ'האב שוין באַמערקט אין מיינע פריערדיקע בלעטלעך זכרונות — בין איך קליינערהייט נישט געווען פון די קונדסים „וויסע־חברהני־קעס“, „שדים“ און „רוחות“, וואָס קערן איבער וועלטן, מאַכן שאַדניגעס און טוען־אַן צרות — פרעמדע און אייגענע טאַטע־מאַמע. וואָס שייד שלאָגן זיך, האָב איך עס אי פיינט־געהאַט, אי נישט געקאַנט, און כ'פלעג דערפאַר קיינמאַל נישט אַנטיילנעמען אין אַ מלחמה מיט די „פלישתים“ אָדער אין אַן אַנדער געשלעג, פון וועלכן קליינוואַרג קומט דאָס רוב אַהיים מיט צעקרעלטע נעזלעך און מיט צעריסענע הימלעך.

פון מיין קינדערהייט געדענק איך נאָר איין געשלעג פון וועלכן כ'האָב זיך נישט אַפגעזאָגט, נאָר גערן אַליין זיך אַריינגעוואַרפן אין אים, כדי צו פאַרטיידיקן מיין כבוד.

אַלט געווען בין איך דאַמאַלט ניין אָדער צען יאָר. אין דעם זעלבן עלטער איז געווען אויך מיין פאַרטנער, דער אַנגרייפער מיינער — אַ יינגל פון איין הויף מיט מיר. צעשלאָגן האָבן מיר זיך צוליב אַט־וואָס :

אין זעלבן הויף וווּ מיר האָבן געוואוינט, האָט אַ געמויערטער פאַרקן אַפגעטיילט נאָך אַ הויף פון אַ צווייטער גאַס, וואָס איז באַקאַנט געווען אונטערן נאָמען וואַלאַווא, אָדער ווי די יידן האָבן זי גערופן: די וואַלווקע. אַז מ'איז געשטאַנען אונטן אין אונדזער הויף האָט מען פון יענער זייט פאַרקן נישט געזען מער ווי אַ געדיכטן קאַפּ פון אַ גרויסן קאַשטאַנבוים און אַ פאַר גרינע שפיצן פון קלענערע ביימלעך, וואָס האָבן זיך ווי אַרויפ־געדראַפּעט, כדי אַריבערצוקוקן צו אונדז... אין די פאַרטאַגן האָט מען פון יענער זייט פאַרקן געהערט אַ לעבעדיק געקריי פון הענער, וואָס

זענען געווען די וועקזייגערס פאר אונדזער הויף, און פאר מיר — מער ווי פאר אלע. געהאט האב איך דאס גליק אי צו וויינען אויף אן אוי-בערשטן שטאק, אי צו שלאפן ביים פענצטער, דורך וועלכן כ'האב געזען דעם גאנצן אנטקעגנאיבערדיקן הויף מיט שאר-ירקות, מיט א באנק אונטער א בוים, און א נידעריק הילצערן פלויטל, וואס האט אפגעטיילט דאס היימישע גערטל פון א הייזקעלע ארום וועלכן ס'האבן ארומשפאצירט עופות, ארומגעלאפן א קוויטשיק חזירל און, ארומגעקוליעט א לאמער גוי — דער באלעבאס.

די אלע פרטים זענען בלויז אן אילוסטראציע פון דער אומגעבונג אין וועלכער ס'האט זיך אפגעשפילט די סצענע פון מיין ערשטן פארביי-סענעס קאמף מיט מיין חבר כאצקעלע, וואס האט גענומען קאנקורירן מיט מיר אין נאכמאכן דאס קרייען פון א האן. אָנגעהויבן האָט זיך עס אַזוי:

איינמאל האב איך באשלאסן אויפצושטיין פריער פאר די הענער, כדי צו דערוויסן זיך צי קרייען טאקע אלע הענער אויס מיט איין מאָל, אָדער איין האָן וועקט אויף דעם אַנדערן... כ'בין אינדערשטיל אַראָפּ פון בעט און צוגעגאנגען צום אָפּענעם פענצטער אָפּוואַרטן דעם ערשטן קריי. צוליב דעם אָבער, וואָס איך בין אויפגעשטאַנען ווען גאָט אַליין איז נאָך געשלאָפן, האָב איך זיך נישט געקאָנט דערוואַרטן און האָב פון אומגע-דולד, אומגעריכט פאַר מיר אַליין — אַ הילכיקן קריי-געטאַן אין שלאָפן-דיקן הויף אַריין... צו מיין גרויסער פרייד און איבעראַשונג, האָט אויף מיין קריי זיך באַלד אָפּגערופן אַ האָן פונעם צווייטן הויף, און נאָך אים — אַ צווייטער און אַ דריטער, און ס'איז געוואָרן אַ געקריי, גאַרנישט ווי אין האַלבער נאַכט...

נאָך אַזאַ דערפאַלג, האָב איך אָנגעהויבן קרייען אויף וואָס די וועלט שטייט: בייטאָג און ביינאַכט און ווען און ווען עס האָט זיך נאָר געלאָזט. פאַרשטייט זיך, אַז כ'האָב באַלד געקראָגן נישט ווייניק קאָנקורענטן, און דער הויף איז אין משך פון אַ קורצער צייט פאַרוואַנדלט-געוואָרן אין אַ שטייג פון הענער און הענדלעך, וואָס האָבן קיינמאַל נישט געקרייעט אינדערצייט...

דער שטארקסטער קאָנקורענט מיינער איז אַבער געווען מיין חבר
 כאַצקעלע, וועלכער האָט געכאַפט דעם „שניט“ און דאָס קרייען מיינס
 נאָכגעמאַכט אַזוי גוט, אַז ער האָט שוין אפילו געפונען צווישן חברה
 קליינוואַרג מבינים, וואָס האָבן געהאַלטן, אַז ער קרייעט שוין בעסער פון
 מיר, און פאַרשאַפט מיר דערמיט גרויס ערגערונג און ביזי בלוט. פון
 טאַג-צו-טאָג האָב איך געפילט, אַז דער שטערן מיינער אַלס קרייער —
 לעשט זיך, פאַלט און וועקט אין מיר אויף אַ שנאה צו מיין קאָנקורענט,
 וואָס האָט שוין אפילו געקאָנט, ווי איך, אָפּנאַרן נישט בלויז די שכנים פון
 אונדזער הויף, נאָר טאַקע די הענער אַליין, פון טאַג-צו-טאָג איז די קנאה
 און שנאה צו אים געוואָקסן אין מיר און געזוכט אַ געלעגנהייט זיך נוקם
 צו זיין אָן אים, ביז — מיין חבר כאַצקעלע האָט מיך סוף כל-סוף אַליין
 פּראַוואַצירט צו אַ ביטער געשלעג פאַר מיין כבוד...

איינמאָל, בעת כ'בין אַראַפּגעקומען אין הויף אַראַפּ, איז מיר אַנט-
 קעגנגעקומען מיין חבר כאַצקעלע, און אַרויספּאָדערנדיק — געטאָן מיר
 אַ קריי גלייך אין פנים אַריין; פאַרשטייט זיך, אַז איך בין אים נישט שול-
 דיק געבליבן און דערלאַנגט אים צוריק אַ קריי אויף וועלכן ער האָט מיר
 געענטפּערט שטאַרקער, און איך אים — נאָך שטאַרקער, און ס'האַט זיך
 צעפלאַקערט צווישן אונדז אַ קריי-געפּעכט, וואָס איז געקומען פון צוויי
 פאַריסענע העלדזלעך מיט אַנגעצויגענע אַדערלעך צום פלאַצן... אַז מיר
 זענען ביידע געוואָרן מיר, אָפּגעשטאַנען, און דאָך נישט געוואָלט אָפּטרעטן
 מיט גאַרנישט — האָבן מיר, פאַרביסענע, זיך אַ וואַרף-געטאָן, ווי צוויי יונגע
 הענדלעך איינער אויפן אַנדערן, פאַרפאַרן זיך מיט די נעגל אין די צע-
 פלאַמטע פנימער און געריסן איינער דעם אַנדערן די האַר פון קאַפּ. איין
 גאָט ווייס, מיט וואָס אַזאַ קאַמף וואָלט זיך געענדיקט — ווען מען וואָלט
 אונדז נישט פּונאַנדערגעריסן צעדראַפּעטע ביז בלוט, און ברוגזע — אויף
 לאַנגע, לאַנגע טעג...

עד היום, וועקט-אויף אין מיר אַ געקריי פון הענער — די זיסטע.
 צאַרטסטע דערינערונגען אָן די קינדער-יאָרן, און דערמאַנט מיך אָן דעם
 דאָזיקן עפיזאָד, און אָן מיין האַרציקסטן יוגנט-חבר כאַצקעלע, וואָס איז, ווי
 איך, געוואָרן אַ יידישער שרייבער, וועמענס נאָמען ס'איז יחזקאל קאַרענ-
 הענדלער.

האלצסקלאדעס

ווי עס איז שוין באקאנט פון מיינע פריערדיקע בלעטלעך זכרונות בין איך שוין קליינערהייט געווען אן אַנטי־מיליטאַריסט און — אויסגע־מיטן, מלחמות" מיט די "פלישתים" אָדער סתם געשלעגן צווישן יינגלעך; כ'בין אויך נישט געשפרונגען ווי זיי, איבער פלויטן, נישט געקלעטערט אויף ביימער און נישט באַטייליקט זיך אין נאך אַזעלכע „אונטערנעמונגען" — נישט דערפאַר, ווייל כ'בין נישט געווען צו דעם איבעריק פלינק און „ספּריטנע", נאָר דערפאַר, ווייל כ'האַב מורא געהאַט צו ריזיקירן מיט מיינע הויזן...

ס'וואָלט אָבער געווען נישט ריכטיק צו מיינען, אַז כ'האַב קליינער־הייט איבערהויפּט נישט געפונען פאַר זיך אַ וועלכע־ס'איז „באַשעפּטיקונג" און צייט־פאַרטרייב אויף פאַרשפּילט־צו־ווערן גלייך מיט אַלע יינגלעך פון מיין עלטער.

דער רבונן של עולם, זעט אויס, פאַרלאָזט נישט אויך די קינדער פון גאָס און ברוק, און ער זאָרגט שוין, אַז יעדעס קינד אינדרויסן זאָל געפינען אַ „תכלית" און זיין פאַרנומען אויף לאַנגע שעהן — כדי צו פאַרגעסן דעם הונגער...

אויך מיר האָט גאָט צוגעשיקט אַ קוואַל פאַר קינדישן אינטערעס און פאַרגעניגן פאַר וועלכן כ'האַב איינמאַל באַצאָלט נישט נאָר מיט דער גאַנצקייט פון מיינס אַ פאַר הויזן, נאָר מיט דער גאַנצער הויט פון מיינס אַ פּוס...

האלצסקלאדעס

א האלבע ניזקע, וואָס גערופן האָט מען עס „דאָס טויטע געסל“. דאָס געסל וווּ איך האָב דורכגעפּאַקט און דורכגעמאַזלט מיין קינד הייט און פריע יוגנט — איז פון איין זייט נישט געווען פאַרבוט מיט הייזער, נאָר אַרומגענומען מיט אַ הויכן ווייס-געקאַלכטן הילצערנעם פּאַרקן, וואָס האָט זיך געצויגן ביז צום ראָג פון איינער פון די לענגסטע געדיכט- באַווינטע יידישע גאַסן פון געוועזענעם יידיש-וואַרשע — די דזשיקע; הינטערן דאָזיקן לאַנגן פּאַרקן האָבן זיך געפונען אַ גאַנצע ריי האַלצסקלאַדעס אין וועלכע עס פלעגן אַריין און אַרויספאַרן הויך-געלאַדענע פּלאַטפאָרמעס מיט קלעצער און ברעטער, וואָס געשלעפט האָבן זיי צוויי איינגעשפּאַנטע הויכע געזונטע פּערד.

איינמאָל, בעת אין געסל האָט זיך באַוויזן אַזאַ באַלאַדענע פּלאַטפאָר- מע און ס'האָט זיך פון הינטן געזען אַרויסגערוקט אַ ברייט שטיק ברעט, וואָס האָט זיך ממש „געבעטן“ מען זאל זיך אַרויפכאַפן און זיך אַרויפזעצן אויף אים, האָב איך, גאַרנישט ווי מיין טבע איז געווען, נישט געלאָזט זיך לאַנג בעטן, און איידער וואָס און ווען — בין איך הינטער די פלייצעס פונעם פּורמאַן — ברייטלעך אַריינגעפאַרן אין אַ האַלצסקלאַד. צו מיין פאַרווונדערונג און פרייד האָבן מיך די אַרבעטער און אויפזעער פונעם האַלצסקלאַד נישט דורכגעטריבן; ווי זיי האָבן מיר נישט געשטערט דאָס אַריינפאַרן — האָט זיי אויך נישט געאַרט מיין אַרומדרייען זיך און מיין באַטראַכטן אין אים דאָס אַלץ, וואָס מיר איז אין אים געווען פּרעמד און אומבאַקאַנט, און געוועקט מיין נייגער.

באַקענענדיק זיך מיט דער ניי-אַנטדעקטער שטילער „וועלט“ וווּ כ'האָב מיט איינמאָל געפונען אַזוי פיל „געהיימע“ ווינקעלעך מיט ווייכע בערגלעך אָפּגעפּאַלענע קאַרע, שפּענער, זעגעכץ און מיט ריחות פון וואַלד און זשיוויצע, וואָס האָט ווי האַניק קלעפיק נאָך געטריפט פון די פריש- צעזעגטע און צעשניטענע ברעטער, — האָב איך זייער אָפט אָנגעהויבן זיך אַריינצוגבענען אין די האַלצסקלאַדעס און אינדערשטיל, מיט נאָך עטלעכע יינגלעך — פאַרברענגט אין זיי שעהען-לאַנג אין באַהעלטעניש און אין קלעטערן אויף די געשטאַפלטע ברעטער, וואָס זענען סאַרטירטע לויטן מין האַלץ און לויט דער לענג און דיק — געווען צעשטעלט ווי

ווענט אונטער שיפע שוואַרק־געדעקטע הילצערנע דעכלעך, וואָס זומער, זענען זיי געווען באַזעצט מיט טשאַטעס טויבן, און ווינטער — באַלייגט מיט שניי.

וועלנדיק איינמאַל אַרויפקריגן־זיך אויף אַזאַ דעכל, כדי פון אויבן־אַראָפּ צו באַטראַכטן מיין ניי־אַנטדעקטן גן־עדן, האָב איך זייענדיק שוין גאַנץ נאָענט צום ציל — געטאָן זיך אַ גליטש אויס אויף אַ גלאַט געהיב־ליעוועט ברעט, און אַ פוס מיינער איז אומגליקלעך אַריין צווישן די ענגע סטיוועס ברעטער, אַזוי, אַז כ'האָב אים ביי קיין אופן נישט געקאַנט אַרויס־ציען; אויף מיין אויפגעהויבענעם געוואַלד, האָבן די אַנגעלאַפּענע מענטשן פונעם האַלצסקלאַד געמוזט צעוואַרפן צוויי אַזעלכע הויכע ווענט פון ברעטער — כדי צו באַפרייען מיין פוס, וואָס האָט נאָכן אַרויסקריגן אים, אויסגעזען ווי מען וואַלט פון אים אַפּגעשוונדן די גאַנצע הויט...

געווען איז עס, דאָכט זיך, דאָס איינציקע מאָל, וואָס כ'בין אהיימ־געקומען פון גאָס מיט „געוואַלד־ריסן“ אין די הויזן און מיט אַ צעבלו־טיקטן אַפּגעשוונדענעם פוס, וואָס האָט אַפּגעקילט טאַטע־מאַמעס כעס אויף מיר, פאַר מיינע הויזן...

דאס טויטע געסל

די גאס, דאָס געסל אָדער געסעלע וווּ מען איז געבוירן און דער־צויגן־געוואָרן און פאַרשפּילט־געווען פאַר דער שוועל פון טאַטע־מאַמעס הויז — די גאס, דאָס געסל אָדער געסעלע איז אַ טייל פון דער היים, אָן וועלכער מען דערמאָנט זיך אַמאָל מיט ליבע, מיט בענקשאַפט און באַדווי־ער — אפילו ווען די קינד־הייט און די יוגנט אין איר, איז נישט געווען קיין געקעכלטע און געוויקלטע אין סאַמעט און אין זייד...

גערופן האָט מען עס דאָס טויטע געסל. כאַטש געהייסן האָט עס : ניזקע, און געווען איז עס נישט קיין געסל פאַר זיך, נאָר אַ טייל פון אַ לאַנגער, שמאַלער גאס, וואָס איז ווי אַ סך פאַרשטאַט און נאַכשטאַט־גאַסן — געלעגן ווי אַ צעהאַקטע שלאַנג, וועמענס קאַפּ ס'האַט זיך אָנגע־שפאַרט אָן גראַען געמזיערטן פאַרקן פון וואַרשעווער ייִדישן בית־הקברות... עד היום ווייס איך נישט פאַרוואָס מען האָט דאָס געסל גערופן „דאָס טויטע געסל“, בעת אינדעראַמתן איז עס דווקא געווען אַ געסל אַ לעבעדיקס און אַ רייכס מיט פריילעכע און טרויעריקע געשעענישן, וואָס וואַלטן גענוג געווען פאַר אַ גאַנץ שטעטל...

צום רייכסטן איז דאָס געסל געווען, ווי יעדע אַרעמע גאס — מיט קינדער. נישט ווייניק איז עס אַבער אויך געבענטשט געווען מיט משוגעים, וואָס האָבן דעם קליינ־וואַרג געגעבן וואָס צו טאָן : נאַכלויפן נאָך זיי ; באַ־וואַרפן זיי מיט שטיקער פוילע עפל ; ווערן פון זיי געיאָגט, און כאַפן פון זיי משוגענע קלעפּ...

ווי אין א סך שפילערייען און ווילדע שטיק פון „ווייסע חברה“. האָב איך זיך אויך נישט באטייליקט אין קיין געיעג נאָך משוגעים, כאַטש אינגאַנצן גלייכגילטיק און פאַסיוו צו זיי בין איך אויך נישט געווען, פאַר-קערט: מיין אינטערעס פאַר אַ משוגענעם איז געווען אַ סך גרעסער ווי ביי די וואָס זענען נאָך זיי נאָכגעלאָפּן און מיט ווילדע קולות געיאָגט זיי, געטריבן, להבדיל ווי הינט. איך, למשל, האָב נאָך אַ משוגענעם געקאַנט נאָכגיין אַ סך גאַסן כדי צו באַקענען זיך בלויז מיט אַלץ וואָס ער טוט און צו הערן, וואָס און ווי אַזוי ער רעדט. צוליב די זעלבע טעמים פלעג איך אויך שעהען לאַנג אָפּשטיין און אַריינקוקן אין אַ פענצטער פון משו-געים-הויז, וואָס האָט זיך געפונען אויף באַניפראַטערסקע.

נישט נאָך יעדן משוגענעם אָדער משוגענער האָב איך אָבער געוואָגט נאָכצוגיין, למשל, נאָכן שוהטס טאַכטער רחל-לאה די משוגענע, וואָס האָט געוווינט אַ טיר אַנטקעגן אַ טיר פון מיין היים, בין איך נישט נאָכגעגאַנגען און אפילו מורא-געהאַט אויף איר אַ קוק-צו-טאָן. דאַקעגן, בין איך גאַנץ נאָענט צוגעגאַנגען און אפילו גערעדט צו דער משוגענער פּאַניעטשקא די „אינטעליגענטקע“ פון צווייטן שכנותדיקן הויף; כ'האָב שוין דאַמאַלט געפילט, אַז פאַניטשקא די „אינטעליגענטקע“ מיט די שטויסן ביכער אונטער די אַרעמס, איז אַ בעסערער מענטש און שטייט העכער פון רחל-לאהן דעם פיפלאקס (בופל-אַקס), וואָס פלעגט אַנוואַרפן אַ פחד אויף אַלע קינדער און אפילו אויף דערוואַקסענע.

כ'האָב נישט בדעה און ס'איז אויך נישט מיין כוונה אויפצולעבן און צו באַשרייבן אַלע טיפן משוגעים פון מיין געבוירן-געסל. פאַרנעמען זיך מיט זיי איז אַן ענין פאַר אַ פּסיכיאַטאַר, אַ לאַמבראַזא; אויסער דעם — וואָלט איך דערמיט ווייט אַרויס פון די ראַמען פון בלעטלעך זכרונות. נישט דערמאַנען זיי אינגאַנצן קאָן איך אָבער אויך נישט, ווייל ווען איך דערמאַן זיך מיין געסל, זע איך זיי צוזאַמען מיט די שווינדזוכט-קראַנקע און כל המינים בעלי-מומים — אין פאַדערגרונט פון דער יידישער אַרעמ-קינה, וואָס האָט, ווי אין אַ סך יידישע גאַסן, געסלעך און געסעלעך — באַוווינט „דאָס טויטע געסל“.

רחל-לאה די משוגענע

קליינערהייט, אלס חדר-יינגל, האָב איך געמיינט, אַז אונדזער טייל
ניזקע גאַס האָט מען גערופן „דאָס טויטע געסל“, נאָר דערפאַר, ווייל אין
אים האָט געווינט רחל-לאה די משוגענע. עס איז גענוג-געווען, אַז עמע-
צער זאָל אַ געשריי-טאָן : רחל-לאה גייט ! — ס'זאָל ווערן אַ ווילדע בהלה,
קודם-כל צווישן קליינוואַרג, וואָס זענען זיך צעלאָפן ווי איבערגעשראַקענע
פייגל, דערנאָך — צווישן די ווייבער, וואָס האָבן פאַר איר מורא-געהאַט
נישט ווייניקער פון די קינדער וועמען זיי האָבן אַריינגעכאַפט אין די
שטובן און פאַרהאַקט הינטער זיך טיר און לאָדן, אַזוי, אַז דאָס געסל פלעגט
מיט איינמאַל, אפילו אין אַ מיטן העלן טאַג, ווי אָפּשטאַרבן פאַר פחד.

מער פון אַלעמען האָט אין אונדזער געסל געליטן פון רחל-לאהן
אונדזער הויז, און מער פון אַלעמען אין אונדזער הויז — די מאַמע מיינע
און מיר, די קינדער — מחמת רחל-לאה האָט געווינט אין שכנות מיט
אונדז אַ טיר אַנטקעגן אַ טיר, און זייענדיק זיכער, אַז דער טאַטע מיינער
איז נישט אינדערהיים, אַן עפּן-געטאָן די טיר און אומגעריכט אויסגע-
וואקסן אויף דער שוועל — אַ צעשוּיבערטע, אַ צעוירענע און אַ שלאַבריי-
קע, מיט צוויי שווערע, נאַכגעלאָזטע הענט און באַרוועסע „סטאַמפּאָליעס“
און מיט צוויי קעלבערנע אויגן פון וועלכע עס איז שווער-געווען צו וויסן
אויף וועמען זיי קוקן און וועמען זיי מיינען...

צוליב רחל-לאהס אויגן, האָט מען זעלטן-ווען אויסגעמיטן צו פילן
דעם טעם פון אירע הענט... על-פי-רוב האָט זי געזוכט אַ קרבן אַ שוואַכן,
אַן אומבאַהאַלפענעם, און זי פלעגט זיך דערפאַר וואַרפן אויף קינדער, ווי
אַ טכויער אויף הינער, געפאַקט אַ קינד, האָט זי דאָס קינדישע קעפל

מיטן פנים אַראָפּ — אַרײַנגענומען פעסט צווישן אירע קלאַצעוואַטע פיס, און מיט די פויסטן געבויקערט און געפויקט אין דער קינדישער פלייצע אַזוי לאַנג, ביז דאָס קינד פלעגט זיך פאַרקײכן און ווערן ברוין און בלאַ פון ווייטיק. די זעלבע חיהשע הנאה האָט זי געהאַט ווען איר פלעגט זיך אײַנגעבן צו פאַרפאַרן מיט די גראַבע אויפגעבלאָזענע פינגער אין אַ וויי-בערשן קאַפּ האָר און זיי רײסן אַזוי לאַנג, ביז זי האָט דערפילט, אַז זי האָט שוין גאַנצע קלומבעס צווישן זיי...

אַז די מאַמע מײנע האָט רחל-לאהן דערזען אויף דער שוועל פון שטוב, פלעגט זי פאַר שרעק פאַרלירן, ממש, דאָס לשון; אַ גליק איז נאָך געווען, וואָס זי האָט נישט פאַרלוירן דעם זכרון און געדענקט, אַז רחל-לאה האָט מורא אימת-מות, נאָר פאַר צוויי מענטשן: פאַר מיין טאַטן, דעם קצב, און פאַר איר טאַטן, דעם שוחט — פלעגט די מאַמע מײנע אַ גע-שרײַטאַן: מיין מאַן גײט! אָדער: דיין טאַטע גײט! און — רחל-לאה האָט זיך אַ צעשראַקענע, מיט אויפגעריסענע גלעזערנע אויגן און מיט אַן אַפן-געוואָרן סליגעדיק מויל, זיך אויסגעדרײט מיטן פנים צו דער טיר, געטאַן אַן אומגעלומפערטן אַקסענעם שפרונג און — נישט געוואָרן.

נישט געקוקט אויף דער מורא, וואָס רחל-לאה האָט געהאַט פאַר מיין און פאַר איר טאַטן, האָבן מיר, די קינדער, און אויך די מאַמע מײנע — נישט אײַנמאַל פאַרזוכט דעם טעם פון אירע הענט... זי האָט, וואָס אַן אמת, נאָך יעדן איבערפאַל אירן, געכאַפט פון מיין טאַטן מוראדיקע קלעפּ, און איר טאַטע, דער שוחט, פלעגט זי אַ צעקאַטעוועטע צובינדן אויף אַ טאַג-צוויי צום בעט און זי נישט אַרויסגעלאָזט, ס'האַט אָבער ווייניק-וואָס געהאַלפן. ווייל דער זכרון האָט איר נישט געדינט, און ס'משוגעת און חיהשן אינסטינקט אירן, האָט מען מיט קיין פעטש און לעדערנע רימענס נישט געקאַנט אַרויסשלאַגן — האָט דאָס געסל געליטן פון איר און אַזוי לאַנג געבעטן ביי גאַט, אַז ער זאָל זי אַוועקנעמען פון דער וועלט, ביז עס האָט זיך דערבעטן:

געשען איז עס אין אײנעם אַ ווינטערדיקן טאַג. רחל-לאה האָט ווי אַלע מאַל געבויקערט קינדער; געריסן ווייבער ביי די האָר; געאַרבעט

ווילדע מעשים און געלאָפן דערנאָך אויפן וואַרשעווער בית־הקברות אויס־
באהאַלטן זיך פאַר איר טאַטן...

איינמאָל, נאָך דעם ווי זי האָט שיעור דערהרגעט אַ קינד אויף טויט
און אַנטלאָפן זיך אויסבאהאַלטן אויפן בית־הקברות, איז דער טאַטע
אירער, דער שוחט, אַוועק נאָך איר, זי אויפגעזוכט צווישן די קברים, און
פאַר דער קודלע האָר, זי אַהיימגעפירט, ווי אַ צעווילדעוועטן אַקס. אינ־
דערהיים האָט ער זי ווידער געבונדן, געגעבן שלעק, רחל־לאה האָט גע־
וואַלדעוועט, גערעוועט ווי מען וואַלט זי געשאַכטן, און עטלעכע טעג זיך
געריסן, ווי אַ געפאַנגענע הינטער פאַרשלאָסענע טירן. אויפן פערטן אָדער
פינפטן טאָג, אַז מען האָט רחל־לאהן פאַרלייכטערט דעם שטוב־אַרעסט,
זי אָפגעבונדן און געלאָזט איינע אַליין אַ פאַרשלאָסענע, האָט זי, אויס־
נוצנדיק די געלעגנהייט, וואָס קיינער איז גראַד נישט געווען אַרום איר —
אויפגעריסן דאָס מיט אייז־באַשלאָגענע פענצטער און — אַרויס...

איך בין גראַד אָנגעקומען פון חדר אַהיים. אַז איך בין צוגעקומען
צום ראַג פון מיין געסל, האָב איך דערזען אַ שוואַרץ געלויף פון מענטשן
און זיך געחידושט, וואָס אַלע שטעלן זיך אָפּ פאַרן הויז פון מיין היים.
אַז כ׳בין צוגעקומען נעענטער, האָב איך קודם־כל באַמערקט און נישט
פאַרשטאַנען פאַרוואָס מען קוקט אַזוי אַרויף צום אָפענעם פענצטער ביים
שוחט אויפן דריטן שטאַק. אַז כ׳האָב זיך אַ נייגעריקער דורכגעשטופט
צווישן די פיס פונעם אָנגעלאָפענעם עולם, האָב איך דערזען ליגן איינגע־
פרעסט אין טיפן שניי אויפן ברוק — אַ פאַרבלוטיקטע מאַסע, וואָס איז
ענלעך־געווען צו רחל־לאהן...

אַז מען האָט זי אַ טויטע אויפגעהויבן, זי געטראָגן אַרויף אין שטוב
און נאָכגעזאָגט „ברוך דיין אמת“ און „געלויבט צו גאָט“ — איז אויף
דעם אָרט וווּ רחל־לאה איז געלעגן — געבליבן אין טיפן שניי אַ רויטע
פאַרעם פון אַ מענטש...

דאָס ערשטע מאָל האָב איך דאַמאָלט געזען אַ דערהרגעטן, אַ מת
און אַ טויט אויף וועלכן מען האָט געבעטן...

מאירל

צוויי שרעק־געשטאלטן, וואס האָבן זיך מיר פון דער פריסטער ביו דער שפעטער יוגנט איינגעקריצט אין זכרון, זענען געווען: רחל־לאה די משוגענע, וואָס איז אַרויס דורכן פענצטער פון דריטן שטאַק און געהרגעט־געוואָרן, און איר ברודער מאירל דער „סוכאַטניק“. די שרעק פאַר רחל־לאהן איז ביי מיר געווען אַ געאַנטע, מען קאָן זאָגן: אַ פיזישע, אַזאַ וואָס זאָגט דיר אונטער צו שטיין כסדר אויפדערוואך און צו היטן זיך נישט צו שטיין נאָענט צום אָרט, וואָס דראָט מיט געפאַר — ווי דאָס איז געווען, דאָס שטיין נאָענט פון רחל־לאהן — מיט דער אומזיכערקייט, נישט צו קריגן פון איר אן אומגעריכטן טאַראַבעניץ אָדער פלעם אונטער די אויגן, אַז מען זאָל זיך בעת מעשה זען מיט דער עלטער־באַבען.

דאַקעגן, איז מיין שרעק פאַר מאירלען דעם „סוכאַטניק“ געווען אַן אומקלאַרע, אַ מטושטושע, אַ שרעק, וואָס האָט זיך גענומען נישט אַזוי פון זיין שרעקלעך אויסזען, וואָס האָט דערמאַנט אַ מענטש פון יענער וועלט — ווי פון דעם, וואָס די מאַמעס פון אונדזער הויף האָבן אָנגעזאָגט די קינדער און מיר בתוכם — נישט צוצוגיין נאָענט צו מאירלען, ווייל ער קאָן אונדז אַנשטעקן...

מיט וואָס מאירל קאָן אונדז אַנשטעקן, האָב איך רעכט נישט גע־וויסט, נאָר, אַז די דערוואַקסענע האָבן געזאָגט: נישט צוגיין — פלעג איך שטיין פונדערווייטנס און קוקן אויף אים ווי ער זיצט תמיד אויף די טרעפ פאַר דער טיר פון זיין וווינונג, אָדער אינדרויסן אויף אַ בענקל פאַרן הויז; תמיד אין זיין שוואַרצער, לאַנגער טוכענער קאַפּאַטע ביז איבער די כאַלעווקעלעך פון זיינע שטיוועלעך, און אפילו אין וואַרעמע ערב־פסחדיקע

טעג — אין אַ וואַרעמען וואַלענעם שאל אַרומגעוויקלט אַרום האַלדו, וואָס איז געווען ביי אים לאַנג און דאַר און ווי קוים געהאַלטן אויף זיך דעם קאַפּ מיטן אויסגעצויגענעם חלבענעם פנים, פון וועלכן עס האָבן ווי אויס-געלאָשענע קנויטן — געשוואַרצט צוויי גרויסע אויגן אונטער אַ טיפן למדנישן שטערן.

לויטן אויסזען איז מאירל אַלט געווען אַכצן-ניינצן יאָר, כאַטש געווען איז ער נאָך אַ בר-מצווה יינגל, וואָס וואָלט געדאַרפט און אפשר נאָך געוואָלט זיך אַ שפּיל-טאַן מיט אַלע יינגלעך אינדרויסן — ווען נישט די קרענק זיינע, וואָס האָט אויף אים אַרויפגעצויגן אַלטקייט, ווי דער טאַטע זיינער, דער שוּחט, וואָלט אים אַנגעטאַן זיינע איבערגעגאַנגענע מלבושים.

מאירל האָט זיך נישט געשפּילט זיך מיט די יינגלעך פון זיין עלטער, נאָר זעלטן אפילו גערעדט צו זיי, און מיר איז אויסער זיין כסדרדיק אונטערהוסטלען — זעלטן אויסגעקומען צו הערן די שטים זיינע. בלויז איינמאַל האָב איך דייטלעך געהערט דעם קלאַנג פון זיין שטים:

געווען איז עס אין אַ לינדן, טרוקענעם ערב-פּסחדיקן טאַג. דאָס „טויטע געסל“, וואָס האָט זיך אונטער די גלעטן פון די ערשטע וואַרעמע ווינטלעך. ווי געוועקט צום לעבן — איז פול געווען מיט ליאַרעם און הילך פון צעשפּילטע קינדער, ווי מיט געצוויטשער פון מחנות פייגל. אינדרויסן איז אויך געזעסן מאירל; געזעסן ווי מען וואָלט אים אַוועקגעזעצט אַ ווינ-טערדיקן, אַן איינגעטוליעטן אין זיין טוכענער קאַפּאַטע, מיט אַן אויפגע-שטעלטן קאַלנער, און אַ געוויקלטן אין דער וואַלענער שאל — זיך וואַרע-מען אויף דער זון. מאירל האָט מיט זיינע גרויסע רעדערדיקע אויגן גע-קוקט אין איין פונקט ערגעץ ווייט פון זיך און ווייט פון אַלץ און אַלעמען, און כ'בין געווען זיכער, אַז ער זעט מיך נישט אַן אַנגעשפּאַרטן אַן אַ לאַמ-טער, און באַמערקט נישט ווי איך נעם די גאַנצע צייט נישט אַראָפּ פון אים די אויגן...

— וואָס שטייטו און קוקסט אויף מיר? דו קענסט מיך נישט? — האָט זיך מאירל פּלוצלינג אויסגעדרייט מיטן פנים צו מיר און געפרעגט מיט תּערומות. פון מאירלס אומגעריכטן פרעג, האָב איך זיך פּאַרלוירן

און נישט געוויסט וואָס צו ענטפערן, נאָר מאירל אַליין האָט מיך אַרויס-
גענומען פון פאַרלעגנהייט און מיט אַ נאַכגעלאָזטן טאָן אין וועלכן עס איז
געלעגן די רעזיגנאַציע פון אַ דערוואקסענעם מענטש, וואָס איז משלים
מיטן גורל — אַ זאָג-געטאָן מער צו זיך ווי צו מיר: גיי, גיי, שטיי נישט,
טאַרסט נישט צוגיין צו מיר, דו ווייסט דאָך! ...!

דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל ווי כ'האַב דייטלעך און קלאַר
געהערט דעם קלאַנג פון מאירלס ווייכער, סאַמעטענער שטים...
געווען איז עס מאירלס לעצטער פסח.

צוזאַמען מיטן זומער איז ער אויסגעגאַנגען ערב סוכות, נאָר איך
האַב אים נאָך געזען אַ סך צייט שפעטער; געזען אים נישט בייטאָג, נאָר
ביינאַכט אויף טרעפּ און שוועלן, אינדערפינצטער...

וויצעק

נישט לאנג נאכן אומגליקפאל מיט רחל־לאהן דער משוגענער, וואָס האָט דורכן פענצטער פון דריטן שטאַק געוואַלט אַרויס אין גאָס און דער־הרגעט געוואָרן — איז אין אונדזער הויף געשען אַ צווייטער אומגליק, וואָס האָט זיך אויך געענדיקט מיט טויט, וועלכער האָט אָבער, נישט ווי ביי רחל־לאהן — אַרויסגערופן אמתן טרויער, קודם־כל ביי חברה קליינ־וואַרג פון „טויטן געסל“, איבערהויפט ביי די קינדער פון אונדזער הויף. געשען איז דאָס אומגליק מיט דער קריסטלעכער וועשנס זונדל וויצעק — דער איינציקער נישט־יידישער חבר מיינער, אין די קינדער־יאָרן.

געווען איז וויצעק עלטער פון מיר מיט פיר־פינף יאָר; דאָס האָט אים אָבער נישט געשטערט זיך צו חברן מיט מיר, ווי ער האָט זיך בכלל געחברט מיט אַלע יידישע קינדער, און ווי ס'האַבן זיך מיט אים געחברט יידישע יינגלעך עלטערע אויך פון אים.

די סיבה פון אַרייננעמען וויצעק אין דער יידישער חברה קליינ־וואַרג און אים אָפגעבן דעם אויבן־אָן, איז געלעגן דערין, וואָס וויצעק איז געווען אַ „מזיק“, אַ „ממזר“, אַ „שד“, אַ „רוח“, וואָס האָט געהאַט אויף זיך אַ יידישן קאַפּ, אַ „זשידאָוסקע קעפעלע“ — ווי זיין מאמע פלעגט אויף אים זאָגן, בעת זי פלעגט זען ווי וויצעק מאַכט נאָך מיט אַלע פּיטשעווקעס, הויות און תנועות: ווי אַ ייד דאָוונט, לייגט תפילין, קושט די מזוזה, און נאָך אַזעלכע יידישע זאַכן, וואָס ער האָט אויפגעכאַפט, אַ דאַנק זיין האַדעווען זיך פון קינדווייז אַן צווישן בלוז יידן. פאַרשטייט זיך, אַז גערעדט האָט וויצעק מער יידיש ווי פויליש, און וואַלט מען, למשל, בעת

זיין רעדן יידיש, נישט געזען זיין דורכגעזיפט פנים מיט לעכער פון זיינע
אמאליקע שווארצע פאקן — וואלט מען אסור נישט געגלויבט, אז דאס
רעדט וויצעק דער וועשנס, דער וויצעק, וואס ליגט זומער־צייט גאנצע
טעג אויפן דאך נעבן זיין מאמעס בוידעממטיבל ווו ער האדעוועט טויבן
און יאגט זיי מיט אַ לאנגער „שטשינע“ צו וועלכער עס איז צוגעבונדן
אַ וויסע שמאטקע.

וויצעקס חשיבות און אַנזען ביי די יידישע קינדער, האָט זיך אָבער
גענומען נישט נאָר פאַר זיין גוט נאָכמאַכן אַ ייד, און אויך נישט פאַר זיין
רעדן יידיש ווי אַ „וואַסער“; דאָס חשיבות ביי זיי האָט ער געווונען צוליב
זיינע „גאַלדענע הענט“, וואָס האָבן געקאָנט אַלץ, וואָס די אויגן האָבן נאָר
געזען. איבערהויפּט האָט ער זיך דערוואַרבן אַנזען פאַר זיין אויסאַרבעטן
און צושטעלן די יידישע יינגלעך אַלץ, וואָס אַ יידיש קינד דאַרף האָבן
אויף יידישע ימים־טובים; אַ שטייגער: אויף חנוכה — חנוכה־לעמפלעך
פון האַלץ און פון בלעך, און חנוכה־דריידלעך מיט יידישע אותיות לויטן
אַלף־בית; „לג בעומר — פּייל־און־בויגנס אויף גיין מלחמה־האַלטן מיט
די פּלישתים; אויף שמחת־תורה — פענער, אויסגעשניטענע מיט טירע־
לעך און מיט אַן אַרון־קודש, און אויסגעמאַלט מיט לייבן, פייגל און „וויזל־
טירן“, צווישן וועלכע ס'האַבן בלויז געפעלט משה מיט אהרנען... צום
בעסטן און צום פּריילעכסטן האָט זיך אָבער וויצעק געפילט פורים־צייט,
ווען ער איז געווען באַוואַרפן מיט באַשטעלונגען אויף גרעגערס און
שווערדן מיט קאסקעס פאַר פורים־שפילער, און ער, וויצעק אַליין, האָט
זיך אויך פאַרשטעלט, געגאַנגען איבער די יידישע הימער, געזונגען
„אַ גוטן פורים מלך, וווּ איך גיי פאַל איך“ און — פאַרדינט שטיקער
געלט...

געאַנדלט מיט וויצעקן האָבן נישט נאָר די קינדער — אויך די
טאַטעס פון די קינדער. זיי האָט וויצעק באַזאָרגט מיט גרינס אויף שבו־
עות; מיט סכך אויף סוכות, און מיט זאַמד אויף אַריינצושטעלן די יום־
כפור־ליכט; חוץ דעם, פלעגט ער נאָך אַפּטמאַל פאַרלויפן דעם וועג, דעם
סטרווז, דעם שטענדיקן שבת־גוי און, אויסלעשן אין אַ יידישער שטוב
דעם לאַמפּ פּרייטיק־צו־נאַכטס נאָכן עסן; צי שבת אין אַ ווינטערדיקן טאָג

— איינהיצן ביי וועמען דעם אויוון. פֿאַר אַזעלכע אַרבעטן פֿלעגט מען וויצעקן אָפּקויפּן מיט אַ שטיק פּיש, אַ האַלבע חלה, אַ מצה, צי מיט איבערבלייבעכץ פון אַ שבתדיק אָדער יום־טובדיק עסן, וואָס ער פֿלעגט אַרויפֿטראַגן צו דער מאַמען זיינער, דער אלמנה אויפן בוידעמשטיבל.

ביי די יידישע קינדער, חדר־יינגלעך, „ווייסע חברהניקעס“, האָט אַבער וויצעק געהאַט דעם גרעסטן אַנזען און אַנערקענונג פֿאַר זיינע קונץ־שטיק, אין וועלכע קיין איינער פון די יידישע קונדסים און מזיקים, האָט נישט געהאַט זיינס גלייכן. ווער האָט אַזוי געקאַנט, ווי וויצעק, גיין אויף די הענט; שטיין אויפן קאַפּ; גרייכן מיטן פּוס צום מויל; מאַכן פון זיך אַ בריק אויף וועלכער ער האָט געהייסן זיך אַרויפֿשטעלן; צי שפּרינגען ווי אַ זשאַבע, אַז מען זאַל דערפון צעזעצט־ווערן פון געלעכטער? ... דער עיקר איז טאַקע געווען — וויצעקס שפּרינגען: געשפּרונגען אויף שטאַלצן; געשפּרונגען פון אַ האַלבן שטאַק טרעפּ; אַראַפּגעשרונגען פון אן איי־שטאַקיקער געביידע און געבליבן שטיין ווי קיינמאַל גאַר־נישט, און די גרעסטע אַטראַקציע זיינע: געשפּרונגען פון איין דאַך אויפן אַנדערן, איבער אַ שטח פון עטלעכע מעטער. בכדי צו זען אַזא אַטראַקציע, האָט מען זיך באַדארפט מטריח־זיין אזש אויפן בוידעם־אָרויף, קאַרגע פיר שטאַק, און דורך די בוידעם־פּענצטערלעך ווי דורך לעכער, — זיך צוקוקן און באַוונדערן וויצעקס קעצישע פלינקייט און איינשטעלעניש. נאָר איינע, דאַכט זיך, וויצעקס מאַמע, האָט אַנשטאַט צו קלייבן פון אים התפעלות און צו באַוונדערן זיין „שוואַרצע גבורה“ — אים געוואַרנט, פֿאַרויסגעזאָגט זיין שוואַרצן סוף, און — כַּך־הוה:

איינמאַל, בעת אַזא שפּרונג־אַטראַקציע אויף וועלכער איך בין געווען איינער פון די קליינע צושויער און באַוונדערער, האָט וויצעק געטאַן אַן אומגליקלעכן שפּרונג, נישט דערגרייכט דעם דאַך פונעם צווייטן הויז און — אַראַפּ אויפן שטיינערנעם ברוק פון הויף...

נאָך וויצעקס „פּאַגזשעב“ זענען אויסער זיין מאַמע די וועשן, און נאָך אַ פֿאַר גויים און גויקעס — נאָכגעאַנגען כמעט בלויז יידן, דאָס רוב — יידיש קליינוואַרג פון „טויטן געסל“.

כיווייס נישט אויב נאָך עמעץ, וואָס האָט, ווי איך, קליינערהייט זיך

געשפילט מיט וויצעקן, זיך געחברט מיט אים און געשעפט פון אים
התפעלות — דערמאנט אים אמאל. אין מיין דערינערונג לעבט וויצעק
און פארנעמט נישט קיין קלענער ארט פון מיינע יידישע חברים פון דער
קינדהייט, און ס'וואלט געווען פון מיר א בפירושע עוולה כ'זאל אים
נישט דערמאנען אין מיינע אויטאביאגראפישע בלעטלעך זכרונות, און
נישט אונטערשטרייכן, אז נאכן אפּלעבן א העלפט פון מיין לעבן אין פוילן
— קאן איך נישט אנווייזן אויף נאך א נישט-יידישן חבר מיינעם —
אויסער, אויף וויצעקן פון די קינדער-יאָרן.

בלעטלעך וועגן טויט

האַבן מיך די טרויעריקע געשעענישן מיט רחל־לאהן דער משוגע־
נער מיט איר ברודער מאירל „דער סוכאַטניק“, און מיט וויצעקן דעם
שפּרינגער — אַרױפּגעפירט אויף דער טעמע: טויט — וועל איך שוין
פאַר איינוועגס „אַפּפּאַרטיקן“ זיך אויך מיט אים, און אים אויך ווידמענען
אַ פאַר בלעטלעך פון מיין לעבן...

כידוע, האָבן אַלע קינדער, אַן אויסנאַם, מורא פאַרן טויט, וועלכן
זיי באַנעמען נישט און פאַרשטייען נישט מיטן קינדישן שכל, ווי זיי פאַר־
שטייען נישט דאָס לעבן, וואָס זיי לעבן.

אויך איך האָב קליינערהייט מורא־געהאַט פאַר דאָס, וואָס מען
רופט: טויט, און פאַר זיין ביינאַכט אַליין אינדערפּינצטער, וווּ דער טויט
האַט אַ טבע זיך צו באַווייזן אַן אַרומגעהילטער אין אַ ווייס ליילעך, אַדער
אַ נאַקעטער, אַ הוילער מיט גאַלע ביינער דיר אַנטקעגן־צו־קומען מיט
אַ קאַסע אין האַנט, אַדער זיך צו פאַרשטעלן פאַר אַ שד, אַ „נישט גוטער“,
אַ „פּיפּערנאַטער“ און אַ „וואַלקולאַקל“, וכדומה אַזעלכע באַשעפענישן מיט
וועלכע מען פּלעגט די קינדער איבערשרעקן אויף טויט, כדי זיי זאָלן
נישט גיין אַליין, וווּ טאַטע־מאַמע הייסן נישט.

פּונדעסטוועגן, האָב איך, געדענק איך, נישט אַזוי מורא־געהאַט
פאַרן טויט, ווי פאַר די שוואַרצע „עגלות“ און נישט אַזוי פאַר די שוואַרצע
„עגלות“, ווי פאַר די בעלי־עגלות, די יידן, וואָס דער רוב פון זיי האָט
געהאַט רויטלעכע קופּערנע בערד, און רויטלעכע כעסיקע אויגן, און גע־

ווען זענען זיי אנגעטאן אין לאנגע, שווארצע כאלאטן ביז צו די קנאפלען פון די אויסגעשמירטע שטיוול מיט דזשעגלעך; געטראגן שווארצע טוכע-נע ספאדיקעס מיט גלאנציקע לעדערנע דאשקעס; געזעסן זענען זיי אויף די „קאזשלעס“ פון די „עגלות“, אין איין האנט די לייצעס, אין דער צווייטער — די בייטש, און געפירט יעדעס מת גלייך אין גיהנום-אריין ווו זיי זענען געווען די שמיסער...

אז אן „עגלה“ פלעגט פארפארן צו א הויז, און ס'פלעגט פון אים אראפגיין אזא ייד, און ווי א חשובער שטרענגער מחותן זיך דורכשטופן דורכן עולם מלוים, און דורכטראגן א טהרה-ברעט, ווי א זאלצברעט צו א נגידישער חתונה, אדער, ארויסטראגן אונטערן ארעם א טויט קינד אין א שווארץ קעסטל, ווי א קלעזמער, להבדיל, א פידל אין א פוטליאר — פלעג איך ציטערן אימת-מות, גרייט-געווען זיך צו באהאלטן אפילו אונטער די פארטוכער פון א היפטל קרויט — ווען ס'וואלט נישט געזיגט מיין נייגעריקייט צו זען אלץ, וואס וועט פארקומען ארום דער לוייה.

אז דער בייזער ייד מיט דער קופערנער בארד און גליאיקע אויגן איז נישט געקומען אויך נאך מיר — האב איך זיך איבערצייגט ערשט דאן, ווען ער האט זיך צוריק ארויפגעזעצט און פארנומען זיין שווארצן אויבן-אן, ווידער גענומען די לייצעס מיט דער בייטש, געטאן א נוקע צו די צוויי שווארץ-פארשלייערטע פערד און גערירט פון ארט. רויק בין איך אבער אלץ נישט געבליבן, ווייל ווי האט מען געקאנט זיין רויק בעת עס זענען נאכגעגאנגען אזוי פיל וויינער און קלאגער, איבערהויפט, קלאגעריןס, וואס האבן, ווי דער שטייגער איז „געשנייצט נעז, געמאכט ווי שלום-עליכם זאגט: פיסקעס, אז מען האט באדארפט זיין שטארקער פון אייזן — נישט אויסצושיסן מיט א געלעכטער, נאר גיי לאך, ווען מען פירט א מת, און די יללות גייען ביזן זיבעטן הימל! — האב איך זיך גאר צע-וויינט, אבער, מער פון שרעק, ווי פון מיטגעפיל צו די, וועמען ס'אומגליק האט געהראפן.

דער איינציקער וועמען דאס גאנצע געיאמער אונטער די פלייצעס איז אנגעגאנגען ווי דער פאראיאריקער שניי, איז געווען ער, דער „מלאך-המות“, דער בעל-עגלה אין וועמען ס'איז געווען, ווי מיר האט זיך גע-

דאָכט, — אָפּהענגיק דאָס לעבן פון אַ מענטש; רויק און שטייף איז ער זיך געזעסן מיט אָנגעצויגענע לייצעס און געצוימט די פּערד, זיי איינגע-האַלטן, אַז די לויז זאָל זיך, ווי אויף צו להכעיס אַלעמען, — וואָס לאַנג-זאַמער ציען און שלעפּן, כדי וואָס מער אַנצוטרינקען זיך מיטן ים פון טרערן; און זענען די יללות אים נמאס-געוואָרן, האָט ער זיך גאָר צעפּאַ-כעט מיט דער בייטש, און ווי אויף צו להכעיס אַלעמען — געטיילט די פּערד שמיץ, כדי זיי זאָלן לויפן, און די מלויים — נאַכלויפן און בעטן זיך ביי אים ווי ביי אַ גולן: ר ייד, נישט אַזוי גיך, געדענקט אין איין גאַט! און אַז דאָס בעטן האָט נישט געהאַלפּן, האָט מען געלאָזט פאַלן האַרבע-ווערטער: וואָס איז דאָס איילעניש אויף אייך, וואָס? איר וועט פאַרשפּע-טיקן אַ יאָרד? ! גאָר קיין יידיש האַרץ נישט! ס'איז דאָך אַ בזיון-המת. איר וועט דאָך אים צעלעכצן מיט אַזאַ פאַרעכץ! נאָר גיי רעד צום גלאַנג-ציקן דאַשיק פון אַ ייד, וואָס פירט אַריבער מתים אויפן עולם-האמת, און האָט אויף אַלעמענס טענות איין ענטפּער: דער טאָג שטייט נישט, און אייער מת איז ביי מיר קיין בן-יחיד נישט...

נישט אומזיסט וואָלט איך גאָך היינט נישט איינגעטוישט איין פּראָסטן באַלעגאַלע-יונג, וואָס שטעלט אונטער אַ פּלייצע אַרויסצושלעפּן פּערד אין וואָגן פון אַ בלאַטע — אויף הונדערט און אויף טויזנט באַלע-גאַלעס, וואָס געהערן צו „חברה-קדישה“.

די באבע מיטן שבת-אויבסט

ווי דערדריקנדיק שווער עס זענען געפאלן אויף מיין קינדיש געמיט די באזוכן פון דער באַבע מיינער, דער מאַמעס מאַמע — אזוי לייכט און וואַרעם פלעגן מיר זיין די באזוכן פון דער באַבע מיינער, דעם טאַטנס מאַמע, וואָס פלעגט אונדז, די זעקס אייניקלעך אירע, ברענגען יעדן שבת פאַרנאַכט שבת-אויבסט איינגעוויקלט און פאַרקניפט אין אַ ווייס אַדער קאַלירט טיכל, צוגעדעקט מיטן עק פון איר דינעם געפרענזלטן טערקישן שאַל — אין זומער, און מיטן עק פון איר וואַרעמער וואַלענער דערע — אין ווינטער.

באַשטאַנען איז אַזאַ שבת-אויבסט פון אַ פאַר פאַרלעגענע עפעלעך מיט באַרנעלעך, און פון אַ פאַר פייגן מיט אַ ביסל ארץ-ישראל-ניסלעך אַדער „באַניקערן“, וואָס איינטיילן פלעגט זי עס אונדז, לויט אונדזער עלטער, און מיר, די אייניקלעך אירע — פלעגן דערנאָך טוישן זיך איינער מיטן צווייטן...

אויב ביי טאַטע-מאַמע איז דער עונג-שבת געווען דאָס צולייגן זיך נאָכן עסן, דאָס רוען און דאָס גיין דערנאָך צו עמעצן צו גאַסט — איז מיין עונג-שבת געווען דער באַבעס קומען און ברענגען שבת-אויבסט, אָן וועלכן כ'האַב געהאַט אַ צעשטערטן שבת.

נישט ווי דער באַבען, דער מאַמעס מאַמע — פלעגן מיר, די קינ-דער, דער באַבען מיטן שבת-אויבסט אַ קוש-טאָן אין האַנט בעת איר קומען, אַ קוש-טאָן אין האַנט בעת איר אַוועקגיין און בכלל זיך באַצויגן צו איר מיט דרך-ארץ, ווי צו אַ רייכער באַבען, כאַטש אינדערמאָתן האָט זי זיך קוים מפרנס-געווען פון האַנדלען טאַקע מיט אויבסט, אויפן וואַר-

שעווער מוראנאווער מאַרק, וווּ זי האָט נאָך לאַנגע יאָרן שלעפּן אַליין די שווערע קוישן — פאַראיבעריקט אַן אַסטמע. דאָס גליק אירס איז געווען, וואָס זי איז בטבע געווען אַ קרעפּקע, יאָדערדיקע יידענע, וואָס גיט זיך אַזוי לייכט נישט אונטער אַ קרענק, און זי איז ביז עטלעכע טעג פאַרן טויט — נישט אַראָפּ פון מאַרק...

בעת ביידע באַבעס מיינע, האָבן זיך גראַד צונויפגעטראָפּן אַ שבת ביי מיר אינדערהיים, און כ'האָב ווי אַלע מאָל, געדאַרפט אַ קוש-טאָן דער „רייכער“ באַבען — האָב איך זיך צופעליק אָנגעטהאַפּן מיט די טרויע-ריקע כליקן פון מיין אַרעמער באַבען און — בשום אופן נישט געקאַנט צוגיין אַ קוש-טאָן דער צווייטער באַבען אין האַנט, און דאָס ערשטע מאָל דאָן — געבראַכן אַן אַלט-אַנגענומענעם מנהג, וואָס איינגעפירט האָט אים דער טאַטע מיינער.

פון דער באַבעס פּריוואַט-לעבן האָב איך נאָר געוואוסט, אַז זי איז שוין לאַנגע יאָרן אַן אלמנה, און אַז אין דער קיך ביי איר, וואָס זי האָט ביי עמעצן אָפּגעדונגען פאַר אַ ווינונג, האָט זי שטיין אַ גרויסן, מיט בלעך-באַשלאַגענעם קופערט, וואָס זי עפנט נישט אויף פאַר אַ זייטיק אויג...

איינמאָל נאָר האָב איך צופעליק געהאַט דאָס גליק צו זען דער באַבעס קופערט אָפּ: די באַבע איז געשטאַנען איבער אים איבערגעבויגן ווען איך בין גראַד אָנגעקומען מיט עפעס אַ שליחות. אויף דער באַבעס שניי-ווייס הויך-געבעט בעט אויף וועלכן ס'האַט זיך געטורעמט אַ טורעם פון קישנס און קישעלעך, איז געלעגן: דער באַבעס חופה-קלייד, אַ פעקל תכריכים, אַן אַטלאַסענע שוואַרצע זשופיצע, אַ טלית מיט אַ זילבערנער עטרה, אַ סאַמעטן אויסגעהאַפּטן תפילין-זעקל, אַן אויסגעשטריקטער מצה-טאש, ליילעכער, ציכלעך און צווישן דעם אַלעם: אַ זילבערנער בעכער, בראַשעס, קאַלעס, קייטעלעך, און נאָך אַזעלכע קליינע און גרויסע חפצים, וואָס די באַבע האָט אַ גאַנץ לעבן אָפּגעהיטן פאַר אַן עין-הרע, און פלעגט זיי אַרויסנעמען בלויז אויף איבערפּוצן, אויף איבערלופטערן און איבער-שיטן מיט נאפּטאלין...

אַ האַלבע שעה פאַרן טויט, האָט די באַבע נאָך מיט אַלעמען גע-רעדט, געווען נאָך ביים קלאָרן שכל, און געשיקט דעם צווייטן זון אירן —

י. פאפיערניקאוו

רופן דעם טאטן מיינעם, מיט וועמען זי האט זיך געוואלט געזעגענען און
עפעס איבערגעבן בסוד.

צוליב דעם, וואס דער טאטע מיינער איז בעתן רופן אים גראד
נישט געווען אינדערהיים און פארשפעטיקט זיך געזעגענען מיט איר —
האט די באבע, דעם סוד אירן מיטגענומען מיט זיך אין קבר...

דער טויט פון מיין מאמעס מאמע

דאס אמתע פנים פונעם מלאך-המות האָב איך דאָס ערשטע מאָל געזען פונדערנאָענט, ווען כ'בין אַלט-געווען דרייצן-פּערצן יאָר. געווען איז עס דאָמאָלט, ווען דער מלאך-המות איז געקומען נאָך דער באַבען מיינער, דער מאָמעס מאָמע, וואָס האָט זיך אַ דאַרע, אַ קוואַרע געראַנגלט מיט איב קנאַפע אַכט און פּערציק שעה — ביז ער איז זי בייגעקומען... ביי די קרובים און נאָענטע פון דער משפּחה, האָט דער באַבעס אַכט און פּערציק שעהדיקער קאַמף מיטן טויט, אַרויסגערופּן גרויס חידוש, ווי פון אַ באַוויזענער גבורה פון אַ מענטש, וואָס איז שוין מיט אַ סך יאָרן פאַרן טויט געווען בלויז אַ שאַטן פון אַ מענטש, אַ „צעבראַכענער שאַרבן“, נישט אַזוי פון אַלטקייט, ווי פון נויט, פון דערהאַלטן די נשמה אירע מיטן ביסל געקעכץ און מיטן שטיקל ברויט, וואָס די מאָמע מיינע פּלעגט איר בגנבה, דער טאַטע מיינער זאָל נישט זען — יעדן טאָג מיטגעבן אַהיים. ווען די באַבע איז שוין אַ מעת-לעת געלעגן באַווסטלאָז און שוין קיינעם נישט דערקענט, האָט די מאָמע מיינע, וואָס איז גראָד געלעגן קראַנק און נישט געוויסט פון דער באַבעס געציילטע שעהן — מיר געגעבן אַוועקצוטראַגן איר אַ טעפל געקעכץ, און מיר אַנגעזאָגט צוריקצוברענגען דאָס ליידיקע טעפל...

געווען איז עס אין אַ האַרבסטיקן נאַכמיטאָג. די באַבע האָט געוויינט אויף סטאַווקי גאַס, וווּ די אַרעמקייט האָט מיט דער ברייטער האַנט געקיר-ניגט פון די בוידעמשיבער ביז אין די קעלערשטובן, וואָס האָבן דאָס רוב פאַרמאָגט בשותפותדיקע קאָרידאָרן, וווּ ס'איז אין העלסטן טאָג גע-לעגן די פינצטערניש פונדערנאָכט, און וווּ אויף צו געפינען אַ טיר.

האָט מען ווי אַ בלינדער געדאַרפט טאַפן די ווענט און היטן זיך נישט אַריבערצופאַלן איבער עפעס אַ כלי מיט אומרייניקייט...

ווען כ'האָב מיט דער מאַמעס שליחות דערטאַפט די טיר פון דער באַבעס צימער און זי געעפנט, האָב איך אין דער טונקליקייט פון צימער נישט געזען מער ווי קאַנטורן פון צוויי בעטן, און איבער איין בעט — צוויי שאַטנקעפּ: אַ קאַפּ דעם בעט צוקאַפנס, און אַ קאַפּ — דעם בעט צופוסנס. בעתן פאַרמאַכן די טיר האָב איך צו מיין גרויס שטוינען געהערט פון צוקאַפנס דעם בעט, אַ שווער מענעריש כליפען; כ'האָב געמאַכט אַ טראַט צום אָרט פּונוואַנען ס'האָט זיך געטראָגן דאָס כליפען, זיך גוט איינגעקוקט, און דערזען דעם פעטער מאירן מיטן פנים אויסגעדרייט צו דער וואַנט און מיט אַ האַנט איבער די אויגן...

פון פעטער מאירס וויינען האָב איך פאַרשטאַנען, אַז עפעס נישט גוטס האָט געטראָפן, נאָר נישט וויסנדיק אויף קלאַר, וואָס — האָב איך גענומען צוגיין צו דער באַבעס בעט; כ'האָב נאָך אַבער נישט באַוויזן אַרויסצוזאָגן: גוט אַוונט, באַבע — איז פון צופוסנס דעם בעט, ווי אַרויס־געשפרונגען דער צווייטער שאַטן, און פלינק אַרויסנעמענדיק פון מיינע הענט דאָס טעפל, אַ זאָג־געטאַן: די באַבע וועט שוין מער נישט עסן!...

געווען איז דער צווייטער שאַטן — דער יונגסטער פעטער מיינער, פון מיין מאַמעס זעקס ברידער, דער באַבעס מוזיניק: קיווע דער חסר־דעה. ווי פלינק וער האָט פון מיינע הענט אַרויסגענומען דאָס טעפל, אַזוי פלינק האָט ער זיך מיטן טעפל געטאַן אַ זעק־אַראַפּ אויפן קויטיקן דיל, און ווי ס'וואַלט גאַרנישט געשען — געשמאַק גענומען עסן...

כ'בין פונדעסטוועגן צוגעגאַנגען צו דער באַבען, זיך אַריבערגע־בויגן איבער איר און אַ זאָג־געטאַן: גוט אַוונט באַבע! אַנשטאַט צו ענט־פערן מיר אַ גוט יאָר, האָט די באַבע געקוקט אויף מיר ווי פון אַ ווייטער, פּרעמדער וועלט, און ווי אַ קינד, וואָס וויל עפעס רעדן און קאָן נישט: געגאווערט, געשווימט און געבלעזלט, און מיטאַמאָל, ווי מען וואַלט זי גע־שטיקט און געוואַרגן — זיך צעכאַרכלט, און ווי מיט עמעצן געווערט זיך און געאַמפּערט זיך, און געוואַרפן זיך אַזוי, אַז דאָס הילצערנע בעט, וואָס

איז געשטאנען ווי אויף דריי פיס, איז קרעכצנדיק שיעור זיך צעפאלן
אונטער איר...

ס'איז מיר קלאר געוואָרן, אַז די באַבע שטאַרבט, און כ'האַב בעת-
מעשה נישט געוואוסט צי דאַרף איך אַוועקגיין אַדער בלייבן, כדי גרייט־זיין
מיט מיין הילף. כאַטש וועמען איך וועל דאַרפן העלפן און מיט וואָס איך
וועל קאַנען העלפן — האָב איך נישט געוואוסט. ווי איך בין אַזוי געשטאַנען
אַ צעשראַקענער, אַ קינדיש־אומבאַהאַלפענער, האָט זיך מיין פעטער מאיר
פלוצלינג אויסגעדרייט מיטן פנים צו מיר, און מיט אַ צעבראַכענער שטים
געהייסן מיר גיין אַהיים און זאָגן דער מאַמען, אַז די באַבע פילט זיך
נישט שלעכט...

כ'האַב פון געווינהייט, הויך אַ זאָג־געטאַן: אַ גוטע נאַכט באַבע!
בין אַוועק אַהיים, און געזאַגט דער מאַמען, וואָס דער פעטער מאיר האָט
מיר געהייסן זאָגן: די באַבע פילט זיך נישט שלעכט...

די מאַמע מיניע האָט אויך אויף צומאַרגנס נישט געוואוסט ווי עס
האַלט מיט דער באַבען און, מיך ווידער געשיקט צו איר מיטן זעלבן
שליחות, וואָס מיט אַ טאַג פריער. כדי די מאַמע זאָל מיך נישט חושד זיין,
אַז כ'האַב איר וועגן דער באַבען געזאַגט אַ ליגן, און אַז איך באַהאַלט פאַר
איר אויב עפעס שלעכטס און טרויעריקס — בין איך, ווי ס'וואַלט גאַר־
נישט געשען — ווידער אַוועק מיט אַ טעפל עסן...

דאָסמאַל, האָב איך, אַריינקומענדיק אין קאַרידאָר צו דער באַבען,
דערזען אין אים אַן אויפפאַלנדיק טריב ליכט, וואָס האָט אומהיימלעך
אַרויסגעשלאָגן טאַקע פון דער באַבעס צימער וווּ די טיר איז געשטאַנען
אַפן, און נעבן דער טיר, ביי דער שוועל — עטלעכע שווייגנדיקע ווייבער
מיט טרויעריק־צונויפגעלייגטע הענט...

דער באַבען האָב איך שוין געטראָפן ליגן אויפן קויטיקן דיל, אַן
איבערגעדעקטע מיט עפעס אַ שוואַרצער זאַך, און מיט צוויי ברענענדיקע
ליכט צוקאַפנס.

אויפן ראַנד פון דער באַבעס לידיק־אויסגעקומטן בעט, איז ווי
קלענער געוואָרן — געזעסן מיט רויטלעכע פייכטע אויגן, דער זיידע
מיינער, וואָס צוליב זיין נישט האָבן קיין שלום־בית — האָט ער אַ לענגער־

רע צייט שוין נישט געווינט מיט דער באַבען, געטאָגט ביי אונדז אינדער־
היים, און גענעכטיקט זיצנדיק איבער אַ ספר, אין זיין „שטיבל“ ביי
„חברה תהלים“.

צופוסנס דער געשטאַרבענער באַבען איז מיט די פיס אינטער זיך
געזעסן אַ צעחושטער, מיין פעטער קיווע, דער חסר־דעה און — תמעוואַטע
געשמייכלט צו זיך און צו יעדן אַריינגעקומענעם; דערזען מיך. איז דער
פעטער קיווע, ווי ביים ערשטן מאָל, אויפגעשפרונגען פון אָרט, אַרויסגע־
נומען ביי מיר דאָס טעפל פון די הענט און זיך דערמיט אַראַפגעזעצט אין
ווינקל צווישן ווענטל פון בעט און פענצטער.

אין דער טויטער שטילקייט האָט זיך נאָר געהערט דאָס טרוקענע
קנאַקן פון די דאַרע חלבענע ליכט, און דעם פעטער קיוועס זופן פון טעפל
געקעכץ...

צוליב דער טראַגישער נעבן־סצענע מיט מיין פעטער קיווען, איז
אין מיין געדעכעניש גאַנץ־געבליבן דאָס שוידערלעך־טרויעריקע בילד
פון דער באַבעס טויט.

מיין זיידנס לעבן און טויט

נישט ווייניקער טרויעריק ווי דאָס לעבן און דער טויט פון מיין מאַמעס מאַמע, די באַבע מיינע — איז געווען דאָס לעבן און דער טויט פון מיין מאַמעס טאָטן — מיין זיידן.

ווי לאַנג כ'האַב דעם זיידן געקענט און יאָרן לאַנג טאַג־טעגלעך געזען ביי מיר אינדערהיים, האָב איך קיינמאַל נישט געזען אים קומען נישט אַנגעלאָדן מיט פולע קעשענעס אַלטע שטיין־האַרטע בייגל, וואָס ער האָט, איין גאַט ווייסט, ווי אַזוי — צעקנאַקט מיט די ציינער. די מאַמע מיינע האָט אים, וואָס אַן אמת, דערלאַנגט צו די בייגל אַ גלאַז טיי אָדער אַ ביסל געקעכץ, וואָס זי פלעגט פון יעדן קינד אַראָפּנעמען צו לעפל, נאָר דער זיידע האָט פון געוויינהייט, דוקא הנאה־געהאַט די בייגל טרוקענערהייט צו צעבייסן און צעקנאַקן מיט די ציין, ווי ער פלעגט הנאה־האַבן פון אַ הייס גלאַז טיי, און בעתן טרינקען, — געלאָזט זיך ווייט הערן מיט יעדן זופּ, וואָס ער האָט געטאָן.

נישט אַריינגערעכנט דער מאַמעס אונטעררוקן דעם זיידן צו ביסלעך עסן, איז די הויפט־דערנערונג זיינע, געווען: בייגל, וואָס האָבן צוליבן אויפקויפן זיי אַלטערהייט — אים דערמעגלעכט צו פאַרגינען זיך אויך אַ קאַפּ פון אַ הערינג, אַ רעטעך, אַ ציבעלע, און אין אַ גוטן טאָג — אַלע דריי „דעליקאַטעסן“ צוזאַמען...

ווי כ'האַב שוין דערציילט אין קאַפיטל: דער טויט פון מיין מאַמעס מאַמע — האָט דער זיידע מיינער, געטאָגט ביי אונדז אינדערהיים, און גענעכטיקט אויף דער האַרטער באַנץ אין זיין „שטיבל“ ביי „חברה תהילים“.

נישט געקוקט אויפן זיידנס שווערער עלטער, געדענק איך נישט, אז ער זאל האבן געווען קראַנק און זיך געקלאַגט אויף עפעס. דער זיידע האָט דאָס שווערע לעבן זיינס געטראָגן מיט גרויס סבלנות און סטאַ- אישער רויקייט. אויפֿרעגן פֿלעגט ער זיך נאָר ווען אים איז אויסגעקומען צו רעדן וועגן נגידימ, וועלכע ער האָט נישט פֿאַרטראָגן בתכלית-שנאה. דער זיידע האָט נישט געהאַלטן, אז האָבן עשירות איז אַ געשאַנק פֿון גאָט, און ער פֿלעגט וועגן דעם זאָגן, אַז מען ווערט נישט קיין גביר אויפֿן גלייכן וועג...

נישט פֿאַרטראָגן האָט ער אויך די פֿאַלשע יידן, ווי ס'האָבן געהייסן ביי אים, די צבועקעס און „גאָטס קאַזאַקן“ פֿון „שומרי־שבת“; אַזאַ ייד, פֿלעגט ער זאָגן, איז ביי מיר געגליכן צו אַ גנב, וואָס שרייט: כאַפֿט אַ גנב...

אַז איך בין אַלט געוואָרן דרייצן יאָר, געוואָרן הייסט עס, בר- מצווה, האָט דער זיידע, אויף דער בקשה פֿון טאַטן מיינעם, מיר געוויזן עטלעכע מאָל ווי מען לייגט תפילין, און צום סוף געזאָגט צו מיר: איך האָב געטאָן דאָס מייניקע און איצט דאַרפֿסטו טאָן דאָס דייניקע, צווינגען וועל איך דיך נישט, און מען דאַרף קיינעם נישט צווינגען אַדער אָפֿקויפֿן מיט געלט — פֿאַר לייגן תפילין; דער עיקר איז נישט די תפילה, נאָר די כוונה, דאָס זיין אַן ערלעכער מענטש און דאָס האָבן אַ ייִדיש האַרץ.

דער זיידע, וועלכער איז כל יומיו געזעסן איבער די הייליקע ספרים און שטרענג אָפֿגעהיטן די דינים פֿונעם שולחן-ארוך, האָט זיך נישט ווייניק קריטיש באַצויגן צו אַ סך געזעצן פֿון דער תורה און, געווען אין קאָנפֿליקט מיטן רבונ־של-עולם. צוליב דעם אָבער, וואָס דער זיידע איז בטבע געווען אַ שתקן — גלויב איך נישט, אַז ער זאל האָבן גערעדט מכוח זיינע טענות צום רבונ־של-עולם, — מיט זיינע תהילים-יידן, וואָס וואַלטן אין אים זיכער אויסגעפֿונען אַ באַהאַלטענעם מתנגד, און אפילו — אפיקורס. אינדערהיים, צווישן אייגענע, האָט ער זיך נישט איינמאַל אַרויסגעכאַפֿט מיט אפיקורסות, איבערהויפֿט אין די לעצטע צוויי־דריי יאָר פֿאַר זיין טויט.

דעם זיידנס טויט האָט זיך אָנגעהויבן פֿון דעם, וואָס ער איז

מיין זיידנס לעבן און טויט

שלאַפנדיקערהייט אַראָפּגעפּאַלן פּון דער באַנק אין „חברה תהילים“, און
איז אויף צומאַרגנס געקומען צו אונדז מיט אַ צעקלאַפט ווונדיק פנים.
דער זיידע האָט דאָס פנים אויסגעהיילט, אָבער צו די כוחות איז ער שוין
נישט צוריקגעקומען. בעת ער האָט דערפילט, אַז די טעג זיינע זענען
געציילטע, איז ער אַהיימגעגאַנגען שטאַרבן ביי זיך אין בעט אין וועלכן
ער איז נישט געשלאָפן, ביז אַ שטיק נאָך דער באַבעס טויט.

איך ווער א משורר ביי א חזן

אויסער א „שטילס און אן אומעטיקס“, האָבן טאַטע־מאַמע אין מיר, ביי די ערשטע קינדער־יאָרן מיינע — גאַרנישט געזען; ערשט אויפן ניינטן יאָר האָב איך מיך אַנטפלעקט פאַר זיי מיט נאָך דריי אייגנ־שאַפטן: מיט אַ גוט געהער; מיט אַ ריין קלינגענדיק קעלעכל, אַן „אַלטל“, און מיט אַ געפיל פאַר נגינה.

געירשנט די דאָזיקע אייגנשאַפטן האָב איך ביי טאַטע־מאַמע; ביים טאַטן — די שטים, און ביי דער מאַמען — דעם געהער און דאָס געפיל. מיט אַ שטים איז אויך געווען באַשאַנקען די איינציקע שוועסטער מיינע, לאה, די עלטסטע פון אַלע זעקס קינדער אינדערהיים. געהאַט האָט זי אַ סאַפּראַן, וואָס האָט געקלונגען מיט אַלע מעלות און חסרונות פון טאַטנס טענאַר: שטאַרק, אַבער רוי און ווילד... טראָץ די דאָזיקע חסרונות, האָט מען, פונדעסטוועגן, דעם טאַטן גערן געקאַנט הערן זינגען, מחמת, ער איז געווען אַ מנגן, ליב־געהאַט חזנות, און נאַכקאַפירט קוואַרטינען, סיראַ־טאן און אַנדערע חזנים, וועלכע ער האָט געהערט פּערזענלעך אַדער פון גראַמאַכאַן־פּלאַטן.

אַ נטיעה צו געזאַנג האָבן אויך געהאַט די פיר ברידער מיינע, וואָס פּלעגן מיט האַלבע שטימען און אַן שטימען — אויסזינגען זייער גוטן אַדער שלעכטן מצב־רוח.

צום מערסטן און צום פריילעכסטן פּלעגט מען זינגען אין אַ שבת־יום־טובדיקן טאַג, וואָס האָט אַלעמען ווי אַנטוואַפנט פון שטענדיקן באַהאַלטענעם און אַפּענעם פאַמיליע־קריג. אין אַזאַ טאַג האָט די היים מיט אַלעמענס געזאַנגען געמאַכט דעם איינדרוק פון אַ קליינער געזאַנג־

שולע, וווּ יעדער זינגט אין איין און אין דער זעלבער צייט, זיין באַזונדערן ניגון, צוליב וואָס עס פלעגט אַנטשטיין די אַזוי־גערופענע „קאקאפאָניע“. אין דאָזיקן היימישן כאַר, אין וועלכן יעדן האָט, ווי אין פאַמיליאַרן צוזאַמענלעבן — געצויגן צום היפּך פון האַרמאָניע — האָבן כמעט קיינמאָל נישט אַנטיילגענומען איך און די מאַמע. מיר פלעגן, ווי אַפּגערעדט צווישן זיך, וואַרטן ביז אַלע וועלן ענדיקן און לאָזן אונדז זינגען „סאַלאַ“ — כדי נישט פאַרלירן־צו־גיין מיט אונדזער אַרט איינגעהאַלטן און שטיל געזאַנג. איבערהויפט האָט ליב־געהאַט שטיל געזאַנג, די מאַמע, וואָס פלעגט צוליב איר שוואַך האַרץ, מער אַריינזינגען אין זיך, ווי אַרויסזינגען פון זיך און, באַדויערן, וואָס זי האָט נישט קיין שטים און קיין אַטעם נישט, אויף אויס־האַלטן דעם טאָן... נישט געקוקט אָבער אויף די פיזישע שוועריקייטן, פלעגט די מאַמע שטענדיק באַגלייטן די שטוב־אַרבעט מיט איר אַרט זינגען, צו וועלכן איך האָב זיך צוגעהערט מיט מער אויפּמערקזאַמקייט און הנאה, ווי צו די געזאַנגען פון די אַנדערע „אייגענע“ זינגער. מיט דער זעלבער הנאה פלעגט די מאַמע זיך איינהערן אויך אין מיר — ווען כ'פלעג, נישט איינמאַל זינגען איר צוליב, ווייל אַזוי הערן ווי די מאַמע האָט גע־קאַנט — האָט קיינער אינדערהיים נישט געקאַנט; עס האָט נאָר געדאַרפט זיין עפּעס אַזוינס, וואָס זאָל איר געפּעלן — זי זאָל אפילו נאָכגיין נאָך אַ קאַטאַרינקע — כדי אויפצוכאַפּן דעם געהערטן מאַטיוו.

פון אַלע היים־זינגער האָבן נאָר צוויי געמאַכט אַ „קאַריערע“: דער טאַטע און איד.

דעם טאַטן האָבן זיינע חובבי־ציוניקעס, בעגוואַלט געמאַכט פאַר זייער שליח־ציבור אין זייער אייגענער שול „תפארת ציון“, וואָס האָט זיך געפונען אין וואַרשע אויף פראַנצישקאַנער גאַס. אין יענער שול האָט דער טאַטע מיינער, וואָס איז ווייט־געווען פון זיין רעליגיעז — מהנה־געווען דעם עולם זיינעם, מיט אַ ראש־חודש־בענטשן, מיט אַ יום־טובדיקן שחרית און מוסף און אפילו מיט שופר־בלאָזן...

אויך מיינ „קאַריערע“ איז זיך צונויפגעפאַלן מיטן טאַטנס. אַנגעהויבן האָב איך זי און אויך געענדיקט, מיט — זיין אַ משורר ביי אַ חזן. אַריינגעצויגן אין חזנות האָט מיך אַ שכנס אַ זון, אַ יינגל אַן על־

טערער פון מיר; געווען איז ער אַ משורר ביי אַ סעזאָן-חזן, וואָס זוכט אַ קאפּעליע אונטערהאלטער נאָר אויף איבער די ימים-נוראים. ער, מיין שכנס זונדל, האָט עס מיך שטאַרק צוגערעדט און אפילו מטריה-געווען צו מיר דעם חזן אַליין. צוליב מיין ליבע צו געזאַנג, האָב איך טראָץ מיין שעמעוודיקייט, געלאָזט זיך איבעררעדן, באַקומען אויך די הסכמה פון טאַטן, און בין אַוועק צו דער ערשטער רעפּעטיציע; צו דער צווייטער בין איך שוין אַבער נישט געגאַנגען, מחמת, ס'האָט זיך אַריינגעמישט איינער פון אונדזערע שטוב-איינגייער, וועלכער האָט מיך פון אים אָפּגעערעדט און באַוויון דעם טאַטן מיינעם, אַז ביי אַזאַ סעזאָנאָון חזן וועט פון מיר גאַרנישט ווערן, און אַז מיט אַזאַ „כלי“ (געמיינט האָט ער די שטים מיינע) — וואָלט איך געקאַנט זינגען אין דער וואַרשעווער „סינאַגאַגע“, די אַזוי גערופּענע „דייטשישע שול“.

כ'געדענק שוין נישט ווי אַזוי עס איז צוגעגאַנגען דאָס אַננעמען מיך אין כּאָר פון דער „סינאַגאַגע“. כ'געדעק נאָר, אַז ימים-נוראים האָב איך שוין געזונגען אונטער דער רעזשי פון באַקאַנטן פּאַלקס-מוזיקער לעאַ ליאַוו — ביים חזן פון די חזנים — גרשון סיראַטאַ.

ווי איך האָב שוין דערמאנט, איז מיר געגאַנגען דאָס ניינטע יאַר, ווען כ'האָב זי אַנגעהויבן, די דאָזיקע „קאַריערע“, וואָס געענדיקט האָב איך זי ביי פּערצן יאַר.

כ'קאַן מיט דער פולער זיכערקייט זאָגן, אַז די פינף יאַר זיין אַ משורר ביי סיראַטאַן זענען באמת געווען מיינע זינגענדיקסטע יאַרן. געווען זענען דאָס יאַרן פון די ערשטע, שענסטע חלומות; חלומות וועגן גרויס-ווערן און אויסוואַקסן צו אַ צווייטן סיראַטאַ, אָדער לכל-הפחות צו אַ... קאַרוואַ, שאַליאַפּין און באַטיסטיני, וואָס זענען מיר שוין צו יענער צייט געווען באַקאַנט פון הערן וועגן זיי. די איינבילדונג מיינע, אַז כ'וועל נאָך זיכער ווערן איינער פון זיי, איז געווען אַזוי גרויס, אַז כ'האָב שוין באַ-צייטנס גענומען צוגרייטן מאַטעריאַל צום זינגען... וווּ איך פלעג נאָר דערטאַפּן אַ בלעטל נאַטן, פלעג איך עס מיר באַהאַלטן. די נאַטן-מאַניע איז זיך ביי מיר צעוואַקסן אַזוי, אַז איך פלעג די בלעטער אַרויסשניידן פון וווּ-נאָר אַ יידישן און נישט-יידישן זשורנאַל, און אפילו בגניבה אַרויס-

איך הער אַ משורר ביי אַ חזן

רייסן פון גאַנצע ביכער, ביז כ'האַב איינמאַל אַוועקגעגנבעט אַ גאַנץ בוך מיט נאַטן: צען פּאַלקסלידער פון אליקום צונזער, וועמענס „סאַכע“ כ'האַב דאָס ערשטע מאל געהערט פון דער מאַמען.

געמאַכט די דאָזיקע גניבה האַב איד טאַקע ביי לעאַ ליאַוון, מיט וועמען דער צופאַל האָט מיך איבער צוויי צענדליק יאָר שפּעטער צונויפגעפירט אין תל-אביב, אויף אַ ליטעראַריש „גלעזל טיי“. צוליב דעם, וואָס אויף דער דאָזיקער מסיבה האָט זיך מיר נישט געמאַכט די פּאַסיקע געלעגנהייט פאַרצושטעלן זיך פאַר אים און געבן זיך צו דער-קענען — האָט זיך ליאַו נישט דערוואַסט, אַז ביי איין טיש, פנים אל פנים, איז געזעסן מיט אים זיין נאַטן-גנב, וואָס האָט קליינערהייט געזונגען אונטער זיין שטעקעלע...

דער פעטער משה

דאָכט זיך, אַז אין „מאַטל פייסי דעם חזנס“ זאָגט ערגעץ שלום עליכם, אַז „אין יעדער משפּחה איז דאָ אַ פעטער משה“. לויט שלום עליכמען, איז דער פעטער משה אין דער משפּחה — דער „קאַפּ־מענטש“, דער אַלץ־ווייסער, וואָס גיט דער גאַנצער משפּחה אַנווייזונגען און קלוגע עצות מיט וועלכע ער קויפט זיך איין אַנערקענונג, ליבע און דרך־אָרץ מצד די אייגענע און היימישע.

אויך אין מיין משפּחה איז דאָ, ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר, אַ פעטער משה; אַ פעטער, נישט ווי אין „מאַטל פייסי דעם חזנס“, נאָר אַ פעטער אַ וועלטלעכער, אַן אויפגעקלערטער און באַוווסטזיניקער, אַ געוועזענער סאַציאל דעמאָקראַט.

פון אַלע מיינע זעקס פעטערס, דער מאַמעס ברידער, האָב אין קליינערהייט ליב־געהאַט און פאַרערט נאָר דעם פעטער משהן — כאַטש צוויי ברידער זיינע, בונדאָוועס, האָבן אין זייער פאַרטייאישער אַרבעט אויסגעזען צו זיין אַ סך ערנסטער, באַשיידענער און קאַנספיראַטיווער פון אים; מיר איז אָבער דווקא געפעלן מיין פעטער משהס באַרעדעוודיקייט, און ס'האַט מיר זייער אימפּאָנירט זיין לאַנגע, בלאַנדע פּאַטלע האָר, זיין שוואַרץ העמדל מיטן רויטן גאַרטל אַרום די לענדן, זיין לאַנגע פעלערין און זיין שוואַרצער, ווייכער הוט, וואָס האָט געהאַט אַ זייער ברייטן ראַנד, און געווען געקנייטשט ווי אַ קלאַש, און זיך געוואָרפן אין די אויגן פון אַ מייל די ווייט...

נישט ווייניק האָט מיך דער פעטער משה אינטריגירט מיט זיין שטענדיקן האָבן יעדן באַזונדער צו זאָגן אַ סוד אויפן אויער, „אַ סוד פאַר

גאַנץ בראַד", נאָר ליב־געהאַט האָב איך אים איבערהויפט פאַר זיין דער־
 ציילן (אפשר צום טויזנטסטן מאַל) די געשיכטע ווי אַזוי דער באַוווּסטער
 רעוואָלוציאַנער גערשוני איז אין אַ פעסל פון קרויט, צי טאַקע מיט קרויט
 צוזאַמען — אַנטלאָפן פון פעטראָפּאָולאָוסקער פעסטונג, וווּ אויך מיין
 פעטער משהן איז אויסגעקומען אַמאַל צו זיצן...

פון מיין פעטער משהס „באַוווּסטזיניקע“ געשפרעכן און דיסקו־
 סיעס מיט די דערוואַקסענע, האָב איך דאָס ערשטע מאַל אין מיין לעבן
 געהערט אַזעלכע אויסטערלישע, אומפאַרשטענדלעכע ווערטער, ווי:
 עקספּלאַטאַציע, לאַקאַוט, בורזשוי, עקספּראָפּעראַציע, דעמאָנסטראַציע,
 רעוואָלוציע און נאָך אַזעלכע ווערטער, וואָס דעם טייטש פון זיי האָב איך
 מיט יאָרן שפּעטער געזוכט און געפונען אינעם פרעמד־ווערטערבוך...

פון מיין פעטער משהן האָב איך אויך דאָס ערשטע מאַל געהערט
 אַזעלכע נעמען, ווי: קרושעוואַן, ראַספּוטין, סטאַלין, פּלעווע, אַזעוו, וואָס
 זאַמיסלאָוסקי און אַנדערע נעמען, וואָס ער פּלעגט אַרויסזאָגן מיט אַזא
 צערייכטיקייט און גרימאַס אויפן פנים, אַקוראַט ווי ער וואָלט אַראַפּגע־
 שלונגען זייער ביטערע פּילן. דערקעגן, האָט ער אַזעלכע נעמען ווי:
 מאַרקס, ענגעלס, גאַרקי, עדלשטאַט, ראָזענפּעלד, רייזין, פּרין, שלום־
 עליכם און ביאַליק — אַרויסגעזאָגט, ווי אין איין אַטעם פון פאַרערונג און
 באַגייסטערונג.

אַ דאַנק מיין פעטער משהן מיט זיינע חברים אַרבעטער־אינטעלי־
 געגנטן, וואָס פּלעגן פּול־מאַכן מיין היים פון טאַטע־מאַמע, האָב איך זיך
 בכלל דערוווסט די נעמען פון אַ סך יידישע און נישט־יידישע קעמפּער,
 רעוואָלוציאַנערן און שרייבער, מיט וועמענס שאַפּונגען כ׳האַב זיך אין די
 שפּעטערדיקע יאָרן אַנגעהויבן פאַראינטערעסירן.

צום שטאַרקסטן פון אַלע יידישע שרייבער האָט מיך פאַרכאַפט
 שלום־עליכם; ווען כ׳האַב נאָר געהאַט אַ פאַר אַפּגעשפּאַרטע גראַשנס,
 פּלעג איך מיר איינקויפן שלום־עליכמס פּאַלקס־אויסגאַבן און לייענען;
 די צרה איז נאָר געווען, וואָס כ׳האַב אים ביי קיין אופּן נישט געקאַנט
 לייענען אינדערשטיל, פאַר זיך, נאָר אויפן קול, מען זאָל מיך הערן,
 אַקוראַט ווי איך אליין וואָלט עס געווען אַנגעשריבן. אַלס צוהערערין פאַר

מיין לייענען שלום-עליכמען, האָב איך זיך אינדערהיים דערוואָרבן — דער מאַמען; די מאַמע מיינע פלעגט גערן הערן, און צוזאַמען מיט מיר — קייכן פון געלעכטער.

אגב, האָב איך אויך געהאַט די זכיה אין עלטער פון דרייצן יאָר, פערזענלעך צו רעדן מיט שלום-עליכמען עטלעכע ווערטער.

געווען איז עס אין יענער צייט ווען שלום-עליכם איז אַרומגעפאַרן איבער פוילן, און האָט זייענדיק אין וואַרשע — באַזוכט אין אַ יום-טובֿ-טאָג די וואַרשעווער „סינאָגאָגע“, וווּ איך בין דאַמאָלט געווען אַ משורר ביים חזן גרשון סיראַטאַ. בעת מען האָט שלום-עליכמען, צו דער הפסקה, אַרומגעפירט איבערן גרויסן שולהויף און אים אויף אַרויפגעפירט אינדער-הויך אויפן באַלקאָן צום כאָר, האָט ער, זייענדיק אַרומגערינגלט פון אַ פערציק קליינע זינגערלעך אין מיין עלטער, זיך צופעליק אויסגעדרייט מיטן פנים צו מיר, און שמייכלענדיק געפרעגט מיך וואָסער שטים איך האָב, ווי אַלט איך בין, ווי איך הייס און וווּ איך לערן, און נאָך אַלע מיינע תשובות — געטאָן מיר אַ קניפ אין בעקל, געזאַגט אַלעמען אַ האַרציקן: זייט געזונט קינדערלעך! און — אַוועק.

מער האָב איך שלום-עליכמען אין מיין לעבן נישט געזען. ביזן היינטיקן טאָג איז מיין באַליבטסטער יידישער שרייבער געבליבן שלום-עליכם. ס'איז ביי מיר אויך געבליבן די שוואַכקייט צו לייענען אים אויפן קול און צו דערמאַנען זיך דערביי אָן מיין ערשטער שלום-עליכם-צוהערע-רין — דער מאַמען, און אויך אָן מיין פעטער משהן, וואָס האָט צוזאַמען מיט זיינע אַנדערע צוויי ברידער — אָנגעטראָגן אין מיין בירגערלעכער היים — דעם ערשטן אומרו פון דעם אַזוי-גערופענעם „שטורעם און דראַנג-פּעריאָד“ ביי די יידישע אַרבעטער און אינטעליגענץ.

איך דערצייל מעשהלעך

געווען איז עס נאך אין יענעם עלטער ווען כ'האב נאך אפילו נישט געקאנט חלומען פון ווערן א שרייבער, א פאָעט, און בין נאך אפילו נישט געווען קיין לייענער פון דאָס, וואָס מען רופט: ליטעראַטור. מיין איינציקע לעקטור איז נאך געווען דאָס יידישע, פוילישע, אָדער רוסישע לערנביכל פון דער אָנפאַנגשולע. פון די דאָזיקע ביכלעך האָב איך, ווי אַלע שול־קינדער, געלערנט אויף אויסנווייניק די גאָרע און נישט ווייניק באַנאַלע מעשהלעך און לידעלעך, וואָס האָבן מיט זייער פּאַנטאַזיע ווייט נישט גע־טראָגן און זיך לאַנג נישט אויפגעהאַלטן אין זכרון. די האָזיקע מעשהלעך און לידעלעך האָבן בלויז אָנגעצונדן מיין קינדישע נייגער צו הערן אין זיי דאָס, וואָס האָט, ווי מיר האָט זיך שטענדיק אויסגעוויזן — אין זיי געפעלט, און מיך געצווונגען איבערדערציילן זיי אַזוי, ווי ס'האָט עס גע־וואָלט מיין אייגענע פּאַנטאַזיע.

בין אין אַ געוויסן עלטער האָבן אַלע קינדער, אָן אויסנאַם, ליב מעשהלעך. מיט מעשהלעך שלעפט מען קינדער אין, און מיט מעשהלעך קאַרמעט מען קינדער אָן, און אויף יאָרן לאַנג בלייבט ביי קינדער אַ ווילן און אַ חשק צו הערן אַ מעשהלעך.

אויף וויפל איך געדענק (איך געדענק זיך אין עלטער פון פינף יאָר) — געדענק איך נישט, אַז די מאַמע, אָדער עמעץ־ווער אינדערהיים, זאָל מיר האָבן דערציילט אַ מעשהלעך, כדי מיך איינצושלעפן, אָדער אַנצו־קאַרמען. כ'געדענק נאָר, אַז מען פלעגט אויף מיר אַ הילכיקן געשריי־

טאָן: עס, ווייל איך גיב אָוועק אַן אַנדערן! און כ'האַב פאַר מורא מען זאָל דאָס עסן טאַקע אַוועקגעבן — שנעל אויפגעגעסן, און פאַרן הילכיקן גע- שריי: שלאָפן! — פאַר שרעק פאַרמאַכן די אויגן און איינשלאָפן אַן אַ מעשהלעך...

ווייזט אויס, אַז טאַטע־מאַמעס נישט דערציילטע מעשהלעך האָבן מיר שפעטער געפעלט און כ'האַב זיי דערפאַר געזוכט צווישן קינדער, וואָס פלעגן זיך איבערדערציילן מעשהלעך, וואָס די גרויסע האָבן זיי דער- ציילט, און אַז עס איז מיר אַלץ געווען נאָך ווייניק — האָב איך זיי אַליין גענומען אויסטראַכטן און זוכן הערער אויף צו קאַנען פאַר זיי דערציילן.

היות קיין בעלנים פאַר מעשהלעך פעלן נישט צווישן קליינזאָרג, האָב איך שטענדיק געהאַט אַ פאַר הערער, וואָס פלעגן זיך גערן אַוועקזעצן מיט מיר אין אַוונט און אין אַ בין־השמשות, אויף די טרעפּ און שוועלן פון מיין היים, און אפילו אין רינשטאַק פון אונדזער שמאַל געסל „דאָס טויטע געסל“. וואָס איך האָב זיי דערציילט, געדענק איך שוין נישט; כ'געדענק נאָר, אַז מיינע צוהערער פלעגן זיך פון מינוט צו מינוט ענגער צונויפדריקן און צונויפפרעסן ווי די שעפעלעך, פאַר פחד זיך האַלטן פאַר די הענטלעך, און מיט מויל און אויערן, און מיט גרויס־געוואַרענע אויגן — קוקן גלייך אויף מיר און זיך פאַרקוקן, בעת־מעשה, אַריבער מיר...

געווען זענען עס אומעטיקע, טרויעריקע מעשהלעך, וואָס פלעגן על־פיר־רוב ווערן איבערגעריסן, ווען די מאַמעס אונדזערע פלעגן זיך אָן אונדז דערמאַנען, און פון די פענצטער, מיט די קעפּ אין דער נאַכט־אַריין — רופן אונדז שלאָפן.

די געטרייסטע צוהערער און פאַרערער פון מיינע מעשהלעך, זענען געווען דריי ברידערלעך מיט אַ שוועסטערל — חברים מיינע פון שכנות־דיקן צווייטן הויף. געווען זענען די ברידערלעך ווילד־צעלאָזענע קינדער, וועמען טאַטע־מאַמע האָט נישט געקאַנט אַזוי אייננעמען און צויםען, ווי איך, מיט אַ מעשהלעך. פאַר מיינס אַ מעשהלעך זענען זיי גרייט־געווען אַפצוואַן: זיך פון אַ סך שלעכטע זאַכן און אויך פון אַרויפגיין אין שטוב אַריין — אויב טאַטע־מאַמע וועלן מיך נישט מיטרופן. צוליב מיינע מעשהלעך בין איך געוואָרן אין זייער היים אַן אַפּטער קליינער גאַסט, וואָס

האָט אין די אויגן פון זייער טאַטע־מאַמע, געפונען לייטזעליקייט פאַר מיין קאַנען פאַראינטערעסירן די קינדער מיט אַ מעשה־ביכל און מיט אַן אייגן מעשהלעך.

ביי דער דאָזיקער משפּחה, וואָס האָט אין דער וווינונג געפירט אַ פּאַבריק און געשעפט פון אלבאַמען און נאַטיצביכלעך, האָב איך נאָך אַ קורצער צייט אָנגעהויבן פילן זיך ווי אַן אייגענער, כאָטש די באַלעבאַ־טיים און אויך די איינגייער אין זייער הויז, זענען געווען מענטשן פּראָסטע, רויע און צוריקגעשטאַנענע. עס איז מיר אָבער געפעלן זייער גוטסקייט, און נאָך מער: זייער באַציאונג צו מיר ווי צו עפעס בעסערס פון זייערע אייגענע קינדער, דערנאָך: די ליכטיקייט און זאַטע וואַרעמקייט און פריילעכקייט, וואָס כ׳האָב אַזוי זעלטן געזען ביי מיר אינדערהיים: גאַנצע טעג און האַלבע נעכט האָט אַ גראַמאַפּאָן נישט אויפגעהערט צו שפילן יידישע קופלעטן פון ״כינקע פינקע״, ״דאָס פינטעלע ייד״, ״וועלוול עסט קאַמפּאַט״ און נאָך אַזעלכע ״שטיק״ פון די דריט־ראַנגיקע טעאַטערן. האָט נישט געשפילט דער גראַמאַפּאָן, האָבן די דאָזיקע קופלעטן געזונגען די ״געזעלן״ און לערנינגלעך, וואָס האָבן געקלאַפט די ״לאַמעווקעס״, געשמירט מיט ליים און קלייסטער די שטויסן רוקנס פון אלבאַמען און ביכלעך: געפרעסט, געשניטן מיט דער שניידמאַשין, און גאַנצע בערג מיט אָפּפאַל, ווי פּאַפּירענע לאַקשן, זענען געבליבן ליגן אויף יענער זייט מאַשין, אין אַ ווינקל, פאַרשטעלט מיט אַ גרויסן קאַסטן, ווי ספּעציעל צוגעגרייט פאַר מיר און פאַר מיינע פיר צוהערער: די דריי חברימלעך מיינע, מיט זייער שוועסטערל, וועמענס אויפּמערקזאַמקייט כ׳האָב באַזונדער געוואַלט געווינען, ווייל כ׳בין געווען צו איר נישט גלייכגילטיק און זי ליב־געהאַט מיט דער גאַנצער אומשולד פון מיינע קינדער־ליבעס.

אַזוי האָב איך אין עלטער פון צען־צוועלף יאָר דערציילט פאַר קינדער פון מיין עלטער — אייגן־אויסגעטראַכטע מעשהלעך, וואָס האָבן שוין געטראָגן אין זיך די קערנדלעך פון מיינע היינטיקע לידער.

מיינע קינדער-ליבעס

דערמאָנענדיק (אין מער-צאל) מיינע קינדער-ליבעס, וויל איך קודם-כל באַמערקן, אַז צוליב מײַן פּרײַ-אַנטוויקלט עסטעטיש און אפשר אויך עראַטיש געפיל — איז מיר יעדעס מיידעלע אין מיין עלטער, אויב עס איז נאָר געווען אַ שײַנס און אַ רײַנס — געפעלן, און כ׳האַב געזוכט איר געזעלשאַפט.

נישט אַלע מיינע קינדער-ליבעס געדענק איך. אין מײַן זכרון האָבן זיך אויפגעהאַלטן נאָר יענע „ליבעס“, וואָס זענען אין מיר אויפגעגאַנגען, ווי מיינע ערשטע אומרייפּע לידער, וואָס האָבן מיך אָנגעפילט מיט אומ-פאַרשטענדלעכער פּרײַד און אומרו, ווי פון אַ לײַדנשאַפט און שלעכטער געווינהייט מיט וועלכער מען דאַרף זיך אויסבאַהאַלטן.

ס'איז כדאי צו באַמערקן, אַז נישט איינע פון מיינע קליינע ליבע-אַביעקטן, וועמען ס'האַט זיך אויסגעוויזן, אַז כ'בין צו איר גלייכגילטיק, האָט פונקט ווי עס טוט עס אַ דערוואקסענע, רייפּע און ראַפּינירטע פּרוי — באַמיט זיך צו רייצן מיך מיט איר אַנוועזנהייט, און אָנגעווענדט אַפּט-מאַל אַזעלכע מיטלען, וואָס האָבן מיך, דעם „גבר“, געמאַכט רויט פון בושע...

געווען זענען עס על-פּי-רוב שולמיידלעך אין עלטער פון צען ביז פּערצן יאָר.

די ערשטע, וואָס האָט מיך אַרײַנגעכאַפט אין איר כישופרייף נאָך וועלכער זי אַליין האָט זיך נאָך שפּילנדיק געיאָגט, איז געווען אַן אַכט יעריק מיידעלע פון איין הויף מיט מיר. געווען איז עס אַ בלאַנדס, אַ גאַלדנס, מיט אַ רונד פּוכקע פּנימל און מיט טיפּע בלאַע אײַגעלעך, ווי

ביי א ליאלקע, וואָס האָלט זיי אָפּ, ווען זי שטייט, און פאַרמאכט זיי — ווען מען לייגט זי אַנידער...

מיט וואָס איך בין דעם מיידעלע געפעלן — ווייס איך נישט. מעגלעך, אַז צוליב מיין צוריקהאַלטן זיך פון שפילן זיך מיט יעדן איינעם און אין אַזעלכע שפילערייען, וואָס פלעגן זיך על-פּיר-רוב ענדיקן מיט „שאַדענעס“ און אַנקלאַגעס, און מיט צושטעלן אַ „בענקעלע“ פאַר טאַטע-מאַמע.

אויך זי, מיין קליינע „דולצינעיע“, האָט זיך נישט געשפילט מיט יעדן און אין אַלץ; געווען ווי איד, אַ שטילע צושויערין צו אַלע טומלענ-דיקע שפילערייען און — געטרויט מיר, דערפאַר, איר הילצערנע לייכטע „כישפּרייף“, איך זאָל זיך דערמיט דורכלויפן אַביסל איבערן טראַטואַוי, אָדער זי פלעגט מיך איינגלאַדן שפילן זיך מיט איר אין דער ספּעציפּיש-מיידלשער שפּיל, אין קלאַס, צו וועלכער מען האָט געדאַרפט קאַנען פלינק ווי זי: היפען און שפּרינגען ווי אַ פייגעלע, און דאָס: אויף איין פּוס, פּון איין געצייכנט קעסטל אין אַנדערן, נישט טאַרנדיק דערביי אַרויפ-טרעטן אויף דער אַנגעצייכנטער ליניע. פאַר דער דאָזיקער שפּיל, צו וועל-כער כּ׳בין געווען נישט איבעריק פלינק און רירעוודיק, און אַרויסגערופן גרויס געלעכטער ביי מיין פאַרטנערין — האָב איך זיך רעוואַנזשירט מיט איר אין „אַרדע-שאַרדע-באַרדע“, און זי ווידער קעגן מיר — אין „סטרוקעס“.

איינמאָל, נאָך דעם, ווי מיר האָבן אין טויער פון אונדזער הויף אויסגעשפּילט אַלע שפּילערייען, וועלכע מיר האָבן נאָר געקאַנט, און געבליבן זיצן ווי אַן אַ תּכלית, האָב איך זי אַ פּרעג-געטאַן: אין וואָס שפּילן מיר איצט?

— אין „חתן-כלה“ — האָט זי נישט לאַנג טראַכטנדיק, אומשולדיק געענטפּערט.

— ווי אַזוי? — האָב איך זי געפּרעגט מיט דער זעלבער אומשולד. זי האָט אויפּגעהויבן קעגן מיר אירע הענטלעך, זיי אַרויפּגעלייגט אויף מיינע קליינע אַקסלען, און לאַנגזאַם צופּאַלנדיק צו מיר — אַ קוש-געטאַן מיר גלייך אין די ליפּן, און אַזוי לאַנגזאַם — אויסגעגלייכט זיך

און געווארט איך זאל נאכטאן דאס זעלבע. אין מיטן דער דאזיקער שפיל אין „חתן-כלה“, האט זיך אָבער אומגעריכט אַן עפּן־געטאָן די טיר ביי וועלכער מיר זענען געזעסן, און אַ פּרוי, דערזעענדיק אונדזער ליבע־סצענע, האָט אַ פּלעסק־געטאָן מיט די הענט און אַזא היסטערישן קוויטש־געטאָן: זעטס נאָר, זעטס! — אַז מיר, „חתן־כלה“, האָבן, מער איבערגע־שראָקענע ווי פּאַרשעמטע — זיך אַ רי־ס־געטאָן פונעם אָרט, און ווי צוויי פייגל, זיך צעפּלויגן יעדער אין אַן אַנדערער זייט...

נאָך דער דאָזיקער חתן־כלה־שפּיל, האָב איך זי נישט געזען אַ סך טעג. אז זי האָט זיך ווידער באַוויזן אינדרויסן, האָט זי זיך קעגן איר ווילן געהאַלטן ווייט פון מיר, און מיין ליבע צו איר איז אַזוי אַרום ביסלעכווייז געוואָרן אויסגעלאָשן.

מיין צווייטע „בעאַטריטשע“ איז, ווי די ערשטע, אויך געווען פון איין הויף און פון איין הויז, און פון מיט איין שטאָק נידעריקער פון מיין היים.

געווען איז עס אַ ניין־יעריק ברונעטקעלע, מיט אַ קעפל געדיכטע האָר פּאַרפּלאַכטן אין צוויי גראַבע צעפּלעך, וואָס זענען איר ווי הבדלה־ליכטלעך. שטענדיק געלעגן אויף די קליינע שולטערן פון פּאַרנט, און איינגערעמט אַ קלוג חנעוודיק פּנימל, וואָס האָט עדות־געזאָגט אויף גוטער דערציאונג.

צוליב דעם וואָס די מאַמע פונעם דאָזיקן מיידעלע איז געווען מיין מאַמעס בעסטע שכנה, פּלעגט זי, די ניין־יעריקע געליבטע מיינע, זיך געפינען מער ביי מיר אינדערהיים, ווי ביי זיך אינדערהיים, און פּאַרנעמען זיך מיט מיר, אָדער איך מיט איר, ווי קינדער פון דעם עלטער קאָנען פּאַרנעמען און פּאַראינטערעסירן איינס דאָס אַנדערע. די אָפטע קעגנזיי־טיקע באַזוכן אונדזערע האָבן אונדז געברענגט צו דער געווינהייט נישט צו קאָנען זיין איינער אַן אַנדערן און נישט צו גיין אַ וועלכן־ס־איז גאַנג, אויב דער צווייטער וועט נישט מיטגיין. די דאָזיקע קעגנזייטיקע צוגע־בונדנדיקייט, וואָס האָט ביי אונדז אַנגעהאַלטן ביז אירע עלטערן האָבן זיך אַרויסגעקליבן פון דער דירה, איז נישט איינמאָל געווען דאָס געשפרעך און דער צוויי־דייטיקער שפּאַס צווישן איר און מיין מאַמען: אַ שפּאַס

פון וועלכן מיר האָבן גאַנץ ווייניק און אפשר גאַרנישט פאַרשטאַנען און, פונדעסטוועגן — פאַרשעמט-ווערן ביז נישט צו קאַנען זיך, בעת מעשה, קוקן אין די אומשולדיקע אויגן...

דאָס אומגעוויינטלעכסטע אין אונדזער „ליבע“, איז געווען דאָס, וואָס מיין „געליבטע“ פלעגט מיך אָפטמאָל באַזוכן אין אַזאַ שעה, וואָס איז נישט אַלע מאָל באַקוועם אפילו פאַר קינדער: באַלד אינדערפרי, ווען כ'בין נאָך געלעגן אין בעט און געשלאָפן. פון די דאָזיקע מאַרגן-וויזיטן, אויף וועלכע זי האָט זיך ווי בגנבה אַרײַנגעשאַרט. — האָב איך זיך דער-וויסט בעת כ'האָב איינמאָל געעפנט די אויגן און זי געזען זיצן אויפן ראַנד פון מיין בעטל, וווּ איך בין געלעגן אַן אָפּגעדעקטער ווי די מאַמע האָט מיך געהאַט... ווי אַ גרויסער, האָב איך זיך אַ סאַפֿ-געטאַן פאַר דער קאַל-דרע, און מיין „געליבטע“ האָט זיך ווי פאַרשולדיקט. — נישט באַמערקט צו ווערן — אַרויסגעכאַפט פון צימער.

די אמתע „לילית“ איז אַבער געווען דאָס שוועסטערל פון מיינע דריי חברימלעך, ברידערלעך, וואָס האָבן געהאַט פאַר מיר גרויס דרך-ארץ, און מיך פאַרערט פאַר מיינע אויסגעטראַכטע מעשהלעך. געווען איז דאָס אַ מיידעלע אַ ברונעטס, אַ שלאַנקס, מיט אַ לענג-לעך פנים, און מיט אַ לענגלעך נעזל; געהאַט האָט זי אויך לענגלעכע, לעבעדיקע, קלוגע אויגן, וואָס האָבן שוין פאַרמאָגט דעם גלאַנץ פון נייגער און דורשט נאָך עראַטישע סצענעס און רייצונגען, און געקוקט דערפאַר — דאָרט וווּ זי האָט נאָך נישט געדאַרפט קוקן, און געזען — דאָס, וואָס זי האָט נאָך נישט געדאַרפט זען...

דאָס דאָזיקע צוועלף-יעריקע מיידעלע, האָט מיט דערוואַקסנקייט און ראַפּינירטקייט נישט איינמאָל אויסגענוצט די געלעגנהייט צו בלייבן מיט מיר אַליין, כדי צו קאַנען אומגעשטערט רייצן מיין פּערצן-יעריקער „גברות“...

מיט אַזעלכע און ענלעכע קינדיש-ליידיגשאַפטלעכע סצענעס, האָט דאָס וויבלעכע מיידעלע מיך אַ לאַנגע צייט באַצווונגען און באַהערשט מיט ליבע, און ווי אַלע מיינע קינדער-ליבעס — אַוועקגענומען דאָס קעפל מיינס פון די לערנביכלעך...

י. פאפיערניקאוו

ווי איך האב שוין באַמערקט, האָבן זיך פון אַלע מיינע קינדער-
ליבעס אויפגעהאַלטן אין זכרון, נאָר די דריי, וואָס זענען אוודאי געווען
די שענסטע און אינטערעסאַנטסטע עפיזאָדן פון דער פרעלודיע צו מיינע
שפעטערדיקע ראַמאַנטישע יאָרן.

מיין ערשטער ליטערארישער דורכפאל

כ'קאן זיך נישט באַרימען, כ'זאל האָבן געווען אַ גוטער תלמיד אין חדר, דערנאָך : אַ גוטער שילער אין דער אָנהייבשולע, און נאָך שפעטער : אַ גוטער גימנאַזיסט אין מיזלערס יידיש־רוסישער אַכט־קלאַסיקער רעאַלי־גימנאַזיע, וואָס כ'האַב געענדיקט ביים צווייטן קלאַס, ווייל פאַרן דריטן האָט מען שוין נישט געקאָנט פאַר מיר צאלן...

פונדעסטוועגן, האָט מען טראָץ מיין אומפעיקייט צו בילדונג, געהאַלטן מיך פאַר אַ זייער טיכטיקן, ריכטיקער געזאַגט : ציכטיקן שילער : געווען איז עס פאַר מיין „פּאַויעדיעניע און ווּנימאַניע“ (אויפּפירונג און געהאַרזאָמקייט), מיט וועלכע מען האָט מיך גענומען ווי אַ ביישפּיל פאַר די אַנדערע שילער. מיינע מעלות זענען באַשטאַנען פון : נישט פאַרשפּע־טיקן, נישט פאַרפעלן קיין לעקציע, זיך האַלטן רייך, און רייך־האַלטן די ביכער און העפטן, איבערהויפּט, טאַקע, די העפטן, וואָס מיינע לערערינס פלעגן אַרומטראָגן איבערן גאַנצן קלאַס, כדי צו ווייזן אַלעמען, ווי אזוי ס'דאַרף אויסזען אַ העפט ביי אַ שילער. פאַר די אַלע מעלות פלעגט מען מיר מוחל־זיין דאָס נישט קאָנען קיין לעקציע, דאָס זיין אַ שלעכטער געאַגראַף און נאָך אַן ערגערער מאַטעמאַטיקער. אַ לעקציע געאַגראַפיע פלעגט נאָך, ווי עס איז, פאַרנעמען מיין געדאַנק און אים אויף אַ קאַרגער שעה אַריבערטראָגן אהין אין די לענדער, ימים, בערג און טייכן, וואָס דער לערער האָט ווי אַרויסגעשאַטן פונעם אַרבל ; דאַקעגן, איז אַ לעקציע מאַטעמאַטיק געווען פאַר מיר אַן אמת אָפּקומעניש פון וועלכן כ'פלעג וועלן וואָס גיכער פטור־ווערן, און האָב געדאַנקט גאַט, אַ; כ'בין פון איר אַהיימגעקומען מיט אַ „טרויקע“ (אַ דריי).

די איינציקע לימודים, וואס האבן מיך יא אינטערעסירט זענען געווען: געזאנג, צייכענען און ליטעראטור. צוליב דעם, וואס כ'בין אין דער צייט פון מיין זיין א שילער, געווען א משורר אין דער ווארשעווער „סינגאגע“, האב איך זיך בעת א לעקציע געזאנג, געפילט. ווי מען זאגט עס: ביי זיך אינדערהיים, און אין דער אייגענער הויט; אלס צייכענער האב איך זיך, וואס אן אמת, נישט איבעריק אויסגעצייכנט; ס'איז מיר אבער בייגעשטאנען מיין פעדאנטישע רייניקייט, מיט וועלכער כ'האב געהאלטן אויך דאס צייכנפאפיר, אויף וואס מיין צייכענונג איז געלעגן ווי אויף נישט בארירטן שניי...

וואס שייך דער לעקציע ליטעראטור, האט זי מיך אינטערעסירט נאר דאמלט, ווען דער לערער, א פול-לייביקער רוס מיט פלאקסענע האר, וויצענע ברעמען און שטרויענע וואנסעס, — האט מיט א פעסטער קלינג-גענדיקער באריטאן-שטים, ווי זינגענדיק געלייענט א „סטיך“ (א געדיכט) פון זיינע צוויי באליבטסטע פאעטן: פושקין און לערמאנטאוו. פון די דאזיקע „סטיכעס“ האב איך כמעט גארנישט פארשטאנען, אבער — פארקאפט-געווען פון זייער קלאנג, מעלאדישקייט און ריטם.

איינמאל, אין א פראסטיקן ווינטערטאג, בעת אזא לעקציע איבער „סטיכטווארעניע“ (די קונסט פון דיכטן) — האב איך צופעליק אויסגע-דרייט דעם קאפ צום פענצטער, און מיין בליק איז געווארן ווי צוגעפרוירן צו דער מיט-אייז-פארקאוועטער שויב, אויף וועלכער דער פראסט האט אויסגעמאלט א באשנייטן זילבערנעם וואלד מיט ביימער, קוסטעס און אנדערע מינים פלאנצונגען אין וועלכע כ'האב דערזען דעם גאנצן רוסישן ווינטערפיימאזש, וועגן וועלכן דער לערער האט נישט איינמאל גערעדט און אילוסטרירט מיט ביישפילן פון דער רוסישער פאעזיע. פונעם דאזיקן ווינטערגעמעל בין איך געווען, געדענק איך, אזוי אנטציקט, אז כ'האב אויפגעהערט, בעת מעשה, צו זען וואס עס טוט זיך ארום מיר, פארגעסן, אז איך געפין זיך אין שולע, אין קלאס און אויף א לעקציע צו וועלכער כ'האב זיך שוין נישט צוגעהערט, מחמת כ'בין געווען פארנומען מיט באשרייבן (אונטער דער באנק, אויף די קני) — דאס געזעענע אויף דער שויב, ווייזט אויס, אז כ'האב געמוזט שוין זיין גאנץ טיף אין דער געדיכ-

טעניש פון זילבערנעם וואַלד און אין וואַלד פון פּאַעטישע מחשבות, ווייל כ׳האַב נישט באַמערקט ווי דער לערער איז מיר געשטאַנען הינטער די פלייצעס און געוואַרט, אַז כ׳זאַל זיך אומקערן פון וואַנען כ׳בין אַזעק... נישט קאַנענדיק דערוואַרטן זיך — האָט ער מיר סוף כל סוף דערלאַנגט פון הינטן אַ כאַפּ פאַר דער האַנט, ווי ער וואַלט מיך אויף דער הייטער מינוט געכאַפט ביי אַ גניבה, געטאַן פון אונטער די וואַנסעס־אַפּער, אַ שפּאַטישן פּאַרצי: וואַט אי פּיסאַטעל! (אַט איז אַ שרייבער), און — אַזעק מיט מײן באַשריבן פּאַפּיר, צום שוואַרצן טיש זיינעם, די אַזוי־ גערופענע „קאַטעדרע“, פאַר וועלכער, די שילער, פלעגן אַרויסגערופענע, שטיין ווי פאַר אַ טריבונאַל...

כ׳בין געזעסן ווי אַן אַפּגעמשפּטער ערב דער עקזעקוציע. די שילער אַרום מיר האַבן, ווער מיט באַהאַלטענעם חוזק און ווער מיט מיטלייד — געוואַרט אויף מײן פּסק־דין, און נייגעריק געלאַפּן מיט די אויגן, פון מיר צום לערער און צוריק, דער לערער, וואָס האָט ווי אין אַלע ערנסטע פּאַלן, אַנגעזאַטלט די נאָז זיינע, מיט די גרויסע שפּאַקולן — האָט זיך דענער־ ווירט, געבורטשעט עפעס אונטער דער נאָז, גערוקט די ברילן אַרויף, דאָ — דערווייטערט, דאָ — דערנענטערט דאָס פּאַפּיר פאַר די אויגן, נישט געקאַנט אַרויסקריכן, ריכטיקער געזאַגט: אַריינקריכן אין מײן „מאַנר־ סקריפּט“ און — ענדלעך, שטרענג אַ רוף־געטאַן מיך צו זיך און גענומען מיך אויף אַ פּאַרהער, וואָס כ׳גיב איבער נישט אין זיין שפּראַך, נאָר אין מײן שפּראַך:

— אויף וואָס פּאַראַ לשון איז דאָס געשריבן? — האָט ער מיר ווי געשטופּט דאָס פּאַפּיר אין פנים־אַריין.

-- אויף יידיש, הער לערער — האָב איך געענטפּערט, און אַ היץ האָט מיך באַשלאַגן.

— אויף יידיש?! אפּשר אויף טערקיש! — איז ער אַן אויפגע־ קאַכטער אויפגעשפרונגען, נישט ווי זיין שטייגער איז געווען, און אַרויס אויף מיר מיט אַן אמתן ירגזון:

— וואָס פּאַראַ שפּאַס דאָ טרייבן מיט מיר, מחוצף איינער! וועסט שוין בײַ מיר שפּאַסן, שרייבער מיינער! כ׳זועל דיך שוין אויסלערנען דרך־

י. פאפיערניקאוו

ארץ! וועסט שוין ביי מיר ענטפערן, כ'וועל דיר שוין — — — כ'האָב
געוואָלט עפעס זאָגן, אויפקלערן דאָס מיספּאַרשטייעניש. נאָר — אומזיסט!
דער לערער האָט געהאַלטן אין איין קאַכן און זידן ווי אַ קעסל, נישט
געלאָזט מיך קומען צום וואָרט און צום סוף אַ געשריי-געטאָן: מאַרש!
אין יענעם טאָג בין איך דאָס ערשטע מאָל אַהיימגעקומען פון
גימנאַזיע מיט אַ „דוואַקע“ (אַ צוויי) פאַר „פּאַויעדיעניע און ווּנימאַניע“.
און מיט מיין ערשטן ליטעראַרישן דורכפאַל, פאַר שרייבן מיין ערשטע
יידישע „סאַטשיניעניע“ (חיבור) אין רוסישער טראַנסקריפּציע...

מיינע חלומות

איך געדענק נישט וואָס איך זאָל האָבן געענטפערט ווען מען האָט מיר קליינערהייט געפרעגט, וואָס איך וואָלט וועלן זיין, ווען כ'וועל ווערן גרויס; כ'בין אָבער זיכער, אַז ווען מען וואָלט עס מיר געפרעגט בעת מיין זיין אַ משורר ביי סיראַטאַן און אפילו מיט אַ סך יאָרן שפעטער — וואָלט איך געווען געענטפערט, אַז כ'וואָלט געוואָלט זיין אַ מוזיקער, אַ שפילער אָדער זינגער, מעג עס זיין אפילו אַ חזן — נאָר אַזאָ ווי סיראַטאַ איז געווען, אָדער: אַ דיריגענט ווי לעאַ ליאַוו, אונטער וועמענס שטעקעלע איך האָב געזונגען און נישט געוויסט נאָך פון קיין אַנדערן דיריגענט מיט אַ נאָמען.

נישט אומזיסט האלט איך, אַז די בעסטע און שענסטע יאָרן מיינע, זענען געווען אין מיין עלטער פון ניין ביז פערצן יאָר, ווען כ'בין מיט גרויס חשק און ליבע געגאַנגען מינדעסטנס איין מאָל אינדערוואָך צו רעפּעטיציע, און יעדן שבת און יום־טוב — צו עבודת־הבורא. אַ באַזונדערע דערוואַקסנקייט און חשיבות האָט מיר צוגעגעבן מיין אַנטיילנעמען אויף אַ רייכער, פייערלעכער חתונה אָדער לוויה־צערעמאָניע, אָבער נאָך מער האָב איך זיך איבערגענומען מיט מיין באַטייליקן זיך אַמאָל אויף אַ רעליגיעזן קאַנצערט, אָדער מיט אַריינזינגען צוזאַמען מיט סיראַטאַן אין גראַמאַפאָן־פלאַטן.

נישט אומזיסט האָב איך אין דאָס רוב פון מיינע חלומות אין שלאָף געזען דאָן העלע בילדער און סצענעס פון דערפאַלגרייכע דערגרייכונגען אין מיין פריער מוזיקאַלישער קאַריערע. זייער אָפט פלעגט זיך מיר חלומען, אַז איך שטיי אונטער אַ ים פון ליכט, אויף אַן עסטראַדע פון

א ריזיקן קאנצערטזאל, און זינג אונטער דער באגלייטונג פון אן אַר-קעסטער אָדער קלאַוויר, פאַר טויזנטער מענטשן, וואָס נעמען נישט אַראָפּ פון מיר די אויגן, שענקען מיר נאָך יעדן ליד אַ שטורעם פון אַפלויו, וואָס פלעגט מיך אויפוועקן פון שלאָף און — מיר ווייזן דאָס ווירקלעכע פנים פון מיין נישט פריילעכער קינדהייט, אין מיין נישט היימלעכער היים...

נאָך מער ווי דאָס חלומען פון מיין זינגערישער קאַריערע, פלעג איך חלומען, אַז איך פיר אַן מיט אַן אַרקעסטער אָדער כאָר, אָדער ביידע צוזאַמען. גענומען האָט זיך עס פון מיין באַזונדערער שוואַכקייט צום „שטעקעלע“, פאַר וועלכן כּיבין מיין דיריגענט ליאָוון באַזונדער מקנא-געווען, און ביי יעדער געלעגנהייט, ווי נאָר ליאָוו האָט עס אויף אַ מינוט אוועקגעלייגט — אַ נעם־געטאָן אין דער האַנט, און קיינער זאָל נישט זען — אַ פיר־געטאָן דערמיט איבער דער הוילער לופט, כדי פון עס אַרויסצוכישופן דעם האַרמאָנישן צוזאַמענגוס פון שטימען און טענער...

בכדי צו האָבן די פולע אילוזיע, אַז איך בין, אָדער דאַרף ווערן אַ דיריגענט — פלעג איך נישט איינמאַל אינלאַדן צו מיר אַהיים אַ כאַפּטע זינגערלעך פון מיין עלטער, און באַווירקן זיי, זיי זאָלן אין כאָר זינגען אונטער מיין רעזשי...

אַזעלכע וואַקאַלע היים־קאָנצערטן אויף וועלכע איך בין אויפגע-טראָטן אַלס סאַליסט אָדער דיריגענט — זענען ביי מיר אינדערהיים אָדער ביי עמעצן פון מיינע חברים, זינגערלעך — פאַרגעקומען זייער אַפּט, און געדויערט ביז צום טאָג פון מיין אויפהערן זינגען אין דער וואַרשעווער טלאַמאַצקער „סינאַגאָגע“.

יענעם טאָג, ווען לעאָ ליאָוו האָט מיר דערקלערט, אַז איך האָב שוין נישט מיט וואָס צו זינגען, און אַז מיין קאָדענץ איז געענדיקט — יענער טאָג איז פאַר מיר געווען דער פינצטערסטער טאָג פון מיינע פינף זינגענדיקסטע יאָרן; ס'האָט מיר אַבער גאַרנישט געהאַלפּן, און ס'איז מיר געבליבן נישט מער ווי צו וואַרטן עס זאָל זיך מיר אויפן אַרט פון מיין פאַרלוירענעם „אַלט“ — אַפּזוכן עפעס אַ שטיקל טענאַר אָדער באַריטאָן־שטים, צו קאָנען ווייטער זינגען, אַבער שוין נישט אַלס משורר ביי אַ חזן, נאָר אַלס חזן אָדער אַפּערע־זינגער.

בערך פינף יאָר צייט האָב איך געוואָרט אַזוי אויף דער „כלי“ מיינער, ביז כ'האָב, ענדלעך, צוזאַמען מיט מיין אַנדייטונג אויף באַרד און וואַנסעס — באַקומען אויך אַן אַנדייטונג אויף אַ טענאַר, וואָס איז אָבער געווען צו קליין פאַר מיינע גרויסע געזאַנג־אַספּיראַציעס, כאַטש געווען בין איך זיכער, און געהערט האָב איך אויך פון מבינים, אַז כ'וואָלט מיט מיין קליינער טענאַר־שטים געקאַנט באווייזן די קונסט פון זינגען, מער ווי אַ סך זינגער מיט גרויסע שטימען. צו ממשותדיק דערשלאָגן זיך צו עפעס, האָבן מיר, אָבער, אויסגעפעלט דריי זאַכן: אינציאַטיוו, אַ ביסל חוצפה, און די מאַראַלישע און מאַטעריעלע אונטערשטיצונג. צוליב די דריי זאַכן בין איך נישט געוואָרן קיין זינגער אָדער מוזיקער, און געבליבן בלויז אַ ליידנשאַפטלעכער ליבהאַבער פון געזאַנג און מוזיק.

ווי אויף צו געפינען אַ טרייסט אין מיין נישט־פאַרווירקלעכטן חלום צו ווערן אַ זינגער אָדער מוזיקער — האָב איך זיך אַ נעם־געטאָן צו מאַלעריי. אינספּירירט צו מאַלן האָט מיך דעם טאַטנס אַזוי־גערופענע „פאַטערשטול“, וואָס האָט פסח, צו דער סדר־נאַכט, געדינט אַלס היסב־בעט. געהאַט האָט די שטול אַ האַלב־רונדן געפלאַכטענעם, שטרויענעם גע־זעס מיט אַ נידעריקן, ברייטן באַקוועמען אַנלען, און געשטאַנען איז זי אייביקע יאָרן, ווי מיט אויסגעשטרעקטע אַרעמס אויבן־אָן ביים שווערן דעמבענעם טיש, אַרום וועלכן ס'זענען געווען צעשטעלט נאָך אַ האַלב טון שטולן פון דער זעלבער „משפּחה“, נאָר מיט אויפגעהויבענע גלייכע פלייצעס...

אַז כ'האָב געענדיקט צייכענען דעם טאַטנס שטול, האָב איך זיך אַ נעם־געטאָן צום טאַטן אַליין, צום טאַטן נישט פון אַריגינאַל, נאָר פון אַ קליין פאַטאַגראַפּיש בילדל, פון וועלכן כ'האָב מיט אַ פשוטער בליי־פעדער געמאַכט גאַרנישט קיין שלעכטן גרויסן פאַרטעט, און באַלד נאָך אים — דער מאַמעס פאַרטעט און נאָך עטלעכע פאַרגרעסערטע בילדער פון מלכים און קעניגנס, וואָס כ'האָב געפונען אין די לערנביכער פאַר געשיכטע.

נאָכן אַפאַרבעטן אַ געוויסע צייט, ביי דער „שוואַרצער אַרבעט“ פון בליי און קויל — האָב איך זיך גענומען צו פאַסטעלן און איילפאַרב, און

מיט אַ טך לעבן — געמאַלט די „טויטע נאַטור“ און „שטילע לעבנס“ —
וואָס האָבן געשריגן מיט זייער פאַרבן־רייכקייט...
נישט זייענדיק זיכער מיט מיין מאַלערישן טאַלאַנט, ווי כ'בין
זיכער־געווען מיט מיינע מוזיקאַלישע פעיקייטן — האָב איך נאָך עטלעכע
בילדער־אויסשטעלונגען, וואָס כ'האָב געהאַט ביי מיר אינדערהיים —
אָוועקגעוואָרפן די מאַלעריי פון וועלכער ס'איז מיר געבליבן אַ פאַרביקע
וואַרעמע דערינערונג, און אַ ליבע צו אַ גוט בילד.
וואָס שייך מיין חלום צו ווערן אַ מוזיקער — איז ביי מיר, אויסער
דער גרויסער ליבע צו מוזיק — געבליבן אַ שוואַכקייט צו אימפּראָוויזירן
און צו שאַפן מעלאָדיעס צו מיינע אייגענע לידער.

מען זוכט פאר מיר א תכלית

נאך דעם ווי כ'האב צוליב נישט קאנען צאלן דעם שכר-לימוד, איבערגעריסן ביים צווייטן קלאס, מיט מיזלערס רעאל-גימנאזיע, בין איך, ווי אין די חדר-יאָרן „בין-הזמנים“ — געבליבן אינדערהיים, אַרומגע-שלעפט זיך איבער די וואַרשעווער גאַסן און איבער די הינטערשטאַטישע פעלדער און באַן-סטאַציעס; אַנגעהויבן פונדערנאָענט באַטראַכטן און באַ-וונדערן גאַטס וועלט, וואָס איז פאַר מיר די גאַנצע צייט געלעגן ווי אומ-באַקאַנט, הינטערן רוקן פון מיין געסל, די ניוקע, וואָס גערופן האָט מען עס „דאָס טויטע געסל“.

מיין פוסט און פאַסטעווען האָט אַנגעהויבן באַזאָרגן און באַלאַסטן טאַטע-מאַמען מיט אַ נייעם פּופּצן-יעריקן ליידיקייט און אומזיסטן פרעסער... זיי האָבן עס פאַר מיר, וואָס אַן אמת, נישט געברענגט פונעם מויל אַרויס, און נישט געגעבן מיר אפילו אַנצוהערן דערויף, מחמת דאָס אויפהערן לערנען-זיך איז נישט געווען מיין שולד, ווי ס'איז נישט געווען אויך זייער שולד; פונדעסטוועגן האָב איך די איבעריקייט מיינע, אַנגע-הויבן אַרויספילן, איבערהויפט טאַקע בעתן עסן, ווען ביים טיש זענען געזעסן נאָך איין יונגערער, און פיר עלטערע ליידיקייטער און אומזיסטע פיקער — די ברידער מיינע, צו וועלכע איך רעכן נישט צו מיין איינציקע שוועסטער, די עלטסטע פון אַלע זעקס קינדער, וואָס האָט שוין ווי-עס-איז צוגעהאַלפן דער מאַמען אין שטוב, און פאַרדינט זיך דאָס עסן...

נאָך לאַנג פוסט און פאַסטעווען האָט די מאַמע מיינע, ווי אַלע מאָל, די ערשטע — אַ פּרעג געטאַן וועגן מיר דעם טאַטן: וואָס וועט זיין? ווי לאַנג וועט ער זיך אַזוי אַרומדרייען מיט גאַרנישט? געפרעגט האָט זי עס

כדי צו דערמאָנען דעם טאַטן, אַז ער איז אַ טאַטע, און אַז נאָר אַ טאַטע און נישט קיין מאַמע — דאַרף זאָרגן פאַר אַ קינד און זען פאַר אים אַ תכלית. נאָך אַ סך מאָל דערמאָנען, דערמאָנען מיט גוטן און מיט בייזן — האָט די מאַמע סוף-כל-סוף געפועלט ביים טאַטן, אַז ער זאָל אַ טראַכט-טאָן וועגן מיר, און דער טאַטע האָט זיך אָן עצה-געהאַלטן מיט קרובים און פריינט און אַלע אינאיינעם האָבן אויסגעפונען, אַז פאַר אַ בעל-מלאכה וועל איך נישט טויגן, ווייל איך בין אַ „צו איידל יינגל“, וועלכן מען דאַרף זען „אַריינדרייען“ אין עפעס אַ לייטיש געשעפט.

ס'האַט זיך אָנגעהויבן אַ זוכעניש, אַ נאָכפּרעגן זיך ביי דעם, ביי יענעם, ביז כ'בין, ענדלעך, אין אַ מזליקער שעה געוואָרן אַ... שיק-יינגל אין אַ געשעפט פון מיליטערישע הצטרותן.

ס'איז כדאי צו באַמערקן, אַז נאָך אין די חדר-יאָרן, בעת כ'האַב אין אַ פרייען טאָג זיך אַרויסגעלאָזט איבער די וואַרשעווער גאַסן, איז מיין באַליבטסטע גאַס געווען די מיאָדאָוע, וואָס יידן האָבן זי גערופן: מעד-גאַס. מעגלעך, אַז ליב-געהאַט די דאָזיקע גאַס האָב איך טאַקע דערפאַר, ווייל אין איר האָט זיך געפונען דאָס דאָזיקע געשעפט פון מיליטערישע זאַכן, וואָס האָבן גערייצט מיין קינדישע פאַנטאַזיע.

ווי יעדעס יונגע יינגל, וואָס הלומט וועגן זיין שטאַרק און העלדיש, און איז פול מיט באַווונדערונג און דרך-אַרץ צו דעם, וואָס טראַגט אַ מילי-טערישן מונדיר — פלעג איך לאַנג, לאַנג אָפּשטיין פאַרן שויפענצטער פונעם מיליטערישן געשעפט, זיך געשפיגלט אין די צוויי בלאַנקע שווערדן, וואָס האָבן ווי אין אַ געפעכט זיך אָנגעשפאַרט אָן דער גרויסער שויב אויף וועל-כער ס'זענען געווען צעהאַנגען זילבערנע און גאַלדענע מעדאַלן און פאַר-ביקעמאַלירטע אָפּצייכענונגען אין דער פאַרם פון ציילעמלעך. שטאַרק געפעלן איז מיר אויך דער מאַנעקין, וואָס איז געווען אָנגעטאָן אין אַ גענע-ראַלסקן מונדיר מיט געפרענזלטע עפאַלעטן, ווי די באַרשטן, און געטראַגן אַ שטאַלענעם העלם מיט אַן אַדלערקרוין פון פאַרנט — אויף אַ שטעקן, אַנשטאַט אויף אַ קאַפּ...

צוליב די, און נאָך אַזעלכע „ווונדערלעכע“ און „אינטערעסאַנטע“ זאַכן — האָב איך שטאַרק מקנא-געווען דאָס יינגל, וואָס כ'האַב שטענדיק

געזען קערן דאָס געשעפט, ווישן די שויבן, אָדער איבערפּונן מיט קרייד
די מעדאַלן...

אַז איך בין אָנגעקומען אין דאָזיקן געשעפט אַריין, האָב איך געטאָן
די זעלבע אַרבעט, וואָס עס האָט געטאָן אַמאָל יענץ יינגל און — געווען
דערפון זייער צופרידן. פון גיין „אַ גאַנג“ בין איך אָבער געווען צופרידע-
נער; ערשטנס, ווייל כ'האָב געהאַט די געלעגנהייט זיך דורכצוגיין אַביסל
און צו זען אויפן וועג נאָך אַ סך געשעפטן מיט גרויסע שויפענצטער פול
מיט שיינע זאַכן; צווייטנס, איז אַזאַ גאַנג געווען פאַר מיר אַ גרויסער כבוד,
ווייל געשיקט האָט מען מיך על-פּיר-רוב אין אַזעלכע ערטער וווּ נישט
יעדער פשוטער ציווילער מענטש, בפרט אַ ייד — האָט געקאָנט אין זיי
אַריינקומען; דריטנס, פלעג איך פאַר אַזאַ טרחה קריגן „נאַ פּיוואָ“ און
פאַר דעם געלט גיין אין קינאַ אָדער עסן ביים „טערק“ זיס געבעקס...

באַשטאַנען איז אַ גאַנג אַזאַ: אין אָפּטראָגן עפעס אַ חפץ צו אַ רוד-
סישן אָפיציר אָדער פולקאָוויק, און אפילו צו אַ גענעראַל. צום בעסטן
האָב איך מיך געפילט, געדענק איך, ווען מען האָט מיר געגעבן אָפּצוטראָגן
אַ שווערד, פאַר וועלכער כ'האָב געהאַט אַ באַזונדערן יראת-הכבוד, און
כ'פלעג זי, אַ געוויקלטע אין פאַפּיר, דורכטראָגן דורך דער גאַס, ווי
אַ פרומער ייד טראָגט להבדיל, אַ לולב...

איינמאָל, ווען מיר איז אויסגעקומען אָפּצוטראָגן אַ שווערד אין
סאַמאָראַדנעם אַלטן שלאָס ביי דער ווייסל, איז מיט מיר געשען אַזאַ קאַמ-
שע געשיכטע:

בעת כ'בין אַריין אין די הייף פונעם שלאָס און אָנגעהויבן בלאַג-
דזשען איבער טרעפּ, קאָרידאָרן און טירן, האָב איך, אויפמאַכנדיק אַ טיר
— זיך געפונען אין אַ ריזיקן זאַל, וואָס איז געווען באַהאַנגען מיט שווערע
זשיראַנדאַלן און מיט בילדער, וואָס האָבן מיט זייער גרייס באַדעקט די
ווענט פונעם סופּיט ביו צום דיל. געווען זענען עס מלחמה-בילדער און
בילדער פון פירשטן, קניאַזן, ריטער און קריגסהעלדן רייטנדיק אויף
פערז. כ'געדענק נישט צי פון גרויס איבעראַשונג, וואָס איך האָב אויף
איינמאָל דערזען אַזוי פיל בילדער, צי פון שרעק, וואָס איך האָב זיך
פלוצלינג דערזען איינער אליין אין אַזאַ גרויסן זאַל — האָב איך זיך מיט

דער שווערד אין האַנט געטאָן אַ גליטש-אויס אויף די גלאַנציקע פאַרקעטן און — אַ פאַל-געטאָן מיט אַ קלינגענדיקן זעץ מיט דער שטאַלענער שווערד אָן דיל; כ'האַב נאָך אַבער נישט באַוווּזן צוריק זיך אויפצושטעלן, האָבן זיך, ווי מיט איינמאַל געעפנט עטלעכע זייטיקע טירן, און אַ פאַר דערשטוינטע פנימער פון מיליטעריש-מונדירטע האָבן נאָך געטראָפן מיך ליגן נעבן דער מיטלסטער וואַנט, אונטער די געקאוועטע פיס פון אַ גע-מאַלט פערד, וואָס איז געשטאַנען דיבאַם אויף די צוויי הינטערשטע פיס און געוואַלט פון זיך אַראָפּניזוקן אַ מיליטערישן רייטער מיט שוואַרצע גראַבע וואַנסעס אויף אַן אַנגעצויגן בית פנים.

ערשט מיט אַ סך יאָרן שפעטער, שוין אין דער אומאַפהענגיקער פוילישער מלוכה פון נאָך דער צווייטער וועלט-מלחמה, ווען מיר איז אין אַ זונטיק אויסגעקומען צו באַזוכן דעם זעלבן שלאָס — האָב איך אַרייַן-קומענדיק אין זעלבן זאַל, זיך דערמאַנט אינעם דאָזיקן עפיזאָד, און זיך ערשט דערוואַסט, אַז כ'בין פאַלנדיק מיט דער שווערד אין האַנט — געלעגן פאַר די פיס פון אַ צעבריקעט פערד פון מאַטעיקאַס „ביטוואַ פאַד גרונ-וואַלדעם“ (די שלאַכט הינטער גרונוואַלד).

נישט לאַנג נאָך דער געשיכטע מיט מיין פאַלן מיט דער שווערד אין האַנט, זענען צוליבן טויט פון אַ פולקאוויק געפאַלן אַלע מיינע האַפּע-בונגען צו מאַכן אַ מיליטערישע קאַריערע...

די מעשה דערפון איז געווען אַזאַ:

בעת דעם פולקאוויקס לווייה איז מיט מיליטערישן פאַראַד געגאַנגען דורך דער זעלבער גאַס און פאַרביי דעם געשעפט וווּ איך בין געווען אַנגעשטעלט, האָב איך ווי אַ מחותן מיט מלכות — זיך אַרויסגעשטעלט אינדרויסן פאַר דער טיר, כדי צו זען, און דער עיקר: צו הערן דעם מילי-טערישן אַרקעסטער, וואָס האָט גראַד געהאַלטן אין שפילן שאַפענס טרוי-ער-מאַרש; כדי צו הערן אים ביז צום סוף, האָב איך געמאַכט עטלעכע טריט פון דער טיר און בין דורכגעגאַנגען אַזוי די גאַנצע מעד-גאַס; דער אַרקעסטער האָט אַבער נישט אויפגעהערט, געשפילט איין טרויער-מאַרש נאָכן אַנדערן, און איך האָב געהאַלטן אין איין צוגעבן נאָך אַ טראַט און נאָך אַ שפאַן, און אומבאַמערקט — געלאָזט אַזוי אַ גאַס נאָך אַ גאַס הייַ-

טער זיך. ווען כ'האב זיך געכאפט, אז איך דארף שוין גיין צוריק — האב איך זיך געפונען אויפן פראוואסלאוונעם בית-הקברות — דריי קילאמע-טער ווייט פון געשעפט...

אז די מאמע מיינע איז אויף צומארגנס אוועק צו מיין „פרינציפאל“ געוויר-ווערן הלמאי ער האט מיר געהייסן גיין אהיים, האט ער איר גע-עצהט מען זאל מיך זען צו מאכן פאר א מוזיקאנט...

טאטע-מאמע האבן מיך פאר א מוזיקאנט נישט געמאכט און געפון-ען פאר מיר א צווייטן פאסטן, אין א געשעפט פון שפילצייג. אין אנהויב איז מיר אפילו געפעלן מיין נייער פאסטן: עס האבן מיך געוויילט די כל'ערליי המצאות, וואס זענען געלעגן אין די שפילצייג, וואס כ'האב קינדווייז זיכער נישט געהאט, און ס'איז נאך געווען דערביי א געלעגן-הייט סתם זיך צו באקענען מיטן גרויסן און רייכן רעקוויזיט פון דער קינדער-וועלט. צוליב דעם וואס קיין סך צו טאן האב איך אין געשעפט נישט געהאט — איז מיר דער צווייטער פאסטן זייער גיך נמאס-געווארן און כ'האב אָנגעהויבן צושטיין צום טאטן, ער זאל געפינען פאר מיר עפעס ערנסטערס ווי שפילן זיך מיט שפילצייג, און — כ'ביז ווידער געבליבן אן א פאסטן.

טאטע-מאמע האבן אָבער נישט אויפגעגעבן זייער האַפענונג צו זען מיך אַלס משרת, ווי יעדעס „לייטישע“ קינד פון א „לייטישער“ היים און, האבן מיך, נאך חדשים ליידיק-גיין, ווידער „אַריינגעדרייט“ אויף א פאסטן, וואס האט זיך געפונען אין האַרץ פון יידישן וואַרשע: אויף נאַלעווקעס. געווען איז עס אין א געשעפט פון סאַמע איידעלע אַרטיקלען, ווי: זייד אויף שפולן, גאַרן, קאַמגאַרן, כוואַסטן, שנוּרן, פּרענדזן, דזשעט וכדומה אַזעלכע זאַכן. אויך אויף מיין דריטן פאסטן האב איך, ווי יעדער צוקונפטי-קעז „מענטש“ אין א געשעפט — געדאַרפט קערן, ריינהאַלטן און גיין א „גאַנג“. ס'איז שוין אָבער נישט געווען דאָס גיין מיט שפילצייג פאר קינדער, און נאך פריער — מיט שווערדן צו אַפּיצירן און פּילקאַווינקעס. געווען זענען עס גענג צו יידישע בעלי-מלאכות און אַרבעטער: שפולער און שפולערניס, שפינער, וועבער, העפטער, פלעכטער א.ד.ג. מיט די גענג האב איך מיך דאָס ערשטע מאל אָנגעשטויסן אן דער נויט און אַרעמקייט

פון די ארבעטער און הארעפאשניקעס, וועלכע כ'פלעג אלס חדר-יינגל זען לויפן אין איין אַטעם — געיאַגט פון קאזאָקישע פּערד און נאהייקעס — פון די אַמאָליקע אַרבעטער-בערזעס.

אַ דאַנק דעם דריטן פּאַסטן מיינעם, האָב איך מיך דאָס ערשטע מאָל אין לעבן פּאַרטראַכט איבער דעם סוד פון מאַכן גרויסע רווחים פון גאַרנישט טאָן מער, ווי: לויפן מיטן קאַפּ, ווינקען מיט די אויגן און דרייען מיט דער צונג — ווי כ'האַב עס געזען ביי מיינע דריי באַלעבאַטיים, שותפים: געפּוצטע חסידים, וואָס פּלעגן פון ווילטאַג רעדן ניבול-פה, זיך פאַרהערט מיטן משרת, דעם „גאַלע בראַדניק“ — אין דערציילן פעטע געפּעפּערטע וויצן, און דערקאַפט זיך די „פאַרחלשטע הערצער“ מיט גענדזלעך און ביר, וואָס איך פּלעג לויפן ברענגען, און אויך קריגן אַפּצולעקן אַ ביין... צוליב מייך פאַרנעמען זיך מיט די סודות פון זייערע רווחים, און פאַר נאָך אַזעלכע סודות, וועלכע כ'האַב אַנגעהויבן אַרויסטראַגן פון „חדר“ — האָט מען מיך נאָך אַ קורצער צייט אַרבעטן — אַפּגעזאַגט אויך פון מייך דריטן פּאַסטן.

אַלס מאַטיוו פאַר אַפּזאָגן מיך, האָבן מיינע באַלעבאַטיים אָפּן און צייניש דערקלערט, אַז כ'בין צו ערלעך אויף צו ווערן אַ געשעפּטמאַן... נאָך אַזאָ דערקלערונג האָבן טאַטע-מאַמע אויפגעגעבן דעם געדאַנק צו מאַכן פון מיר אַ סוחר.

מיין פראָלעטאַרישע שול

אויב דאָס לעבן אליין איז די בעסטע שול, איז די בעסטע פראָלע-טאַרישע שול: האָבן געהאַט אַ לעבן פון נויט און דחקות, אָדער: האָבן געלעבט פון אַרבעט — פאַר אַ הונגערלויזן. די ערשטע העלפט פון דער דאַיקער שיל בין איך דורכגעגאַנגען מיט אַן „אויסצייכענונג“; וואָס שייך דער צווייטער העלפט, בין איך, לידער, צוליב טאַטע-מאַמעס חלום צו מאַכן מיך פאַר אַ „סוביעקט“ און צו זען מיך אַלס „מענטש“ ביי יענעם — קיינמאַל נישט געווען קיין אַרבעטער בפועל ממש, אַזוי, אַז מיין פראָלע-טאַ-רישע אויסבילדונג, וואָס איז מער אַ טעאָרעטישע ווי אַ פראַקטישע — האָב איך צו פאַרדאַנקען דער אַרבעטערהיים אויף קאַרמעליצקע נומער 23, פון געוועזענעם יידיש-וואַרשע. געווען איז די אַרבעטערהיים דער קלוב פון דער לינקער פועלי-ציון-פאַרטיי, אין וועלכער איך, ווי אַ סך יוגנטלע-כע אויך אין אַנדערע פאַרטייען — בין געקומען נישט מיט קיין באַווסט-זיניק-אידעאָלאָגישער פאַרברייטונג, נייערט — גאַנץ צופעליק געוואָרן אין איר אַריינגעצויגן אויף אַ סך, אַ סך יאָרן.

דער צופאַל, וואָס האָט מיך געברענגט צו דער פועלי-ציון-פאַרטיי איז געווען: אַן ערשטער מאַי, גענויער: אַן ערב דעם ערשטן מאַי.

געווען איז עס אין פוילנס דייטשישע אָקופאַציע-יאָרן פון דער ערשטער וועלט-מלחמה. אין איינעם אַן אַוונט פאַרן ערשטן מאַי האָב איך צופעליק אַריינשפאַצירט אין דער קאַרמעליצקע גאַס, און אַ נייעריקער — געבליבן שטיין פאַר אַ הויז, וואָס האָט צוליב דער גרויסער באַוועגונג אַרים אים — געצויגן מיין אויפמערקזאַמקייט. דורכן טויער פונעם דאָזיקן הויז, וואָס האָט געטראָגן דעם נומער 23, זענען אַן אויפהער געגאַנגען

אריין און ארויס הייטערע גרופקעס יוגנטלעכע אַרבעטער-מידלעך און יינגלעך מיט רויטע שליפלעך צוגעשפילעט צו די לאַצן פון זייערע רעקלעך און בלוזעס. אויך די אַפענע פענצטער און דער באַלקאָן פונעם ערשטן שטאַק אינעם זעלבן הויז זענען פול-געווען מיט יוגנטלעכע, מיטע-לע און עלטערע מענטשן, וואָס האָבן אויסגעזען זייער יום-טובדיק און ווי אין דערווארטונג אויף עפעס גרויס און וויכטיקס. צוליב מיין גרויסער נייגעריקייט, האָב איך זיך אָנגענומען מיט מוט און דרייסטיקייט אַריינצוגיין אין טויער, און פון טויער — בין איך אַזוי אַרויף אויף די טרעפּ, איבער וועל-כע מען האָט געהאַלטן אין איין גיין און אין איין שטראַמען צום לעבעדיק-טומלענדיקן ערשטן שטאַק, און נישט פילנדיק ווי אַזוי — בין איך געוואָרן מיטגעריסן און אַריינגעצויגן אין אַ גרויסן פול-געפאַקטן זאַל, וואָס איז געווען באַפּוצט מיט גרינס אַרום רויטע אויפשריפטן, און דער עיקר: מיט אַ סך רויטע פענער אויבן-אָן אויף דער סאַמע מזרח-וואַנט, אויף דער בינע, אויף וועלכער ס'איז געשטאַנען אַ לאַנגער רויט-געדעקטער טיש מיט שטולן, וואָס אויך זיי זענען געשטאַנען ווי אין דערוואַרטונג...

איידער וואָס און ווען — האָב איך זיך דערזען זיצן אויף איינער פון די ערשטע בענק, פון וועלכע איך וואָלט זיך דורך דער ענגשאַפט בשום אופן נישט צוגעקריגן צום אַרויסגאַנג — ווען כ'וואָלט עס אפילו געוואָלט. ווען אַלע עלעקטרישע לאַמפּן האָבן שוין העל געברענט, האָט זיך ענדלעך אָנגעהויבן, וואָס עס האָט זיך געדאַרפט אָנהייבן:

אַ גרופע יוגנטלעכע מיט רויטע „שטורעם-פענער“ אין די הענט, האָבן פון ביידע זייטן ווענט גענומען אַרויפמאַרשירן אויף דער אַפענער בינע און זיך צעשטעלט אין אַ האַלבראַד; באַלד נאָך זיי זענען באַגלייט פון הילכיקע הענט-פאַטשערייען — אַרויף אַ גרופע עלטערע יום-טובדיק געקליידטע מענער און פרויען, וואָס האָבן פאַרנומען די שטולן אַרום טיש; איינער פון זיי האָט דערקלערט די אַקאַדעמיע פאַר געעפנט, און איינער נאָכן אַנדערן האָבן מיט אַ פּייערלעכן טאָן גענומען רעדן צום פאַר-זאַמלטן עולם מענינא דיומא: וועגן דער באַדייטונג פונעם ערשטן מאַי. נאָך דער דאָזיקער מאַי-אַקאַדעמיע, וואָס איך בין דאָס ערשטע מאַל דאָן בייגעווען — האָב איך באַשלאָסן אויך צו זען דעם צווייטן „ספּעק“

טאַקל": די מאַי-דעמאָנסטראַציע, צו וועלכער איינער פון די לעצטע רעדנער האָט גערופן.

צו דער באַשטימטער שעה און אויפן באַשטימטן אָרט, בין איך אויף-צומאַרגנס ווידער אַוועק אויף קאַרמעליצקע 23. פאַרן טויער פון דער אַרבעטערהיים האָט שוין, ווי אין אַ בינשטאַק, גערוישט און גערעשט מיט אַן אַרבעטער-עולם, וואָס איז פון מינוט צו מינוט געוואקסן. ס'האָט זיך אָנגעהויבן דאָס אויסשטעלן-זיך אין רייען אין מיטן דער גאַס, און דאָס אַרויסשטעלן די פּאַנען-טרעגער פאַרויס, און די טראַנספּעראַנטן-טרעגער — צווישן די סעקציעס פון די פּראַפעסיאָנעלע פאַריינען; ענדלעך האָט מען זיך איינגעשטעלט, דער "צוג" האָט גערירט און — איך בין געבליבן שטיין אָן אַ זייט, ווי אַ פאַרגעסענער — כאַטש די שולד דערין איז געלעגן אין מיר אַליין; ס'האָט מיר פשוט אויסגעפעלט מוט און דרייסטקייט אַריינצוגיין אינעם לאַנגן "צוג" און מיטצוגיין מיט אַזוי פיל פּרעמדע און אומבאַקאַנטע...

נאָכן דאָזיקן "דורכפאַל" מיט מיין ערשטן ערשטער מאַי — האָב איך פונדעסטוועגן אָנגעהויבן אַריינצושמעקן אין אַרבעטערהיים, אַזוי, אַז נאָך אַ קורצער צייט האָב איך שוין געוויסט דאָרט ווער ס'איז ווער און ווער ס'איז וואָס; געוואָרן אַ היימישער, אַן אייגענער; אָנגעהויבן הערן אין אַרבעטערהיים לעקציעס איבער פּאָליטישער עקאָנאָמיע, וואָס האָבן מיך אָבער נישט אַזוי אינטערעסירט ווי די לעקציעס איבער ליטעראַטור — מיטן טראַפּ אויפן סאַציאַלן אינהאַלט. מער ווי פון די אַפיציעלע רעפּע-ראַטן און לעקציעס — האָב איך אין די אָונטן "געלערנט" פון די כּסדר-דיקע ליידנשאַפטלעכע דיסקוסיעס ארום די באַזעצטע טישלעך מיט אַר-בעטער, וואָס האָבן מיט זייער אופן דיסקוטירן, דערמאָנט אַ ישיבה אין וועלכער מען האָט מיט ברען געלערנט אַ בלעטל מאַרקס, ענגעלס, אַ קאַ-פיטל באַראַכאָוויזם און — שטענדיק געהאַלטן אין איין זוכן אַ סינטעז, אַן אידעען-פאַרבינדונג צווישן פּראַלעטאַרישן ציוניזם און סאַציאַליסטישן אינטערנאַציאָנאַליזם. איך קאָן נישט זאָגן, אַז כ'האַב זייער פּשט און דרש ריכטיק פאַרשטאַנען, מחמת קאַנען די פּועלי-ציוניסטישע תורה איז פאַר אַ יוגנטלעכן, און אפילו פאַר אַ דערוואקסענעם — גאַרנישט געווען אַזאַ

לייכטע זאך — בפרט אין די צוואנציקער יארן פון נאך דער רוסישער אַקטאָבער־רעוואָלוציע, ווען אויך אין דער יידישער אַרבעטער־גאַס אין פּוילן האָט מען געדאַרפט נעמען שטעלונג צו: דיקטאַטור אָדער דעמאָ־קראַטיע.

אין די רעוואָלוציאַנערע שטימונגען, וואָס דאָס באַלשעוויסטישע רוסלאַנד האָט אין יענע יארן אָנגעטראָגן קיין פּוילן — האָב אין אָנגע־שריבן מיינע ערשטע סאָציאַלע לידער; געשריבן האָב אין זיי טאַקע אין דער אַרבעטערהיים, אין די אַוונטן, ווען דער לאַקאַל איז געווען שוין גערייניקט נאָכן אַרויסגעבן אַ סך צענדליקער מיטאַגן פאַר אַרבעטער און אַרבעטלאָזע, און ס'איז אין אים געווען שוין אַ מחיהדיקע שטילקייט און קילקייט אפילו אינעם הייסטן זומערטאָג.

די ערשטע אוידיטאָריע פאַר מיינע לידער זענען טאַקע געווען די שטענדיקע באַזוכער פון אַרבעטערהיים. אָנגעהויבן האָט זיך עס פון פאַר־לייענען זיי פאַר איינעם אָדער פאַר עטלעכע, וואָס זענען געזעסן ביי מיין טישל; דערנאָך בין אין מיט זיי אַריבער אויף אַ ברייטערן פאַרום: אויף דער בינע — פאַר הונדערטער צוהערער מיטאַמאַל. כ'בין אָבער אין אַרבעטערהיים נישט געבליבן דער איינציקער דיכטער ביי די פּועלי־ציון. ס'האָבן זיך מיט דער צייט אָנגעהויבן באַווייזן נאָך דיכטער, וואָס פלעגן, ווי אין, אויסנוצן די אַוונטיקע רויקייט און שטאַנדיקייט, און אומבאַקאַנט נאָך פאַר מיר — לאַנגזאַם שפּאַנען אַהין און צוריק איבערן לאַנגן זאַל, און חלומען — עפעס אויסצוהלומען..

נישט ווייניק זענען זיי געווען, די דיכטער און פּראָזאַיקער אין מיין פּראָלעטאַרישער שול — די אַרבעטערהיים אויף קאַרמעליצקע 23 אין וואַרשע; נישט איינער פון זיי האָט מיט דער צייט פאַרנומען אַ בכבודיק אָרט אין דער יידישער ליטעראַטור, און נישט איינעם פון זיי וועט מיר, צו מיין טיפּסטן ווייטיק, אויסקומען צו דערמאַנען ווי קדושים — פאַרשניטע־נע און געפּאַלענע אין געטאָס און אין קאַנצענטראַציע־לאַגערן ביי היטלערן ימח שמו.

מיין ערשטער אַרויספאַר

ביז אין עלטער פון אַכצן יאָר איז די ווייטסטע נסיעה מיינע, פון מיין געבורטשטאָט וואַרשע — געווען אַטוואַצק — דער קוראַרט און זומעררווינונג, די אַזוי-גערופענע „דאָטשע“ הינטער וואַרשע. אין אָנהייב האָבן מיר אין אַ פרייען זומערטאָג מיטגענומען אַהין מיינע חברים, וואָס האָבן געהאַט דאָרט קרובים אָדער באַקאַנטע, דערנאָך האָבן מיר געצויגן אַהין די אַטוואַצקער „פּאַליאַנעס“ מיטן אַטוואַצקער סאַסנאַוו וואַלד, און צום סוף — בין איך ביי יעדער געלעגנהייט געפאַרן אַהין צום וואַלד-מיידל יוספה מיטן גאַלד-געלאַקטן קאַפּ און גרינעם וואַלדשאַטן אין די אויגן...

אַ מענטש מאַכט אין זיין לעבן אַ סך אינטערעסאַנטערע רייזעס פון מיינע, אין אַטוואַצק, אַבער קיין שענערע און קיין ליכטיקערע רייזע, ווי מיין רייזע צו יוספהן — קאָן מען שוין ביי מיינע יאָרן זיכער נישט האָבן... אויב מיין ערשטע „האַרץ-רייזע“ קאָן ווערן אָנגערופן: די יוגנט-רייזע פון ליבע און גליק — קאָן מיין צווייטע רייזע, וואָס איז פאַקטיש געווען מיין ערשטער אַרויספאַר אין דער וועלט — ווערן אָנגערופן: די רייזע פון הונגער און פייך.

געווען איז עס אין פערטן יאָר פון דער ערשטער וועלט-מלחמה אין אָנהויב 1918, אונטער דער דייטשישער אַקופאַציע אין פוילן, דאָן ווען דער הונגער האָט נייע-געבוירענע קינדער געברענגט אויף דער וועלט אָן בעגל אויף הענט און פיס, און ביי קינדער, וואָס זענען שוין פון לאַנג

געהאט אַרומגעגאַנגען — צוגענומען די כוחות צו קאַנען גיין און שטיין און — זיי אַוועקגעזעצט מיט געליימטע פיסלעך אונטער זיך... אין איינעם אַ פראַסטיקן ווינטערטאָג, ווען אַלע, אויסער דעם טאַטן, וועמען די זאַרג האָט אַרויסגעטריבן פון שטוב אין גאַס — זענען געלעגן ביז שפעט אין די בעטן, נישט געהאַט זיך צו וואָס אויפצוהייבן, ווייל אין שטוב איז הינטער מיט־אימי־באַשלאָגענע שויבן אַרומגעגאַנגען דער זויערער הונגער מיט דער ביטערער קעלט — איז מיין ברודער קיווע, דער עלטערער פון מיר, ווי דערוואַרעמט פון אַן אומגעריכטן שטראַל, ראַפּטום אַראָפּ פון בעט, אַפּערגערוקט פון אונטערן קיכטיש די שיסל מיסט, אַרויסגעקליבן פון איר די טרוקענע דאַרע קאַרטאַפּל־שאַלעכץ, געוואַשן זי, גערייניקט, אַריינגעשאַטן אין אַ טאַפּ מיט וואַסער און אויפן טרוקענעם אונטערגעצונדענעם מיסט אויפגעקאַכט פון קאַר־טאַפּל־שאַלעכץ אַ זופּ, וואָס קיינער, אויסער אים, האָט נישט געקאַנט נע־מען אין מויל אַריין...

בעת דער דאָזיקער סצענע מיט מיין ברודערס מאַלצייט, האָב איך באַשלאָטן אַפּצוואַגן זיך פון מיין פּריווילעגירט פּאַרטייאַיש שיסעלע זופּ מיט ברויט פון דער פראַגער אַרבעטערקיד, און אַוועק וווּ די אויגן וועלן מיך טראַגן, כדי צו פרווון פאַרדינען אויף ברויט, און צו קאַנען עפעס אַפּשפּאַרן אויך פאַר דער היים.

עטלעכע טעג נאָך מיין באַשלוס האָב איך מיך איינמאַל אויפגע־הויבן כמעט אין מיטן אינדערנאַכט און בין אַוועק צו דער אַרבעטביוראַ, וואָס האָט צוגעזאַגט גאַלדענע בערג פאַר די, וואָס וועלן זיך פּריוויליק פאַרשרייבן צו מיליטערישער אַרבעט, אונטערן באַדינג צו פאַרן וווּ מען וועט נאָר שיקן — אויף אַ קאַנטראַקט פון אַ האַלב יאָר מינדעסטנס. נאָך לאַנגע שעהן אַפּשטיין אין דער ריי מיט הונדערטער, וואָס האָבן ווי איך געקלאַפּט פאַר קעלט אַ פּוס און אַ פּוס און אַ צאַן און אַ צאַן, בין איך ענד־לעך, אין אַ גליקלעכער שעה פאַרשריבן־געוואָרן, באַקומען עפעס אַ פאַפּיר מיט אַנווייזונגען, וואָס איך דאַרף מיט זיך מיטנעמען אין וועג, וווּ און ווען איך האָב זיך צוצושטעלן און — קיין וואַרט נישט — צו וויסן וווּ־אַהיז מען שיקט מיך. די איינציקע, וואָס איז שטאַרק געווען קעגן מיין

פאַרן איז געווען — די מאַמע מיינע. זי האָט פאַר קיין אופן נישט געקאַנט פאַרשטיין ווי אַזוי אַזאַ יינגל, וואָס איז נאָך קיין גאַנצע אַכצן יאָר נישט אַלט, וועט זיך פּלוצלינג אויפהייבן און אַוועק ערגעץ אַרבעטן צו די דייטשן, צו וועלכע זי האָט פאַרלוירן יעדן צוטרוי, וואָס זי האָט געהאַט צו זיי בעת זייער אַריינמאַרשירן אין וואַרשע. דער טאַטע דאַקעגן, האָט געהאַלטן מיט מיר, אַז אַזעלכע יינגלעך אין מיין עלטער פאַרן שוין אַן טאַטע-מאַמען איבער ימען, און איך פון מיין זייט האָב דער מאַמען באַרויקט, אַז איך גיי נישט חלילה אין מלחמה-אַריין, און אַז עס שטייט מיר נישט פאַר קיין שום ביז, פאַרקערט: עס קאָן נאָר זיין אַ טובה פאַר דער היים...

נאָך אַ סך טרערן, וואָס די מאַמע האָט פאַרגאַסן, בין איך אין באַ-שטימטן טאַג און צו דער באַשטימטער שעה אַוועק ביינאַכט צו דער „נאַדווישלאַנער“ באַנסטאַציע, וווּ כ'האַב אויפן פּעראַן שוין געטראָפן הונד-דערטער בחורים און נישט ווייניק עלטערע יידן מיט בערד, אַלע מיט וואַליזעס, קעסטלעך, פּעקלעך און רוקזעק, ווי ביי רעקרוטן; נאָך אַ צען מינוט וואַרטן ביים ליידיקן באַשנייטן באַנפלאַנט, האָט זיך, ווי פאַר דער נאָז אונטערגעריטשט אַ צוג מיט לידיקע, פינצטערע וואַגאַנען, ס'האַט זיך מיטאַמאַל דערהערט אַ קאַמאַנדע פון אַ בירשטיים: איינשטייגן! און מיר זענען איינגעשטייגן, די וואַגאַנען האָבן אונדז איינגעשלונגען, פונד-דרויסן האָט מען אונדז צוגעשלאָסן, ס'האַט זיך דערהערט אַ צווייטע קאַמאַנדע: אָפּפאַרן! און — דער צוג האָט גערירט.

לכתחילה איז דאָס פאַרשליסן די וואַגאַנען, דעם עולם פּרייוויליקע פאַרער נישט געפּעלן, און מיך — פשוט באַומרויקט, מחמת כ'האַב זיך מיטאַמאַל דערפילט דערפון ווי אַ געפאַנגענער; חברה האָבן אָבער באַמיט זיך צו פאַרטרייבן דעם שלעכטן איינדרוק, געמאַכט זיך קוראַזש און היי-טערקייט, גענומען זינגען אויף אַלע לשונות, דערציילט זיך מעשיות, אַנעקדאָטן און וויצן, אַזוי לאַנג, ביז מען איז געוואָרן מיד, איינגעשטילט און איינגעשלאָפן זיצנדיקערהייט אינדערפינצטער.

די איינציקע וואָס זענען נישט געשלאָפן אין שלאָפנדיקן צוג, זענען געווען: דער צוגפירער און איך... כ'האַב זיך דורך קני און פיס צוגע-שלאָגן צום פענצטער, כדי אויסצונוצן די געלעגנהייט צו באַטראַכטן גאַטס

וועלט אַ ביסל ווייטער פון אַטוואַצק, נאָר געזען האָב איך נישט מער, ווי :
שנייפלאַכטעס, וואָס האָבן זיך פאַרלוירן אין דער שוואַרצקייט פון דער
נאַכט, באַנסלופעס, טעלעגראַפן-סלופעס און ביימער, וואָס זענען ווי פאַר-
בייגעלאָפן פאַרן פענצטער, אַ קליינע דרעמלענדיקע באַנסטאַציע, אַ שלאַ-
פנדיקע פויערישע כאַטע, און דאָס אַלץ : באַשלאָגן מיט ווייס, ווי טוש-
צייכענונגען.

אַזוי איז דער צוג אַ גאַנצע נאַכט געלאָפן, און פאַרטאָג זיך פלוצ-
לינג אַפגעשטעלט.

פונעם טרייסל פון די שטיין-געבליבענע וואַגאַנען האָט זיך דער
עולם אויפגעכאַפט פון שלאָף און זיך אַ לאַז-געטאַן צו די פענצטער, גע-
ווישט מיט די הענט די באַהויכטע שויבן און דערווען אַ גרויסע באַנסטאַציע
מיט אַ גרויסן אויפשריפט : ביאַליסטאָק.

מיר האָבן נאָך רעכט נישט באַוווּזן צו באַטראַכטן די איינצלנע
פאַסאַזשירן אויפן ביאַליסטאָקער פּעראָן — האָט זיך פונדערויסן דערהערט
די שוין-באַקאַנטע בירשטים : אויסשטייגן ! און — מיר זענען אויסגע-
שטיגן, צעשטעלט זיך ווי די זעלנער צו צוויי, די וואָך האָט אונדז איבער-
געציילט צי ס'פעלט נישט ווער, געטאַן אַ קאַמאַנדע : מאַרש ! און — מיר
זענען דורך האַלב-פאַרשלאָפענע ביאַליסטאָקער הינטערגאַסן צוגעקומען
צו אַ מיליטערישער קאַזאַרמע וווּ ס'האַט אויף אונדז געוואַרט דער ער-
שטער פרישטיק אויף דייטשישער קעסט : אַ טעפל שוואַרצע קאווע פון גע-
ברענטן ווייץ, און אַ פאַרציע ברויט.

דעם איינציקן טאָג אין ביאַליסטאָק האָבן מיר גאַרנישט געטאַן ;
געזעסן יעדער אויף זיין פעקל אַרעמקייט, גערעדט, געשמועסט, אַרומגע-
גאַנגען אַרום גרויסן באַוואַכטן קאַזאַרמעהויף, געגעסן אויף מיטאַג אַ גע-
מייזע-זופ, ווייצענע קאווע מיט ברויט, און אויף צומאַרגנס פאַרטאָג האָט
מען אונדז ווידער אַפגעפירט אונטער אַ וואָך צוריק צו דער באַנסטאַציע
און אונטער אַ קאַמאַנדע — געהייסן אונדז איינשטייגן, און ווידער האָט
מען אונדז פאַרשלאָסן און נאָך עטלעכע שעה פאַרן — אונדז געברענגט קיין
סוואַלק, פון דער סוואַלקער באַנסטאַציע האָט מען אונדז, ווי אַרעסטאַנטן
געפירט איבער אַ סך מיט שניי-באַדעקטע דערפער, און פאַרנאַכט ערשט

— געברענגט אונדז אין אַ פאַרוואַרפן דאָרף וווּ יעדער פויער איז געווען געצווונגען אריינצונעמען צו זיך עטלעכע פון אונדזער אַרבעטער-מחנה און צו באַזאָרגן זיי מיט נאכטלעגערס. יעדער פויער האָט צוליב דעם גע- מוזט אַפרייניקן אין זיין כאַטע אַ שטוב אָדער אַ האַלבע שטוב. אויס- שפרייטן אויפן ליימענעם פוסבאָדן בינטלעך שטרוי, און אונדז מסדר-זיין... פון מידקייט האָבן מיר, דאָס צוגעקומענע „פינפטל“ אין דער כאַטע, זיך גלייך אַ וואַרף-געטאָן אויפן אויסגעשאַטענעם שטרוי, און אין די נאַסע, בלאַטיקע שייך און מלבושים — איינגעשלאָפן און אָפגעשלאָפן אַזוי ביז ס'האָט אונדז פון דרויסן אויפגעוועקט אַ זעלנערס קלאַפן אין די טירן פון די דאַרפישע כאַטעס. ווען מיר זענען אין שטאַק-פינצטערניש אַרויס אינדרויסן איז געווען פינף אַ זייגער... ביי אַ מיליטערישן ספּע- ציעל-אויפגעשטעלטן גרויסן באַראַק וווּ ס'האָט זיך געפונען די קאַנטינע, דער פראַוויאַנט-לאַגער און די קיך — האָט אונדזער צונויפגעקומענע מחנה, ווי אַ לאַנגע, אויסגעשטעלטע רייע שאַטנס אַרום ליכט פון נאַפּט- לאַמפן — „געפאַסט“ דעם פרישטיק: קאַזוע מיט ברויט, דערנאָך: אַ לאַפעטע מיט אַ קרייצהאַק און — מאַרש, אַוועק איבער שנייאיקע פעל- דער — אויפצוהאַקן די געפרוירענע ערד און מאַכן אַקאַפּעס, אַקוראַט ווי די מלחמה וואַלט זיך ערשט געדאַרפט אָנהייבן...

בערך זעקס וואָכן צייט האָבן איך ביי די פרימיטיווסטע לעבנס- באַדינגונגען צו וועלכע מען וואַלט באַדאַרפט נאַכאַמאַל געבוירן-ווערן — געאַרבעט פון אינדערפינצטער ביז אינדערפינצטער.

אין משך פון די זעקס וואָכן צייט האָבן איך מיך נישט איינמאַל דערמאַנט אָן דער מאַמעס געזונטן אינסטינקט און אומרו, און אויך אָן מיין אייגענעם אומרו בעת מען האָט אונדז דאָס ערשטע מאַל פאַרשלאָסן אין די וואַגאַנען.

שוין אין די ערשע טעג פון אַנקומען אין דאָזיקן דאָרף, האָבן איך אָנגעהויבן זען, פילן און פאַרשטיין, וואָס מען מיינט מיט די ווערטער: אונטערן שטיוול פון אַקופאַנט. כ'האָבן עס ראשית-כל אַראַפגעלייענט פון די צעשראַקענע פנימער און אויגן ביי די פויערים, ביי וועמען יעדער דייטשי- שער זעלנער האָט אומגעשטערט צוגענומען דאָס לעצטע חזירל אָדער

הענדל, און בכלל אלץ, וואס עס האט זיך אים פארוואלט. אין משך פון דער צייט בין איך געווען אן עדות פון א סך גרויליסצענעס פון דייטשישער רשעות און אכזריות, וואס זיי האבן ארויסגעוויזן לגבי די פויערים. איבער-הויפט האט זיך מיר איינגעקריצט אין זכרון איין געשעעניש פון וועלכער ס'ווערט מיר נאך איצטער קאלט פון דערמאנען זי :

אין איינעם א שפעט אינדערנאכט, ווען אין אונדזער כאטע האט זיך שוין לאנג געהערט דאס ווארעמע אטעמען פונעם שלאפנדיקן פויערישן געזינדל, און מיר, דאס „פינפטל“, זענען געלעגן און „געווארט“ אויפן שלאף, און זיך צוגעהערט צום בראיען פון דער שנייזאוייערוכע, וואס האט געריסן די פאדערשטע טיר און מיט געפייה געפויקט אין דער בלעך פון דער הרובע — האט זיך פלוצלינג דערהערט פונדרויסן אויפן בעלמעוואטן שייבל פון פארפרוירענעם פענצטערל, עטלעכע טעמפע קלעפ פון א פויסט, און א ליכט פון אן עלעקטריש לעמפל האט גלייכצייטיק אריינגעבליצט צו אונדז אינדערפינגצטער. מיר האבן זיך אלע, ווי איינער, אויפגעזעצט, נישט פארשטאנען, וואס עס זאל באדייטן, נישט געוואסט צי מיינט מען אונדז אדער דעם פויער, און זיך געישובט: ארויסגיין אדער נישט; פונדרויסן האט די פויסט דערווייל אנגעהויבן נאך שטארקער צו זעצן אין שייבל, און אלע פינף האבן מיר זיך א לאזגעטאן צו דער טיר; אז מיר האבן זי אן עפןגעטאן, האט די זאוייערוכע צוזאמען מיטן שניי אנגעטראגן איבער דער שוועל א באשנייטן דייטשישן זעלנער מיט א בייטש און מיט א כעסיקן: קרייך, הימל, דאנער-וועטער נאך איין מאל, פארפלוקטער זאוער-באוער!!! מיר האבן פארשטאנען דערפון, אז ער מיינט דעם פויער, ווייל ער האט עס אונדז אויך באוויזן: ער האט אנגעצונדן דאס עלעקטרישע לעמפל זיינס, גע-לויכטן דערמיט, געזוכט, און געפינענדיק דעם פויער נאך אלץ א שלאפן-דיקן — גענומען אים בייטשן איבערן פנים, אזוי, אז דער פויער האט זיך נישט טויט נישט לעבעדיק אויפגעכאפט, ווי געוועקט צו א שרפה, פון שרעק נישט געקאנט זיך אנטאן, נישט געטראפן ריכטיק מיט די פיס אין די שטיוול, און נישט געקאנט געפינען די ארבבל פון זיין טוליש; דער דייטש האט געהאלטן אין איין „דאנערן“ און שרייען: מאך דאס דו פארט קאמסט! און מיטן טומל אויפגעוועקט אויך דער פויערטע מיט די קינדער, וואס

האַבן, דערזענדיק ווי אַ דײַטש מיט אַ בײַטש פירט אַוועק דעם טאַטן — זיך צעוויינט און צעצלמט, געצלמט זיך און געוויינט; אַז מיר האָבן דעם פּויער אַרויסבאַגלייט אינדרויסן־אַרויס, האָבן מיר פּונדערווייטן קוים געזען די שוואַרצע קאַנטורן פון אַ פּערד און וואָגן, וואָס זענען ווי געשווומען פאַרזונב־קענע אין טיפּן שניי...

אַ גאַנצע נאַכט איז דער באַלעבאַס פון אונדזער כאַטע, דער פּויער, וואָס האָט געדאַרפט דעם דײַטשישן זעלנער־בעל־עגלה אַרויספירן פון פאַר־שנייטן וועג — נישט צוריקגעקומען. ערשט פאַרטאַג האָבן אים פּויערים צופעליק געפונען ליגן אַ פאַרשאַטענעם מיט שניי אין אַ טיפּן ראָוו פאַזע וואַלד, און אים אַהיימגעברענגט אַ שטייפּן, אַ טויטן, אַן איבערגעדעקטן מיט אַ פּויערישער סערמיענגע, אויף אַ הילצערנעם שליטן...

די דאָזיקע ווילדקייט און אכזריות פון די דײַטשן אין יענער צײַט, ווען היטלער האָט נאָך אפילו נישט געחלומט פון ווערן דער „פירער“ — האָבן מיר, די פּרייוויליקע אַרבעט־מחנות אַנגעהויבן וואָס ווייטער נישט נאָר מער צו זען, נאָר טאַקע צו פילן עס אויף דער אייגענער הויט...

אַנגעהויבן האָט זיך עס פונעם טאַג ווען מען האָט אונדז אין סוואַלק פּלוצלינג אַריינגעזעצט אין אַ צוג מיט לאַסט־וואַגאַנען, און ווי בהמות — געפירט אין זיי אַכצן שעה צײַט ביז צו אַ באַנסטאַציע „שאַסטאַקאַ“, וווּ מיר האָבן זיך דערוווסט, אַז מיר זענען אין קורלאַנד; פון דער באַנסטאַציע האָט מען דורכפירנדיק איבער אונדז די טאַג־טעגלעכע פּראַצעדור פון אויסשטעלן, איבערצײלן און אַרומנעמען מיט אַ וואָך, ווי אַרום פאַרברעכער — אונדז אַפּגעפירט צו אַ גרויסן לאַגער פון באַראַקן, וואָס זענען געווען אַרומגעצוימט מיט שטעכיקע דראַטן ווי אַ געפאַנגענלאַגער; דאָרט האָט מען אונדז ווידער אַרויסגעגעבן אַרבעט־כלים, און אין די פאַרטאַגס, צוזאַם־מען מיט נאָך אַזעלכע מחנות „פּרייוויליקע“ — אַרויסגעפירט צו כלערליי אַרבעטן, ווי: אויסגלייכן באַדן, לייגן רעלסן, ציען באַנליניעס, אַפּלאַדן וואַגאַנען וכדומה אַזעלכע אַרבעטן, ביי וועלכע מען האָט פשוט נישט געלאַזט אַ רגע זיך אויסגלייכן, און נאָך דער אַרבעט — נישט געטאַרט אַהיימנעמען אַ שטיקל האַלץ אָדער קויל איינצוהייצן און אַנצוואַרעמען אַ ביסל די באַ־ראַקן אונדזערע, וואָס האָבן כמעט נישט געהאַט קיין טירן און קיין שויבן אין

די פענצטער, דאקעגן, האָט יעדער איינער פון אונדז געדאַרפט ביים אַהימ־גיין מיטנעמען אַ שווערן בלאַק קויל, טראָגן עס אַזוי דריי־פיר קילאָמעטער און ברענגען עס צו די גוט־געבויטע און פיין־איינגעאַרדנטע באַראַקן פון אונדזערע אַרבעט־אויפזעער, די „געפרייטערס“.

אינדערצייט וואָס די „געפרייטערס“ האָבן, אָנגעפרעסענע און אַנגע־זויפטע, געשמאַק געכאַליעט אין זייערע וואַרעמע בעטן, האָט מען אין אונדזערע באַראַקן אַ גאַנצן ווינטער זיך נישט אויסגעטאַן, נישט געקאַנט שלאָפן אָן קליידער, און נישט געקאַנט שלאָפן אין די קליידער; מיר פלעגן, כדי צו דערוואַרעמען זיך אַ ביסל — אַראַפּשפּרינגען פון די אונטערגעשיטע נאַרעס מיט שפענער און זעגעכץ, און זיך אַ לאַז־טאַן גליטשן זיך אויפן אייז אין סאַמע מיט, און אין דער גאַנצער לענג פון גרויסן באַראַק, איבער וועלכן דער דאַך איז געווען כמעט אָפן און דורכגעלאָזט דעם שניי, וואָס איז פאַלן־דיק צעגאַנגען און געוואָרן אייז...

מיט מיר איז אין פּראַסטיקן באַראַק געשען דאַן אַזאַ טראַגי־קאַמישע

געשיכטע:

נאָך אַ סך נעכט נישט שלאָפן פון קעלט, בין איך איינמאַל אַ דער־שעפטער, אַ מידער, אַרױפגעפאַלן אויף מיין נאַרע, זיך גוט אַרומגעוויקלט מיטן קאַץ, געמאַכט פון זיך אַ פעקל און איינגעשלאָפן, ווי נאָך אַ באַד, אַזוי, אַז כ׳האַב נישט געפילט, אַז איבער מיר האָט פון צעבראַכענעם דאַך אַ גאַנ־צע נאַכט געגאַסן מיט צעגאַנגענעם שניי, און דורכגעווייקט מיין געלעגער. אַז כ׳האַב פאַרטאַג אויפן רוף: אויפשטיין! געוואַלט פון זיך אַראַפּוואַרפן דעם קאַץ, האָב איך נישט געקאַנט, מחמת ער איז געוואָרן צוגעפרוירן צו דער הילצערנער נאַרע, און געווען האַרט און שטייף, ווי מען וואַלט מיך אַ לעבע־דיקן צוגעדעקט מיט אַ בלעך און פאַרקלאַפט מיט טשוועקעס... כ׳האַב אים פונדעסטוועגן בייגעקומען, און אונטער אַ שטאַרק געלעכטער פון מיינע שכנים — אים אוועקגעשטעלט ווי אַ ברעט, ער זאָל זיך אויפטויען און צוריק ווערן אַ קאַץ...

אַז עמעצנס אַ געלעגער זאָל פּלוצלינג פאַרוואַנדלט ווערן אין אַ גע־פרוירן טייכל — האָט מען נישט געדאַרפט דוקא וואַרטן, אַז דער שניי פונעם דאַך זאָל עס מאַכן; נאָך גרינטלעכער און בעסער האָט עס נישט איינמאַל

געמאַכט דער „געפרייטער“, וואָס פלעגט מיט פולע עמערס וואַסער — וועקן דעם, וואָס האָט זיך נישט געקאַנט רירן, און געלעגן אין היץ און אין פיבער...

צוליב אַזעלכע עינויים, וואָס מיר זענען זייער פיל אויסגעשטאַנען, האָט יעדן טאָג אין דער מחנה אַנגעהויבן פּעלן איינער, צוויי און וואָס אַמאָל — מער. דאָס אַנטלויפן פון לאַגער האָט מיט דער צייט אַנגענומען אַ מאַסן-כאַראַקטער און געברענגט צו נישט איין דורכפאַל און צו נאָך אַן ערגערער באַהאַנדלונג, נישט נאָר לגבי די וואָס מען האָט געכאַפט און צעקאַטעוועטע צוריקגעברענגט פון מיטן וועג, נאָר צו אַלעמען און צו יעדן באַזונדער. כדי אַנצווואַרפן אויף אונדז די שרעק פאַר טויט, האָט מען צו אונדז ספּעציעל אַראָפּגעברענגט עפעס אַ בייערישן אונטער-אַפּיציר, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ צאַרישער דאָנער קאַזאַק מיט אַ פּיאה און מיט אַ רינג אויף אַן אויער... דער בייערישער גזלן איז אונדז אַזוי דערגאַנגען דאָס לעבן, אַז די אַלע, און איך בתּוכם, וועמען מען האָט נאָך עטלעכע וואַכן אַריבערגעשיקט אין אַ צווייטן לאַגער — האָבן פּרייער אָפּגעעטעמט, כאַטש אין נייעם לאַגער האָבן זיך פאַר אונדז אַנגעהויבן נייע צרות.

דער נייער אַרבעט-לאַגער אין וועלכן מיר זענען אַנגעקומען איז באַשטאַנען נישט פון קיין באַראַקן און אפילו נישט מיט קיין דראַט-פאַר-צוימונגען, נאָר פון אַ פאַרוואַרפענעם העק מיט אויפגעפּרישטע היילעך פאַר דער דייטשישער קאַמענדאַנטור, און מיט אַ רייע פאַרלאָזענע פּערד און קישטאַלן אין ליידיקע שפּייכלער, וואָס מיר האָבן באַדאַרפט קודם-כל אויסרייניקן פון צעפּוילטן שטרוי און פון די שטשורעס, וואָס האָבן דאָרט גענעסטיקט אין דער גרויס פון קעץ... אז מיר האָבן דאָס שטיקל „ריינע“ אַרבעט אָפּגעטאָן, האָבן מיר געדאַרפט אַליין באַזאָרגן זיך מיט ברעטער אַדער קאַסטנס, צונויפצוקלאַפּן נאַרעס, און אויף די נאַרעס אונטערלייגן אונטער זיך געפונענע קופּעס אומריינע שמאַטעס און זעק, אויף די הינטישע קופּעס פלעגט מען נאָך צוועלף-פּערצן שעה אַרבעט — קומען פון קילאַמע-טערס ווייט שלאָפן, און מוזן האַלטן גרייט נעבן זיך אַ שטיק האַלץ אַדער אייזן — כדי אָפּצוואַנגן-זיך פון די חוצפּהדיקע שטשורעס... כמעט גאַנצע נעכט האָט מען זיך דערפאַר מער פאַרנומען מיט דער זייער-אומאַנגענעמער

יאגד, ווי — געשלאָפן, און איז מען אַנטשלאָפן-געוואָרן, איז מען נישט געווען זיכער צי מען וועט נישט אויפשטיין אַ צעביסענער און מוזן ווערן אָפגעפירט אין מיטאָווער שפיטאַל.

צו מיר, למשל, האָבן זיך די חוצפהדיקע שטשורעס באַצויגן מיט רחמים, געלאָזט, ווי עס איז, דורכשלאָפן, און בלויז עטלעכע מאָל פון מיר אַראָפגעצויגן דעם קאַץ, וועלכן כ'האַב סוף-כל-סוף געפונען אַ האַלב-אויפֿ-געגעסענעם...

דאָס שפיטאַל האָב איך אָבער נישט אויסגעמיטן, נישט צוליב זיי, די שטשורעס, נאָר צוליב מיינע פיס, וואָס זענען מיר געוואָרן געשוואָלן פון שלעפן אויף זיי הילצערנע פאַנטאַמל אין דער פאַרם פון שיפלעך; די דאָזיקע „כאָדאַקעס“ פלעגט מען, כדי ס'זאָל אין זיי זיין וואַרעם — אַנפילן מיט שטרוי און אַרומבינדן מיט שטריק און דראַט — כדי נישט צו פאַרלירן זיי אין פעטן, ליימיקן באַדן אויף די לעטישע פעלדער.

די הילצערנע שיד מיינע האָב איך מיט אַלע מעגלעכקייטן געזען נישט צו פאַרלירן — כדי בכלל נישט צו בלייבן אינגאַנצן אַ באַרוועסער; כ'האַב אָבער פאַרלוירן צוליב זיי די מעגלעכקייט צו גיין און שטיין אויף די פיס, וואָס האָבן, געשוואָלענע — מיך „געראַטעוועט“, און פאַרן טערמין אויסגעלייזט מיך פון דער פרייוויליקער צוואַנגאַרבעט...

אין מיטאָווע האָט מען מיך „ענטלאָסן“ און כ'בין אַ גליקלעכער, גע-פאַרן צוריק אַהיים.

פון מיינ ערשטן אַרויספאַר אינדערוועלט, האָב איך, נאָך קאַרגע פיר חדשים אַרבעטן ביי די דייטשן, אָפגעשפאַרט: אַ פאַר זעלנערישע שיד, וואָס געקויפט האָב איך זיי טאַקע ביי אַ דייטשישן זעלנער, און אַ גרויסן שוואַרצן לאַכן ברויט, וואָס איך האָב געקויפט ביי אַ לעטישן פויער, און ווי אַן אבן-טוב — געפירט עס מיט זיך פון מיטאָווע קיין וואַרשע.

ראמאנטישע יארן

דעם ערשטן ליבע־ציטער און דעם ערשטן אומרו פון ליבע, האָט מיר פאַרשאַפט אַ יונג אַרבעטער־מיידל, איינע פון אַ גרויסער צאָל יונגע באַזוי־כערינס פון וואַרשעווער פּוּעלי־ציון־קלוב „אַרבעטערהיים“. ווי מיט אַ סך פון די אָפטע באַזוכער אין אַרבעטערהיים, בין איך אויך מיט דעם מיידל נישט געווען פּערזענלעך באַקאַנט, נישט געהאַט נאָך מיט איר קיין וואַרט אויסגערעדט, נישט געהאַט אויך גענוג דרייסטקייט צו געפינען אַ צוגאַנג צו דעם טישל ביי וועלכן זי איז געזעסן אין געזעלשאַפט פון נאָך אַרבעטער־מיידלעך און יונגע בחורים, אַרבעטער. פּונדעסטוועגן, האָב איך זיך געפילט אומפאַרשטענדלעך גוט און געווען זייער צופרידן פון בלויז זען זי און פון האָבן דאָס באַווסטזיין, אַז זי געפינט זיך אינדערנאָענט פון מיר.

געפּעלן איז מיר דאָס מיידל ווייל זי איז געווען דיך, צאַרט און יונג־פרוילעך, געהאַט כּמעט אַ קינדיש געזיכט, אַ קאַפּ ווייכע, טונקל־בלאַנדע האָר מיט וועלכע דאָס מינדעסטע ווינטעלע האָט זיך געשפילט און געהאַלטן אין לייכטער אומאַרדענונג אַרום די בלאַלעכע אויגן, וואָס זענען פּול־געווען מיט וואַרעמקייט און זון, אפילו אינעם גרעסטן באַזוך, וואָס דעם קלוב איז אויסגעקומען צו האָבן, האָב איך זי כּהרף־עין אויסגעפונען צווישן עולם, זי דערזען ווי אַ קאַרנבלום צווישן זאַנגען און זי פאַרגליכן צו אַ מאַרגאַ־ריטקע, אַזוי לאַנג, ביז עס איז געבליבן, אַז זי הייסט ביי מיר „מאַרגאַרי־טאַ“. אונטערן נאָמען „מאַרגאַריטאַ“, האָב איך אויך אָנגעשריבן אַ „האַרץ־רייסנדיק“ ליד צו וועלכן כּהאַב אַליין געשאַפן אַ מעלאָדיע און עס געזונגען פאַר מינע נאָענטסטע חברים, וואָס האָבן עס געטראָגן ווייטער, איבערגע־געבן עס פון מויל צו מויל און פון אויער צו אויער, ביז זיי האָבן עס גע־ברענגט אויפן ריכטיקן אַדרעס : צו מאַרגאַריטען.

אז מיין ליד איז דערגאנגען צו מארגאריטען, האב איך זיך דערוויסט טאקע פון איר אליין; זי האט עס מיר מינדלעך נישט געזאגט (ווייל כ'האב נאך אלץ נישט געהאט גערעדט מיט איר), זי האט בלויז, פארבייגייענדיק פאר מיר, אראפגעלאזט די אויגן, זיך פארויטלט און געווארן נאך שענער... מיין ליד צו מארגאריטען האט נישט געהאלפן זי דערנענטערן צו מיר און צו מאכן זי הימישער מיט מיר. פארקערט: זי האט זיך אין מיין אנוועזנהייט אנגעהויבן פילן אומזיכער און פארלוירן, נישט געקאנט מיר קוקן גלייך אין פנים אריין, נישט געפונען וואס צו זאגן מיר, געהאט פאר מיר, ווי כ'האב עס ארויסגעפילט, גרויס פארווונדערונג, נאיווע פארערונג, און קיין טראפן ליבע נישט...

דער סוף פון דער דאזיקער ליבע־געשיכטע איז אבער געווען א סך אומגליקלעכער און זיך געענדיקט א סאך שנעלער ווי כ'האב עס דער־ווארט; געשען איז עס צוליב אט וואס:

אויף איינעם א ליטעראריש־קינסטלערישן אונט אין וועלכן איך האב אנטהאלטענען, האב איך פון דער בינע־אראפ פלוצלינג דערזען מארגארי־טען צווישן גרויסן פארזאמלטן עולם. אז עס איז געקומען מיין ריי צום פארלייענען מיינע לידער, האב איך אומגעריכט פאר מיר און פאר אלעמען — אנגעהויבן פאטעטיש צו דעקלאמירן דאס ליד „מארגאריטא“. די וואס האבן געוויסט צו וועמען דאס ליד איז געווענדעט, האבן גענומען אויסדרייען די קעפ אין איר זייט, און איך האב נאך באוויזן צו זען ווי פון דער בלאַטער מארגאריטע איז געווארן א רויטע ארכידעיע מיט אן אראפגעלאזט קעפל...

נאכן דאזיקן אונט האב איך זי א לענגערע צייט נישט געזען אין ארבעטערהיים, און אז זי האט ווידער אנגעהויבן קומען, איז זי שטענדיק געווען אין באגלייטונג פון א גרויסן צעוואקסענעם בחור פון וועמען זי איז אויף א מינוט נישט אפגעטרעטן, געהאלטן אין איין טוליען זיך צו אים און — ס'איז מיר קלאר געווארן, אז מיין האפענונג צו געווינען זי אויף מיין זייט, איז צערונען געווארן...

לאנג זיך מצער־זיין נאך מארגאריטען איז מיר, צום גליק, נישט אויסגעקומען, מחמת איך האב זיך אין א צייט ארום ווידער פארליבט, ווי

מען זאָגט עס : איבער די אויערן, אָבער — אַ סך גליקלעכער ווי אין מיין ליבע צו מאַרגאַריטען.

צוליב מיין באַזונדערער שוואַכקייט צו בלאַנדינקעס אין וועלכע כ'האַב זיך זייער לייכט און שנעל פאַרליבט, איז מיין צווייטע געליבטע אויך געווען אַ בלאַנדע. אַ העלע און אַ ליכטיקע, מיט אויגן וואָס האָבן ווי קאַמעלעאַנען געביטן זייער פאַרב לויטן ליכט וואָס איז אין זיי געפאַלן ; געהאַט האָט זי אַ ליאַלקע־פנים מיט חן־גריבלעך, אַ גאַמבע ווי אַ מאַרעל, אַ שטאַרקע אויבערשטע רייע ציינער, וואָס האָבן ביים לאַכן אַביסל צופיל אַרויסגע־שפאַרט, דורשטיקע ליפן, און אַ שטאַרקע זינלעכקייט. פון די לעצטע צוויי אייגנשאַפטן אירע, איז גענוג צו פאַרשטיין, אַז שווער איז מיר נישט אַנגע־קומען זי קעגנזייטיק צו געווינען, און אַנשטאַט שרייבן איר לידער — אויס־צולעבן מיט איר די שענסטע לידער און פאַעמעס — אויף דער שויס פון די אַטוואַצקער פּאַלאַנעס און סאַסנאַווע וועלדער, און אפילו ביי איר אין דער אַטוואַצקער היים ביים פרומען טאַטן אירן, דעם רבין, וואָס איז אין אונטערשטן חדר געזעסן און געלערנט — בעת מיר, צוגעדעקטע ווי מיט אַ גרינער חופּה פון נאָדלביימער, האָבן אין שאַטן פונעם אויבערשטן וואַ־ראַנדע־צימער — זיך געליבט אויף וואָס די וועלט שטייט...

מען קאָן נישט זאָגן, אַז טאַטע־מאַמע אירע האָבן פון אונדזער ליבע נישט געוואָסט. זיי האָבן, ווי איך האָב באַמערקט, געמאַכט זיך נישט זעען און געהאַפּט, קאָן זיין, אַז אַ דאַנק מיר וועט אפשר איינמאַל פאַר אַלע מאָל אויפהערן דאָס יונגע געיעג פון דער כאַפּטע יונגלעך און יונגען, וואָס האָבן אַרומגעטאַנצט אַרום איר און פאַרשעמט די אַנדערע דריי טעכטער, וואָס זענען נישט געווען אַזוי שייך ווי מיין „שולמית“ און ווי זי — קיין גוף נישט געהאַט...

ווי בעת מיין ליבע צו מאַרגאַריטען — האָט מיך אויך דאָס מאָל באַזיגט דער פשוטער, רויער חומר, דער מאַטעריאַליזם : אַ צווייטער אַדאַ־ראַטאַר אירער, אַ בעקער־אַרבעטער, האָט זי ביי מיר צוגענומען נישט מיט קיין לידער, נאָר מיט ברויט...

פאַרן פאַראַט אירן, אין וועלכן זי איז, ווי איך האָב איינגעזען — געווען אַבסאָלוט אומשולדיק — האָב איך איר דאַמאַלט מוחל־געווען, און בין

עס איר עדהיום מוחל, שוין בלויז דערפאר, וואָס זי האָט זיך אין דער געשיכטע פון מיינע ראַמאַנטישע יאַרן, איינגעשריבן מיטן ליכטיקסטן בלעטל.

איך נעם זיך נישט אונטער צו באַשרייבן אַלע מיינע ליבעס פון יענער צייט ווען כ'האָב אפילו איין טאָג נישט געקאַנט אויסקומען אָן ליבע און מורא-געהאַט, אַז איך וועל אָן צו זיין פאַרליבט — נישט האָבן פון וואָס צו שרייבן...

איך וויל נאָך דערמאַנען אָן אומגעוויינטלעכע ליבע, וואָס איך האָב, נישט בדרך-הטבע, געפירט מיט צוויי שוועסטער. אַ צייט לאַנג האָב איך אַליין נישט געקאַנט זיך קלאַר-מאַכן וועמען פון די צוויי שוועסטער איך האָב ליבער און צו וועלכער פון זיי איך ציל. יעדעס מאָל ווען מיר איז אונטער פיר אויגן אויסגעקומען צו זיין מיט איינער — האָט זיך מיר שטאַרק געוואָלט זען דער צווייטער, און מיט ביידע צוזאַמען — האָב איך זיך אינ-גאַנצן פאַרלוירן און דערטרונקען-געוואָרן אין אַ מטושטשן ים פון געפילן. אויך ביי די צוויי שוועסטער איז מיין נישט גלייכגילטיקייט צו זיי, געווען אומקלאַר און נישט פאַרשטענדלעך, און זיי האָבן, ווי אָפּגערעדט צווישן זיך — נישט גערעדט מיט מיר אַ וואָרט וועגן דעם, נאָר רויק געוואָרט, אַז דער פּלאַנטער זאָל זיך פון זיך אַליין אויפוויקלען.

אויב מיינס אָן אומגליקלעכע ליבע איז געווען פאַר מיר דאָס פאַר-צערט-ווערן פונעם אייגענעם פייער — איז מיין דאָפּל-ליבע געווען פאַר מיר ממש אַ גיהנום. אַ גליק נאָך, וואָס עס האָבן, ווי אין מיינע פריערדיקע ליבעס, זיך אַריינגעמישט צוויי בחורים און — מיט זיי חתונה געהאַט, און באַפרייט מיך פון אַ פּראַבלעם, וואָס איך וואָלט קיינמאָל נישט געלעזט...

איך וויל נישט דינען

נאך מיין געוואַגטן ערשטן אַרויספאַר קיין קורלאַנד צו די דייטשן אויף אַרבעט, האָב איך אין אַ צייט אַרום באַוויזן אַ צווייטע געוואַגטקייט אויף וועלכער איך אַליין וואַלט זיך פון מיר קיינמאָל נישט געווען געריכט, וויל דאָס וואָס כ'האַב דאָס צווייטע מאָל געטאָן, האָט אויף אַן אמת געשמעקט מיט פאַרלירן דערפאַר אויף לאַנגע יאָרן די פרייהייט, און אפשר — מיט ערגערס.

בעת „מיין“ פאַטערלאַנד פוילן האָט אין יאָר 1920, אין איר קריג מיט די באַלשעוויקעס מיך גערופן צו דערפילן מיין „חוב“, בין איך נאָכן ווערן צוגענומען, אַ טאָג פאַרן אָפגעבן די שבועה — אַרויס פון קאַזאַרמע און זיך מער נישט אומגעקערט.

שוין עטלעכע טעג פאַרן צושטעלן זיך צום מיליטער-קאַנטראַל האָב איך, געדענק איך, באַשלאָסן ביי זיך, אַז וואָס עס זאָל מיט מיר געשען — וועל איך נישט גיין דינען אַ לאַנד וווּ כ'האַב אַלס ייד קיין שום רעכט נישט צו לעבן און צו געניסן פונעם לעבן גלייך מיט די נישט-יידישע בירגער, אונטערטאַנען; והשנית, האָב איך טאַקע נישט געוואַלט זיך שטעלן קעגן דער „באַלשעוויע“, וועלכע כ'האַב מיטן גאַנצן האַרץ אויסגעקוקט, ווייל כ'האַב שוין דאַמאָלט, ווי שפעטער אין דער מלחמה מיטן היטלעריזם און פאַשיזם — געזען אין זיג פון דער רויטער סאַויעטישער אַרמיי — די איינציקע האַפענונג און רעטונג פאַר די מיליאָנען רעכטלאָזע, גערודפטע, שוצלאָזע יידן, און פאַר די מאַסן אונטערדריקטע אַרבעטער און פויערים פונעם „באַנייטן“ פוילן.

כ'בין אָבער נישט געווען דער איינציקער מיליטער-פליכטיקער,

וואס האט אזוי ווי איך געטראכט, געפילט און געהאנדלט. נישט אומ-
זיסט איז די צאל פון די נישט צוגעשטעלטע, אויסבאהאלטענע און אנטלא-
פענע דעזערטערן, דערגאנגען צו דער צאל פון אן ארמיי, וואס וואלט זיך
זיכער פעיק-געווען צו שלאגן און זיך מקריב-צו-זיין פאר עפעס אידעא-
לערס, שענערס און צוועקמעסיקערס, ווי שלאגן זיך פאר דער הערשאפט
פון א פאשיסטישער רעגירונג, וואס האט אין איר פראגראם געשטרעבט
אויפצולעבן די אלטע „גוטע“ צייטן פון „פאנשטשיונע“.

געווען איז עס אין א הארבסטיקן טאג. די מאמע מינע האט מיך
א פארוויינטע ארויסבאגלייט אויפן וועג צום מיליטערישן זאמלפונקט און
איך האב זי אויפן גאנצן וועג געטרייסט, און לסוף, ביים געזעגענען זיך —
א זאג-געטאן: וויין נישט מאמע, נאך היינט ביינאכט בין איך צוריק אינ-
דערהיים.

נאך א גאנצן טאג ארומדרייען זיך איבערן באוואכטן ריזיקן קאזאר-
מעהויף, ווו ס'האבן זיך, ווי איך, ארומגעדרייט נאך טויזנטער רעקרוטן, ווי
שאף ערב דער שחיטה — האב איך ביינאכט אויסגענוצט דעם הארבסטיקן
פוילן רעגן מיט דער געדיכטער פינצטערניש, זיך בגניבה צוגעשארט צו
א טויער, און בין ווי א שאטן, אונטער דער נאז פונעם וואכמאן — נעלם
געווארן.

ס'איז זיך לייכט פארצושטעלן די איבעראשונג און די נישט קלע-
נערע שרעק פון טאטע-מאמע, ווען כ'בין ווי אלע מאל געקומען אהיים
שלאפן...

טאטע-מאמעס אומרו, וואס האט אויך מיך א ביסל באאומרויקט,
איז געווען: מיין איבערלאזן אין קאזארמע מיין קעסטל „צידה לדרך“ און
דער עיקר: ווייל כ'האב אין קעסטל געהאט נישט ווייניק פאטאגראפישע
בילדער פון וועלכע מען האט מיך געקאנט דערקענען און לייכט אויפזוכן.

היות יעדע סכנה מאכט שטארק, דערפארן און דרייסט, האב איך
באשלאסן אויפן דריטן טאג, זונטיק, ווען צוליבן פוילישן רוטאג איז לייכ-
טער געווען דאס אומלעגאלע אריינבאקומען און ארויסבאקומען זיך פון
קאזארמעהויף — אריינצוגיין און דערוויסן זיך קודם-כל, וואס עס איז מיט

די רעקרוטן פון מיין אַפטיילונג, און צי וועל איך קאַנען אַרויסנעמען מיין קעסטל...

נאָך עטלעכע שעה האָב איך פון די, ביי וועמען כ'האָב געקאַנט אַ פּרעגטאָן — זיך דערוווסט, אַז מיין אַפטיילונג איז נאָך שבת אַפגעפאַרן פון וואַרשע, און אַז מיין קעסטל מיט חפצים געפינט זיך אין דער מיליטע-רישער קאַנצעלאַריע...

נאָך די דאָזיקע אינפאַרמאַציעס בין איך ווידער צו, צו איינעם פון די קאַזאַרמע-טויערן, און אויפדערגיך, אַז קיינער זאַל גישט באַמערקן — אַריינגערוקט דעם וואַכזעלנער אין יד-אַריין אַ פאַר בלאַנקענדיקע, ווייסע מטבעות, און בין אַוועק אויף מער גישט צו ווייזן זיך.

פון יענעם טאַג אָן, ווען כ'בין צום צווייטן מאַל אַהיימגעקומען אָן קעסטל און אָן אַ „פאַפירל“ אויף צו קאַנען זיך לעגיטימירן — פון יענעם טאַג אָן, האָב איך זיך אַנגעהויבן פילן אומזיכער און פאַרפאַלגט אפילו פון אַ „קנעפל“, וואָס האָט מיך אינגאַנצן גישט אין זינען-געהאַט...

פאַרשטייט זיך, אַז וווּ איך האָב גענעכטיקט, האָב איך גישט גע-טאַגט, און וווּ איך האָב געטאַגט — גישט גענעכטיקט, און אינדערהיים — אַריינגעכאַפט זיך, נאָר געוואַר-צו-ווערן צי מען זוכט מיך...

אַנגעהויבן האָב איך נעכטיקן און שלאָפן אויף אַ באַנק אין דער וואַרשעווער אַרבעטערהיים — מיין ערשטע פּראָלעטאַרישע שול וווּ איך פלעג אויך גישט ווייניק טאַגן; די צרה איז נאָר געווען, וואָס איך האָב מיט דער צייט געקראָגן נאָך אַזעלכע אומלעגאַלע ביישלעפער, און ס'איז גע-וואָרן צו געפערלעך, מחמת ס'האַבן זיך אַנגעהויבן סיי בייטאַג און סיי ביי-נאַכט — גרויסע „אַבלאַוועס“, איבערהויפט אין די עפנטלעכע לאַקאַלן.

גישט פון איין פּאָליצייאַישער „אַבלאַווע“ האָב איך זיך פשוט על-פּינס אַרויסגעדרייט, און פאַר גישט איין „אַבלאַווע“ פון וועלכער איך האָב זיך אַרויסגעדרייט, האָב איך געהאַט צו פאַרדאַנקען מיינעם אַ געוועזענעם פאַרטיי-חבר, אַ פּועלי-ציוניק, אַ בחור אַ ריזיקאַנט, אַ „מזיק“, וואָס האָט מיך פאַר דער פּאָליציי געמאַכט „כשר ווי אַ חזיר-פיסל“... דער חבר מיינער האָט בלויז געטאַן איין „קלייניקייט“: ער האָט אויף מיין דייטשישן אַקופאַציע-פּאַס, מיט עפעס אַ כעמיש וואַסער אויפגעגעסן מיין נאַמען מיט

מינע יארן און מיך געמאכט פאר מיין עלטערן ברודער, וואס האט זיך בכלל נישט געפונען אין פוילן.

איינמאל, בעת אן אומגעריכטן פאליצייאישן איבערפאל אויף דער ארבעטערהיים, ווו מען האט אלע פארזאמלטע מענער געהייסן זיך אויס- לעגיטימירן, און איך, א זיכערער מיט מיין חברים גוט שטיקל ארבעט, האב דערלאנגט דעם „פושאדאווניק“ מיין דייטשישן פאס, האט דער „פושאדאוו- ניק“, וואס האט, ווייזט אויס געהאט א געניט אויג, א נעם-געטאן מיין פאס אנטקעגן דער שיין פונעם עלעקטרישן לאמפ, פאכמעניש א זאג- געטאן: שלעכט נאכגעמאכט! און נאך א רגע קוקן אויף מיר מיט ישוב- הדעת — צו מיין און צו אלעמענס שטוינונג — מיר צוריקגעגעבן דעם פאס, ווי ער וואלט געווען אין דער בעסטער ארדענונג...

אז כ'האב וועגן דעם צופאל דערציילט דער מאמען מינער, האט זי געזען אין פאליציי-„פושאדאווניק“ נישט קיין מענטש, נאר א מלאך... ווי איך האב זיך שפעטער דערוואוסט, איז דער „מלאך“ מינער געווען א משומד, וואס האט געהאט א יידישע פרוי, א באקאנטע ארטיסטין פון ווארשעווער יידישן טעאטער „סקאלא“.

קיין סך „מלאכים“ זענען אבער אין דער פאליציי נישט געווען, און א צווייטער „פושאדאווניק“ האט מיך בעת א צווייטער „אבלאווע“, אפגע- פירט מיט גרויס פאראד אין פאליציי-קאמיסאריאט ווו מען האט מיך, כמעט א גאנצע נאכט, געהאלטן אונטער א קרייץ-פארהער, געפרעגט מיך טויזנט מאל ווי איך הייס און ווען און ווו געבוירן, געוואלט מיך מיד- מאכן, צעטומלען, נאר איך האב עקשנותדיק זיך געהאלטן ביי איינס: דער פאס איז מיין פאס, און איך בין דער, וואס אויפן פאס, נישט מער — איך האב דעם פאס אראפגעלאזט אין בלאטע און בעתן אפווישן אים — א ביסל אפגעריבן... מציל-געווען האט מיך אבער דעם ברודערס געבורטשיין, וואס מען האט מיר פונדערהיים באצייטנס באזארגט. אז כ'בין אויף צו מארגנס ארויס פון פאליציי-ארעסט, האט די מאמע מיר פארזיכערט, אז דאס האט זיך דער טאטע אירער, מיין זיידע אויף יענער וועלט, באמיט פאר מיר, אז ער איז איר ביינאכט געקומען צו חלום און זי באריקט מיט דער פארזיכערונג, אז כ'וועל נישט דינען...

נאָכן קורצן אַרעסט מיינעם, האָב איך פונדעסטוועגן נישט געוואָלט מער פאַרלאָזן זיך אויף דער „מי“ פון מיין פאַרשטאַרבנעם זיידן, און כ'האָב אָנגעהויבן ווערן פאַרזיכטיקער, זיך צו היטן נישט צו דרייען זיך צופיל אין גאַס און אויך נישט צו זיצן צו פיל אין אַרבעטערהיים. צוליב פאַרזיכטיקייט בין איך פון אַרבעטערהיים אַריבער שלאָפן אין דער פועלי-ציון-ביבליאָטעק, וואָס האָט זיך געפונען אין זעלבן הויף פון דער אַרבע-טערהיים, אָבער — נישט אָפּן-געווען ווי די אַרבעטערהיים, ביז שפעט אויפדערנאַכט, און געווען דערפאַר ווייניקער געפערלעך. געשלאָפן בין איך אין ביבליאָטעק, אין אַ גרויסן לייענזאַל, אויף אַ לאַנגן טיש אויף וועלכן כ'האָב זיך אויסגעבעט און צוגעדעקט מיט די צייטונגען פון דער גאַנצער וואַרשעווער פרעסע...

נאָכן אָפּשלאָפן אזוי אַ לענגערע צייט אין דער ביבליאָטעק, בין איך אַריבער שלאָפן אין אַ קינדערהיים, אויפן אַראָפּגעלאָזטן פליגל פון קלאַ-וויר, — מחמת ס'איז געווען אַ סכנה פאַר די שוואַכע קינדערטישלעך — זיך אוועקצולייגן אויף זיי...

נישט ווייניק בענק און טישן האָב איך פאַרוכט אויך אין די פראַ-פעסיאָנעלע פאַריינען. פאַרשטייט זיך, אַז כ'האָב אין מיינע נאַכט-„אָזילס“, געמוזט קומען צוגיין אזוי, אַז די הויזוועכטער, די „סטרוזשעס“, זאָלן מיך נישט באַמערקן — פאַרן שליסן די טויערן. נישט אין איין אָזאָ דירה האָב איך זיך אויך געמוזט לאָזן אויף אַ גאַנצער נאַכט פאַרשליסן און וואַרטן מען זאָל מיך, אינדערפרי, קומען באַפרייען...

נאָך אַ סך אַזעלכע „נאַכט-עקספעדיציעס“ און „שלאָף-וואַנדערונג-גען“, לעבנדיק כסדר צווישן יידישע אַרבעטער, בעלי-מלאכות: פודעלע-מאַכער, צוקערלעך-מאַכער, קאַרקן-מאַכער, שטעקעלעך-מאַכער און נאָך אַזעלכע „מאַכער“ — האָב איך זיך אויך דערוווסט פון אַ „מאַכער“, וואָס מאַכט פאַר אַ ביסל זלאַטעס, פון טריף — כשר. געווען איז דער מאַכער אַ גאַנצער „שמעלקע“ מיט דער פּאַליציי און אפילו מיטן פּאַליציי-קאָמי-סאַר פון זיין ראַיאָן.

אַ דאַנק דעם דאָזיקן „מאַכער“, וואָס האָט „געשמירט“ וווּ מען

האָט באַדאַרפֿט. האָב איך ענדלעך אַרויסבאַקומען אַ פּוילישן פּאַס און גע-
וואָרן לעגאַל...

צוגעוויינט שוין צו מיין זעלבשטענדיק לעבן צו וועלכן כ'האָב
שוין, אגב, זייער לאַנג געשטרעבט — האָב איך צוריקגיין וווינען ביי
טאַטע-מאַמען, נישט געוואָלט. און מיין ערשטע דירה אין וועלכער איך
בין דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבן געגאַנגען וווינען פאַר זיך, איז גע-
ווען: מיינס אַן אָפּגעדינט אייזערן בעטל אין אַ קליין, פאַרויכערט קיכל
אויף אַ פּערטן שטאָק, אין אַ דירה פון איין נישט גרויס צימער, ביי אַ קינ-
דערלאַז פאַרפּאַלק, וואָס איין גאָט נאָר האָט געוויסט פון וואָס זיי האָבן
געלעבט, אַז בסך־הכל איז ער, דער באַלעבאָס מיינער, געווען אַ לעבעדי-
קער מת, אַ האַלב־פאַראַליזירטער פון קאָפּ ביז פיס, און זי, די באַלע-
באַסטע מיינע — אַ גאַסן־ענדלעריין פון אַלטע אָפּגעטראָגענע קליידער.
די שילדערונג פון מיין ערשטער וווינונג האָב איך אָנגעהויבן פון
מיין בעטל ווייל צוליב ענגשאַפט און „היגיענע“, האָב איך אין מיין בעטל
געהאַלטן מיינע פאַר העמדער, מיינע מלבושים, און אויך מיינע מאָנ-
סקריפטן. צוליב דער דאָזיקער „באַקוועמלעכקייט“ פון מיין ערשטער
דירה, פלעג איך אויף דער פּראָגע וווּ איך ווױן — קורץ ענטפּערן: אין
אַ בעטל...

אין „בעטל“ האָב איך אַזוי געוויינט ביז צו מיין אויסוואַנדערן פון
פוילן.

צוגעמאכט אן אויג...

נאך אלס דערוואקסן יינגל, אז איך פלעג הערן זאגן וועגן עמעצנס טויט, אז דער און דער האָט „צוגעמאכט אן אויג“ — האָב איך עס אָנגע-
נומען נישט מער ווי פאַר אַ וויליונגערישן אויסדרוק פון ביטול צום טויט
אָדער צום פאַרשטאַרבנעם; מיר, און זיכער אויך די יעניקע, וואָס האָבן
זיך אזוי אויסגעדריקט איבער דעם טויט פון אַ מענטש, איז קיינמאָל נישט
איינגעפאַלן, אַז אַ מענטש זאָל ביים אָפּשטאַרבן פאַרמאַכן נאָר איין אויג
און נישט ביידע — ווי איך האָב עס געזען בעתן טויט פון מיין באַלעבאַס
ביי וועמען איך האָב אין וואַרשע דאָס ערשטע מאָל דאָן געוווינט „פאַר
זיך“, זעלבסטשטענדיק און, פאַרנומען ביי אים דאָס קליינע קיכל פון זיין
בידעמשיבל.

געווען איז מיין באַלעבאַס אַ געוועזענער זייגערמאַכער, וואָס האָט
פון זיינע „גוטע יאָרן“ פאַראיבעריקט אַ פאַראַליזש אויפן רעכטן האַלבן
קערפער פון אויבן ביז אַראָפּ, און, אַ האַלב טויט וואַנטזייגערס פון פאַר-
שידענע גרייס און פאַרעמס, צעהאַנגען איבער די נאַקעטע, טוכלע, געל
און בלאַגעפלעקטע ווענט, וואָס זענען געווען באַדעקט מיט שטויב און
מיט אַ געדיכטער נעץ פון שפינוועב.

געלעבט האָט דער באַלעבאַס מיינער, פון דעם, וואָס די פרוי זיינע,
מיין באַלעבאַסטע האָט אים געברענגט פון אירע אַרעמע פאַרדינסטן, פון
האַנדלען אין גאַס מיט אַלטע איבערגעטראָגענע קליידער, און ער איז
זעלטן-ווען אַראָפּ פון בוידעמשיבל אין גאַס, כסדר געלעגן אין זיין נידע-
ריק הילצערן בעט, ווי אַ לעבעדיקער מת אין אַן אָפענעם ארון, און פון
צייט צו צייט, אויף אַ זייט, ווי ביים אונטערשפאַרן זיך אונטער אַ שווע-
רע מאַסע — געשלעפט זיך פון שטוב, צו מיר אין קיכל, און צוריק.

אויפכאפן זיך מיט לעבן, ווי אַ פלעמל פון אַן אויסגייענדיק ליכט, פלעגט ער דאמלט ווען אים האָט זיך איינגעגעבן עמעצן אויפהאַלטן נעבן זיך און פאַר אים דערציילן וועגן זיינע אַמאָליקע גוטע צייטן, וואָס ער האָט געהאַט ווען ער איז נאָך געווען אַ מענטש...

פאַרשטייט זיך, אַז וווינענדיק ביי אים, בין איך נישט־איינמאָל געווען דער קרבן זיינער, און געמוזט פון אים אויסהערן אַמאָל הונדערט, איין און די זעלבע אַרעמע געשיכטע וועגן זיין „רייכער“ פאַרגאַנגענהייט אַלס זייגערמאַכער פון אַ גרויס זייגערגעשעפט. כדי צו באַווייזן מיר ווי אַזוי ער האָט אַמאָל אויסגעזען אין די גוטע צייטן, פלעגט ער יעדעס מאָל אַרויסציען פון טישלעדל צוויי אַלטע פאַטאַגראַפיעס, וואָס זענען פון אַלט־קייט געווען שוין אַפגעבליאַקעוועט און אַפגעקראַכן ווי די ווענט פון זיין צימער, און געוויזן ווי ער מיט זיין פרוי האָבן אויסגעזען אין טאָג פון דער חופּה, און דערנאָך — אַלס אייגנטימער פון אַ זייגערגעשעפט.

איינמאָל, אין אַ ווינטער אויפדערנאָכט, בעת כ׳האָב זיך געקליבן אַוועקצוגיין פון שטוב, איז די באַלעבאַסטע מיניע שטאַרק צוגעשטאַנען צו מיר און מיך געבעטן בלייבן נאָך אַ שעה אינדערהיים, ווייל זי דאַרף נויטיק אַוועקגיין. און עפעס איז איר היינט שווערער ווי אַלע מאָל, צו לאָזן דעם מאָן אַליין. כ׳האָב נישט געקאָנט אַפּזאָגן: געלאָזט מיין באַלעבאַסטע אַוועק־גיין און בין אַריינגעגאַנגען צו אים אין דער נישט־געהייצטער שטוב וווּ פון יעדן חפץ האָט אַראַפּגעוויינט די אַרעמקייט און דער קינדערלאָזער עלנט.

מיין האַלב־טויטער באַלעבאַסט מיט זיין קליין קעפל און מיט זיין וואַקסן פנים, וואָס האָט געהאַט אַ געלקייט ביז אין די ווייסלעכץ פון זיינע הינעראויגן — איז ווי תמיד געלעגן אין בעט און, ווי כסדר זיך איינגע־האַרכט צום גאַנג פון זיינע פאַרבליבענע זייגערס, וואָס האָבן, נישט אין איין צייט, הייזעריק אויסגעכריפעט און אויסגעכאַרכלט די שעהען. איך האָב זיך צוגעזעצט צום ראַנד פון זיין בעט נעבן טישל, וואָס איז געווען אַנגע־וואַרפן מיט פאַפירלעך און שאַכטלעך, מיט פּראַשקעס, פילן, שמירעכצער, און אַנגעשטעלט מיט רפואה־פלעשלעך צווישן וועלכע עס איז אויך גע־שטאַנען דאָס נאַכטלעמפל, וואָס האָט געברענט אונטער אַ שוואַרץ־פאַרויכערט גלעזל. פון אויבן־אַראַפּ — האָט אויף אַ האַלב צימער געדריקט

א חשכות, און אין דעם אונטערשטן אומהיימלעך-באלויכטענעם טייל, האָבן זיך אויף איין וואַנט געזען: דער שאַטן פון מיין קאַפּ, דער שאַטן פון זיין ליגנדיקן פאַרגרעסערטן פּראָפּיל מיט אַ פאַרשפיצטער נאַז, און איבער אים — אַ לויפנדיקער שאַטן פון אַ זייגער-אומרו, ווי אַ פּאַכנדיקע געפּוּסטע האַנט...

ווי אַלע מאָל, האָט מיך מיין באַלעבאַס נישט לאַנג געלאַזט וואַרטן אויף זיין „לעבנס-געשיכטע“, וואָס כ'האַב שוין אַזוי פּיל מאָל געהערט פון זיין שווער-באָוועגלעך גאַווערדיק מויל; איך האָב פונדעסטוועגן געמאַכט דעם אַנשטעל פון גרויס פאַראינטערעסירטקייט, און פון נישט וועלן דורכ-לאָזן קיין איין פּרט פון זיין דערציילונג. געפונען אין מיר אַזאַ אויפמערק-זאַמען צוהערער, האָט ער זיך ביסלעכווייז אַרויפגערוקט העכער אויפן קישן צוקאַפּנס, און האַלב זיצנדיק, ווי אויף אַ ברודיקער קופּע צעטראַטע-נעם שניי — ווידער אַרויסגערוקט דאָס טישלעדל, אַרויסגענומען די פּאַטאַ-גראַפּיעס און, איך האָב זיי ווידער באַטראַכט, ווי איך וואַלט זיי געזען דאָס ערשטע מאָל... דאָס מאָל איז אַבער דאָס דערציילן זיינס, צוגעגאַנגען שווע-רער ווי אַלע מאָל. עס האָבן זיך אים כסדר געריסן די פעדעס פון זיין דערינערונג און עס איז אים נישט לייכט-געווען זיי ווידער צונויפצובינדן. אַפּרעדנדיק אַזוי בערך אַ האַלבע שעה, איז ער, ווי זיין שטייגער איז געווען, מיט איינמאָל שטיל-געוואָרן נישט האַבנדיק פאַרענדיקט דעם זאַץ, און איך בין פון גאַרנישט אַנענדיק — געבליבן זיצן און וואַרטן אויף זיין המשך, כאַטש אינדעראמתן האָב איך זיך שוין נישט שטאַרק צוגעהערט צו אים, געווען זייטיק פאַרטראַכט, און אין דער שאַטנדיקייט — אים מער געפּילט ווי — געזען. צוליב דעם אַבער, וואָס דאָס שווייגן זיינס האָט מיר אויסגעזען צו דויערן צו לאַנג, האָב איך אויפגעוויבן דעם קאַפּ כדי אויף אים אַ קוק צו טאָן, און דערזען אים אין דער זעלבער אַנגעלענטער פּאַזע אַן אומבאַ-וועגלעכן מיט אַ צוגעמאַכט אויג, וואָס האָט אויסגעזען צו זיין פאַרקוועטשט ווי בעתן באַטראַכטן מיט אַ פאַרגרעסערטן גלאַז דעם אינגעווייד פון אַ זייגער...

— וועגן וואָס האָט איר זיך עס אַזוי פאַרטראַכט? — האָב איך אים אַ פּרעג-געטאַן. ער האָט מיר נישט געענטפּערט; דאָס אַפענע רעכטע אויג

זיינס. האָט אַרויסשטאַרצנדיק ווייטער געקוקט ווי פאַרטראָגן אין עבר, נאָר אז די לינקע נאַקעטע האַנט זיינע האָט זיך פּלוצים אַראָפּגעגליטשט פון ראַנד פון בעט און געבליבן שטאַר הענגען — האָב איך דערזען, אַז דער באַלעבאַס מיינער איז טויט. און אַז דאָס אָפּענע רעכטע אויג זיינס גלאַצט ווי אַן אָפּגעבליאַקעוועטער מעשענער קנאַפּ גלייך אויף מיר, ווי עס וואָלט וואָס צוגעטראַכט קעגן מיר און נישט געוואָלט מיך פאַרלירן פון זיך...

אַ קאַלטער שווייס האָט מיך באַגאַסן פון קאַפּ ביז פּיס; כ׳האַב געוואָלט זיך אויפשטעלן און נישט געקאַנט; כ׳האַב געוואָלט אַ שריי־טאָן און נישט געקאַנט; איך געדענק נישט ווי לאַנג עס האָט אַזוי געדויערט, איך געדענק נאָר, אַז עס האָט מיר אויסגעזען צו זיין אַן אייביקייט, און געפילט, אַז אויב ער וועט נישט פאַרמאַכן דאָס צווייטע אויג זיינס — וועל איך שטאַרבן פאַר פּחד...

צו מיין גליק האָט זיך ענדלעך דערהערט מיין באַלעבאַסטעס אויפֿ־שליסן די טיר פון טרעפּנהויז. כדי נישט בייצווייךן די סצענע צווישן איר מיטן טויטן מאַן, האָב איך אויסגענוצט די געלעגנהייט, וואָס אַנשטאַט אַריינצוגיין צוערשט צו זיך אין צימער, איז זי פריער אַריין צו מיר אין קיכל, און איך האָב זיך, אומבאַמערקט, ווי אַ שאַטן אַרויסגעשאַרט פון צימער, און בין ווי אַראָפּגעפאַלן פון אַלע פיר שטאַק טרעפּ...

איך פאַר קיין ארץ-ישראל

שוין ביים אָנהויב פון דאָזיקן קאַפּיטל, וויל איך למען האמת זיך מודה-זיין, אַז ווי צופעליק, אַן וועלכער-עס-איז אידעאישער פּאַרברייטונג, איך בין אלס יוגנטלעכער געוואָרן אַריינגעצויגן אין דער לינקער פּועלי-ציון-באַוועגונג אין וואַרשע — אַזוי צופעליק איז אין יאָר 1924 געווען דאָס פּאַרן מיינס קיין ארץ-ישראל; וואָלט איך למשל אָנשטאַט אַ סערטיפיקאַט קיין ארץ-ישראל, באַקומען אַ סערטיפיקאַט צו פּאַרן דאַמאַלט קיין אַמערי-קע, אָדער אין וועלכן-עס-איז אַנדער לאַנד — וואָלט ארץ-ישראל אין מיינע לידער און אין מיינע בלעטלעך זכרונות זיכער נישט פּאַרנומען דאָס אַרט, וואָס עס פּאַרנעמט, און אפשר אינגאַנצן קיין אַרט נישט פּאַרנומען. מיט מיינ פּאַרן קיין ארץ-ישראל האָב איך צו יענער צייט געוואָלט דערגרייכן דריי זאַכן: אַנטלויפן פון אַנטיסעמיטישן רעאַקציאָנערן פּוילן, וואָס האָט געמאַכט אומדערטרעגלעך דאָס יידישע לעבן, און וווּ איך האָב באַזונדער זיך געפילט אומזיכער צוליב מיינ דעזערטירן פון פּוילישן מילי-טער-דינסט; ראַטעווען זיך פון דער „טרענקענדיקער שיף“, די „אויסטער-לישע שטוב“, ווי די מאַמע מיינע האָט גערופן די היים, און די דריטע זאַך: אַ געלעגנהייט צו פּאַרן און אַנצווען זיך אַ וועלט, וואָס דאָס אַליין איז שוין אַ צוועק פּאַר זיך...

נישט צופעליק איז אָבער דאָס פּאַרן מיינס קיין ארץ-ישראל געווען ביי מיינע פּאַרטיי-חברים, וואָס האָבן אויף מיינ אַפּשייד-אָונט מיך באַלאַדן מיטן גאַנצן שווערן באַגאַזש פון „סטיכישן פּראָצעס“, „היסטאָרישע נויטווענדיקייט“, און נאָך אַזעלכע שווערע „טשעמאַדאַנעס“ פון באַראַבאָוס פּלאַטפּאָרם; אַ באַגאַזש, וואָס נישט איין פּועלי-ציוניסט, כּפרט אַ יוגנטלעכער,

האָט זיך נישט געקאָנט מיט אים אַן עצה-געבן, מחמת זיין אַ פּוּעלי-ציוניסט און קענען די גאַנצע באַראַכאָוויסטישע תּוּרה, איז גאַרנישט געווען אַזאַ לייכטע זאַך.

נישט צופּעליק האָט דאָס פּאַרן מיינס אויסגעזען אויך ביי מיין טאַטן דעם אַלטן חובב-ציוניק, וואָס האָט געקוקט אויף מיין פּאַרן ווי אויף אַ זייער וויכטיק שליחות, וואָס מען האָט מיר אַנפּאַרטרויט, און געזען אין מיר די ערשטע משפּחה-שוואַלב, וואָס וועט אין אויפּגעריכטן לאַנד פּון די אבות צוגרייטן פּאַר אַלעמען אַ נייע, אַ וואַרעמע און אייגענע נעסט...

פּאַראַן פּאַסאַזשירן, וואָס מען רופּט זיי „לייכטע פּאַסאַזשירן“. דאָס זענען אַזעלכע פּאַסאַזשירן, וואָס פּאַרן פּערטע קלאַס, ווייל קיין פינפטע איז נישטאַ... נאָך מיין מיינונג איז פּאַר אַזעלכע פּאַסאַזשירן די באַצייכענונג: לייכטע — נישט קיין ריכטיקע, פּאַרקערט: זיי זענען די שווערסטע פּאַסאַזשירן, איבערהויפּט ווען זיי פּאַרן משפּחהווייז, ווי דער שטייגער איז: מיט אַ סך קינדער, און מיט אַן אַרעמקייט וואָס איז צעלייגט אין אַ סך קלומי-קעס, פּעקלעך, וואָס מען גיט נישט אַוועק אויף באַגאַזש, ווי עס טוען עס די פּאַסאַזשירן פּון ערשטן און צווייטן קלאַס, נאָר מען פּירט עס כּסדר מיט מיט זיך, און מען לייגט זיך אפּילו שלאַפּן אויף זיי...

אויך איך האָב פּאַרנדיק קיין ארץ-ישראל אַנגעהערט צו דער קאַטעגאָריע לייכטע פּאַסאַזשירן, ווייל אינדעראמתן איז מיין גאַנצער באַגאַזש באַשטאַנען נאָר פּון א פּאַר העמדער, אַ בינטל טרויעריקע לידער און — אַ טיפּן ריס אין האַרצן... אַ ריס פּון ווערן מיט איינמאַל אויסגע-וואַרצלט פּון מיין היימיש שטייגער-לעבן, ווי אַ דערוואַקסענער בוים, וואָס מען רייסט בעל כּרחו אויס, כּדי אים איבערצופּלאַנצן אין אַן אַנדער קלי-מאַט און אויף אַן אַנדער באַדן.

מיט אַזאַ באַגאַזש האָב איך זיך אויפּן וועג קיין ארץ-ישראל גע-שלעפּט צוויי טעג מיט דער באַן, און פּיר טעג אויף אַ שיף, ווי אויף אַ שווי-מענדיק יידיש שטעטל פּון קנאַפע טויזנט נפּשות, וועמען עס האָט, לפּחות אויסערלעך, געבונדן איין ציל: ארץ-ישראל.

געהאט האָט דאָס שיף־שטעטל אַלץ, וואָס אַ ייִדיש שטעטל דאַרף צו האָבן : אַ רב, אַ שוחט, אַ שול, אַ חזן, אַ כשרע קיך, און : טריפניאקעס, אפיקורסים, אינטעליגענטן, אפטייקער, אינזשיניערן, אדוואָקאַטן, שרייבער, סתם „שיינע יידן“ גבירים און ועל כולם : „עמך שער און אייזן“ און אַ גרוי־סע צאָל חלוצישע יוגנט, וואָס האָט אויפן גאַנצן וועג געהאַלטן אין איין זינגען און טאַנצן „האַראַ“ און אין דער ראָד — נישט איינמאַל אַריינגעצויגן אויך עלטערע יידן מיט בערד, נאָר קיין איינמאַל נישט מיך, דעם לייכטסטן פאַסאַזשיר פון די פאַר העמדער מיטן בינטל טרויעריקע לידער און — טיפן ריס אין האַרץ...

פיר טעג און פיר האַלבע נעכט האָב איך זיך געפונען אָדער אויפן סאַמע אויבערדעק צווישן די הענגענדיקע רעטונגשיפלעך אָדער אין סאַמע ווינקל נאָו פון דער שיף, צווישן גראָבע שטריק, קאנאַטן, קייטן, דראָט און פאַרקענדיקע שיף־אַרבעטער.

פיר טעג און פיר האַלבע נעכט האָב איך נישט אָפגעריסן די אויגן פונעם ים, וואָס איז אַ דאַנק דעם חודש יולי, געווען רויק, מילד, האָט לייכט געפאַלדעוועט, געשאַרוועט ווי זייד, און לויטן הימל — געביטן די פאַרבן אונטער דער זון, און זיך געוועקט, געוואָרן אומרויק — אין האַל־כער נאַכט, ווען אַלע פאַסאַזשירן זענען שוין געשלאָפן.

וויפל כ׳האָב אין דער איינזאַמקייט צווישן די קנאַפע טויזנט שיף־ברידער און שיף־שוועסטער געטראַכט וועגן דעם ציל און וועגן דער צוועק־מעסיקייט פון מיין פאַרן קיין ארץ־ישׂראל, — האָב איך ביי קיין אופן נישט געקאַנט קלאַר־מאַכן־זיך דאָס קלענסטע און בלאַסטע בילד פון מיינע פערעספעקטיוון אין אַ נייער היים, וואָס מען דאַרף ערשט מאַכן פאַר אַ היים, און ווי נויטיק זענען : פעסטע קאַפיטאַלן און פעסטע מוסקולן, וואָס איך האָב ביידע נישט, פלוס : מיין דאַרפן גייסטיק זיך אויסלעבן אין אַן אטמאַ־ספערע פון שנאה צו דער שפראַך, אויף וועלכער כ׳האָב אינדערהיים פון מיין וויג, אַנגעהויבן אויפזינגען פערזענלעך און אַלגעמיין פאַלקס־פרייד און פאַלקס־טרויער — אויף מאַמע־לשון : ייִדיש.

דער איינציקער כוח, וואָס האָט די טרויעריקע געדאַנקען מיינע

צעשלאָגן און צעטרעגן ווי שווערע וואַלקנס, איז געווען — דער ים־זוינט און די גרויסע הנאה פון מיין ערשטער ים־נסיעה, וואָס האָט ביי מיר אוועקגענומען אַלע דאגות פון דער וועלט, און מיר איבערגעלאָזט איין דאגה, איין וואַלקן אויפן זוניקן ים־וועג: דער געדאַנק, אַז די נסיעה וועט זיך ענדיקן...

אויפן פינפטן פרימאָרגן האָט זיך די שיף דערנענטערט צו עפעס אַזוינס, וואָס איז ענלעך געווען צו אַ פאַטאַ־מאַרגאַנאַ; פון שעה צו שעה איז דער גאַלדענער נעפל פון אים אַלץ מער אָפּגעטראָטן, צערונען־געוואָרן און אַרויסגערוקט אַ ברעג, וואָס פון איין זייט איז ער געווען ליכטיק, העל, און פון דער צווייטער זייט בלאַלעך, שאַטנדיק, ווי פון דער נאָך־נישט צעגאַנגענער נאַכט. מיטאַגזייט האָט זיך די שיף אָפּגעשטעלט און געאַנ־קערט נישט ווייט פון פאַרכמורעטן ברעג אויף וועלכן ס'האַט, ווי אויף אַ פּאָן, גערויכערט אַן אויסגעשאַטענע, אַן אָנגעוואַרפענע — דאָס אַראַביש אַלטע יפו — אין ענגער שכנות מיט דער זייער יונגער נאָך־נישט־פונאַנ־דערגעוואַקסענער ליכטיקער יידישער תל־אביב.

בעת די רעגירונג־באַאַמטע זענען אַרויף אויף דער שיף כדי דורכ־צופירן די פאַרמאָליטעטן פון אויסלאָזן זי, און איך האָב נאָך געהאַט צייט אויף צו באַטראַכטן דעם יפוער פאַרט פון אויבן־אַראַפּ, איז דאָס ערשטע בילד, וואָס האָט צו זיך צוגעשמידט מיינע אויגן, געווען: אַ קאַראָוואַן פון קניענדיקע קעמלען אויף אַלע פיר, און אַרום זיי, אין ברייטע פלודערן און אין ווייסע קעפיעס און רויטע פעסקעס: באַרוועסע ברוינע אַראַבער, וואָס האָבן מיט ווילדע קולות אַרויפגעקאַלערט גרויסע פעסער צעמענט אויף די קעמלרוקנס, און זיי צוגעבונדן און שטייף איינגעצויגן מיט שטריק אַרום די קעמלבייכער; די קעמלען האָבן בלוז געדרייט מיט די קעפּ אַהין און צוריק, און ביים אויפשטעלן זיך אַרויסגעלאָזט אַזעלכע קרעכצן פון וואָס מיר איז אַזוי שווער־געוואָרן אויפן האַרץ — אַקוראַט ווי מען וואַלט אויך אויף מיר אַרויפגעלייגט אַזאַ פודיקע מאַסע. אין דאָזיקן בילד אין וועלכן כ'האַב געזען דעם סימבאָל פון פיין און געדולד, — האָב איך אויך דערזען מיינע פערעספעקטיוון אין דער נייער היים...

צי מיין גליק, איז מיין ערשטער שווערער איינדרוק ביים יפוער

איך פאַר קיין ארץ־ישׂראל

ברעג, צוזאַמען מיט מיין פערזענלעכן ריס אין האַרץ — צערונגען און דער־
טרונקען־געוואָרן אין די שפעטער־געזעענע בילדער פון גבורה, אַפּפּער און
מסירת־נפש — ביי מינע שוועסטער און ברידער, די הלוצים־פּיאָנערן
פונעם ארץ־ישׂראלדיקן אויפבויו.

דער סוף פון מיין היים

יעדע היים פון טאטע-מאמע ווי קליין און אַרעם זי זאָל נישט זיין, איז אַ שטיקל מאָנאַרכיע מיט אַ רעזשים און דיסציפלין, וואָס נישט אַלע אונטערטאָנען ווילן און קאָנען זיך אונטערוואַרפן, און זי, די „מלוכה“, איז דערפאַר שטענדיק פול מיט בונט און מרידה מצד די, וואָס רייסן זיך אין איר צו פרייהייט און זעלבשטענדיקייט.

וואָס שייך דער „מאָנאַרכיע“ ביי מיר אינדערהיים, האָט זי זיך אונטערשיידט פון אַנדערע מאָנאַרכיעס דערמיט, וואָס די „מלכה“, די מאַמע מיינע, איז שטענדיק געשטאַנען אויף דער זייט פון די מורדים און, זיי גע-שטיצט קעגן יעדער עווענטועלער שטראַף מצד דעם „מלך“ דעם טאַטן מיינעם.

די מאַמע האָט ווייט נישט געהאַלטן פון טאַטנס אַרט פירן די „מלוכה“, וואָס ביי איר האָט עס געהייסן אַ „פירעכץ“, וואָס האָט געמוזט לויט איר איינזען, פירן צום אונטערגאַנג פון דער „שטוב“.

דער חסרון פון טאַטנס „פירעכץ“ איז געלעגן דערין, וואָס ער האָט ליב-געהאַט צו מאַכן אַנשטעל, ליב-געהאַט אויסערלעכן גלאַנץ און עפעקט, שטענדיק געדונגען גרויסע דירות מיט אַ סך צימערן, בעת ער האָט קוים געקאָנט אויסהאַלטן איין צימער; ליב-געהאַט צו מאַכן אינדערהיים אַ „מעבלסקלאַד“, ווי די מאַמע מיינע האָט עס ריכטיק באַמערקט, — צוליב זיין האַלטן אין איין אַהיימברענגען פון גאַס „אַנטיקן“ — בעת מיר, די קינדער, זענען אַרומגעגאַנגען, ווי די מאַמע האָט עס פּראָסט און פשוט אָנ-גערופן: נאַקעט און באַרוועס.

דער טאַטע מיינער איז וואָס אַן אמת געווען אַ מבין אויף עפעס

שיינס און גוטס, און געהאט א שוואַכקייט צו קויפן אַלץ, וואָס מען האָט אים אונטערגעטראָגן — בעת אינדערהיים האָבן אויף אַלע מעבל־שטיקער שטענדיק געקלעפט צעטעלעך פונעם סעקוועסטראַטאָר און עס זענען כסדר געקומען אויפפאָדערונגען און וואַרענונגען, אַז אויב מען וועט נישט ביז צום אָנגעגעבענעם טערמין איינצאָלן די רעגירונג־שטייערן אָדער דאָס שול־דיקע דירה־געלט — וועט מען אינדערהיים צונעמען אויך די קישנס פון אונטערן קאַפּ... עס איז אָבער קיינמאָל נישט געקומען דערצו, אַז מען זאָל טאַקע צונעמען דאָס מעבל, ווייל דער טאַטע האָט נישט געלאָזט, געטאָן אַלץ וואָס ער האָט נאָר געקאָנט, געלאָפן באַרגן געלט און געווען, דערפאַר, שטענדיק פאַרשולדיקט איבערן קאַפּ. די מאַמע דאַקעגן, האָט געהאַלטן אין איין בעטן ביי גאָט, אַז מען זאָל שוין איינמאָל פאַר אַלע מאָל צונעמען די „קרענק“, ווי עס האָבן ביי איר געהייסן די שענק, פטור ווערן פון איבע־ריקע קאַפּ־ברעכעניש, און דער עיקר: דאָס האַרץ־קלאַפעניש, וואָס זי האָט יעדעס מאָל געהאַט בעת עס האָבן זיך, ווי מחבלים, באַוויון די „סעקוועסטראַ־טאָרס“ מיט די „עקזעקוטאָרס“: די גויים מיט די שפיציקע וואַנסעס און שפיציקע אייגעלעך...

עס זאָגט זיך נאָר אַזוי, אַז די מאַמע האָט געוואַלט מען זאָל דאָס מעבל צונעמען; ווי האָט זי עס געקאָנט וועלן, בעת מען איז צו יעדן מעבל־שטיק צוגעוויינט ווי צו אַ לעבעדיקער זאָך, וואָס האָט הינטער זיך אַ שטיק געשיכטע, בפרט פאַרן טאַטן, וואָס האָט שטענדיק געקויפט אַלטע חפצים „אַנטיקן“.

איך ווייס נישט די געשיכטע פון אונדזער מעבל, ווי עס האָט עס געוויסט דער טאַטע מיינער; איך געדענק נאָר, אַז ווען עס פלעגט אויס־קומען זיך איבערציען פון איין דירה אין דער אַנדערער, פלעגן די געזונטע וואַרשעווער טרעגער קרעכצן אונטער זייער שווערקייט. זידלען זיך סתם אין־דער־וועלט־אַריין און דערנאָך פאָדערן ביים טאַטן, אַז ער זאָל זיי דער־לייגן עפעס, ווייל זיי האָבן נישט געוויסט, האָבן זיי געטענהט, אַז מען וועט דאַרפן כאַפן אַזאַ שוויץ...

געווען זענען די „מויערן“, ווי דער טאַטע האָט מיט הנאה געזאָגט וועגן דעם מעבל, — פון דעמבאָון האַלץ, טונקל־ברוין פאַליטורט, מיט

א סך גזימסן, קאפשטיקס, גאלקעס און שניצעררייען, וואס האבן אין זיך אריינגענומען א סך שטויב, צוליב וואס די מאמע מיינע, האט דאס מעבל באזונדערס פיינט-געהאט, ווייל זי האט עס קיינמאל נישט געקאנט דעריי-ניקן. א באזונדער חשוב ארט האט אינדערהיים פארנומען דער קרעדענץ, וואס האט זיך געטיילט אויף דריי טיילן פון אונטן ארויף, געהאט א סך שיפ-לעדלעך, טירעלעך, זיך אויפגעהויבן מיט צוויי געדעכלטע טורעמס אין ביידע זייטן, און ווי אונטערגעהאלטן דעם סופיט — מיט זיין „ביזער הייד“ מיר פערזענלעך, איז פון אלע מעבל-שטיקער געפעלן דעם טאטנס שטול, די אזוי גערופענע „פאטערשטול“ (מיט א פתח אונטער דער אלף). די שטול, א דאנק וועלכער איך בין, ווי איך האב שוין דערציילט אין קאפיטל: מיינע חלומות — שיער געווארן א מאלער. נאך מער איז מיר אבער געפעלן די טאפע, וואס אזא האב איך נישט געזען אפילו אין די הימען פון מיינע פארמעגלעכע יוגנט-חברים. געווען איז אויך די סאפע דעם טאטנס א גע-לעגנהייט-קניף, אן „אנטיק“ פון מאהאנענהאלץ, העל פאליטורט, געבעט מיט געבלימט און געקוויטלט גרינעם פלוש אונטערן געזעס, צעקאפנס און צעפינסנס, און מיט א פלושן הויך-געבעטער וואנט ווי א פלייצע, וואס האט אין דער הילצערנער ברייטער ראם — ווי אויף אקסלען געטראגן א היפשן פיר-קאנטיק געשליפענעם שפיגל מיט א קאפשטיק געשניצט אין דער פארם פון א קרוין, און ביי ביידע זייטן שפיגל — צוויי אזוי-גערופענע פולקעס, וואס האבן אויסגעזען ווי צוויי טעאטער-לאזשעס אין מינאטור.

אפגעשטעלט זיך באשרייבן אונדזער מעבל, האב איך נישט נאר, ווייל עס האט אינדערהיים פארנומען אן אנגעזען ארט און א סך צייט פון געטרייער דינסט, נאר, אויך דערפאר, ווייל מיטן מעבל זענען, ווי מיט לעבעדיקע באשעפענישן פארבונדן א סך פון מיינע דערינערונגען און היימבילדער, איבערהויפט, איין טרויעריק בילד ווי דער טאטע איז גע-ווען געצוונגען אנהויבן זיך געזעגענען דערמיט...

געווען איז עס נאענט פאר מיין אפפארן קיין ארץ-ישראל. אין איי-נעם א ווינטערדיקן טאג האבן מיר באקומען אן „עקסמיסיע“, און דער טאטע האט געמוזט פארקויפן איין שאנק, כדי צו קאנען באצאלן פאר

דער סוף פון מיין היים

א צווייטער דירה; פאר דעם געלט, וואס דער טאטע האט אפגענומען פאר דער שאַנק, האט ער אָבער אין וואַרשע קיין פאַסיקע דירה נישט געקאָנט געפינען, און געווען געצוונגען, דאָס ערשטע מאל דאָן, צו זוכן אַ ווײַנונג אויסער דער שטאָט און, געפונען איין צימער מיט אַ קיך, אין פאַלעניץ, ביי דער באַנסטאַציע; בעתן אַריבערפירן אַהין דאָס מעבל האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן, אַז דער קרעדעניץ מיט דער סאַפע וועלן זיך אין דער נייער ווײַנונג פון איין צימער — בשום אופן נישט אויסשטעלן און, דער טאָטע מיינער האָט זיי אויך געמוזט פאַרקויפן. פון טאַטנס פאַרקויף האָב איך וואָס אַן אמת גענאָסן: דער טאָטע האָט מיר צושטייער־געגעבן צו מיין נסיעה קיין ארץ־ישׂראל.

אַז איך בין אין יאָר 1929 געקומען קיין פוילן וווּ כ'בין שוין נישט געווען פינף יאָר צייט, האָב איך די היים מיינע ווידער געפונען אין וואַרשע, געפונען זי אַרעמער און נעבעכדיקער ווי איך האָב זי געהאַט פאַר־לאַזט; עפעס האָט זי מיר אויסגעזען ווי נאָך אַ שריפה, פאַרשוואַרצט און פאַרויכערט, און טאָטע־מאַמע און אַלע אין איר — ווי מיט איינמאל אַלט און גראַ־געוואָרן...

אין לעצטן בריוו, וואָס כ'האָב דערהאַלטן פונדערהיים בערך דריי חדשים פאַר היטלערס שחיטה אין איראַפּע, איז מיר דער טאָטע מודיע־געווען, אַז ער און די מאַמע מיינע, זענען איינזאַמע, עלנטע און צעבראַכע־נע אַראָפּ אויף די עלטערע יאָרן ווײַנען אין אַ קעלער; אונטערגעגאַנגען, הייסט עס, די „אויסטערלישע שטוב“. פאַרענדיקט האָט דער טאָטע דעם בריוו זיינעם, מיט: עני חשוב כמת — ווי ער וואָלט מיר הייסן זאָגן קדיש נאָך אים, נאָך דער מאַמען און נאָך דער היים פון מיין וויג.

רעטושן צו מיין אויטאפארטרעט

היות אן אויטאביאגראפיע איז גלייכצייטיק אויך דער אויטאפאָר-
טרעט — וויל איך צו מיין אויטאָפארטרעט צוגעבן עטלעכע רעטושן,
שטריכן אַזעלכע, וואָס ליגן אינדערטיף פון דער מענטשלעכער פסיכיק און
— קומען שווער און זעלטן אַרויס אויפדערפלאַך.

למשל: מיין זין פאַר לעבן, חוש פאַר צייט, און געפיל פאַר נאַטור.
ווען מען זאָל מיך, אַ שטייגער, היינט נאָך, ווי יונגערהייט — פרעגן
וואָס איך האָב ליבער פון אַלע צייטן יאָר, צי דעם זומער, אָדער ווינטער,
צי דעם האַרבסט אָדער פּרילינג — וואָלט מען נאָך היינט געברענגט מיך
אין פאַרלעגנהייט, ווי מען ברענגט אין פאַרלעגנהייט אַ קינד, בעת מען
פרעגט עס וועמען ס'האַט ליבער, דעם טאַטן צי דער מאַמען, און ס'ענט-
פערט: ביידן — כאַטש עמעצן פון ביידן, האָט עס זיכער ליבער.

כ'האָב ליב די נאַטור אין אַלע צייטן יאָר, און מיט אַלע אירע דער-
שיינוגען. פיינט האָב איך, ווי דאָס האָבן פיינט אויך די „שטערבלעכע“:
אַ לאַנגן פוילן רעגן, וואָס עסט זיך איין אין די ביינער און מאַכט בלאַטיק
נישט נאָר דעם מאַנטל, נאָר אויך די נשמה...

אזיין נאַטור־דערשיינונג, וואָס איך האָב פיינט, ווייל זי שרעקט מיך
ווי יעדער צעשטערערישער כוח, איז: אַ ווינט, אַ שטורעמווינט, וואָס רייסט
זיך פּלוצלינג אָפּ, ווי אַ הונט פון קייט, און נעמט, נישט מיר, נישט דיר —
רייסן דעכער, ברעכן ביימער, און אַנטראַגן אַ געוויסער, וואָס זאָל פאַר-
שווענקען און פאַרטענקען אין גערטנער און פעלדער — די ברכה פון
דער ערד. מערקווירדיק איז אַבער דאָס, וואָס בעת אַזאַ ווילדעווען, ווילט
זיך מיר פאַר שרעק און אומרו, דוקא זיין מיטן שטורעם אינדרויסן

אונטערן פרייען הימל — כדי צו פילן זיך זיכערער ווי אונטערן דאָך און צווישן די פיר ווענט, דורך וועלכע איך הער ווי די וועלט קערט זיך איבער...

אַזאַ ענלעך געפיל פון פחד, און נאָך מער — פון אומרו — האָב איך דאָן, ווען עס ברעכט אויס אַ געזעלשאַפטלעכער שטורעם פון סאַציאַלן באַדייט און כאַראַקטער; אַ שטורעם, וואָס קומט צום אויסדרוק דורך מאַניפעסטאַציעס און דעמאָנסטראַציעס. אַזאַ שטורעם לאַזט מיך אויך נישט איינזיצן אין שטוב, און יאָגט מיך אַרויס אין גאַס, — כדי צו פילן זיך זיכערער און שטאַרקער — צוזאַמען מיט די מאַסן פּראָטעסטירנדיקע און רעוואָלטירנדיקע: די שוואַכע און גערעכטע.

פאַראַן אַבער צײַטן ווען איך זוך דעם שטורעם, און ריף אים אפילו קינסטלעך אַרויס — כדי אויפצורודערן די בלוטן פון מיין זעלישער און גייסטיקער פאַרגליווערונג, — ווי עס טוט עס דער, וואָס רוט ווי אַן אַדלער הויך אויף אַ שפיץ פון אַ פעלזיקן אַפּשניט, און וואַרפט פון צייט צו צייט אַראַפּ אַ שטיין — כדי צו הערן ווי עס פאַלט, צעברעכט זיך און צעשיט זיך און וועקט די פאַרביסענע בערגיקע שטומקייט אַרום זיך און אין זיך. מיט אַזאַ געמיט־צושטאַנד, האָב איך נישט איינמאַל אַ פאַרגאַנגענער איינער אַליין אין דער טויבער געדיכטעניש פון וואַלד — אַנגע־כאַפט אַ בוים פאַר אַ צווייג, ווי אַ הירש פאַר אַ האַרן, און מיטן גאַנצן כוח אים אַ בראַך־געטאַן — כדי צו צעטרייבן די וואַלדיקע שטילקייט און צו הערן אין אַפהילך, אַז כ'בין אויף דער וועלט נישט אַליין...

ס'איז העכסט־וואַרשיינלעך, אַז מיין פחד פאַר שטורעם, איז דער פחד פאַר דער סטיכע; די בלינדע סטיכע, מיט וועלכער מען קאָן קיינ־מאַל נישט זיכער־זיין, וואָס זי ברענגט מיט זיך: ברכה אָדער קללה; ס'איז אַלזאַ, פחד פאַרן לעבן; ריכטיקער: פחד פאַרן טויט אין פאַר ליב־האַבן דאָס לעבן — אפילו ווען מען פאַרשעלט עס...

צוליב מיין ליב־האַבן דאָס לעבן, צו וועלכן כ'האַב זיך אַ גאַנץ לעבן געריסן, ווי אַ געפענטעטער אַדלער — האָב איך, ווי דעם שטורעמווינט — פיינט־געהאַט און טראַג נאָך היינט אַ שנאת חיים צום אומשולדיקן זייגער; אַ שנאה פאַר זיין אומאויפהערלעך ווייזן און דערמאַנען מיר די צייט, וואָס

לויפט, אנטלויפט און טראַגט מיין נישט אויסגעלעבט לעבן, זוי אַ רייט-
פערד טראַגט אַ טויטן רייטער...

כיוועל זיך נישט שעמען און אויסזאָגן אַן אַלט-באַהאַלטענעם סוד,
אַ צוליב דער דאָזיקער שנאה מיינער, צום זייגער, האָב איך אַלס היפש-
דערוואַקסענער בחור שוין, נישט געקאָנט זיך אויף קיין זייגער, מחמת
כ'האָב אויף אים קיינמאַל נישט געוואָלט אַ קוק-טאָן, ווי מען וויל נישט
קוקן אויף אַ שונא...

צו מיין אומגליק איז אינדערהיים ביי טאַטע-מאַמע געווען אַזאַ
שונא אין שטוב. אַ זייגער אַ גרויסער, אַ מאַסיווער, אַ וואַנטזייגער, וואָס
געקלונגען האָט ער שווער און דראַענדיק, ווי דאָס קלינגען פון אַ גלאַק
אין „טומאה“ — בעתן אַרויסטראַגן פון אים אַ מת... אַ „גליק“ וואָס מיין
בר-מצווה איז דורכגעאַנגען ווי אומבאַמערקט, און ס'איז קיינעם נישט
איינגעפאַלן צו שענקען מיר אַ זייגער, אַזוי, אַז כ'האָב אין מיין לעבן
קיינמאַל קיין זייגער נישט געהאַט, האָב נישט, און וועל שוין ווייזט אויס
נישט האָבן. אגב, איז מיר דער זייגער נישט אַזוי נויטיק, ווייל איך פיל
זי, די צייט, נאָך איידער זי קומט, — ווי עס פילט זי דער וואַנדערפויגל...
צוליב מיין ליב-האַבן דאָס לעבן פאַר וועלכן עס שלאָגן זיך אַיביק,
רויבער און באַרויבטע — האָב איך פון דער פריסטער יוגנט, ביז היינט,
געלייקנט און פאַרליקנט מיינע יאָרן, ווי עס טוען עס פרויען און דיכטער...
צוליב פחד פאַר דער עלטער, האָב איך נאָך אין מיין לעבן קיינעם
נישט געפרעגט ווי אַלט ער איז. מיט דער דאָזיקער פראַגע האָב איך פשוט
נישט געוואָלט אַנטרעטן וועמען אויף מיינע הינעראויגן...

די צווייטע פראַגע, וועלכע כ'האָב נאָך אין מיין לעבן קיינעם נישט
געשטעלט, איז: פון וואָס לעבסטו? אַזאַ פראַגע, האַלט איך, איז נישט אַלע
מאַל דיסקרעט און טאַקטיש, און זי ווירקט נישט איינמאַל גראַב און באַ-
ליידיקנדיק, ווי דאָס פּרעגן: מיט וועמען לעבסטו?...

דאָס איז, בערך, אַלץ, מיט וואָס כ'האָב געוואָלט רעטושירן און
דערגאַנצן מיין אויטאָביאָגראַפישן אויטאָפּאָרטרעט.

1951

מיין ערשט ליד

נאכן עפיוואד מיט מיין ערשטן ליטערארישן דורכפאל אין גימנאזיע, ווו כ'האב בעת אַ לעקציע געאָראַפיע, הינטערן טיש, אויף די קני — גע- שריבן מיין ערשטע יידישע „סאַטשיניעניע“ (חיבור) אין רוסישער טראַנסקריפציע — איז מיך די „מוזע“ נישט „באַפאַלן“ אין משך פון פינף יאָר צייט.

נישט אַנדערש, נאָר די השגחה העליונה, וואָס היט אָפּ אַלע נוצלע- כע, פרוכטבאַרע קערנדלעך פון פאַרלוירנגיין און, שאַפט פאַר זיי די צייט און דעם צופאַל אויף צו קאַנען זיך אַנטפלעקן, אַרויסקריכן פון פאַרבאַר- געניש און זיך צעוואַקסן און צעבליען פאַר גאַטס וועלט — זי, די השגחה העליונה האָט, זעט אויס, געזאָרגט אויך פאַר מיר און געשאַפן פאַר מיר דעם צופאַל, איך זאָל זיך ווידער נעמען צו דער פען און — טאַקע אויף אַן אמת.

דאַנקבאַר פאַר דעם דאָזיקן צופאַל דאַרף איך אָבער זיין קודם-כל ר' משהען, דעם שפייזקרעמער פון מיין געסל, די ניזקע ווו איך בין געבוירן און דערצויגן געוואָרן.

געווען איז משה, דער שפייזקרעמער, ווי אַלע שפייזקרעמער, וואָס וויקלען הערינג און אפילו פוטער — אין באַשריבענע פאַפירן און אין געדרוקטע בלעטלעך און בלעטער פון יידיש-אַפיקורסישע און פון גויאישע ביכער, צייטונגען און זשורנאַלן.

בעת כ'בין איינמאַל אַריינגעקומען צו ר' משהען אין שפייזקראָם עפעס קויפן, האָב איך צופעליק דערזען ליגן אויפן בופעט אַן אַרומגע- פליקטן רוסישן זשורנאַל, וואָס האָט מיינע אויגן גערייצט מיט אַן אָפגע-

דרוקט שטימונגפול בילד מיט אן אונטערשריפט: „מיאָרטווי אָסטראָוו“ (דער טױטער אינזל) פונעם אַלטן, באַוווסטן דייטשישן מאָלער בעקלין, און אונטערן בילד — עטלעכע לידער אונטערן קעפל: יעוורעסקיע מעלאָדי (יידישע מאַטיוון) פון „עפעס“ אַ לאַרד ביראַן, איבערגעזעצט פון מיין גימנאַזיע-לערערס פּאַעט — לערמאַנטאָוו.

אגב, האָט ביראַן, ווי עס איז באַוווסט, נישט געשריבן קיין יידישע מאַטיוון, נאָר העברעאישע מאַטיוון, און כ׳ווייס נישט ווער עס האָט גע- מאַכט דעם טעות, צי לערמאַנטאָוו, צי דער „בחור הזעצער“ פונעם רוסישן זשורנאַל.

אַז משה, דער שפּיזיקרעמער, האָט מיר, אויף מיין בקשה, געשענקט דאָס דאָזיקע בלאַט און כ׳האָב זיך אינדערהיים צו אים אַ נעם-געטאַן, איז מיר קודם-כל געפעלן דאָס, וואָס אַ גוי און דערצו אַ לאַרד — שרייבט וועגן יידן, דערנאָך — די לידער, וועלכע כ׳האָב אָנגעהויבן פאַרשטיין נאָכן דורכליענען זיי צענדליקער מאל. נאָכן קאָנען שוין גאַנצע סטראָפּן פון זיי, בעל-פה — האָב איך איינמאַל, ווי געצויגן פון אַ פאַרבאַרגענעם כוח — אַ כאַפּ-געטאַן די פען אין דער האַנט און אָנגעוואָרפן עטלעכע יידישע סטראָפּן, וואָס זייער ווערט אַדער ווערטלאָזיקייט — האָב איך אַליין נישט געוואָס; דאָס איינציקע מיט וואָס איך בין פון זיי יאָ געווען צופרידן און זיכער, איז געווען: דער ריטם; די דאָזיקע זיכערקייט האָט זיך, ווייזט אויס, גענומען צו מיר פון מיין זיין אַ משורר ביי סיראַטאַן.

אַזוי האָב איך אָנגעשריבן דאָס ערשטע ליד מיין, נאָך וועלכן ס׳האָבן זיך אָנגעהויבן שיטן לידער, ווי ס׳ערשטע בליעכץ פון אַ בוים, וואָס אַ וואַרעמער פּרילינגווינט האָט אַ שטאַרקן טרייסל-געטאַן. מיט פרייד און ציטער פאַר זייער גורל — האָב איך די לידער מינע, איינציקווייז אַוועקגעטראָגן צו ווייזן זיי די חברים פון מיין ערשטער ליטעראַרישער סביבה, וואָס האָט זיך געשאַפן אין דער אַרבעטערהיים קאַרמעליצקע 23.

מיין ערשטע ליטערארישע סביבה

דעם ערשטן וועמען כ'האב מגלה-געווען דעם סוד, אז איך שרייב לידער, איז געווען מיין יוגנט-חבר כאצקעלע, מיט וועמען כ'האב זיך קליינערהייט בלוטיק צעשלעגן צוליב זיין קאנקורירן מיט מיר אין נאכ-מאכן דאס קרייען ווי א האן...

ער, מיין חבר כאצקעלע (יחזקאל קארענהענדלער), וועלכער איז נאך אליין נישט געווען קיין שרייבער, קיין מחבר פון אכט ביכער, דער-ציילונגען און עסייען, נאר געלעגן, ווי מען זאגט עס: מיטן קאפ אין די ביכער — ער, האט מיך צונויפגעפירט מיט קאפל דוא*), וואס האט מיט א סך יארן שפעטער, אלס קאפלמאן — געארבעט פאר דער „גראשן-ביבליאטעק" און צו יענער צייט — געשריבן אסקאר-אואילדישע דער-ציילונגען, פרעטענדירט אויף ליטעראטור-קריטיקער, און באוויזן צו שאפן ארום זיך א קרייז פון יונגע בחורים, וואס האבן מיט דער ערשטער שפראצונג אויף בארד און וואנסעס — ארומגעטראגן זיך אויך מיט זייערע ערשטע ליטערארישע שפראצונגען.

צום דאזיקן ליטערארישן קרייז אדער קרייזל, האט אויסער מיר און קארענהענדלער, אנגעהערט: דער דיכטער שמואל ווילמאן*), וועלכער האט זיך געריסן דאמאלט צו פארנעמען דאס גאנצע פעלד פון דער יידישער ליטעראטור און געשריבן לידער, דערציילונגען, ראמאנען, דראמען, עסייען און ארטיקלען פאר זיין פארטיי-צייטונג פון די לינקע כוועלי-ציון. אן

---

*) אומגעקומען אין ווארשעווער געטא.
**) געשטארבן בעת דעם היטלער-קריג, אין ראטנסארבאנד.

אנגעזען אַרט האָט אין קרייז פאַרנומען דער אַרבעטער־דיכטער יוסף קירמאַן*). וואָס האָט זיך געהאַלטן דאַמאַלט פאַרן ייִדישן מאַיאַקאָווסקי. געווען זענען אין קרייז אויך אַזעלכע, וואָס זענען מיט זייערע „טשעמאַדאַ־נעס“ מאָנוסקריפטן נישט דערגאַנגען ווייטער ווי ביז צו די „ראַגאַטקעס“... ס'איז אָבער כּדאי צו דערמאָנען פון דעם קרייז איינעם, וועמענס נאָמען ס'איז באַקאַנט נאָר די יעניקע, וואָס האָבן אָנגעהערט צום דאָזיקן קרייז. געהייסן האָט ער דב מאַנעסקלייד — אַ שילער, נאָך אין שילער־אוניפּאַרם, אַ שוואַרץ, איידל בחורל מיט אַן ערנסט מאַט און פאַרדעכטיק־בלאַס פנים; געווען איז ער צוזאַמען מיט קאַפּל דואַן, אונדזער ליטעראַ־רישער פּוסק און העדאַקטאָר פון אונדזערע געשריבענע ליטעראַרישע העפּטן, וואָס מיר פּלעגן אַרויסגעבן צווישן זיך און פאַר זיך. וואָלט דער טויט דאָס דאָזיקע בחורל נישט אַוועקגענומען פּרי פון דער וועלט, וואָלט ער זיכער אויסגעוואַקסן צו אַן ערנסטן ליטעראַטור־קריטיקער, אויף צו זיין דאָס, האָט ער פאַרמאַגט גענוג קריטישן חוש, געשמאַק און אינטע־ליגענץ.

דעם זעלבן גורל, וואָס דב מאַנעסקליידן — האָט אויך געטראָפּן אַ צווייטן חבר אונדזערן: אַלעקסאַנדער באַרענשטיין. נאָכן פאַרלוסט פון די צוויי חברים, וואָס זענען געבליבן „אומבאַ־קאַנטע זעלנער“ — האָט זיך אונדזער שרייבערקרייז אַריבערגעקליבן אין אַרבעטערהיים — דער וואַרשעווער קלוב פון דער לינקער פּועלי־ציון־פאַרטיי צו וועלכער דער רוב פּונעם קרייז און איך בתּוכם — האָבן אידעיש אָנגעהערט.

אַ דאַנק דעם קרייז האָב איך מיך דאָס ערשטע מאָל באַקענט פון דער נאָענט מיט אַרבעטער און מיט אַ פּראַלעטאַריש קלוב־לעבן אין וועלכן כ'בין ביסלעכווייז געוואָרן אַריינגעצויגן, אַזוי, אַז די אַרבעטערהיים איז מיט דער צייט געוואָרן מיין צווייטע היים און ערשטע פּראַלעטאַרישע דער־ציאונג־אינסטיטוציע.

אויך דער שרייבערקרייז אונדזערער, האָט אין דער אַרבעטער־

(* אומגעקומען אין אַן אויפשטאַנד אין לעזערטאָוו הינטער חאַרשע.

היים געפונען פעלד אויף וואַקסן און אויסברייטערן זיך. ס'איז צו אונדז צוגעקומען דער, דאמאַלט, מיידליש-סענטימענטאַלער, און שפעטער — לירישער אַרבעטער-דיכטער מ. דזשאלאַזסקי*), דער פלינקער רירעוודי-קער ש. ל. שניידערמאַן, דער צאַרטער דיכטער דוד פליסקין**), וועלכער איז שוין נישט געווען אַזוי יונג, ווי — קינדיש-קאַפּריזנע און עמפּינד-לעך. דער אורבאַניסטישער דיכטער יוסף רובינשטיין, און צום סוף: דער פילאַלאָג און ליטעראַטור-קענער דניאל לייבעל, וועלכער איז דאמאַלט צו-ריקגעקומען פון עסטרייכישן מיליטער-דינסט און געשטעלט זיך אין דינסט פון זיין פאַרטיי פּוּעלי-ציון. מיטן צוקומען פון דניאל לייבעל, וואָס האָט אין יענער צייט געשריבן אויך נישט קיין שלעכטע לידער און געקאַנט די „מלאכה“ בעסער פון אונדז — האָבן מיר געקראָגן אַ נייעם און אמתן מדריך און רעדאַקטאָר פאַר אונדזער ערשטער געדרוקטער טריבונע: די ליטעראַרישע ביילאַגע פון דער „אַרבעטער-צייטונג“, און פון דער ביילאַ-גע ביי דער יוגנט-צייטונג „דער נייער דור“.

דאָס איז די געשיכטע פון מיין ערשטער ליטעראַרישער סביבה, און אויך די געשיכטע פון מיין ערשטער אוידיטאָריע צוהערער, ליענער און פאַרערער: די אַרבעטער פון דער, דאמאַלט, זייער וואַרעמער אַרבעטער-היים-פּעריפעריע, פאַר וועלכער מיר, די ליטעראַרישע גרופּע „יונגע“ — פלעגן זייער אָפט קאַלעקטיוו אויפטרעטן.

אין דער דאָזיקער אַרבעטער-פּעריפעריע פון אַמאַל, האָבן איך זיך אָנגענומען מיט מוט און מיט כוח צו זינגען לידער נישט נאָר פון פיין, נויט און טרויער, נאָר אויך פון בונט, אויפברויז און גלויבן אויף אַ בע-סערן מאַרגן.

---

* דעפּאַרטירט געהאַרן פון פּראַנקרייך און אומגעקומען.

** דעפּאַרטירט געהאַרן פון פּראַנקרייך און אומגעקומען.

מיט י. מ. ווייסנבערג

דער ערשטער, וואָס האָט מיר געגעבן גלויבן אין זיך, מיך אַרויס־גענומען פון מיין ענגן ליטעראַרישן קרייז פון דער אַרבעטערהיים, און מיך אַריינגעפירט אין דער גרויסער וואַרשעווער שרייבער־משפּחה, איז געווען: י. מ. ווייסנבערג. צו פאַרדאַנקען האָב איך עס געהאַט ווייסנבערגס פּריוואַט־סעקרעטאַרין — מיינע אַ געוועזענע פּאַרטי־חברטע און פּערזענ־לעכע פּריינדין, וואָס האָט מיך באַוווּיגן אַריינגיין צו אים און ווייזן אים עפעס פון מיינע לידער.

געווען איז עס אין פּערטן יאָר פון דער ערשטער וועלט־מלחמה אין 1918, אין וואַרשע, בעת דער אַקופאַציע פון די דייטשן. ווייסנבערג האָט דאַמאָלט געוווּינט אויף עלעקטראַלנע 20, אין אַ האַטעל. אין איינעם אַ זומערדיקן פּאַרמיטאַג, בין איך אַוועק צו אים, און מיט האַרצקלאַפּעניש — אומדרייטט און לייכט אַנגעקלאַפּט אין זיין טיר, וואָס האָט זיך געעפּנט פאַר מיר און מיך אַריינגעלאָזט.

כ׳האָב נאָך רעכט נישט באַוווּיזן אַרומצוקוקן זיך און צו באַטראַכטן טאַקע אים אַליין, ווייסנבערגן — האָט מיך ווייסנבערג, אָן צערעמאַניעס, ווי ער וואָלט מיך שוין געהאַט געזען אַמאָל און פון פּריער געוויסט נאָך וואָס איך בין געקומען — אַ פּרעג־געטאַן: ווי הייסט איר? מיר אַנגעוווּיזן אויף אַ שטול און מיט דעם זעלבן האַרטלעכן טאָן אַ זאַג־געטאַן: זיצט! און אַליין — גענומען גיין אַן אויפגערעגטער אַהין און צוריק איבערן נישט גרויסן, שמאַלן צימער. עטלעכע מינוטן האָבן מיר ביידע שווער געשוויגן און איך האָב בעת־מעשה באַדויערט, וואָס איך בין אַריינגעפאַלן צו אים אין אַזאַ אומגינסטיקער צייט, און האָב זיך באַמיט נישט אַנצוטערעפן זיך מיט זיינע אויגן אין וועלכע כ׳האָב באַמערקט אַ בייז פּלעמל...

ענדלעך האָט זיך וויסנבערג באַרויקט און זיך אַוועקגעזעצט מיטן פּראָפּיל אַנטקעגן מיר און, ווי צוטערטנדיק צו אַ געשעפטלעכן ענין, מיר אַ זאָג־געטאָן: לאַינט! מיטן זאָג: לאַינט! — האָט מיך וויסנבערג אַרייַן געברענגט אין גרויס פאַרלעגנהייט, כ׳האַב זיך אַ היפש ביסל פאַרלוירן און, ווי פאַרשולדיקט געענטפערט: כ׳האַב מיט זיך גאַרנישט מיטגעברענגט. טאָ צו וואָס זענט איר געקומען? — האָט מיך וויסנבערג געפרעגט, און כ׳האַב באַמערקט אַ באַהאַלטענעם חזק־שמייכל אויף זיין סקוליסט מאַנ־גאַליש פנים. כדי צו ראַטעווען מיין סיטואַציע האָב איך געזאָגט, אַז איך געדענק עפעס אויף אויסנווייניק, און — גענומען לייענען פאַר אים מיין אַ פּאָעמע פון צוויי הונדערט שורות.

איך האָב געענדיקט לייענען. וויסנבערג האָט מיר אַ רגע אַרייַנגע־קוקט גלייך אין די אויגן, און מיט זיין נאַכלעסיק פּוילישן יידיש, אַ זאָג־געטאָן: גיט, ברענגט עס מאַ מאַרגן, וועט עס נאָך אַראָן אין פאַרדן גומאַ „זאַמלביכאַ“.

צומאַרגנס, אַז איך בין געקומען צו וויסנבערג און געברענגט אים מיין פּאָעמע „פעלד“, איז צווישן אונדז פאַרגעקומען אַ קליינער אינצידענט פון וועלכן איך בין אַרויס דער זיגער.

געשען איז דער אינצידענט צוליב מיין „וואָגן“ צו פרעגן ביי אים מכוה האַנאַראַר פאַר מיין פּאָעמע; אַ געוואָגטקייט. וואָס האָט זיך אומדער־וואַרט פאַר מיר אַליין, גענומען פון מיין אויסנעמען ביי אים און פון זיין צוגעבן דער פּאָעמע מיינער, גרויסן ליטעראַרישן ווערט. אויף מיין אַג־פּראָגע וועגן האַנאַראַר, האָט זיך וויסנבערג, ווי זיין שטייגער איז געווען, איראַניש צעשמייכלט און מיר דערקלערט, אַז ער האָט נאָך קיין אַנפאַנגער קיינמאַל נישט געגעבן קיין האַנאַראַר. איך, אַבער, בין פון זיין דערקלערונג נישט געפאַלן ביי זיך, נישט געוואַלט זיך אַפּזאָגן פון מיין רעכט און, אַמבי־ציעז אים געענטפערט:

— אויב איר האָט ביז איצט קיינעם נישט געצאָלט, וועט איר דאָס מאַל מאַכן אַן אויסנאַם...

צו מיין גרויס ווונדער, האָט זיך וויסנבערג, אַנשטאַט מיך „אַנצו־

שיגעצן" פאר מיין "חוצפה", זיך נאך ברייטער צעשמייכלט. און מיט א געלעכטערל א פרעג-געטאן:

— וויפל ווילט איר דערפאר?

פון דער פראגע האב איך זיך שוין אינגאנצן פארלוירן און נישט געוויסט, וואס צו ענטפערן; נישט געוויסט, צי שאצט מען אזא "סחורה" אויף דער וואג, צי אויף דער מאס, און איך האב, נאך א שווער קווענקלע-ניש, אליין נישט וויסנדיק פארוואס, א זאג-געטאן: פופציק מארק. — ווינציקער וועט איר נישט נעמען? — האט מיך וויסנבערג איבערגעפרעגט און, דער שמייכל איז אים אריין אין די האלב-פארמאכטע מאנגאלישע אויגן.

--- פינף און פערציק! — האב איך נאכגעלאזט.

וויסנבערג האט מיר צוגעזאגט פערציק מארק און איך בין אהיים מיטן ערשטן נצחון. אז דער נומער "זאמליכער" מיט מיין אפגעדרוקטער פאעמע איז דערשינען און כ'בין געקומען אפנעמען מיין האנאראר, האט מיך וויסנבערג פארגעשטעלט פאר זיין ערשטן מיטרעדאקטאר ש. לאנדינ-סקי, און מיך געבעטן קומען א צווייט מאל. אז כ'בין געקומען דאס צווייטע מאל, האט ער מיך פארגעשטעלט פאר ליפע קעסטינען און פאר יהושע פערלע, וועלכע האבן אים צוגעזאגט מיטצוארבעטן אין זיינע "זאמליכער" און זיך גראד געפונען ביי אים אין שטוב. וויסנבערג האט זיך אנטשול-דיקט פאר מיר און געהייסן מיר קומען א דריט מאל, און דאס דריטע מאל — מיך פארגעשטעלט פאר זיין נייעם מיטרעדאקטאר מאקס עריק און פאר זיין ניי-צוגעצויגענעם מיטארבעטער קאליא טעפער (דאברוצי), וועלכער איז נאר-וואס געהאט געקומען פון אמעריקע.

איך געדענק שוין נישט וויפל מאל איך בין געקומען צו אים מאנען דעם האנאראר און מיט וועמען וויסנבערג האט מיך יעדעס מאל באקענט. איך געדענק נאר, אז איינמאל בעת כ'בין געקומען צו אים און נישט געמאנט שוין מער דעם האנאראר, וואס ער האט באמת נישט געקאנט באצאלן — האט ער פלוצלינג א נעם-געטאן דעם הוט זיינעם, מיך געבעטן אונטערזיצן און נישט זאגנדיק וואהין און נאך וואס ער גייט — אוועק.

און אין אַ קנאַפער שעה אַרום צוריקגעקומען און גרויסצוגיג מיר אויסגע-
צײלט פּערציק מאַרק וואָס ער האָט זיך וווּ געבאַרגט...

פון וויסנבערגן בין איך, געדענק איך, אַרויס, ווי כּוואַלט דאָס
געלט געפונען אָדער געווונען, און אויפן גאַנצן וועג אַהיים — געטיילט
אַרעמעלייט נדבות פון מיין ערשטן האַנאַראַר, וואָס איך האָב גענומען און
פון ערשטן האַנאַראַר, וואָס וויסנבערג האָט געגעבן...

נאָכן „געשעעניש“ מיטן האַנאַראַר, בין איך אין וויסנבערגס נייער
דירה, אויף עלעקטאָראַלנע נומער 14, געוואָרן איינער פון זיינע אָפטע
באַזוכער: פאַרערער, חסידים און תלמידים, צווישן וועלכע עס זענען גע-
ווען אויך עוזר וואַרשאַווסקי, שמעון האַראַנטשיק און יחיאל לערער, וועמען
קיינער פון די עלטערע שרייבער און פאַרלעגער האָט נישט געוואַלט
אַנערקענען און העלפן — ווי דאָס האָט מיט ליבע געטאָן וויסנבערג, וואָס
האָט יעדן אמתן טאַלאַנט גענומען אונטער זיינע פליגל. נישט אומזיסט איז
זיין שטוב, ווי זיינע שפּעטערדיקע ליטעראַרישע זאַמלהעפטן „דער
שטראַם“ און „אונדזער האַפענונג“, — געוואָרן אַן אכסניה פאַר אַלע פּראָ-
ווינזער שרייבנדיקע בחורים און מיידלעך, וואָס האָבן וויסנבערגן אַזוי
פארשיט מיט גראַפאַמאַניע, אַז ער האָט, טראַץ זיין געזונטן חוש, אָפט-
מאַל אויפגעהערט צו קאַנען אונטערשיידן פונעם עכטן ביזן געפעלשטן,
און אָפּגעדרוקט אַזעלכע שרייבעכצן, וואָס האָבן זיינע מער-ערנסטע און
מער פאַראַנטוואָרטלעכע תלמידים געוועקט צו מרידה און בגידה — קעגן
זייער רעדאַקטאָר און רבין. צו בוגדזיין וויסנבערגן האָט נישט ווייניק
גורם-געווען זיין פאַרעקשנען-זיך איינצופירן די „זשעליכאווער“ אַרטאָ-
גראַפיע; זיין פאַרביסענער קאַמף מיט די „ליטוואַקעס“, און נאָך אַזעלכע
דאָן-קישאַטישע קאַמפן.

אויך איך, האָב, לוסף, נישט אויסגעהאַלטן וויסנבערגס משונהדיקע
סענקאַטע דרכים, און האָב טראַץ מיין גרויסער פאַרערונג צו אים, ווי צו
אַ גרויסן שרייבער און מערקווירדיק-אייגנאַרטריקער פּערזענלעכקייט —
אויפגעהערט פּראַווען ביי אים חסידות, פאַרלאַזט, הייסט עס, זיין רבישן
טיש און — באַצאַלט מיט זיין אַראַפּזעצן מיך פונעם אויבן-אַן אויף וועלכן
ער אַליין האָט מיך געהאַט אַרויפגעזעצט.

מיט ז. סעגאלאוויטש

אויפן וועג פון מיינע ערשטע טריט אין דער יידישער ליטעראטור האָבן נישט אַלע מיינע ערשטע באַגעגענישן מיט יידישע שרייבער, מיך אָנגעפילט מיט יראה און דרך־ארץ, ווי פאַר טרעגער פון שיינקייט און עטישער, מאַראַלישער ריינקייט. פאַרקערט: אַ שרייבער, אַן אָנפאַנגער. ווי איך, דאַמאַלט, האָט באַדאַרפט פאַרמאַגן גענוג אינערלעכן כוח, כדי פון אַזאַ באַגעגעניש נישט צו פאַרלירן דאָס ביסל תמימותדיקן גלויבן אין די „איבערערדישע“ און צו בלייבן נאָך ביי „גאַנצע פליגל“ — אויף צו קאַנען זיך פאַרמעסטן נאָך צו פליען... ס'האַט אויך באַדאַרפט, ווי ביי מיר, דאַמאַלט, געשען אַ נס, אַז עטלעכע אָועלכע באַגעגענישן זאָלן צום גליק זיך האָבן אין אַ צייט אַרום אויפגעקלערט ווי פאַרדריסלעכע טעותים און מיספאַרשטייענישן, און זיך ענדיקן, ווי ביי מיר: מיט סאַטיספאַקציעס פון אמתער פריינשאַפט, חברישקייט און קאַלעגיאַליטעט. — מצד די יעניקע, פון וועלכע כ'האַב זיך דירעקט אַדער אומדירעקט געפילט אַמאַל באַליידיקט און געקרענקט.

צו די דאָזיקע באַגעגענישן געהערט אויך מיין ערשטע, זייער אומאַנגענעמע באַגעגעניש מיט ז. סעגאלאוויטש. כ'האַב שוין, אגב, דער־ציילט וועגן איר אין אַן אַרטיקל, וואָס איך האָב אָפגעדרוקט צו סעגאלאַ־וויטשעס פינף־און־דרייסיק־יאָריקן ליטעראַרישן יובל.

*

געווען איז עס אין יאָר 1919 אַדער 1920 אין וואַרשע. דער איינ־ציקער עלטערער שרייבער מיט וועמען כ'בין געווען באַפריינדעט און בין

געשטאַנען מיט אים אין קאַנטאַקט, איז געווען י. מ. ווייסנבערג. האָט זיך געמאַכט, אַז ווייסנבערג האָט מיט מיר איינמאַל אָפּגערעדט צו טרעפן זיך מיט מיר אין ליטעראַטן-פּאַרייך טלאַמאַצקע 13, אין וועלכן כ'בין נאָך נישט געהאַט געווען קיין מיטגליד און נישט געהאַט נאָך איבערגערעטן זיין שווער. אַז כ'האַב צו דער באַשטימטער אָפּגערעדטער שעה געעפנט די טיר פון ליטעראַטן-פּאַרייך און בין בשלום אַריבער די „וואַך“ פון אַ פרוי, אַן „אשת-חַייל“ — איז מיר פון בופעט-זאַל, לאַנגזאַם און קאַלט-ערנסט אַנטקעגנגעגאַנגען אַ הויכער ברונעט מיט אַ ראַסאַווע האַרט לענג-לעך פנים, לאַנגע אַדלערנאַז און מיט געדיכטע שוואַרצע ברעמען איבער לענגלעכע מאַנדלאַויגן, וואָס זענען געווען, ווי פאַרוואַלקנט מיט רויך פון זיין לולקע. כ'האַב נאָך קיין צייט נישט געהאַט אַרומצוקוקן זיך וווּ איך געפון זיך, האָב איך דערהערט איבער מיר אַ שטרענגן: וועמען דאַרפט איר? דערהערט פון מיר, אַז ווייסנבערגן — האָט זיך דער „הויכער“ ממש אַנגעצונדן, אַרויסגענומען די לולקע פון מויל און זיך צע-שריגן: עס איז נישט קיין אכסניה דאָ! נישט קיין וואַקזאַל! אין דרויסן! אין דרויסן! כ'האַב זיך, געדענק איד, שטאַרק פאַרלוירן בעת-מעשה, גע-וואָרן קלענער ווי איד בין און, הינטערוויילעכטס — געשאַרט זיך צום אַרויסגאַנג...

אויף די טרעפ שוין, ביים אַראַפּגיין, האָב איך אַנגעטראַפן ווייסנ-בערגן, פון וועמען כ'האַב זיך דערוויסט, אַז דער, וואָס האָט מיר געוויזן די טיר און זעט אויס ווי אַן אַנגעכמורעטער קאַפיטאַן אויף אַ שיף, איז סעגאַלאָוויטש — איינער פון די גרינדער פון ליטעראַטן-פּאַרייך, וואָס האָט אויף זיך גענומען די אויפגאַבע צו פאַרוואַנדלען דעם פּאַרייך אין אַ באַ-קוועמער, עסטעטישער היים פאַר שרייבער. כ'האַב זיך אויך דערוויסט פון ווייסנבערגן, און שפעטער — פון סעגאַלאָוויטשן אַליין — אַז דעם דאַזיקן „קבלת-פנים“ האָב איך אומשולדיק געכאַפט פאַר זייער ביידנס קעגנזייטי-קער „ליבע“. געזאַגט האָט עס מיר סעגאַלאָוויטש אין אַ צייט אַרום, ווען איך האָב אַנגעהויבן אַפּטער צו באַזוכן דעם ליטעראַטן-פּאַרייך און אונדזע-רע ביידנס נעמען האָבן זיך צופעליק באַגעגנט איינער אונטערן אַנדערן, אין אַ נומער פון דער ליטעראַריש-פּובליציסטישער אויסגאַבע פון וואַר-

שעווער „היינט“ — „דער חודש“, אין וועלכן סעגאלאָוויטש איז געווען פֿאַרטראַטן מיט אַ דערציילונג און איך מיט דריי ווינטער-לידער. נאָך אונדזער צוזאַמענטרעף אין „דער חודש“, האָט סעגאלאָוויטש אָנגעהויבן מיך חבריש צו באַגריסן און איינצולאָדן מיך צו „זיין“ טישל ביים אויוון פון ליטעראַטן-פֿאַריין; ביים טישל האָט סעגאלאָוויטש, רעדנ-דיק, ווי זיין שטייגער איז געווען, איבערהויפט וועגן זיך אליין — מיר פֿאַרטרויט שטיקער פון זיינע פֿריוואַטע, אינטימע איבערלעבונגען, און דאָס אַלץ — דערפֿאַר, ווייל עס זענען אים, ווי ער האָט מיר געזאָגט — געפעלן מיינע לידער...

מיט עטלעכע יאָרן שפעטער, בעת מיין גרייטן זיך צו פֿאַרן קיין ארץ-ישראל, האָט מיר סעגאלאָוויטש באַדייטנדיק געהאַלפֿן. שאַפֿן די נויטיקע פינאַנסיעלע מיטלען, וואָס האָבן מיר געפעלט צו מיין נסיעה; חברה רכילות-טרייבער, לצים און קיבעצער פון טלאַמאַצקע 13 האָבן אָבער געזאָגט דאַמאַלט, אַז דאָס העלפט מיר סעגאלאָוויטש דערפֿאַר, ווייל ער וויל פֿטור-ווערן פון אַ שרייבער...

מײן וועג צו אומשטערבלעכקייט...

נישט איין שרייבער האָט אוודאי נישט ווייניקער פון מיר צו דער־
ציילן וועגן זיין „וויאַ דאָלאַראַזאַ“, וואָס ער איז דורכגעגאַנגען, ביז צו זיין
דערווערבן זיך אַ ביסל אַנערקענונג און אומשטערבלעכקייט — ביי די
עלטערע, גרעסערע און אפילו קלענערע שרייבער פון זיך...
בעת מײן צוקומען נאָענט צו די „שערי הפרנס“ פון דער יידישער
ליטעראַטור, האָב איך שוין געהאַט אויף וועמען זיך צו פאַרופן; געהאַט
שוין די אַנערקענונג פון זרובבלען, דניאל לייבעל און יעקב קענער — די
רעדאַקטאָרן פון מײנע ערשטע לידער אין „אַרבעטער־צייטונג“, „יונגער
דור“ און אַנדערע אויסגאַבן פון די לינקע פּוּעלי־ציון; כ׳האַב געהאַט
שוין די אַנערקענונג פון ליטעראַטור־קריטיקער און עסייאַסט ב. קאר־
לינסקי (קארלינוס), וואָס האָט רעדאַקטירט די ליטעראַטור־ביילאַגע אין
וואַרשעווער „מאַמענט“, איז פון צייט צו צייט אַרויסגעגעבן און רעדאַקטירט
צוזאַמען מיט גראַפמאַנען, ספּעציעלע ליטעראַרישע אויסגאַבן אין וועלכע
כ׳האַב זיך זייער אָפט באַטייליקט מיט מײנע לידער. אַנערקענונג האָב איך
אויך געהאַט פון ה. ד. נאַמבערגן, מיט וועמען כ׳בין פּערזענלעך נישט
געווען באַקאַנט, און גאַנץ צופּעליק — פון אים געהערט ווי ער האָט,
בעתן בלעטערן אויפן טיש פון וואַרשעווער ליטעראַטור־פאַרײן גראַפמאַנס
אַ ליטעראַרישע אויסגאַבע — זיך אָפּגעשטעלט איבער אַ זייטל, און צו
עמעצן אַ זאַג־געטאַן: אַט דער איז אַ דיכטער! כ׳האַב פּונדערזייט געכאַפט
אַ נייגערדיקן קוק אויף וועמען ער ווייזט אָן, און געזען ווי ער פּירט מיט
אַ פינגער איבער מײנע אָפּגעדרוקטע לידער. כ׳האַב שוין אויך געהאַט
דאַמאַלט, גרויס אַנערקענונג פון י. מ. ווייסנבערגן, ביי וועמענס טיש, כ׳האַב

ווי א סך זיינע יונגע פארערער — געפראוועט חסידות צוזאמען מיט עזר ווארשאַווסקי, שמעון האַראָנטשיק און יחיאל לערער, וואָס האָבן זיך, ווי איך, באַטייליקט אין וויסנבערגס „זאמליכער“, „דער שטראַם“ און אין „אונדזער האַפענונג“.

די אַלע אויבן־דערמאָנטע הסכמות, אַז כ'בין ראוי צו ווערן אַ באַ־רעכטיקטער מיטגליד אין דער גרויסער שרייבער־משפּחה, האָבן אָבער ווייניק־וואָס געהאַלפֿן ביי די אומגעבעטענע היטער פון דער ליטעראַטור; ביי די יעניקע, וואָס רייסן זיך, ווי אומעטום, אַריין — נישט אַזוי מיטן כוח פון טאַלאַנט, ווי מיטן כוח פון שאַרפע עלנבויגנס און פלינקייט זיך אַרויפ־צוכאַפֿן אויפֿן פּערדל, און צו רייטן אפילו מיטן פנים צום פּערדישן הינטן... נישט ווייניק האָבן איך זיך ביי די „שערי־קדושה“ אָנגעשטויסן אויך אַן פּיינטלעכע בליקן פון שרייבער מיט אַ סך „סטאַזש“ און מיט נאָך מער: פּחד פֿאַר יעדן ניי־צוגעקומענעם טאַלאַנט...

אַ סך פון די, וואָס האָבן זיך מיר געשטעלט אין וועג און, אפילו מיר „אונטערגעשטעלט אַ פּוס“ איך זאָל געשטרויכלט־ווערן און פֿאַלן — זענען געווען נישט קיין עלטערע שרייבער פון מיר, און זיך גערופן „יונגע“; זיי, די „יונגע“, בין איך נישט געפּעלן צוליב מיין גיין אַ זייטיקן אייגענעם וועג, און צוליב אָפּהיטן מיין אייגן פנים...

נאָך מער בין איך, דאַמלט, אָפּגעקומען פֿאַר די זינד פון וויסנבערגן. וואָס האָט יאָרן לאַנג געפירט אַ פֿאַרביסענעם, אָפּט אומגעלומפּערטן, אָבער גערעכטן קאַמף מיט די אומגעבעטענע און נישט באַרופּענע ליטעראַטור און קולטור־אפּוטרופּסים, וואָס האָבן אָפּהיטנדיק די ריינקייט פון זייער „מיסיע“ — אויסגעגאַסן דאָס וואָסער צוזאַמען מיטן קינד...

פֿאַר מיין פֿאַרערונג צו וויסנבערגן, און פֿאַר מיין מיטאַרבעטן אין זיינע ליטעראַרישע אויסגאַבן, בין איך מצד וויסנבערגס באַקעמפּער, געווען אַ צייט לאַנג באַטיילט מיטן ביטול־נאַמען „וויסנבערגס טאַלאַנט“; מיט אַזאַ טיטל איז מען, דאַמאַלט, געווען פֿאַרמשפּט נישט צו קאַנען אַרייַן־קומען אין אַ „לייטישער“ ליטעראַרישער אויסגאַבע.

איבערהויפּט בין איך אין יענע יאָרן פון 1920 ביז צו מיין אָפּפֿאַרן קיין אַרץ־ישׂראל אין 1924, נישט געוואָרן צוגעלאַזט צום „עמוד“ דאָרט,

ווי ס'האָבן אין יענער צייט „געדוכנט“ די ניי־אויפגעגאַנגענע מאָדערנע שרייבער־„כהנים“; פאַר זיי, פאַר די מאָדערניסטן, וואָס האָבן אין דער יידישער דיכטונג פון יענער צייט, אַנגעטראָגן וואָס אַן אמת, אַ גרויסן ווינט, אַבער אַ נאָך גרעסערן שטויב — פאַר זיי בין איך געווען דאָן „אַלט“ און אָפגעלעבט, כאַטש נעם און פעקל זיך מיט די עטלעכע און צוואנציק יאָר אַריבער אויף יענער וועלט...

נאָך אַזאַ טויט־יאַנגאַז פאַר מיין האַלטן זיך ביי וויסנבערגן, און פאַר מיין זיין דער „הויפזינגער“ פון די לינקע פּוּעלי־ציון — איז ממש געשען אַ נס מיט מיר, וואָס איך בין אַוועקגעפאַרן קיין אַרץ־ישׂראל און — געבליבן לעבן, און אפילו אַנגעהויבן צו ווירקן און צו געווינען אַנערקע־נונג ביי מיינע אַמאָליקע קעגנער; אַנערקענונג, אַ דאַנק מיין ערשטן בוך אַרץ־ישׂראל־לידער, וואָס דער פּוּעלי־ציון־פאַרלאַג „נייע קולטור“ האָט אין וואַרשע, אין 1927 אַרויסגעגעבן אַ נ. „אין זוניקן לאַנד“.

נאָך מער אויפוען און אַנווען האָב איך געווינען אפילו ביי די אַרץ־ישׂראל־קעגנער — ווען כ'בין אין 1929 געקומען פון אַרץ־ישׂראל אויף אַ באַזוך אַהיים קיין פּוּילן און, אַנגעהויבן זייער אָפט זיך צו באַווייזן מיט מיינע אַרץ־ישׂראל־לידער אויף די שפּאַלטן פון וואַרשעווער „היינט“. פאַרקוקט זיך אויפן „היינט“, האָט נחמן מיזל געעפנט פאַר מיר (צום ערשטן מאַל דאָן) — די טיר צום ליטעראַרישן „אַפיציאַן“ — „די ליטע־ראַרישע בלעטער“ און, ס'האָבן זיך פאַר מיר גענומען עפענען די רע־דאַקציע־טירן אויך פון אנדערע ליטעראַרישע צייטונגען און צייטשריפטן, צו וועלכע כ'האָב פּריער, פאַר מיין פאַרן קיין אַרץ־ישׂראל — נישט געהאַט קיין דריסט־הרגל.

די בעסטע און גרעסטע סאַטיספאַקציע מיינע, פאַר מיין דורכגיין דעם ליטעראַרישן „וויאַ דאָלאַראַזאַ“, איז געווען: מיין געפינען איבער אַלע שטעט און שטעטלעך פון אַמאָליקן פּוּילן — מאַסן לייענער אין פאַרערער, וואָס האָבן מיינע לידער וואַרעם אויפגענומען אויף מיינע ליען־אַוונטן און אויף אַלע אימפרעזעס אויף וועלכע מען האָט זיי זייער פּיל רעציטירט, געזונגען, מיר פאַרשאַפט גרויס פּאָפּולאַריטעט און — געמאַכט מיך אומשטערבלעך אויפן גאַנצן לעבן...

מיט לייב מלאך

ביז צו מיין דערגיין צו דער מדרגה פון ווערן דער „הויפזינגער“ פון די לינקע פועלי-ציון — ווי ס'האָבן מיך גערופן די קעגנער פון דער פועלי-ציון-פּאַרטיי — האָב איך נישט געהאַט די אַמביי-ציע צו וועלן זיך „רייבן“ צווישן עלטערע און גרעסערע שרייבער פון מיר. די דאָזיקע אַמביציע האָב איך אויך נישט פאַרמאַגט מיט יאָרן שפּעטער. צו האָבן זי — האָבן מיר געפּעלט צוויי זאַכן: גלויבן אין זיך, און אַביסל חוצפה, וואָס נישט איינער פון די אַזוי-גערופּענע „יונגע“ פאַרמאַגט עס מער ווי טאַלאַנט...

דער ערשטער שרייבער מיט וועמען כ'האָב זיך צופּעליק באַקענט, איז געווען לייב מלאך, וועלכער איז געווען מיינער אַ פּערזענלעך-אומבאַ-קאַנטער אידיען-חבר, אַ ראַדאַמער פועלי-ציוניסט, וואָס פּלעגט דערשיי-נען פאַר דער פּאַרטיי, נאָר אויף אירס אַ יום-טובּ.

באַקענט מיט מלאכן האָב איך זיך אין איינעם פון די הונגער-יאָרן פון דער ערשטער וועלט-מלחמה, אין 1916 אָדער 1917 אין פּראַגע, אין דער האַלב-אומזיסטער פועלי-ציון-קיך, ביי אַ שיסלע „יושקע“, ווי מען פּלעגט עס אַנרופן די שיטערע זופּ מיטן שטיקל ברויט...

אין דער דאָזיקער קיך וווּ איך פּלעג קומען מיטאַג-עסן אַזש פון וואַרשע — האָט מען מיר איינמאַל אַנגעוויזן אויף מלאכן, בעת ער איז גע-זעסן אין סאַמע קיך אין אַ ווינקל אויף אַ זאַק קאַרטאַפל און, צווישן הייסע טעפּ און קעסלען, אונטער אַ געדיכטער פאַרע, ווי אין אַ שוויצבאַד — געהאלטן אַ פּאַפּיר אויף דער קני און געשריבן...

ווי מען האָט מיר באַמערקט, האָט מלאך, דאַמאַלט, געשריבן אַזוי.

דאָס רוב פון זיינע פּאַלקס-באַלאַדן, וואָס האָבן זיך געדרוקט אין וואַרשע-
ווער „מאַמענט“ און אים זייער פּאַפּולער-געמאַכט.

איינמאַל, ביי מיטאַגעסן, בעת ס'איז אונדז ביידן צופעליק אויסגע-
קומען אומבאַקאַנט צו זיצן ביי איין טיש, איינער אַנטקעגן אַנדערן, און
אויסגעמיטן צו טרעפן זיך מיט די אויגן — האָט מלאך, נישט אויפהייבן-
דיק דעם קאַפּ פונעם שיסעלע, מיך פּלוצלינג אַ פּרעג-געטאַן :

— איר זענט פּאַפּיערניקאָוו ?

— יאָ, — האָב איך געזענטפערט און אויך נישט אויפגעהויבן דעם
קאַפּ. מלאך האָט מיך שוין מער גאַרנישט געפרעגט, און ביידע האָבן מיר
ווייטער געזיפט די זופּ, געשוויגן און נישט געקוקט איינער אויפן צווייטן.
ערשט ביים אויפהייבן זיך פון טיש, צום אַוועקגיין, האָט מיר מלאך געגעבן
די האַנט און געזאַגט : איך דאַרף עפעס איבעררעדן מיט איר, נאָר נישט
איצט.

דער ערשטער איינדרוק, וואָס מלאך האָט געמאַכט אויף מיר איז
געווען נישט קיין געהויבענער. ערשטנס, האָב איך זיך נישט פּאַרגעשטעלט,
אַז אַ דיכטער, וואָס דרוקט זיך אויף די שפּאַלטן פון „מאַמענט“ און איז
שוין אַזוי פּאַפּולער, זאָל דאַרפן, ווי איך, קומען פון וואַרשע קיין פּראַגע
עסן אין דער האַלב-אומזיסטער קיך ; והשנית, האָט מיר זיין אויסערלעכ-
קייט אויסגעזען צו זיין צו גרעבלעך און אפילו מגושמדיק — צוליב זיין
פליישיק ברייט פנים, פליישיקע ליפן און גרעבלעכער נאָז. געפעלן איז ער
מיר, נאָר פאַר זיין פּאַרקעמט-זיין מיט אַ שרונט אינדערזייט, און נאָך
מער — פאַר זיינע ווייכע בלאַנדע האַר, וואָס זענען אים נאַכלעסיק, ווי
ביי אַ קינד, צוגעפאַלן צו זיינע בלאַלעכע אויגן...

נאָך אייניקע טעג פון מיין באַקענען זיך מיט אים, האָט מיך מלאך
אַפגערופן אין אַ זייט אין מיר מגלה-געווען אַ סוד, אַז ער טראַגט זיך אַרום
מיט אַ פּלאַן אַרויסצוגעבן אַ ליטעראַרישע זאַמלונג און, ער וואַלט וועלן, אַז
איך זאָל זיך אויך אין איר באַטייליקן. מיט פרייד האָב איך אַנגענומען
מלאכס איינלאַדונג, באַלד אויפצומאַרנגס — געברענגט עטלעכע לידער,
וועלכע זענען, צו מיין גרויס באַדויערן נישט געוואָרן אַפּגעדרוקט, מחמת

פון מלאכס פלאַן איז גאַרנישט געוואָרן, ווי פון אַ סך פלענער, וואָס די מלחמה האָט צונישט געמאַכט.

צוליבן נישט דורכגעפירטן פלאַן מיט דער ליטעראַרישער זאַמלונג, איז אויך צעשטערט געוואָרן דאָס אַנקניפן צווישן זיך אַ ווייטערדיקן ענגן קאַנטאַקט. ווייל מלאַך, וועלכער איז בטבע געווען אַן אימפּולסיווער און ענערגישער מענטש, איז, ווי אין סתירה צו דעם — געווען, ווי אויך, נישט שטאַרק באַרעדעוודיק און צוריקגעהאַלטן. אויף צו קענען זיך מיט אים נענטער, האָט מיר נישט ווייניק געשטערט אויך דאָס, וואָס מלאַך פלעגט זייער אַ סך ארומפאַרן מיט ליטעראַרישע פאַרלעזונגען איבער פּוילנס שטעטלעך, און אויף לאַנגע וואַכן און חדשים — פאַרשווינדן־ווערן פון וואַרשעווער און פראַגער האַריזאָנט.

אַ לאַנגע צייט איז מלאַך אַזוי אַרומגעפאַרן מיט זיינע פאַרלעזונגען, ביז ס'האַבן אים אַנגעהויבן אויספעלן שטעט און שטעטלעך, און ער איז, ווי אַן אַ „זייענזונט“ — אַוועק קיין אַרגענטינע, פּונוואַנען כ'האַב, שוין זייענדיק אין אַרץ־ישׂראל, דערהאַלטן פון אים אַ גרוס, וואָס ער האָט מיר צוגעשיקט אין אַ בריוו צו זיינעם אַ פּערזענלעכן פּרייגט.

אַז כ'בין אין יאָר 1929 געקומען אויף אַ לענגערן באַזוך אַהיים קיין פּוילן, האָב אויך, אומגעריכט פאַר מיר, ווידער זיך געטראָפן מיט מלאַכן אין וואַרשע. מלאַך איז שוין געהאַט דאַמאַלט דורכגעפאַרן די פאַרייניקטע שטאַטן; געקליבן זיך צו אַ נייער נסיעה איבער די אייראָפּעאישע און האַלב־אייראָפּעאישע לענדער און — כ'האַב אים ווידער פאַרלוירן פון די אויגן...

אין יאָר 1934 איז מלאַך ווי אַ שרייבער מיט אַ נאַמען — געקומען קיין אַרץ־ישׂראל, וווּ כ'האַב געהאַט די געלעגנהייט זיך נענטער מיט אים צו באַקענען און צו געפּינען אין אים אַן אויפריכטיקן פּריינט און קאַלעגע. מיך האָט מלאַך געוונען, איבערהויפּט מיט דעם, וואָס ער איז, אַן רעש און טומל, געווען אַ מאַסן־מענטש מיט אַ שטאַרק סאַציאַל געפּיל פאַר אמת און יושר, און מיט אַ פּראַלעטאַריש באַווסטזיין, וואָס איז בולט געקו־מען צום אויסדרוק אין אַלע זיינע ווערק.

דאָס איינציקע, וואָס מיר איז נישט געפעלן ביי מלאַכן, איז געווען:

דאָס שרייבן זיינס, נישט מיט דער פען, נאָר מיט אַ שרייבמאַשין... כ'האַב נישט געקאָנט פאַרשטיין, ווי אַזוי מען קאָן (ווי מלאך האָט עס געקאָנט) אין איין אָטעם, ביי איין זייץ אין די זעלבע אַרבעט־שעהן — שרייבן, למשל: אַ נאָוועלע נאָך אַ ליד; אַ דראַמע נאָך אַ נאָוועלע; אַן אַרטיקל נאָך אַ דראַמע אא"וו. אַז כ'האַב איינמאַל אויסגעדריקט מיין שטוינען איבער זיין „מעכאַניזירט שאַפֿן“, האָט מיר מלאך דערקלערט, אַז עס איז אַ פּראָגע פון געווינהייט און פון קאָנען איינשטעלן די אַרבעט אַזוי, אַז דעם שרייב־בערס טיש זאָל מיט דער צייט קאָנען ווערן אַ וואַרשטאַט, ווי ביי יעדן בעל־מלאכה...

פון מלאכס דערקלערונג האָב איך פאַרשטאַנען, אַז ער מיינט צו זאָגן, אַז אַ שרייבער קאָן און דאַרף זיך דיסציפּלינירן און אַרבעטן איבער זיך יעדן טאָג, נישט ערגער, ווי דאָס טוט יעדער בעל־מלאכה אין זיין פּראָפעסיע; כ'האַב אָבער בשום אופן נישט פאַרשטאַנען, ווי אַזוי מען קאָן ביי ליטעראַטור אַרבעטן אַזוי מעכאַניש, און כ'האַב דערפאַר מלאכן באַ־מערקט, אַז וואָס שייך דער שרייבמאַשין, דאַרף זי דינען נאָר אויף איבער־שרייבן און נישט אויף שרייבן...

אין מיינע זייער אָפטע באַגעגענישן מיט מלאכן אין ארץ־ישראל, איז די טעמע, שרייבער און בעל־מלאכה, געווען, דאַכט זיך, די איינציקע ליטעראַרישע טעמע, וואָס מיר ביידע האָבן, ווי דרך אגב, באַרירט אין געציילטע ווערטער. מלאך האָט, זעט אויס, געהאַלטן, ווי איך, אַז אַ שרייב־בער דאַרף אַנשטאַט אַ סך רעדן וועגן ליטעראַטור, מער שאַפֿן ליטעראַטור און — גערעדט וועגן אַלץ, אויסער וועגן ליטעראַטור. די באַליבטסטע טעמע זיינע איז געווען וועגן רייזעס, וואָס ער האָט געמאַכט, און וועגן די רייזעס, וואָס ער פּלאַנט.

מלאכס רייזעפּלאַן פון ארץ־ישראל איז געווען: ראַטנפאַרבאַנד, יאַפּאַן און כינע דעם דאָזיקן פּלאַן, ווי אַלע זיינע פּלענער מיט וועלכע ער איז פּול־געווען, ווי אַ מילגרוים מיט קערנער, וואָלט ער זיכער דורכגע־פירט, ווען נישט דער אומגערעכטער און אומגעריכטער פּריער טויט, וואָס האָט אים אַ צוויי־און־פּערציק־יעריקן — פּאַרהאַלטן אויף איינעם פון די פּאַריזער בית־עולמס...

י. פאפיערניקאוו

אז כ'בין אין יאר 1937 געקומען צום יידישן קולטור־קאנגרעס אין פאריז, איז מיר אויסגעקומען צו זיין ביי מלאכס זייער סימבאלישער צווייטער לווייה: דאס אריבערפירן אים פון זיין פראוויזארישן קבר, צו א שטענדיקן קבר, ביי וועלכן כ'האב זיך מיט אים אויף שטענדיק געזעגנט.

מיט ש. אנ-סקי

פון די ווייניקע יידישע שרייבער, וואָס האָבן מיך, ווי ווייסנבערג, געוואָרעמט, מיך אָנגעפילט מיט גלויבן אין זיך, און שוין ביי דער ערשטער באַגעגעניש מיט זיי — געמאַכט אויף מיר אַ שטאַרקן רושם — איז געווען ש. אנ-סקי. דעם אמת געזאָגט האָט שוין אנ-סקי געמאַכט אויף מיר אַ באַזונדערן רושם ווען כ'האָב אים געהאַט אַמאָל בלויז געזען. אָנגעוויזן אויף אים, האָט מען מיר אין אַטוואַצק ווי איך פלעג אָפט קומען צום וואַלד-מיידל יוספה מיטן גאַלד-געלאַקטן קאַפּ און בלאַע אויגן, און ער, אנ-סקי — צו זיין בעסטן פריינט אלטער קאַציונע.

ווי קליין ס'איז געווען מיין אַמביציע זיך צו וועלן באַקענען מיט שרייבער, האָט מיך אנ-סקי שוין אויסערלעך אינטריגירט און געצויגן צו זיך און געצווונגען מיך צו זוכן אַ וועג זיך צו באַקענען מיט אים. געווען איז עס אין יאָר 1920 אין וואַרשע. אַנ-סקי האָט זיך אָן ערנסט-קראַנקער געפונען דאַמאָלט אין אַ סאַנאַטאָריע, אונטער דער אויפֿ-זיכט פון אַ באַקאַנטן ייִדישן דאָקטאָר און געזעלשאַפטלעכן טוער וועמענס נאָמען איך קען מיך, צו מיין גרויס באַדויערן, בשום אופן נישט דערמאָנען. איך געדענק נאָר, אַז די סאַנאַטאָריע האָט זיך געפונען אויף בייעלאַנסקע נומער זיבן אָדער ניין. אַז כ'בין מיט אַנ-סקיס סעקרעטאַר אַרויף צו אים אין סאַנאַטאָריע האָב איך אַנ-סקין געטראָפן זיצן אין בעט, און נעבן בעט, ביי אַ טישעלע — זיין דאָקטאָר, וואָס האָט מיט אים געשפּילט אין שאַך. אַנ-סקי האָט דערהערנדיק אַריינקומען, אויפגעהויבן דעם קאַפּ פונעם שאַכברעט, מיך אַ רגע גוט און גוטמוטיק אָנגעקוקט, אַ זאָג-געטאַן: זיצט אַ וויילע און, ווידער זיך פאַרטראַכט איבערן שאַכברעט.

נאך א פינפצן-צוואנציק מינוט ווארטן אויף אים אן אימבאקאנטער, א נאך-נישט-פארגעשטעלטער — האט זיך די פארטיע שאך געענדיקט. דער דאקטאר האט זיך אויפגעשטעלט און א צופרידענער פון זיין פאציענטס זיג — לאכנדיק ארויס פון צימער, און אנ-סקי האט א שמייכלענדיקער אויסגעדרייט צו מיר א בלאס, אריסטאקראטיש-איידל פנים, וואס האט ווי געלויכטן פון אונטער דער זילבערנער פאטלע האר, און פון די גראע וואנסעס און וויסן קליינעם שפיציקן בערדל ארויס. אנ-סקי האט זיך אנט-שולדיקט פאר זיין פארשפילן זיך און לאזן מיד ווארטן, געפרעגט מיך ווי איך הייס, פון וואנען איך בין, וואס איך שרייב און, געהייסן מיר עפעס לייענען. נאכן דורכלייענען פאר אים דאס ערשטע ליד מיינט, האט מיך אנ-סקי ביים צווייטן ליד אפגעשטעלט און זיך ווידער אנטשולדיק וואס ער הערט שלעכט ווען ער זיצט, אז ער מוז זיך אביסל באוועגן און — איז ארויס פון בעט, און אין פידזשאמע און שטעקשיך — גענומען גיין אהין און צוריק איבערן צימער, און איך, לייענענדיק ליד נאך ליד — בין אים לאנגזאם נאכגעגאנגען מיטן קאפ... אינמיטן לייענען האט אנ-סקי פלוצלינג אויסגעדרייט זיך מיטן פנים צו זיין סעקרעטאר און, אנווייזנדיק אים מיט דער האנט אויף מיר, אים א זאג-געטאן: אט ער קאן שרייבן, און איר, איר זאלט מיר מוחל זיין — — דא קומט אזא נישט עסטעטישער אויס-דרוק אויף וועלכן כ'האב זיך צום ווייניקסטן געריכט צו הערן פון אזא אידעלער און ריינער פערזענלעכקייט, ווי דאס איז געווען אנ-סקי, ווע-מענס אויסערלעכקייט עס האט אפגעשפיגלט דעם קריסטאליזירטן גייסטיקן מהות זיינעם.

נאך דער אומגעריכטער, זייער אומאנגענעמער באמערקונג, וואס אנ-סקי האט אין מיין אנוועזנהייטן געמאכט דעם סעקרעטאר זיינעם, האט ער מיר געמאכט א שארפע באמערקונג פאר מיין שרייבן אויף טראפקעס (שמאטעס), ווי עס האבן ביי אים געהייסן מיינע מאנוסקריפטן. וואס זענען, בדרך צופאל, געווען געשריבן נישט ריין און אויף זייער נישט שיין און געמיין פאפיר. די אלע דורכגעלייענטע לידער האט מיר אנ-סקי געהייסן איבערשרייבן און זיי ברענגען אים, כדי זיי אוועקצושיקן צוזאמען מיט זיי נעם א מאנוסקריפט — קיין אמעריקע, פאר דער „צוקונפט“. אז כ'האב זיי

אים געברענגט, האָט מיר אַנסקי פאַרזיכערט, אַז ווי ער וועט נאָר פאַרענדי-
דיקן זיין אַנגעהויבענעם אַרטיקל, וועט ער זיי צוזאַמען מיט זיין מאַגן-
סקריפט אַוועקשיקן. נאָך דער דאָזיקער פאַרזיכערונג, האָב איך באַשלאָסן
אַפצוואַרטן אַ צייט מיטן נאַכפּרעגן וועגן זיי. אַז כּיבין אין אַ פּיר-פּינף
וואָכן שפּעטער אַרויף צו אים געוואַר-ווערן, וואָס עס הערט זיך מיט מיינע
לידער, האָט מיר אַנסקי, ווי אין די פּריערדיקע צוויי מאָל — גוטמוטיק
אַנטקעגנגעשמיכלט, און מיר אַנגעוויזן אויף זיין שרייבטיש אויף וועלכן
ס'איז געלעגן אַ דיקער, פאַרמאַכטער קאַנווערט גרייט פאַר דער פּאַסט,
און — כּיבין אַוועק אַ צופּרידענער...

קורץ נאָך מיינ דריטן באַזוך איז מיינ פּערטער און לעצטער באַזוך
ביי אַנסקין געווען: ווען טויזנטער פּאַלקס-מענטשן, אַרבעטער און אינטע-
ליגענטן, זענען אים געגאַנגען אָפּגעבן דעם לעצטן כּבוד און אים זען אין
אַפענעם אַרון, אַרום וועלכן עס איז געשטאַנען די ערנוואַך פון יידישע
שרייבער און קולטור-טוער.

ווי איך האָב זיך שפּעטער דערוואַסט פון אַנסקיס סעקרעטאַר און
פון אַנסקיס גייסטיקן יורש א. קאַצינע — זענען נאָכן טאַג פונעם מאַסן-
באַזוך אַרום אַנסקיס אַרון, פאַרשוואַנדן-געוואָרן פון זיין אַרכיוו אַ סך היס-
טאָרישע דאַקומענטן און מאַנוסקריפטן צווישן וועלכע ס'האַבן זיך, זיכער
צופּעליק, געפונען אויך מיינע נאָך-נישט אַוועקגעשיקטע לידער...

געזען פריץ

פון אלע נעמען פון יידישע שרייבער, וועלכע מיין פעטער משה דער סאציאל-דעמאקראט האט מיט באזונדערער התלהבות ליב-געהאט ביי יעדער געלעגנהייט צו דערמאנען — האבן זיך מיר, נאך זייענדיק א קליין יינגל, איינגעקריצט אין זכרון דריי נעמען: ביאליק, שלום-עליכם און פריץ. איבערהויפט האט זיך מיר דאמאלט איינגעקריצט פריץ'ס נאמען, וואס איך פלעג, על פי רוב, הערן ארויסזאגן בנשימה-אחת מיטן נאמען דינעזאן, און האב דערפאר געמיינט, דאמאלט, אז דאס איז איין מענטש, וואס הייסט מיטן נאמען פריץ און מיטן פאמיליע-נאמען דינעזאן. ערשט אין א צייט ארום האב איך זיך זיכער ווייסט, אז דאס זענען צוויי באזונדערע מענטשן, צוויי שרייבער, וואס זענען צווישן זיך אינטים-חבריש פארבונדן, אזוי, אז מען קאן זיי כמעט קיינמאל נישט זען איינעם אן אנדערן, ווי מען פלעגט למשל, זעלטן זען ביאליקן אן ראוניצקין.

א דאנק מיין פעטער משהן האב איך זיך אויך דערוויסט פון אן אינסטיטוציע וואס הייסט „הומיר“, און דער עיקר — אז אין „הומיר“ טרעט פריץ אפטמאל אויף מיט רעדעס, וואס רופן ארויס גרויס באגייסטע-רונג ביי די ארבעטער און אינטעליגענץ, און ביז בלוט — ביי די אסימילאטארן און ארטאדאקסן. כ'בין אבער פריץ נישט געגאנגען הערן, ווייל כ'בין נאך געווען צו יונג אויף צו פארשטיין אים; נישט געוויסט נאך אפילו, וואס ער שרייבט אזוינס און, בכלל נאך געהאלטן, אז איבער שער-לאק-האלמסן און נאט-פינקערטאגען — קאן שוין נישט זיין...

ערשט מיט א פאר יאר שפעטער, ווען כ'האב שוין געהאט אנגער-שריבן די ערשטע לידער און אויך געוויסט שוין וועגן דעם, אז אין זאק-

סישן גארטן איז פאראן א ליטעארישע אליי ווו מען זעט פרץ'ן יעדן פאר-
נאכט דורכשפאצירן — האב איך א טראכט־געטאן, אז ס'וואלט געווען
א יושר אים אַנצוקוקן און צו זען צי ער האט טאקע אזא פליישיק פנים
מיט אַזעלכע גראָבע וואַנסעס, און אזא צעקאשמערטע טשופרינע מיט
אַזעלכע פינקלדיקע שוואַרצע אויגן אונטער צוויי געדיכטע ברעמען — ווי
דאָס פּאַטאַגראַפישע בילד זיינס האָט געוויזן.

אין איינעם אַ זומערדיקן פאַרנאכט בין איך אַוועק אין זאַקסישן
גאַרטן; אויפגעזוכט די „אַלעיאַ ליטעראַצקאַ“; קוים געפונען אַ פּלאַץ
צווישן די געדיכט־באַזעצטע בענק און — זיך אַוועקגעזעצט וואַרטן אויף
פּרץ'ן. בעתן וואַרטן האָב איך, געדענק איך, קודם־כל זיך גוט אַרומגעקוקט
צי כ'קאָן נישט אַמאָל, אַלס יידיש יינגל, ווי דער שטייגער איז געווען —
באַפּאַלן־ווערן פון וועלכן־ס'איז גוי, אָדער סתם ווערן באַליידיקט פון
עפעס אַ פּוילישן „פּאַן“, און — כ'האָב צו מיין פרייד פעסטגעשטעלט, אַז
די „אַלעיאַ ליטעראַצקאַ“ איז באַזעצט בלויז מיט אחינו בני ישראל, אַרבע-
טער, אַרבעטערינס און סתם זידענע יונגעלייטלעך אפיקורסים אין קאַ-
פּאַטקעס, אינטעליגענטן און אינטעליגענטקעס, כמעט אַלע באַוואַפנט מיט
גאַנצע פעק צייטונגען און ביכער, און כ'וואַלט געשווירן, אַז נישט איינער
פון זיי האָט ווי איך דאַמלט — זיך אַרומגעטראָגן מיט לידער אָדער מיט
אַנדערע מאַנוסקריפטן, און ווי איך — זיך געשניטן אויף אַ שרייבער, און
כ'וואַלט געשווירן, אַז דער גאַנצער עולם איז ווי איך — געקומען זען
פּרץ'ן.

נאָך אַ קאַרגער שעה וואַרטן האָט זיך צו דער באַנק מיינער,
פלוצלינג דערטראָגן אַ רושיק פּריידיקער אַנזאָ: פּרץ גייט! פּרץ! פון
ביידע זייטן בענק האָט מען ווי מיט איינמאָל איבערגעריסן די לעבהאַפטע
געשפרעכן און וויכוחים, און אויסגעדרייט די קעפּ צו יענער זייט פון וועל-
כער כ'האָב געזען דערנענטערן־זיך מיט נישט געאייילטע, זיכערע טריט —
אַ קרעפטיקע מיטל־וויקסיקע פיגור אין וועמענס קאַפּ און צורה כ'האָב,
אַ דאַנק זיין פון פּריער־געזען פּאַטאַגראַפיש בילד — דערקענט פּרץ'ן.
אין מיינע אויגן האָט פּרץ דאַמלט אויסגעזען ווי אַ פּוילישער גוט-
באַזייער אַ „שליאַכטשיץ“, וואָס וואַרפט אַמאָל אין אַ נאַוינע אַראַפּ פון

זיך די רייטהויזן, די יאגד-ביקס און דעם גרינעם הוט מיטן פעדער און, לאַזט זיך מעשה פשוטער בשר-ודם — אויף אַ שפּאַציר צופּוס... נישט איינער פון די, וואָס האָבן אין דער אַלייע געוואָרט אויף צו זען פּרין — האָט זיך אָבער נישט באַנגונגט בלויז מיטן זען אים, און — פּרין איז אַוועק אַן אַרומגערינגלטער און אַ פאַרוואָרפענער מיט שאלות פון אַ כאַפּטע בחורים און מיידלעך, וועמען איך האָב שטאַרק מקנאָגעווען פאַר קריגן פון פּרין אַן ענטפּער אָדער שמיכל.

נאָך עטלעכע מאָל זען פּרין און נאָך הערן, אַז מען גייט צו אים ווי צו א גוטן ייד נאָך סמיכות און אַנערקענונג — האָב איך אַנגעהויבן טראַכטן, אַז כ'וואָלט פונדעסטוועגן באַדאַרפט, אַז עמעץ זאָל מיט מיר אַריינגיין צו אים און אים ווייזן מיינע ערשטע לידער; כ'האָב זיך אָבער געשעמט עס פאַרצולייגן וועמען, ווי כ'האָב זיך בכלל געשעמט מיט מיינע לידער, און — באַשלאָסן ביי זיך, אַז כ'וועל צו אים אַריינגיין אַליין, אָבער ערשט דאַמאַלט ווען כ'וועל שוין פאַרמאָגן אַביסל זעלבסטזיכערקייט און גענוג דרייסטקייט. בכדי אַנצונעמען זיך מיט דרייסטקייט און צוצוגרייטן זיך צום נסיון, האָב איך אַנגעהויבן זייער אַפּט אַראַפּצוכאַפּן זיך אויף „אַלעיאַ יערזאָלמסקאַ“, און צו בלייבן שטיין ביי דעם הויז וווּ פּרין האָט, ווי איך בין געוואָרגעוואָרן — געוויינט. נישט ווייניק איינשטעלעניש איז פאַר מיר געווען אויך דאָס אַוועקשטעלן זיך אין אַזאַ ווייטער, פּרעמדער רייכער גאַס וווּ ס'האָבן, ווי ס'האָט זיך מיר דאַמאַלט געדאַכט — אויסער פּרין — נישט געוויינט קיין יידן. יעדעס מאָל, וואָס כ'האָב זיך אַפּגע-שטעלט באַטראַכטן דאָס גרויסע, מאַסיווע הויז וווּ פּרין האָט געוויינט — האָב איך זיך דערפילט אומזיכער און אומרויק; ס'האָט זיך מיר געדאַכט, אַז פון מיין בלויזן קוקן אויפן הויז — וועט זיך רעש אַן עפּן-טאַן די גרוי-סע שווערע פּראַנטאָווע טיר, און ס'וועט זיך אויף מיר, ראשית כל, אַרויפ-וואַרפן אַ פּריצישער הונט אַ ביזער, נאָך אים — אַ דינער אין אַ ליורעיע, און צום סוף וועט מיר נאָך פּרין אַליין דערלאַנגען אַ גאַב פאַר שטערן אים די ר...

מיין צוגרייטן זיך צו יענעם גרויסן טאַג ווען כ'וועל שוין סוף-כל-סוף קאַנען אַ דריק-טאַן דאָס עלעקטרישע קנעפל פון פּרין'עס טיר, האָט

געזען פרצן

ביי מיר גענומען אזוי פיל צייט, ביז — כ'האב אין איינעם אַ באַלד־אינדער־
פרי, אַראַפּגייענדיק פון בעט דערזען ליגן אויפן טיש דעם וואַרשעווער
„היינט“, ווי איינגערעמט אין אַ שוואַרצער ראַם, און אין מיטן דער ראַם —
אַפּגעדרוקט מיט זייער גרויסער פעטער שריפט, צוויי ווערטער מיט אַן
אויסגעשריי־צייכן: נישטאָ פּרץ!...

כ'האב אַלזאָ זוכה־געווען נאָר צו זען פּרץ־און, צו זיין איינער פון
אַ סך צענדליקער טויזנטער יידן, וואָס האָבן אים באַגלייט אויפן וועג צו
דער אייביקער רו.

באגעגענישן מיט חיים נחמן ביאליק

אלס קליין יינגל נאך, ווען כ'האב פון מיין פעטער משה דעם „וועלט-מענטש“ געהערט דאס ערשטע מאָל דעם נאָמען ביאליק, און נישט ווייניק געהערט ווי זיינע חברים, יונגעלייטלעך מיט טשופרינעס און מיט אַריבערגעוואַרפענע העמדלעך איבער די הויזן „אַלאַ“ גאַרקי און טאַלסטאַי — דעקלאַמירן מיט גרויס פאַטאַס ביאליקס „נביאיש“ — האָט מיר נישט געקאַנט אפילו איינפאַלן צו טראַכטן, אַז נישט זיי, וואָס האָבן אים דעקלאַ- מירט, נאָר מיר, וואָס כ'האָב אים נאָך אפילו נישט געלייענט — וועט אויסקומען אין לעבן נישט בלויז צו זען אים, נאָר צו רעדן מיט אים און צו זיין ביי אים אין שטוב. וועגן רעדן אַמאָל מיט ביאליקן האָב איך אויך נישט געחלומט אפילו דאַמאַלט, ווען כ'בין געוואָרן אַ שרייבער און אפילו געהאַט אַפּגעדרוקט שוין נישט איין ליד. כ'האָב אָבער נישט געהאַט די אַמביציע צו זוכן באַקאַנטשאַפט מיט עלטערע און גרעסערע שרייבער — כדי צו הערן פון זיי מבינות און צו באַקומען פון זיי סמיכות. געווען אפילו פאַלן, ווען כ'האָב נישט איין געלעגנהייט צו באַקענען זיך מיט אַ גרעסערן שרייבער פון מיר, — אויסגעמיטן, נישט אַזוי צוליב באַשיידנקייט, ווי צו- ליב מורא נישט צו פאַרלירן דערפון די אייגענע ווערט...

ביאליקן האָב איך דאָס ערשטע מאָל געזען אין יאָר 1924, בעת

מיין ערשטן אַנקום אין ארץ-ישראל, אין תל-אביב.

אין משך פון פינף יאָר צייט האָב איך ביאליקן כמעט טאַג- טעגלעך געזען אין דער זעלבער שעה פאַרנאַכט אויף אַלענבי אַדער ביים ים — אין שטענדיקער באַגלייטונג פון ראַווינציקין, און זייער אַפט — אַרומגערינגלט פון אַ געזעמל העברעאישע שרייבער, וואָס האָבן ווי חסידים אַרום אַ רבין — אונטערגעשטעלט אויערן, געהאַלטן אָפן מויל און אויגן

און געשלונגען פון אים יעדעס וואָרט. דאָס זעלבע בילד איז מיר נישט איינמאָל אויסגעקומען צו זען זיצנדיק אין פּאָפּולערסטן, לייטישסטן קאַפּע-הויז פון יענער צייט: ביי רעצקין אויף אַלענבי, וווּ ביאָליק מיט ראַוויצקין פּלעגן אָפט זיצן — אַרומגעזעצט מיט סופּרים, וואָס האָבן געקליבן שיריים פון ביאָליקן, דעם דיכטער שבעל-פה.

פאַר מיר איז ביאָליק דאַמאַלט געווען דאָס, וואָס ער איז געווען ביים גאַנצן יידישן פּאָלק: דער גרעסטער נאַציאָנאַלער דיכטער; איך אָבער, פאַר ביאָליקן, בין נאָך געווען אַ נאַמענלאָזער, אומבאַקאַנטער יונגער יידישער דיכטער אין ארץ-ישראל, און כ'פּלעג דערפאַר זיצן אין קאַפּע-הויז איינער אַליין ביי אַ זייטיק טישל.

דער געוויינלעכער, אָפּטמאַל, קליינער צופּאַל, וואָס פאַרנעמט אין גורל פון אַ לעבן אַ גרויס אַרט, און דערגייט אַמאַל ביז פּאַטאַליזם — דער געוויינלעכער צופּאַל האָט מיר, ווי מיט אַ סך אַנדערע שרייבער און קינסטלער — צונויפגעפירט אויך מיט ביאָליקן. געווען איז עס אין יאָר 1927/28 בעת דעם גרעסטן עקאָנאָמישן קריזיס אין ארץ-ישראל; אַ קריי-זיס, וואָס האָט מיט הונגער אַרומגענומען אַ סך טויזנטער אַרבעטלאָזע, צווישן זיי אַ סך אַזעלכע ווי איך, אַזעלכע, וואָס האָבן זיך געהאַלטן אין „פּראָלעטאַריזירן“ און געווען דערפאַר די לעצטע אויף צו קריגן אַרבעט, און די ערשטע — צו דערפילן דעם טעם פון קריזיס. אין יענער צייט האָט מיינער אַ געוועזענער פאַרטיי-חבר, אַ פען-מענטש, וואָס האָט זיך פּערזענ-לעך געקענט מיט ביאָליקן און זיך אָפט מיט אים באַגעגנט, — מיר איבער-געגעבן אויפן אויער, אַז דער העברעאישער „אגודת הסופרים“ גיט אַרויס שטיצע פאַר שרייבער און, מיין חבר האָט מיך געעצהעט כ'זאָל זיך ווענדן צו אגודת הסופרים וועגן אַ הלוואה. כ'האָב אָבער נישט געוואָלט הערן פון אַזאַ פאַרשלאַג, זיך צו ווענדן צו אַ העברעאישן שרייבער-פאַריין וווּ כ'בין, אַלס יידישער שרייבער, נישט קיין מיטגליד, און — מיין חבר האָט דעריבער באַשלאָסן אַליין אַ רעד-צו-טאָן מיט ביאָליקן, דעם ממונה איבערן געלט פאַרן ליטעראַטן-פּאַנד. ביאָליק האָט מיר דורך מיין חבר מודיע-געווען כ'זאָל זיך זען מיט אים און קומען צו אים אין תל-אכּיבער עיריה וווּ ער וועט אין דער אַנגעגעבענער שעה זיך געפינען.

ווען כ'בין צו דער באַשטימטער שעה געקומען אין עיריה, האָב איך שוין ביאַליקן געטרעפֿן אויף די טרעפֿ ביים אַראָפּגיין, נאָר צו מיין גרויס פֿאַרווונדערונג האָט מיך ביאַליק אָפּגעשטעלט. אַרויפגערוקט די בריילן אויפֿן שטערן, מיר טיף און ערנסט אַריינגעקוקט אין פנים, און מיך אַ פּרעגג־געטאָן: איר גייט צו מיר? איר זענט קירפּיטשניקאָוו? (* פּאַפּיער-ניקאָוו — האָב איך אים פּאַריכט, יא, פּאַפּיערניקאָוו — האָט זיך ביאַליק צוריקגעכאַפּט און געהייסן מיר צוריק אַרויפגיין מיט אים.

אין צימער פון דער עיריה זאָגט צו מיר ביאַליק: געהאַט צוליב אייך אַ שטיקל מלחמה מיט אגודת הסופרים, די שרייבער טענהן, אַז איר זענט אַ שונא פון העברעאיש און בכלל אַ שונא-ציון, פֿאַר מיר איז אָבער גענוג, וואָס איך האָב געהערט וועגן אייך פון שערמאַנען, איבעריקנס, האָלט איך נישט, אַז דער וואָס שרייבט אין ארץ-ישראל יידיש — דאַרף נישט לעבן...

כ'האָב ביאַליקן געגעבן עטלעכע אויפקלערונגען וועגן מיין „שנאה“ צו העברעאיש און וועגן מיין „שנאת-ציון“ און — ביאַליק האָט מיר אויס-געשריבן אַ טשעק אויף פינף פונט (צו יענער צייט, נישט קיין קליינע מטבע) מיך איינגעלאָדן צו זיך אַהיים און געהייסן מיר אומבאַדינג מיט-ברענגען עפעס פון מיינע ארץ-ישראל-לידער.

ס'איז כדאי צו דערמאַנען, אַז ביאַליק האָט זיך בעת מיין ערשטער באַגעגעניש מיט אים — געווענדעט צו מיר אין יידיש, און איך האָב זיך באַמיט צו ענטפערן אים דווקא אין העברעאיש, אין אַזאַ העברעאיש, וואָס האָט אים געצווונגען מיר צו זאָגן: צו וואָס זאָלט איר זיך מאַטערן, אַז איר קאַנט מיט איר רעדן מאַמע-לשון?!

פון מיין ערשטער ביז מיין צווייטער באַגעגעניש מיט ביאַליקן האָט גענומען זייער אַ סך צייט. כ'האָב בלויז איינמאַל אין צווישנצייט גענומען מיין ערשטע זאַמלונג ארץ-ישראל-לידער „אין זוניקן לאַנד“, בין דערמיט אַוועק צו ביאַליקס הויז, אַנגעקלונגען אין דער שווערער פּראַנטאָווער טיר,

---

* קירפּיטשניקאָוו האָט געהייסן דער שעפּער פון דער רוסישער גראַמאַטיק.

און האָב אַנשטאַט אַרײַנצוגײן — אַרײַנדערלאַנגט דאָס ביכל און בין שנעל אַוועק פֿון דער טיר...

אַ שטיק צײַט נאָכן אונטערוואַרפֿן ביאליקן מיין לידער־זאַמלונג, ווי מען וואַרפט אונטער אַ נישט געזעצלעך קינד, א „ממזר“ — האָט ביאליק געהאַלטן אין אײן נאָכפרעגן אויף מיר, פֿאַרוואָס מען זעט עפעס נישט „קירפֿיטשניקאַון...“

מען האָט מיר אויך איבערגעגעבן, אַז וועגן מיין ביכל „אין זוניקן לאַנד“ האָט ביאליק געזאָגט פֿיכמאַנען, אַז עס איז דער חוט־השדרה פֿון ארץ־ישׂראל.

נאָך אַ סך נאָכפרעגן זיך אויף מיר, בין איך צו ביאליקן אַרײַנגע־גאַנגען מיט מיין צווייטער זאַמלונג ארץ־ישׂראל־לידער „גאַלדענע זאַמדן“. בעת ביאליק האָט געעפֿנט די טיר פֿון זײן אויפֿנעם־צימער און מיך דער־זען צווישן די וואַרטנדיקע אין זײן וואַרטזאַל, האָט ער אַ דערפֿרייטער מיט מיר, אויסגעשריגן: קירפֿיטשניקאַון, בבקשה! פֿאַפֿיערניקאַון — האָב איך אים ווידער פֿאַריכט און, ביאליק האָט זיך צעלאַכט און זיך אַנטשול־דיקט פֿאַר זײן כסדר פֿאַרבייטן מיך אויף קירפֿיטשניקאַון. ביים טיש אינעם אויפֿנעם־צימער האָט מיר ביאליק געדאַנקט פֿאַר מײַנע צוויי ביכל־לעך, געפרעגט מיך, פֿאַרוואָס איך בין אַזאַ לאַנגע צײַט נישט אַרײַנגע־גאַנגען צו אים, געלויבט מײַנע לידער און פֿלוצלינג, מיט אַן אויפֿגעהוי־בענעם טאָן, כמעט מיט כעס אַ פרעג־געטאַן מער זיך, ווי מיך: וואָס האָבן זײ געוואַלט פֿון אײך, די אגודת־הסופֿרימניקעס? ס'האָט דאָך קײנער פֿון זײ נישט געשריבן אַוועלכע אמתע, וואַרעמע ארץ־ישׂראל־לידער, ווי איר שרײַבט! כ'האָב דאָך בלויז פֿון די קעפלעך פֿון אײערע לידער געזען גאַנץ ארץ־ישׂראל!...

ווי דער ערשטער באַזוך בײַ ביאליקן אין הויז, אזוי האָט אויך דער צווייטער נישט לאַנג געדויערט — מחמת הינטער דער טיר האָבן גע־וואַרט אויף אים אויך עטלעכע פֿון די נכבדי העיר, און כ'האָב, נישט וואַרטנדיק אויף זײן אַנצוהערעניש — זיך אויפֿגעשטעלט און צוגעזאַגט צו קומען אַ צווייט מאָל.

צוליב דער גרויסער צאַל באַזוכער, וואָס האָבן ביאליקן געשטערט

די רו און אוועקגענומען ביי אים א סך צייט, — בין איך צו ביאליקן מער
 נישט אריינגעגאנגען, און מיין דריטע און צופעליקע באגעגעניש מיט אים
 איז געווען אין ווארשע, אין יאר 1930, אויף א קאנפערענץ, וואס די יידי-
 שע זשורנאליסטן האבן געהאט מיט אים. ערשט ביים ארויסגיין פון דער
 קאנפערענץ האט מיך ביאליק באמערקט און דערקענט צווישן דעם עולם,
 וואס האט אים ארומגערינגלט, און איבער אלעמענס קעפ — צו מיר
 אריבערגעשריגן: שלום קירפישניקאוו! פון וואנען קומט איר דא אהער?!
 די גרויסע צאל באגלייטער, שרייבער, עסקנים און סתם יידן וואס האבן
 זיך געריסן צו אים, כדי צו זאגן אים א ברייטן שלום — האבן אים, ווי
 אוועקגעטראגן פון מיר, און כ'האב אפילו נישט באוויזן צו פאריכטן אים
 זיין איינגעבאקענעם טעות מיט מיין נאמען... אין עטלעכע טעג ארום האב
 איך פון דער פרעסע דערוויסט זיך, אז ביאליק איז צוריקגעפארן קיין
 ארץ-ישראל.

מיר איז דערווייל אפגעלאפן דער טערמין פון מיין וויזע אויף צו
 פארן צוריק, און כ'האב זיך אין יאר 1931 אדער 32 געווענדעט מיט אן
 אליארמירנדיקן בריוו צו ד"ר יוריסן אין ארץ-ישראל, און געבעטן אים,
 ער זאל זיך זען מיט ביאליקן וועגן אויספועלן פאר מיר א צווייטן סערטי-
 פיקאט ביי דער ירושלימער סוכנות. נאך עטלעכע וואכן ווארטן, האב איך
 פון יוריסן באקומען אן ענטפער אויך אין ביאליקס נאמען, אז זיי טוען
 אלץ, כדי מיר צוריקצוברענגען קיין ארץ-ישראל.

איך פון מיין זייט, האב אבער נישט געוואלט זיך פארלאזן אינגאנצן
 אויף יוריסן און ביאליקן, און כ'האב נאך אייגענע שתדלנות ביים וואר-
 שעווער „פאלעסטינע-אמט“, באקומען א נייעם סערטיפיקאט, און אין
 אנהייב 1933 — צום צווייטן מאל פארלאזט פוילן.

אז כ'בין צוריקגעקומען קיין ארץ-ישראל, בין איך, קודם-כל, גע-
 גאנגען אפגעבן מיין ערשטן באזוך — ביאליקן; געוואלט פשוט ווייזן אים,
 אז כ'בין דא און — זיך גראד אנגעטראפן מיט אים, בעת ער איז ארויס
 פון דער גאס, וואס האט נאך ביי זיין לעבן געירשנט זיין נאמען.

צוליב דעם וואס כ'בין פאר אים, ווי פון הימל אראפגעפאלן, האט
 מיך ביאליק לכתחילה נישט דערקענט און געוואלט פאר מיר פארבייגיין,

באגעגענישן מיט חיים נחמן ביאליק

נאָר אַז איך האָב זיך אָפּגעשטעלט און פאַרשטעלט אים דעם וועג מיט
אַ הויכן: שלום! — איז ביאליק אויך געבליבן שטיין, און, ווי זיין שטייגער
קוקן אויף אַ פרעמדן — מיר טיף און ערנסט אַריינגעקוקט אין פנים
און פאַרחידושט אַ פרעג־געטאַן: דאַכט זיך, קיר — פאַפיערניקאָוו — בין
איך אים ווידער פאַרלאָפּן דעם טעות, און ביאליק האָט, אַ דערפרייטער
מיט מיר — פאַטערלעך גענומען קלאָפּן מיר מיט דער ברייטער האַנט
איבער דער פלייצע: אַזוי, אַזוי, קירפיטשניקאָוו, פון ארץ־ישׂראל אַנט־
לויפט מען נישט!...

אונטער פרעמדן איינפלוס

אין מיין ערשטן יונגן ליטעראַרישן קרייז אָנפאַנגער, וואָס האָבן זייערע שאַפונגען נישט געהאַט נאָך געדרוקט, נאָר צווישן זיך — פאַר-געלייענט און קריטיש באַהאַנדלט — האָט יעדער איינער, אויף שפּאַס, געהאַט אַ ביינאַמען פון אַ וועלכן-ס'איז גרויסן דיכטער אָדער בעלעטריסט. פאַר מייע קלאַגלידער, אָדער ווי די לצים פלעגן זיי אָנרופן: קלאַגנדיקע לידער — האָט מען מיך אין קרייז געקרוינט מיטן נאַמען פונעם זייער פאַפּולערן רוסישן עלעגישן דיכטער פון פאַר דער רעוואָלוציע: נאדסאָן — כאַטש אנגעהויבן שרייבן האָב איך, ווי כ'האַב שוין דערציילט אין די בלעטלעך וועגן מיין ערשט ליד — אונטער דער ווירקונג פון ביראַנס יידישע מאַטיוון מיט וועלכע כ'האַב זיך צופעליק פרי באַקענט. ס'האַט, אַלזאָ נישט געקאַנט זיין קיין רייד וועגן וועלכער-ס'איז דירעקטער השפּעה אויף מיר מצד נאדסאָנען, וועמען כ'האַב נאָך בכלל נישט געהאַט געלייענט און ס'איז בלויז געווען אַ צופאַל, וואָס שוין מיין ערשט ליד איז, ווי ביי נאדסאָנען און ווי ביי נאָך אַזעלכע גייסטיקע און פּסיכיש ענלעכע צו זיך — געקומען אויפדערוועלט, ווי דאָס קומען פון אַ קינד: מיט געוויין, וואָס ווערט שוין אָבער נישט אַנטוויינט ווי אַ קינד...

שוין דאָס ערשטע ליד איז ביי יעדן דיכטער דער שליסל און דער גרונט-טאָן פאַרן ווייטערדיקן דיכטערישן שאַפן, און באַשטימט אַזוויי-צור-זאַגן: די הויט און אפילו די פאַרב פון דער אייגענער הויט פון וועלכער מען קאָן בשום אופן נישט אַרויס...

דאָס אַלץ איז געזאָגט-געוואָרן נאָר בנוגע יענע דיכטער, וואָס קומען אין דער דיכטונג, זאָל זיין אפילו מיט ווייניקס, נאָר מיט אייגנס,

מיט אן אייגן פנים און כאַראַקטער, וואָס גייט נישט פאַרלוירן אינדערצייט פון ווערן מיטגעריסן מיט איינפלוסן פון אַ סך שטאַרקערע פון זיך. אין משך פון מיין זוכן נאָך דער פאַרעם פאַרן אינהאַלט — בין איך באַאיינפלוסט-געוואָרן בסך-הכל פון געציילטע לידער, פון געציילטע דיכטער.

דעם ערשטן איינפלוס האָט אויף מיר געהאַט דער געוועזענער דיכטער דניאל לייבעל. איך זאָג געוועזענער, ווייל פון נאָך זיין איינציק לידערביכל „ביים גרינעם לאַמפן-שיין“ (א געשיכטע פון איבער דריי צענדליק יאָר) — האָט מען מער נישט געזען פון אים קיין איין אַפּגע-דרוקטע שורה פון אַ ליד. פון דניאלן לייבעלן דעם פּילאַלאָג און ליטעראַ-טורקענער, וועמען די פאַרטיי און די פּאָליטיק האָט אינגאַנצן פאַר-שלונגען — האָב איך, און נישט איינער פון די יונגע דיכטער אַרום דער וואַרשעווער פּועלי-ציון-פּעריפּעריע — געלערנט ווי אַזוי צו בויען אַ פּערו און מקפּיד-צו-זיין אויפן ריטעם. אונטער דעם בולטן איינדרוק פון ד. לייבעלס אַ זייער שטאַרק שטימונגליד, וואָס דעם נאָמען דערפון געדענק איך שוין נישט — האָב איך אָנגעשריבן אַ נאָקטורן, וואָס איז נאָכן אַפּדרוקן זי — זייער געלויבט-געוואָרן.

אַ צווייט ליד, וועגן אַ קראַ, האָב איך אַמאָל אָנגעשריבן אונטער דעם איינדרוק, וואָס עס האָט אויף מיר געמאַכט עדגאר פּאָס ליד „נעווער מאָר“.

איין ליד, אַ לייבעליד, האָב איך, געדענק איך, אָנגעשריבן אונטער דער שטאַרקער ווירקונג פון טאַגאַרעס „דער גערטנער“.

די שטאַרקסטע השפּעה פון וועלכער איך און אויך אַ סך דיכטער פון מיין צייט האָבן זיך נישט אַזוי לייכט באַפּרייט — האָט אויף מיר גע-האַט אורי צבי גרינבערג, וועמענס אויפגיין אין דער יידישער מאַדערנער דיכטונג פון נאָך דער ערשטער וועלט-מלחמה, איז געווען אַ דערשיינונג. געווען איז עס אין די יאָרן ווען די רויטע פייערן פון מאַסקווער קרעמל האָבן ביי גרינבערגן, ווי ביי דעם רוב פון יענער פּלעיַאָדע יידישע דיכ-טער אין פּוילן — אָנגעצונדן דאָס האַרץ און די אויגן — מיט פייערן פון רעוואָלוציאָנערן פּראַטעסט, בונט און אויפברויז.

פאר אזא רעוואָלוציאָנערן אויפשטייג פון יענער צייט, האָט נישט איין דיכטער דירעקט אָדער אומדירעקט געמוזט זיך אַרויסהעלפֿן מיטן „אויסגעבאַרטן“ כוח פון גרינבערגס פּאַטעטיש, אויפרייסנדיק נביאיש וואָרט.

ווי שטאַרק איך בין געווען דאַמאַלט באַווירקט פון גרינבערג, קאָן דינען בלויז דער פּאַקט, אַז איך, וואָס האָב אויסער פאַר מיין אייגן ליד — קיינמאַל נישט געהאַט קיין זכרון פאַר עמעצענס אַן איינציקער שורה — האָב בעל־פה געקאַנט גאַנצע שטיקער פון גרינבערגס „פאַרנאַכטנגאַלד“, און נאָך מער — פון „מעפיסטאָ“, וואָס איך האָב געלייענט אומצאָליקע מאָל, ווי מען לייענט די הייליקע שריפט...

דאָס ערשטע ליד, וואָס איך האָב געשריבן אונטער דער דירעקטער השפּעה פון גרינבערגס פּאַעמע „וועלט, באַרג אַראָפּ“ — איז געווען מיין ליד „וועלט צו קבורה“. (דאָס דאָזיקע ליד געפינט זיך אין מיין לידערבוך „רויט אויף שוואַרץ“). אויך מיין פּאַעמע „סטוי“ („שטיי!“) פון זעלבן בוך — איז געוואָרן געשריבן אונטער דער ווירקונג פון גרינבערגס „וועלט, באַרג אַראָפּ“. אין פּאַטעטישן טאָן פון גרינבערגס „העראַיקאַ“ האָב איך ספּעציעל אפילו — אַנגעשריבן און געווידמעט גרינבערג אַ פּאַעמע א. נ. „געטער און דיכטער“. די דאָזיקע פּאַעמע האָט ביי מיר זלמן רייזין, בשעתו, אָפּגעקויפט פאַר זיין „ווילנער טאַג“; צוליב אַן אינ־צידענט צווישן רייזינען און גרינבערג, האָט אָבער רייזין די פּאַעמע קיינמאַל נישט אָפּגעדרוקט — טראַץ דעם, וואָס ער האָט מיר שוין געהאַט גאַנץ שייך באַצאָלט פאַר איר. אגב, האָב איך אין אַ צייט אַרום, בעת מיינס אַ רעוויזיע פון זעלבסטקריטיק — פאַרניכטעט צוזאַמען מיט אַ סך אַנדערע לידער — אויך די פּאַעמע „געטער און דיכטער“. צוליב מיין גרויס פאַרערונג צו גרינבערג, דעם דיכטער, האָב איך, ווי אויף אָפּצו־צאָלן אַ חוב אַן עלטערן ברודער — אַנגעשריבן אים אַ צווייט ליד, וואָס איך האָב אונטערן נאָמען „מיין עלטערן ברודער“ — אָפּגעדרוקט אין אַ נומער פון די יונג־ליטעראַרישע „שפּראַצונגען“.

ווי פון גאַנצן ביסל פרעמדע איינפלוסן אויף מיינע ערשטע

שאַפונגסיאַרן — האָב איך זיך אויך אויסגעגריינבערגט, נאָך איידער גרינבערג האָט פאַרלאָזט פּוילן.

היות יעדער יונגער שרייבער איז אינדערצייט פון זיין טאָפּן נאָך אינדערפּינצטער — אַ געטרייער לעזער, איבערהויפט פון די ווערק פון אַ שרייבער ביי וועמען ער געפונט אַ גייסטיקע אָדער זעלישע התקרבות — האָט אײַן די יאָרן פון מיין באַקענען זיך מיט דער נייער סאָויעטישער דיכטונג — פאַרנומען ביי מיר גרינבערגס אָרט — דער רוסישער פּאָעט סערגיי יעסענין, וועמען כ'האָב מיט גרויס ליבע געווידמעט אַ האַלב יאָר צייט אַרבעט אויף איבערזעצן אין יידיש אַ קליינעם טייל לידער זיינע, וואָס כ'האָב אונטערן נאָמען „סערגיי יעסענין“ — אַרויסגעגעבן מיט דער הילף פון יידישן פען־קלוב אין וואַרשע, אין יאָר 1932.

מיין ערשט בוך

נישטאָ, דאָכט זיך, קיין איין דיכטער, וואָס זאָל נישט האָבן
עמפּינדן און, מיט רעכט, — פאַרגליכן די געבורט פון זיין ליד, צו
דער געבורט פון אַ קינד.

ווען אַ דיכטער ציילט שוין אַבער זיינע לידער אין אַ סך הונדער-
טער און ער זעט זיי שוין אויך געזאַמלטע אונטער די טאָולען פון אַ בוך
און ביכער — איז שוין דאָס גייסטיקע קינד זיינס, נישט זיין איינצל ליד,
אַדער וועלכעס־איז אַנדערע ליטעראַרישע שאַפונג, נאָר — דאָס דערשיי-
נענע בוך זיינס.

צום ריכטיקסטן קאָן די אַנאַלאָגיע פון זען אין דערשינענעם בוך —
די געבורט פון אַ קינד — ווערן אָנגעווענדט אויף די הבלי־לידה פון
אַ בוך, וואָס דער שרייבער גיט מיט אייגענער מי און מאַטערניש אַליין
אַרויס.

מיין „ערשטלינג“ איז געווען מיין בוך ארץ־ישראל־לידער „אין
זוניקן לאַנד“, וואָס איז דערשינען אין וואַרשע אין יאָר 1927, פון פאַרלאַג
„נייע קולטור“ וועמען איך האָב פון ארץ־ישראל צוגעשיקט די מאַנור-
סקריפטן.

דאָס גליק מיינס, וואָס דער פאַרלאַג „נייע קולטור“ האָט איבערגע-
נומען דאָס „קוואַטערשאַפט“ פון מיין „ערשטלינג“ איז געווען דאָס, וואָס
דער פאַרלאַג איז געווען אַ פּועלי־ציוניסטישער, איך — אַ פּיעלי־ציוניסט
און די לידער — ארץ־ישראלדיקע, אַזעלכע, וועלכע האָבן געקאָנט אפילו
אומדירעקט דיגען (און טאַקע נישט ווייניק געדינט) דער ציוניסטישער
פּראָפּאַגאַנדע אין פּוילן, ליטע און רומעניע — פון פאַר דער צווייטער
וועלט־מלחמה.

ווען מיין בוך איז דערשינען און מען האָט עס מיר פון וואַרשע צוגעשיקט קיין תל-אביב — בין איך געהאַט געלעגן אַ טיפּוס-קראַנקער אין שפיטאַל; געלעגן שוין נאָכן קריזיס, אַן אָפּגעשוואַכטער און אַ דער-שעפטער, אריינפאלנדיק אַלע פאַר שעה אין אַ טיפּן שלאָף, ווי אין אַ הינערפלעט...

בעת כ'בין איינמאַל אויפגעקומען פון אַזאַ שלאָף און געעפנט די אויגן, איז נעבן מיר אויפן קישן געלעגן אַ בוך מיט אַ גראַער הילע און מיט אַ צייכענונג, וואָס האָט פאַרגעשטעלט אַ חלוץ מיט אַ לאַפעטע אין האַנט, צווישן צעוואַרפענע געצעלטן און פאַלמעס, און איבער דער צייכע-נונג — צוויי רויטע אויפשריפטן: י. פאַפיערניקאָוו, און אונטער מיין נאָמען — דער נאָמען פון בוך „אין זוניקן לאַנד“. כ'האַב נישט געוואַלט גלויבן די אייגענע אויגן; עס האָט מיר אויסגעזען צו זיין איינער פון די חלומות, וואָס איך האָב אַזוי פיל געזען בעת מיינע לעטאַרגיעס; נעבן מיין בעט האָב איך קיינעם נישט געזען און, כ'האַב אַ דערשטויגטער פון דער אַנגענעמער איבראַשונג — גענומען לאַנגזאַם אַרומגיין מיט די אויגן איבערן שפיטאַלזאַל, ווי כ'וואַלט וועלן געפינען דעם, וואָס האָט מיר דאָס בוך מינס אונטערגעוואַרפן, און אַליין — זיך אוודאי באַהאַלטן, כדי פון דער באַהעלטעניש צו זען, וואָס פאַראַ איינדרוק עס וועט אויף מיר מאַכן; ביי דער טיר האָב איך זיך מיט די אויגן אַנגעטראַפן מיט דער קראַנקשוועסטער, וועלכע האָט מיך, אומבאמערקט פון מיר — די גאַנצע צייט אַבסערווירט און, פונדערווייטן צו מיר אַריבערגעשמייכלט, ווי מען שמייכלט צו אַ געווינערין, וועלכער מען טראַגט צו די פרוכט פון איר לייב...

איך קויף מיינע ביכער

וועגן א סך שרייבער זאגט מען, אז אויסער זייערע אייגענע ווערק, לייענען זיי נישט קיין ביכער; דאָס איז אָבער לשון הרע, ווייל עס קאָן נישט געמאָלט זיין, אַז איין שרייבער זאָל דעם אַנדערן אַרונטעררייסן, נישט האַבנדיק פריער געלייענט אים.

דער אמת איז, אַז שרייבער קויפן נייט קיין ביכער ווייל זיי זענען געוויינט זיי צו באַקומען פון די מחברים צוגעשיקט אַלס מתנה אַדער, צום רעצענזירן.

אויך איך האָב אין מיין לעבן זעלטן־ווען געקויפט אַ בוך, אָבער נישט דערפאַר ווייל כ'האַב געוואָרט מען זאָל עס מיר צושיקן אַהיים, נאָר גאַנץ פשוט, ווייל כ'האַב זיך זעלטן־ווען געקאָנט פאַרגינען אַזאַ לוקסוס, ווי — קויפן ביכער און, ווייל אין מיינס אַ ווייניג האָב איך קיינמאָל נישט געהאַט (און האָב נישט) קיין פּלאַץ פאַר אַ ביכערשאַנק...

איינמאָל נאָר האָב איך, ווי אַ יקר־המציאות אָפּגעקויפט גאַנצע צען עקזעמפּלאַרן פון... מיין אייגן בוך לידער „אין זוניקן לאַנד“, וואָס די גאַנצע אויפלאַגע איז בשעתו געוואָרן אויספאַרקויפט — נאָך איידער כ'האַב זי באַוווּן צו צעטיילן צווישן קאַלעגן, פריינט און חברים. געווען איז עס אין יאָר 1932, אין פּוילן, פאַר מיין אומקערן זיך קיין ארץ־ישׂראל.

ווי אויף צום געזעגענען זיך צום צווייטן מאָל מיט מיין געבורט־שטאָט וואַרשע און מיט אַלץ וואָס איז מיר געווען היימיש, נאָענט און אייגן, — האָב איך מיט אַ יידישן זשורנאַליסט זיך אַרויסגעלאָזט אויף אַ שפּאַציר איבער דער האַרעפּאַשנער גאַס פון „עמך, שער און אייזן“ — די

דזשיקע, ווו אינעם רעש און געטראַסק פון רעדער פון אויטאָבוסן, טראַמ-
ווייען, וועגענער און בייטשן-געקנאל אויסגעמישט מיטן טומלדיקן אויס-
געשריי: כאַפט אַוועק! כאַפט אַוועק! קראַוואַטן! בייגל פּרישע! פּרישע
בייגל! — האָב איך פּלוצלינג דערהערט אַ שטים פון אַ יונג, וואָס האָט
פאַרהילכט די גאַנצע דזשיקע גאַס מיט זיין שרייען: פּופציק גראַשן „די
כּשופּמאַכעריין פון קאַסטיליע“! דרייסיק גראַשן „אין זוניקן לאַנד“!

דערהערט אויסרופן דעם נאַמען פון מיין בוך, איז מיר, ווי דער
שטייגער איז פון נאַענטס און לייבלעך-אייגנס, — געוואָרן ממש וואַרעם
און גוט אויף דער אַנגעזאַלצענער נשמה, און כ'האָב זיך צוגעשטופּט צום
באַלאַגערטן האַנטוואַגן מיט ביכער, און צום שרייענדיקן יונג, וואָס האָט
מיר אַפּגעגעבן דאָס צווייטע אָרט נאָך שלום אַשן...

כ'האָב אַ נעם-געטאַן מיין בוך אין האַנט, און כאַטש כ'האָב שוין גע-
הערט וויפל ער וויל דערפאַר — אים אַ פּרעג-געטאַן: וויפל ווילט איר
דערפאַר?

— דרייסיק גראַשן! — האָט ער מיר ווי צוגעוואָרפּן, און כמעט
נישט געקוקט אויף מיר.

— דרייסיק גראַשן פאַר דעם אַ ביכל? — האָב איך מיט געמאַכ-
טער פּאַרווונדערונג אויסגעצויגן, און פּופצן — פּרעג איך — וועט איר
נישט נעמען?

— לייגט אַוועק! — האָט ער צו מיר אַ געשריי-געטאַן ווי אַן אַפּגע-
ברייטער.

ס'איז מיר געפּעלן, וואָס דער יונג מאַכט מיך נישט צו קליינגעלט,
און כ'האָב דערפאַר באַשלאָסן נישט אַוועקצוגיין פון אים מיט גאַרנישט.

— וויפל, פּרעג איך ביי אים — וועט איר מיר רעכענען פאַר דעם
גאַנצן קאַמפּלעט „אין זוניקן לאַנד“?

— ס'איז דאָך „אין טייל“ — זאָגט ער צו מיר.

— ס'מאַכט נישט אויס, — זאָג איך — צו פּופצן גראַשן אַ שטיק
נעם איך זיי ביי אייך אַלע צו.

צו אַכצן גראַשן האָט זיי מיר דער יונג איינגעפּאַקט, און דערביי

געשמייכלט צו די אַרומיקע, ווי איינער זאָגט: וואָס זאָגט איר נישט צו דעם „יאָלד אין קאַפּעלוש“?...

בעת מיין אַוועקגיין און דערווייטערן זיך פונעם וואַגן מיט ביכער, האָט אַבער מיין באַגלייטער, דער זשורנאַליסט אים אַ זאָג-געטאָן עפעס אויפן אויער, און דער יונג האָט זיך אַ לאַז-געטאָן נאָך מיר, און אַ פאַר-שעמטער, אַ קינדיש-פאַרלוירענער גענומען שטאַמלען פאַר מיר: אַנטשול-דיקט, ביי אייך וויל איך נישט פאַרדינען, כ'האַב נישט געוויסט, אַז איר זענט...

ס'האַט מיר גאַרנישט געהאַלפן; כ'האַב זיך נישט געקאַנט פון אים אַרויסדרייען, און געמוזט ביי אים צוריקנעמען פינף גראַשן פון יעדן ביכל — כדי צו באַרויקן זיין געוויסן...

דער טאטע האָט דאָס וואָרט

דעם שטאַרקסטן חותם, וואָס די צייט קאָן אפשר פאַרטושן, אָבער נישט אָפּמעקן — לייגט אויף דעם מענטש — די געזעלשאַפט אָדער סביבה אין וועלכער מען האָט יאָרן-לאַנג פאַרקערט, איבערהויפט די סביבה פון וועלכער מען איז געווען אַרומגערינגלט פון קינדווייזאָן, אינדערהיים ביי טאָטע-מאַמע.

נישט אין איין בלעטל האָב איך שוין אַרויסגעברענגט און געשילדערט מיין היים-סביבה און מיליע צו וועלכער כּווייל נאָך צוגעבן און דערמאָנען, אַז צוליבן שטענדיקן דחק, וואָס מיר, די זעקס קינדער אינ-דערהיים האָבן געפילט אפילו אין טאָטע-מאַמעס וואַרעמקייט — זענען מיר ווי זומערפלאַנצונגען אין אַ קאַלטער טעמפּעראַטור — געוואַקסן קאַלט צו זיך און צו טאָטע-מאַמע, קאַלט און פרעמדלעך, פרעמד און שעמעוודיק נישט נאָר צו פרעמדע, נאָר אויך צו אייגענע און היימישע.

די שעמעוודיקייט האָט אונדז, די זעקס קינדער אינדערהיים, צוגע-בומען די זעלבשטענדיקייט און יעדע פרייע באַוועגונג, און מיך, מער ווי אַלעמען — געצוימט, געפענטעט און נאָך ענגער-געמאַכט דאָס גענוג ענגע יונגע לעבן מיינס. איך פלעג זיך, למשל, שעמען צו רעדן מיט אַ פרעמדן מענטש, אַריינגיין צו אַ פרעמדן אין שטוב, עסן ווען אַ פרעמדער איז געווען דערביי; איך האָב זיך זייער געשעמט מיט מיין און מיט יעדנס נאַקעטקייט, און דערפאַר פלעגט דער טאָטע מיינער נישט לייכט ביי מיר פּוועלן כּוואַל מיט אים פרייטיק מיטגיין אין באַד-אַריין זיך דורכשוויצן...

צוליב דער דאָזיקער שעמעוודיקייט און אומדרייטקייט, וועלכע איז מיט מיר מיטגעוואַקסן פונדערהיים, האָב איך זיך אויך געפילט נישט פריי

און אומבאקוועם — ווען עס פלעגט מיר שוין אויסקומען, אלס דיכטער, עפנטלעך אויפצוטערעטן מיט מיינע שאפונגען, און צווישן פובליקום — דערזען א היימישן, אן אייגענעם...

געווען איז עס אין יאָר 1929, ווען כ'בין געקומען פון ארץ־ישראל אויף אַ באַזוך אַהיים קיין וואַרשע. צווישן אַ גאַנצער ריי ליטעראַרישע אימפרעזעס, וואָס זענען לכבוד מיר געוואָרן איינגעאַרדנט איבער שטעט און שטעטלעך אין פּוילן — איז מיר אויסגעקומען די ערשטע ליטעראַרי־שע פּאַרלעזונג צו האָבן אין לאַקאַל פּון וואַרשעווער ליטעראַטן־פּאַריין, טלאַמאַצקע 13. אויפן דאָזיקן אַוונט האָב איך אויסער מיינע ארץ־ישראל־לידער באַשלאָסן צו לייענען אויך מיינעם אַ ציקל אינטימע לידער פּונדער־היים, און כדי נישט געשטערט צו ווערן — האָב איך נישט איינגעלאָזן אפילו טאַטע־מאַמע, און בכלל געהאַלטן דעם אַוונט מיינעם, בסוד פאַר מיי־נע אייגענע. ס'זאָגט זיך נאָר אַזוי: בסוד, ווייל ווי האָט עס געקאַנט זיין אַ סוד, אַז דער טאַטע מיינער האָט יעדן טאַג געלייענט דעם „היינט“ און מיט אַ סך טעג פאַר מייין אַוונט געזען וועגן דעם שרייענדיקע נאַטיצן און אַנאַנסן? נאָר אַז איך האָב געשוויגן — האָט דער טאַטע אויך געשוויגן, פאַרדריסלעך געשוויגן און באַשלאָסן — מיך איבעראַשן.

אויפן אַוונט, ווען כ'בין שוין געזעסן אויף דער טריבונע און דער פּאַרזיצער האָט געהאַלטן זיין דערעפּונגס־וואָרט — האָט זיך אין דער שטילקייט פון נישט־פּול־באַזעצטן זאָל געעפנט די טיר און, כ'האָב דערזען אַריינקומען טאַטע־מאַמע מיט בילעטן אין די הענט... כ'האָב אפילו באַ־מערקט זוי דער טאַטע האָט זיך פּאַרנומען גיין צו די פּאַדערשטע רייען בענק און ווי די מאַמע האָט אים לייכט אַ צי־געטאַן פּאַרן אַרבל, אַנגעוויזן אים אויף אַ הינטערשטער ריי און, זיי האָבן זיך אַוועקגעזעצט.

צוליב דער אומבאקוועמער לאַגע, וואָס האָט זיך פאַר מיר געשאַפן מיט טאַטע־מאַמעס אַנוועזנהייט — האָב איך געענדערט מייין לייען־פּראָגראַם און אַראַפּגענומען פון טיש דעם צוגעגרייטן ציקל „לידער פּונדערהיים“. דער פּאַרעדנער, וואָס האָט זיך מיטן טאַטן מיינעם שוין

געהאַט־ווען באַקענט און אים באַמערקט אַריינקומען — האָט וועגן אים געמאַכט אויפּמערקזאַם דעם עולם, און דער עולם, האָט, אויסדרייענדיק זיך צום טאָטן — אים באַגריסט מיט אַפּלאַדיסמענטן. די מאַמע מינע האָט זיך פון דער אומגעריכטער באַגריסונג פאַרלוירן און זיך טיפּער אַראַפּגעזעצט, נאָר דער טאָטע האָט זיך אויפּגעשטעלט, זיך פאַרנייגט, און צו אַלעמענס פאַרווונדערונג — געבעטן אַ וואָרט ביים פאַרזיצער. פאַרשטייט זיך, אַז דער טאָטע מינער האָט דאָס וואָרט באַקומען, און ער איז, באַגלייט פון אַלעמענס הייטערקייט און שפּאַנונג — מיט געלאַסענע, זיכערע טריט, אַרויף אויף דער טריבונע.

דער טאָטע האָט מיך, ראשית־כל, באַגריסט אין זיין און אין דער מאַמעס נאָמען; אויסגעדריקט זיין גרויס פאַרווונדערונג, הלמאי דער זאָל איז נישט איבערפּולט ביזן לעצטן פּלאַץ... דער טאָטע האָט נישט געוואָסט אַז די לינקע זענען מיך נישט געקומען הערן, ווייל כ'בין אַ ציוניסט, און די ציוניסטן — ווייל כ'בין לינק — האָט ער עס פאַרענטפּערט מיט דעם, וואָס די צייט איז אַ צו פּראָזאַישע, אַ חומרדיקע, נישט פאַר קיין דיכטונג און נישט פאַר קיין דיכטער; גערעדט וועגן דעם נישט לייכטן וועג, וואָס אַ יונגן שרייבער קומט אויס דורכצוגיין ביז צו אַנערקענונג, געברענגט ראיות פון אַ סך שרייבער פאַר מיר, געברענגט זיי אַלס ביישפּיל צו דעם, וואָס איך בין דורכגעגאַנגען ביז צו מיין אַפּפּאַרן קיין ארץ־ישראל, מיך געלויבט אַלס זון און אַלס דיכטער, איבערהויפּט — פאַר מינע ארץ־ישראלדיקע לידער, צום סוף האָט ער אויסגעדריקט דעם ווונטש, אַז אויף מינע ווייטערדיקע ליטעראַרישע אויפטריטן זאָל מען אפילו אין גענוג גרויסן זאָל פון ליטעראַן־פאַריין דאַרפן פּונאַנדעררוקן די ווענט...

דעם טאָטנס צען־מינוטיקע רעדע איז פון אַלע פאַרזאַמלטע אויפ־גענומען געוואָרן, ווי די שענסטע, אַנגענעמסטע אַטראַקציע פּונעם אַוונט. אַז כ'דערמאַן זיך דעם דאָזיקן אַוונט מיטן טאָטנס באַטייליקונג — טויכט אויף פאַר מיר, ווי אַן אייז־קריע, זיין שניי־ווייסער קאַפּ, און ס'דער־מאַנט זיך מיר מיין צווייטע געזעגענונג מיט אים אין יאָר 1932, ווען ער האָט אויפן פּעראַן ביים צוג געוויינט ווי אַ קינד, און כליפענדיק געזאַגט צו מיר: ווער ווייסט, ווער ווייסט צי כ'וועל נאָך דערלעבן!...

געווען זענען עס די לעצטע ווערטער, וועלכע כ'האָב פון אים
געהערט.

דער טאָטע האָט שוין דאָס אכזריות פון דער צווייטער וועלט-מלחמה
נישט אויסגעהאַלטן, און נישט דערלעבט אפילו צו שטאַרבן אין לאַנד פון
זיין חלום — אין ארץ-ישראל.

אַרום מײן ליד „זאַל זײן“

יעדעס ליד בײַ אַ דיכטער, ווי יעדע קינסטלערײַשע שאַפונג בכלל — פאַרמאַגט אַ שטיקל פאַרגעשיכטע, וואָס געהערט צום סוד היצירה, צום שאַפונגפראַצעס, וואָס איז נישט בײַ אַלעמען דער זעלביקער. פאַראַן אַבער לידער, וואָס שאַפן מיט זיך אויך אַ שטיקל נאַכגעשיכטע, איבער־הויפּט, יענע לידער, וואָס אַרויסגייענדיק פונעם דיכטערס רשות, ווערן זײַ דאָס אייגנטום נישט נאָר פון אַ קליינעם אָדער גרויסן קרייז ליענער, נײַ־ערט — דאָס אייגנטום פונעם גאַנצן פּאָלק, וואָס האָט אַבער אַ טבע, דאָס ליד איבערצושאַפן, מאַכן דערפון אַ פּאָלקסליד, אַזוי, אַז דער אייגנטימלע־כער שעפּער דערפון, דער דיכטער — זאַל זײן ליד נישט דערקענען...

אַזאַ גורל איז באַשערט־געווען מײן ליד פון בסך־הכל צוויי פּיר־שורהדיקע סטראַפּן א. נ. „זאַל זײן“. דאָס דאָזיקע ליד, וואָס די קורצקייט דערפון איז ווי דער אויפבליץ פון אַ פּאָלנדיקן מעטעאָר, איז זוכה־געווען עטלעכע צענדליק יאָר — זינגענדיק אַרומצוגיין אַנאַנים צווישן יידישן פּאָלק, און דורך פּאַרשידענע וואַנדערונגען און פּאַרוואַנדלונגען — אָפּט צוריקצוקומען צו מיר, ווי אַ קינד צו זײן פּאַטער — כדי צו דער־ציילן מיר וועגן אַלע זײנע דורכגעאַנגענע גילגולים, וואָס אַ סך פון זײ טעעלן מיט זיך פאַר אַ היבש ביסל קוריאָזיטעטן.

צוגעהאַלפן מײן ליד צו ווערן אַ פּאָלקסליד האָט, ווי איך מײן, נישט אַזוי דער טעקסט, ווי דער מוזיקאַלישער מאַטיוו, וואָס אויך אים האָב איך אַליין געשאַפן — נישט זײענדיק קיין פּראַפעסיאָנעלער מוזיקער; געשאַפן האָב איך דעם מאַטיוו צוזאַמען מיטן טעקסט — אויסזינגענדיק יעדע שורה און אפילו יעדעס וואָרט, וואָס איך האָב מיט דער פען אַוועק־

געלייגט אויפן פאפיר — אן צו וויסן צי איך וועל אים געדענקען און קאָ-
נען איבערזינגען נישט נאָר פאַר יענעם, נאָר פאַר מיר אַליין.

צו מיין אייגענער פאַרווונדערונג האָט דאָס ליד „זאָל זיין“, אַ דאַנק
דעם מאַטיוו, וואָס איז פאַקטיש געווען אַ דערגעצונג צום טעקסט —
געוונען גרויס פּאָפּולאַריטעט, אַריין, הייסט עס, אין פּאַלק — אַ סך פּריער
איידער איך האָב דאָס ליד אָפּגעדרוקט.

דאָס שנעלע פּונאָדערטראָגן דאָס ליד מיינס, פון אויער צו אויער,
האָט טאַקע צוגעהאַלפּו שאַפּן דעם איינדרוק, אַז דאָס ליד איז אַ געלונגע-
נער „ממזר“ אָדער יתום, וואָס האָט דעם טאַטן קיינמאַל נישט געקענט...
אין די דרייסיקער יאָרן, בעת מיין באַזוך פון אַרץ-ישׂראל קיין
פוילן, האָב איך אויף מיין טור איבער יידישע שטעט און שטעטלעך —
אומעטום געהערט זינגען דאָס ליד „זאָל זיין“; געזונגען האָט עס די גאַנצע
יידישע יוגנט, וואָס איז פּול-געווען מיט ראַמאַנטיזם און בענקשאַפט און,
אַנגעהערט צו פאַרשידענע פאַרטייען — אַנהייבנדיק פון עקסטרעם רעכט,
ביז עקסטרעם לינק; דאָס קוריאָזע דערביי איז געווען, וואָס אַ סך פון זיי
האַבן ביי פאַרשידענע הימישע און אַפיציעלע געלעגנהייטן אויפגעזונגען
דאָס דאָזיקע ליד מיינס, ספּעציעל פאַר מיר — כדי מיד מהנה-צו-זיין מיט
אַזוינס, וואָס איך האָב נאָך אוודאי אין אַרץ-ישׂראל נישט געהערט...

בעת כּיבין איינמאַל געזעסן אין וואַרשעווער יידישן ליטעראַטן-
פאַריין מיט דער שווישפּילערין וויטאלינא פון דער ווילנער טרופּע, האָט
זי מיר אויפגעזונגען דאָס ליד מיינס „זאָל זיין“ — אין דריי סטראָפּן. אויף
מיין פּראַגע פּונוואַגען עס האָט זיך גענומען צו איר דער דריטער סטראָפּ —
בעת ביי מיר איז נישטאָ מער ווי צוויי — האָט מיר וויטאלינא דער-
קלערט גאַנץ „פּשוט“: דאָס ליד איז מיר אַזוי געפּעלן, אַז ס'איז מיר גע-
ווען אַ שאַד, וואָס עס איז אַזוי קורץ. נו, האָב איך אַליין צוגעשריבן נאָך
אַ סטראָפּ...

פאַרנדיק אין יאָר 1937 קיין פאַריז צום ערשטן יידישן וועלט-
קאָנגרעס, האָב איך זיך אויף דער שיף באַקענט מיט א יידיש מיידל, וואָס
האָט אויפן גאַנצן וועג אַזוי פּיל מאַל געזונגען „זאָל זיין“, אַז ס'איז מיר
אַזש נמאס-געוואָרן צו הערן עס... נישט וויסנדיק, אַז כּי האָב אַ „שטיקל“

ארום מיין ליד „זאל זיין“

שייכות צום דאזיקן ליד, וואָס זי זינגט — האָב איך, כדי צו טרייבן מיט
איר אַ ביסל לצנות — זי איינמאַל אַ פרעג-געטאַן זי זאל מיר זאָגן, וואָס
איז דאָס פאַראַ ליד, וואָס זי האַלט אין איין זינגען.

— וואָס, איר האָט נאָך קיינמאַל נישט געהערט דאָס דאָזיקע
ליד?! — האָט זי זיך געווונדערט — ס'איז פון איינעם פון אונדזער
שטעטל...

— זייער אַ שייַן ליד — האָב איך באַמערקט — כ'וואַלט עס גע-
וואַלט קענען...

דאָס מיידל האָט זיך לאַנג נישט געלאָזט בעטן; געהאַלטן אין מיר
אין איין אַרייַנזינגען מיין אייגן ליד, אַזוי לאַנג ביז — זי האָט פעסטגע-
שטעלט, אַז ס'איז אַרויסגעוואָרפֿן איר מי, אַז כ'וועל שוין דאָס ליד קייַנ-
מאַל נישט קענען, ווייל כ'האַב קיין געהער נישט...

נישט איין מאַל האָט מען דאָס ליד „זאל זיין“ צוגעשריבן צו די
שאַפונגען פון אַנדערע דיכטער, און נישט איין מאַל איז מיר אַליין אויסגע-
קומען צו הערן, אַז דער מחבר פון „זאל זיין“ איז שוין לאַנג אויפן עולם-
האמת...

פון מיין ליד „זאל זיין“ האָב איך אין ארץ-ישראל אַפגענומען נישט
ווייניק גרוסן פון אַלע לענדער וווּ נאָר עס געפינען זיך יידן.

נאָך דער היטלער-מלחמה האָבן מיר יידישע רעפּאָטריאַנטן פון
ראַטנפאַרבאַנד דערציילט, אַז זיי האָבן דאָס ליד מיינס געהערט זינגען אין
די ווייטסטע סיבירער אַרבעט-לאַגערן.

ווי מיר האָבן אויך דערציילט געראַטעוועטע פון די דייטשישע
טויט-לאַגערן אין פּוילן, האָט מען „זאל זיין“ געזונגען אפילו דאָרטן...

אין אַ פּאַסטקארטל, וואָס איינער האָט אין ארץ-ישראל דערהאַלטן
פון ראַטנפאַרבאַנד, האָב איך געלייענט פּאַלגנדיקן זאָך; עס איז ביי מיר,
ווי עס זינגט זיך אין פּאַפּיערניקאָזוס ליד „זאל זיין“: אין טרוים איז מיר
העלער, אין טרוים איז מיר בעסער...

מיט די לעצטע צוויי שורות „מיר גייט נישט אין דעם איך זאל
האַבן דערגאַנגען / מיר גייט נאָר — דער גאַנג אויף אַ זוניקן וועג“ — האָבן

זאל זיין...

ארטנושירט :
א. די מאנט

טעקסט און מאלאדיע .
י. פאפיערניקאוו

Andante

באַסער-לאַנגע נע-מיי, זעכט באַר אין בוי, איק איז אַזוי זיין באַל 1.
 באַל אַסן-לאַנגער נעט צום צום מאַל-קייט זעכט איז זיין באַל 2.

אין טא-ניש זיך - אונ-יאני איז האַט זיין אַזוי זיין
 איר ברעך צום אַסן-קו נעט וועט זיך זיין אַזוי זיין

זאַקמאַל-די בער-אָס-ח אין סער-בע איר איז טרויט אין עטרי-הע זיראניע טרויט
 אַזוי זאַקמאַל בער נאַר זיט איר, אַסן-זאַנ-בער זיך-האַן באַל איק בעס אין נעט זיט

1. זי E
 2. E זי E Am
 זאַל אַסן-לאַנגער נעט זיך-האַן אַזוי זיין אַזוי זיין אַזוי זיין
 זעכט קו-ני-ני 15 איר וועט קו-ני-ני 15

א רעדע וואס כ'האב נישט געהאלטן אויף דער מסיבה לכבוד מיין פרעמירט ווערן

עס איז שוין קאָנווענציאָנעל אָנגענומען, אַז אויף אַ פייערונג לכבוד אַ ניידערשינען בוך, אָדער לכבוד אַ באַקומענער ליטעראַטור־פרעמיע — האַלט דער שרייבער, דער בעל־שמחה, אַ צוגעגרייטע דרשה, וואָס דאַרף זיין, אַזוי צו זאָגן, דער ליטעראַרישער קרעדאַ, דער אני מאמין, וואָס גיט דעם שרייבער די געלעגנהייט אַביסל זיך אַראָפצורעדן פון... פאַפיר.

איך האָב זיך לכבוד דעם יום־טוב פון מיין פרעמירט־ווערן נישט צוגעגרייט מיט דער דאָזיקער דרשה — מחמת איך מוז רעדן אוממיטל־באַר און דירעקט עמאַציאָנירט און באַווירקט פון די, פאַר וועמען איך רעד, און — כ'קאָן זיך דערפאַר נישט צוגרייטן מיט אַ רעדע פון היינט אויף מאַרגן. אויסער דעם — האָב איך שוין לאַנג נישט קיין אני מאמין, צו וועלכן איך רעכן אויך צו דאָס באַקומען ליטעראַטור־פרעמיעס :

איך גלויב נישט, למשל, אַז מען גיט פרעמיעס נאָר און דורכ־ אויס פאַר שיינע, גוטע און נוצלעכע ווערק. עס ווייסן נישט, אָדער עס מאַכן זיך נישט וויסן דערפון — די נעמער פון די פרעמיעס ; עס ווייסן עס אָבער זייער גוט — די פרעמיע־געבער...

כ'וואַלט געקאָנט אַנווייזן אויף אַ היפשער צאָל געגעבענע ליטעראַ־טור־פרעמיעס מיט וועלכע מען האָט דיסקרעדיטירט די ליטעראַטור און באַליידיקט מיט זיי נישט איין ווערטפולן שרייבער. אוודאי זענען דאָ אויסנאַמען ; אוודאי האָבן נישט ווייניק גוטע שרייבער באַקומען פרעמיעס, און מעגלעך, אַז איך געהער אויך צו די אויסנאַמען ; דאָס פאַרלייקנט אָבער נישט דעכ פאַקט, אַז אַ סך פרעמיעס ווערן פאַרטיילט פאַליטיש און אפילו

פּערזענלעך טענדענציעז — ווי דאָס איז די ליטעראַטור און קונסט־
קריטיק אין איר גרעסטער טייל.

א באַדייטנדיקער ייִדישער שרייבער וועמען איך האָב באַגריסט צו
זיין פרעמירט־ווערן האָט מיט ביטול אַ מאַך־געטאָן מיט דער האַנט און
מיר געענטפּערט: גלייבט מיר, אַז ס'איז שוין גאַרנישט אַזאַ כבוד היינט
צו באַקומען אַ פרעמיע — אויב מען האָט אין דער זעלבער צייט צוגע־
טיילט פרעמיעס אויך פאַר די ווערק פון — — — ער האָט מיר אַנגערופן
צוויי נעמען פון שרייבער, וואָס זענען אוודאי אַליין אויך געוואָרן שטאַרק
איבעראַשט מיט זייערע פרעמיעס...

ס'איז אויך נישטאָ אַזאַ באַקומענע פרעמיע, וואָס זאָל נישט האָבן
הינטער זיך אַ שטיקל פאַרגעשיכטע און נאָכגעשיכטע.

די פאַרגעשיכטע מיט מיין פרעמיע פונעם ייִדישן קולטור־קאָנגרעס
אין בראַזיל, האָט זיך אַנגעהויבן מיט העכער אַ יאָר צייט פריער איידער
איך האָב זי באַקומען:

אין יאָר 1955 האָב איך פונעם דיכטער מלך ראָוויטש באַקומען צו־
געשיקט מיט דער פּאָסט אַן אויסשניט פון אַ בראַזיליאַנער ייִדישער ציי־
טונג, אַז דער ייִדישער קולטור־קאָנגרעס אין בראַזיל האָט אין נאָמען
פון לעאָן און אַנטאָניעטאַ פעפּער־פּאַנד באַשטימט אַ פרעמיע פאַרן
בעסטן ייִדישן לידער־בוך פאַרן יאָר 1954 אין ישראל; אַז מלך ראָוויטש
האָט מיך מיט עטלעכע טעג שפּעטער באַגעגנט אין גאָס האָט ער
מיר ווידער דערמאָנט וועגן דער פרעמיע און — מיך צוגערעדט איך זאָל
צושיקן צום קולטור־קאָנגרעס מיין ארץ־ישראל־בוך „דאָס לאַנד פון צווייטן
בראשית“ און — אפשר וועט גאָט העלפּן!... אויף דעם האָב איך ראָוויטשן
דערקלערט, אַז כ'האָב נאָך אין מיין לעבן נישט געשפּילט: נישט אין
קאַרטן, נישט אין לאַטעריע־צעטלען און נישט אין ליטעראַטור־קאָנקורסן;
כ'האָב זיך פונדעסטוועגן געלאָזט פון אים צורעדן און — דאָ הייבט זיך אַן
די אמתע געשיכטע:

מיט אַ קאַרג יאָר פריער איידער איך האָב באַקומען די פרעמיע,
האָט אַ פרעמירטער שרייבער, אַ קאַלעגע, וואָס האַלט זיך אויך פאַר מינס
אַ גוטן פּערזענלעכן פריינט — מיר צוגעטראָגן בסוד־סודות די פריילעכע

בשורה, אז איך רעפלעקטיר צו זיין אַ קאַנדידאַט אויף אַ פרעמיע פאַר אַ יידיש ישראל-בוך, וואָס איז דערשינען אין ישראל אין יאָר 1954. פונ-וואָנען ער ווייסט עס? — זאָל איך ביי אים נישט פרעגן: אַז ער, מיין קאַלעגע און פריינט זאָגט אַז ער ווייסט — ווייסט ער! אַ סימן — ער ווייסט אפילו, אַז מיט מיין קאַנדידאַטור איז עפעס נישט „דאַסיק“, אַז מיין גורל הענגט אויף „משקלות“ און איך דאַרף פשוט האָבן ניסים — מחמת איך בין מיט צוויי פון די דריי חברים פון דער זשורי — נישט שווה בשווה... אויף דער דאָזיקער „גוטער בשורה“ האָב איך דעם קאַלעגע און פריינט מיינעם געענטפערט, אַז: אויב דאָס סאַקומען אַ ליטעראַטור-פרעמיע איז אַפהענגיק פון מיין פערזענלעכער באַציאונג צו דעם אָדער צו יענעם שרייבער און קריטיקער — האָב איך איבערהויפט נישט קיין שום אויס-זיכטן צו באַקומען אַ מאָל אַ פרעמיע...

כ'בין אָבער אַנגענעם איבעראַשט געוואָרן ווען כ'האָב אויף אַן אַוונט לכבוד צוויי פרעמירטע דיכטער (ישראל אפרת און מלך ראָוויטש) געהערט ווי איינער פון מיין זשורי — דניאל לייבעל, האָט פייערלעך אַנגעמאָלדן, אַז איך האָב באַקומען די פרעמיע פאַר מיין בוך לידער און פאַעמען „דאָס לאַנד פון צווייטן בראשית“.

מיין קאַלעגע און פריינט האָט אָבער אַלץ נישט אַפגעלאָזט און געגעבן מיר אַנצוהערן, אַז דאָס האָב איך אים צו פאַרדאַנקען די פרעמיע, וואָס מען האָט, ווי ער האָט מיר פאַרזיכערט, געוואָלט אַוועקגעבן אַ צווייטן, און דווקא אַ פראָזאַיקער, נאָר ער, מיין פריינט, האָט זיך פאַר מיר איינגע-שטעלט, זיך אַנגענומען מיין קריודע און — מנצח געווען...

אגב, האָט מיר אויך מלך ראָוויטש געזאָגט, אַז ער האָט פאַר מיר ממליך-געווען ביי דער זשורי, אַז כ'האָב פאַר אים אויסגעדריקט מיין שטוינען, וואָס אַ ליטעראַרישע זשורי מוז זיך אויך שטיצן אויף זייטיקע המלצות, האָט ראָוויטש, וועלכער איז אין קריגן פרעמיעס — שוין אַ גע-ניטער פרעמיער — מיר גאַנץ „פשוט“ געענטפערט: לידער איז עס אַזוי... דערפאַר אָבער — איז נאָך גרעסער געווען מיין סאַטיספאַקציע, ווען אויף דער מסיבה וואָס דער יידישער ליטעראַטן-פאַרייך האָט איינגע-אַרדנט לכבוד מיין פרעמירט-ווערן, האָט דניאל לייבעל דערקלערט, אַז די

פרעמיע האָט מען מיר צוגעטיילט נישט נאָר פאַר מיין בוך „דאָס לאַנד פון צווייטן בראשית“, נאָר ווייל כ'האַב זי שוין לאַנג פאַרדינט פאַר מיינע יידישע לידער פון עטלעכע צענדליק יאָר אין ארץ-ישראל.

מיין פריינט, דער שרייבער, איז אָבער נישט דער איינציקער „פריינט“ מיינער, וואָס האָט זיך באַמיט צו פאַרמינדערן די מאַראַלישע ווערט פון מיין פרעמיע און צו פאַרקלענערן ביי מיר די שמחה. ס'האַבן זיך אויך געפונען קאַלעגן, וואָס האָבן מיר געוואָסט צו דערציילן ווער פון די שרייבער ס'איז נישט צופרידן מיט מיין באַקומענער פרעמיע און אַנטוישט פון דער זשורי מיינער, וואָס איז באַשטאַנען פון דניאל לייבעל, יחיאל האַפער און י. מ. ניימאן ז"ל.

איך ווייס נישט אויף קלאַר, וואָס עס טוט זיך אַלץ אַרום פרעמירטע שרייבער פון דער נישט יידישער ליטעראַרישער וועלט; איך ווייס אָבער, אַז אין איין פרט „יידלט זיך“ אַרום אַ יידישער פרעמיע נישט אַזוי, ווי עס „קריסטלט זיך“:

ביי אומות העולם, אַז אַ שרייבער קריגט אַ ליטעראַטור-פרעמיע קומען צו אים, חוץ שריפטלעכע און געדרוקטע באַגריסונגען — צייטונגס-רעפּאָרטערן און זשורנאַליסטן, וואָס ווילן מיט אים האָבן אינטערוויען, הערן וואָס זאָגט ער, דער בעל הפרעמיע אַליין, וועגן דעם פרס און וועגן זיינע ווייטערדיקע ליטעראַרישע פּלענער מיט וועלכע זיי ווילן באַקענען זייערע לייצער.

אַז אַ יידישער שרייבער באַקומט אַ פרעמיע, זענען די ערשטע, וואָס קומען אים „באַגריסן“ — די בעלי חובות, וואָס ווילן פריער פאַר אַלץ וויסן וויפל עס באַטרעפט אַזאַ פרעמיע „קעש מאַני“ און דער עיקר: ווען רעכנט ער צו סילוקן דעם חוב...

צו מיר זענען, וואָס אַן אמת, קיין בעלי חובות נישט געקומען, ווייל איך בין, ברוך השם, קיינעם גאַרנישט שולדיק, מחמת איך בין, נישט פאַר קיין שום ייד געדאַכט — נישט קרעדיט-פּעיק...

פּערזענלעך, זענען מיך געקומען באַגריסן: אַ פאַרלעגער, עטלעכע פאַרמיטלער פון דירות, אַ שדכן, מיין קאַלעגע דער שרייבער וועמען

י. פאפיערניקאוו

איך האָב צו „פאַרדאַנקען“ די פרעמיע, און איינער, וואָס האָט זיך פאַר מיר
פאַרגעשטעלט פאַר מיינס אַ גאָר שטאַרקן פאַרערער, וואָס האָט שטאַרק
געוואָלט וויסן וווּ איך האַלט די 250 דאָלאַר — אין באַנק אָדער ביי מיר אין
דאַכשטיבל...

צום אנדענק נאך א גרויסן קינסטלער

פון זינט איך בין צוריקגעקומען פון מיין באזוך אין דרום־אפריקע (א געשיכטע שוין פון אריבער פינף יאר צייט) — טראג איך זיך ארום מיט א חוב, א מאַראַלישן חוב — צו דערמאָנען דעם אַנדענק פון אַ גרויסן יידישן קינסטלער, אַ מאַלער, וואָס געשטאַמט האָט ער פון אַ קליין שטעטל אין פּוילן; בעת דער פּערטער עליה — געלעבט אַ געוויסע צייט אין ארץ־ישראל, און זייער יונג געשטאַרבן פון שווינדזוכט — אין דרום־אפריקע. געהייסן האָט ער וואָווע קיבעל.

די ארץ־ישראל־מאַלער, די וותיקים, דאַרפן דעם דאָזיקן נאַמען געדענקען — הגם, זיי האָבן, ווי איך געדענק — נישט שטאַרק געהאַלטן פון אים, מחמת קיבעל האָט נישט געהאַט זייער אַלעמענס פנים, נאָר אַן אייגן פנים, אַן אייגענע קינסטלערישע אינדיווידוואַליטעט. דערפאַר אָבער, האָבן פון קיבעלן זייער שטאַרק געהאַלטן די קונסט־מבינים און מעצענאַטן, ווי דאָס איז אין יענער צייט געווען, דער שוין־לאנג־פאַרשטאַרבענער און גוט־באַקאַנטער ד"ר זלאַטשיסטי, וואָס פלעגט ביי קיבעלן קויפן בילדער און אים אויך פּראָטעזשירט צו ביאָליקן און צו אַ סך פּראָמינענטע פּער־זענלעכקייטן אין ישוב. גרויס אַנערקענונג האָט ער אין יענער צייט באַקומען אויך פונעם דירעקטאָר פון דער בצלאל־שולע אין ירושלים — פּראָפּעסאָר שאַץ, און נאָך פּריער, אויפן וועג קיין ארץ־ישראל דורך ווין — די אַנערקענונג פונעם באַרימטן איטאַליענישן פּראָפּעסאָר פון דער ווינער קונסט־אַקאַדעמיע — פּיק מאַריני, וואָס האָט קיבעלן מיטגעגעבן אַ זייער וואַרעמען רעקאַמענדאַציע־בריוו צום פּראָפּ. שאַץ. נאָר לאַמיך דערציילן וועגן קיבעלן דאָס, וואָס איך ווייס וועגן אים.

אנהייבנדיק פון מיין ערשטן מאָל זען אים אין וואַרשע, ביז צו זיין געזע-
גענען זיך מיט מיר בעת זיין פאַרלאָזן ארץ-ישראל.

אין יאָר 1924, האָרט פאַר מיין פאַרלאָזן פוילן, האָט זיך, ווינטער,
אין אַ פראַסטיקער מיטאַג-שעה געעפנט די טיר פון וואַרשעווער יידישן
ליטעראַטור-פאַרייך טלאַמאַצקע 13, און ס'האַט זיך אַריינגעשטעלט אַ גע-
פרוירן דאָר בחורל מיט אַ יידיש טוכן היטעלע און מיט אַ לייכט קאַפּאַטקע-
לע מיט אַן אויפגעשטעלט קעלנערל. דאָס איינציקע וואָס האָט אים
געשיצט פאַר קעלט, איז געווען אַ גראַבער שאַל פאַרוואַרפן עטלעכע
מאָל אַרום זיין הויכן האַלדז, אַזוי, אַז מען האָט פון זיין לענגלעך פנים
אַרויסגעזען נאָר אַ געפרוירענע גאָז מיט אַ פאַר קינדיש-בלאַע, נאָר
ערנסטע אויגן. אויף דער פראַגע, וועמען ער זוכט, האָט דאָס בחורל נישט
געענטפערט, נאָר אַ פאַר-געטאָן מיט די בלאַע אויגן איבער די קעפּ פון
די, וואָס זענען געזעסן איבערן לאַנגן זאַל און געגעסן מיטאַג, און —
ווי זיך אַליין געענטפערט: דער, וועמען איך זוך, איז נישטאַ.

מיט עטלעכע וואַכן שפעטער האָב איך, אַריינקומענדיק אין ליטע-
ראַטור-פאַרייך געטראָפן דאָס זעלבע בחורל זיצן מיטן באַוויסטן מאַלער
פעליקס פרידמאַן, וועמען ער האָט געוויזן זיינע ערשטע קינסטלערישע
אַרבעטן. נאָך זיין אַוועקגיין האָט פעליקס פרידמאַן געמאַכט וועגן אים
אויפּמערקזאַם די שרייבער — אויף אַ נייעם פיל-צוזאַגנדיקן מאַלער.

מיט צוויי יאָר שפעטער, אין יאָר 1926, האָב איך, צו מיין גרויס
איבעראַשונג, אומגעריכט געטראָפן דאָס זעלבע בחורל אין תל-אביב;
ער האָט שוין נישט געטראָגן דאָס קאַפּאַטקעלע און אויך נישט דאָס
„יידישע“ היטעלע; אויסגעזען העכער, שלאַנקער, געהאַט אַ העל-בלאַנדע
פאטלע האָר ביז הינטער די אויערן, קוים-באַמערקבאַר-העלע וואַנסעלעך
און אַ דין שפיציק ראַפּאַעל-בערדעלע, וואָס האָט דעם פאַרדעכטיק-בלאַסן
שמאַלן פנים זיינעם צוגעגעבן עפעס אַסקעטישס, און געמאַכט אים ענלעך
צום נאָך זייער יונגן קריסטוס...

כ'האָב אים דערקענט און אָפּגעשטעלט, דערמאַנט אים ווי איך האָב
אים געזען אין וואַרשע, און ווי ער הייסט, און — ס'האַט זיך צווישן אונדז

איינגעשטעלט אַ גרויסע פריינטשאַפט, וואָס האָט אונדז אַפילו צונויפגע-
פירט וווינען אַ געוויסע צייט צוזאַמען אין איין צימער.

אין שייכות מיט קיבעלס כאַפן דעם אַנבליק פון קריסטוסן, איז
כדאי צו באַמערקן, אַז „קריסטוס“ איז אין יענער צייט געווען די טעמע
פאַר זיינע זייער אַ סך־וואַריאירטע שוואַרץ־ווייס־צייכענונגען; דערקעגן
צו זיינע קריסטוס־מאַטיוון, האָט ער זייער אַ סך געצייכנט יידישע לוויט,
וואָס האָבן זיך אונטער שווער־פאַרכמאַרטע הימלען געשלעפט אין טיפע
בלאַטעס פון טרויעריק־פאַרוזנקענע אַרעמע יידישע שטעטלעך אין פוילן...
מיט עטלעכע יאָר שפעטער האָט קיבעל גענומען מאַלן פיזיאָזשן און
„שטילע לעבנס“ צווישן וועלכע עס האָבן זיך, באַזונדערס, אויסגעצייכנט
זיינע אַקוואַרעלן. ביזן היינטיקן טאַג איז ביי מיר געבליבן דער רושם פון
זיינע אַן אַקוואַרעל אַ „שטיל לעבן“, וואָס איז געווען זייער אַריגינעל און
טיף פאַרטראַכט: אַ טיף צעאַקערט פעלד, און אויף אַ גרודע שוואַרצער
ערד — אַ גראַער שאַרבן פון אַ מענטשלעכן קאַפּ, וואָס דער אַקער האָט
אַרויסגעוואַרפּן...

עס איז שווער צו זאָגן אַן וועלכער שול קיבעל האָט זיך געהאַלטן,
אַז בסך־הכל האָט ער, אויף וויפל איך געדענק — איבערהויפט נישט
מיטגעמאַכט קיין קונסט־אַקאַדעמיעס און געקומען צו דער מאלעריי כמעט
אַ רייפער, אַ פאַרטיקער; געקומען מיט אַן אייגן קינסטלערישער פיזיאָ-
נאַמיע, וואָס האָט זיך פרי אויסגעקלאַרט און אויסקריסטאַליזירט, און
באַקומען אַלע גוטע אַטריבוטן, וואָס האָבן דערמאַנט אַן די טראַדיציעס פון
די גרויסע מאַלער, די קלאַסיקער מיט זייער מייסטערשאַפט, אויסדויער
און דויער. ס'איז גענוג געווען זען בלויז קיבעלס איילבילד, וואָס האָט:
אויב כּהאַב קיין טעות נישט, געהיסן „וויבער אַרום אַן אייוועלע“ —
מען זאָל דערזען די גרויסקייט פון זיין טאַלאַנט.

קיבעל איז געווען נישט נאָר אַ גרויסער און אינטערעסאַנטער
מאַלער, נייערט, אויך אַן אינטערעסאַנטער מענטש מיט וועמען ס'איז גע-
ווען אַ גרויס גייסטיק פאַרגעניגן צו שמועסן און צו הערן רעדן, כאַטש
בדרך־כלל, איז ער געווען אַ קנאַפער רעדער, מען קאָן אפילו זאָגן:
אַ גרויסער שווייגער און קלוגער מיטשווייגער...

אינטערעסאנט איז, אז אין היפוך צום רוב מאָלער, וואָס אויסער וועגן מאָלעריי, האָבן זיי, דאָכט זיך, נישט וועגן וואָס צו רעדן — האָט קיבעל זעלטן־ווען גערעדט וועגן מאָלעריי און, גרייט־געווען שטענדיק צו רעדן וועגן ליטעראַטור, וואָס ער האָט זייער גוט געקאָנט, און נאָך מער — וועגן מוזיק, וואָס ער האָט זייער ליב־געהאַט און איז געגאַנגען אפילו הערן פּריוואַטע פּלאַטן־קאָנצערטן צו וועלכע ער פלעגט מיך אויך איינלאָדן צו גיין מיט אים.

אז כ'בין אין יאָר 1951 געקומען אויף אַ באַזוך קיין דרום־אַפריקע, האָב איך געהאַט באַשלאָסן אומבאַדינג זיך צו זען מיט קיבעלס אַ ברודער, אַ תושב אין קייפטאָן, און — באַזוכן דעם קבר פון קיבעל, דעם מאָלער. צו מיין גרויס באַדויערן, האָט זיך אָבער זיין ברודער מיט דער גאַנצער משפּחה נישט געפונען דאָז אין קייפטאָן — ווען מיר איז אויסגעקומען צו באַזוכן די דאָזיקע שטאָט. ס'האַט מיר אויך קיינער נישט געוואוסט צו זאָגן אויף וועלכן בית־עולם קיבעל ליגט; מען האָט מיר נאָר געוואוסט צו זאָגן, אז דעם מאָלערס פרוי מיט די קינדער האָבן, נישט לאַנג נאָך זיין טויט, פּאַרלאָזט דרום־אַפריקע און זיך באַזעצט אין אַמעריקע; ווי עס האָט זיך אָבער אין אַ צייט אַרום אַרויסגעוויזן, איז די דאָזיקע אינפּאַרמאַציע געווען אַ נישט ריכטיקע; דערוואוסט דערפון, האָב איך זיך ערשט נאָך מיין אומ־קערן זיך צוריק אין ארץ־ישראל.

שפּאַצירנדיק איינמאַל איבער די קייפטאָנער גאַסן, האָב איך אין אַ גרויס שויענצטער פון אַן אַנטיקוואַר דערזען אַן איילבילד אין מיניאַ־טור, איינגערעמט אין אַ גראַ טיף רעמל; צוליב דעם, וואָס דאָס בילדל איז געהאַנגען זייער הויך און אין סאַמע ווינקל, האָב איך נישט געזען איבערצולייענען די אונטערשריפט פונעם מאָלער; דער שטילער הלום־בלאָער טאָן פונעם געמעל האָט מיר אָבער אויסגעזען צו זיין זייער באַקאַנט און — כ'בין גרייט־געווען צו שווערן, אז דער מאָלער דערפון איז קיבעל; אַ נייגעריקער בין איך אַריין אין געשעפט אַ פרעג־טאָן ביים אַנטיקוואַר, און — קיין טעות נישט געהאַט; דער אַנטיקוואַר, וואָס האָט אויסגעזען צו זיין אויך אַ קונסט־מבין, — האָט וועגן קיבעל געהאַט אַ פול מויל מיט לויב,

צום אַנדענען נאָך אַ גרויסן קינסטלער

און מיר געוויזן קיבעלס נאָך עטלעכע בילדער: די איינציקע לעבעדיקע
שפורן, וואָס איך האָב געפונען נאָך אים אין דרום־אַפריקע.
שוין זייענדיק צוריק אין ישראל איז מיר אומגעריכט ווידער אונ-
טערגעקומען קיבעלס נאָמען; קיבעל — נישט אונטער זיינע בילדער, נאָר
אין אַן אַרטיקל פונעם גוט־באַקאַנטן יידיש־אַפריקאַנער קונסט־קריטיקער
ד"ר יוסף סאַקס. אין אַן אַרטיקל „יידישע קינסטלער אין דרום־אַפריקע“,
וואָס איז געדרוקט געוואָרן אינעם אַפריקאַנער יידישן חודש־זשורנאַל
„דרום־אַפריקע“, שרייבט ד"ר סאַקס וועגן קיבעלן:
„קיבעל איז געווען אַ גאון אין באַצוג צו פאַרעם, פאַרב און אומ-
ענדלעכקייט. ער האָט פאַרמאַגט אַלץ — אויסער יאָרן. ער האָט פאַר-
קערפערט אַלץ, וואָס איז געווען דאָס בעסטע אין דער מאַדערנער מאַלעריי.
ער איז געווען סעזאַן, מאַטיס און פיקאַסאַ — אַלץ צונויפגענומען אין
איינעם. ער האָט נאָר נישט געלעבט גענוג, כדי צו ווערן קיבעל“...

אומגעקומענע יידישע פען-מענטשן

(שטריון)

*

מוראדיק גרויס איז די צאל יידישע פען־מענטשן, וואָס זענען אומגעקוען אין די גאַזאווונס, קרעמאַטאַריעס, קאַנצענטראַציע־לאַגערן און אויף קידוש־השם — אין די פּאַרטיזאַנער־מחנות און אין אויפשטאַנדן אין די געטאָס; מוראדיק גרויס איז זייער צאל — אַז אין מענטש זאל וועגן זיי אַלעמען קאַנען שרייבן, און אַזוי אַרום — צונויפשטעלן אַ שרייבער־יזכור־בוך, אַ לעקסיקאָן אַזאַ, וואָס זאל אַרײַננעמען אויך די אומגעקומענע יידישע שרייבער אין ראַטנפּאַרבאַנד.

מיט מײַנע קורצע פּאַרצײכענונגען וועגן אַ טײל אומגעקומענע פּאַעטן, בעלעטריסטן און פּובליציסטן, האָב איך זיך געשטעלט פּאַר אַ חוב, מיט אײנציקע כאַראַקטער־שטריכן צו דערמאָנען, ראשית כל, די יעניקע מיט וועלכע איך בין, חוץ קאַלעגיאַל — געווען אויך פּערזענלעך באַפּרײנדעט און געקענט זיי נענטער; דערמאָנען אויך יענע מיט וועלכע איך האָב זיך ווען־עס־איז דירעקט אַדער אומדירעקט באַגעגנט און אפילו זיך אָנגעשטויסן אָן זיי מיט די עלנבויגנס... און אויך דערמאָנען אַזעלכע, וואָס צוליב סיבות וועגן וועלכע עס איז נישט דאָ דאָס אַרט צו רעדן — זענען זיי בײס לעבן געווען אינגאַנצן אַדער כמעט אומבאַקאַנט נישט נאָר פאר די לײענער, נאָר אויך פּאַר אַ סך שרייבער...

שמואל יעקב אימבער

נישט איינעם האָט שוין אוודאי נישט איינמאַל געטראָפּן, אַז ער האָט פּלוצלינג פאַרגעסן דעם נאָמען פּון אַ זייער פּאַפּולערן מענטש, אַזאַ, וואָס מען קאָן אים, דאַכט זיך, געדענקען אפילו אינמיטן שלאָף. ס'ערגסטע דערביי איז, וואָס פאַרגעסן פאַרגעסט מען אַ נאָמען, על-פּיר-רוב טאַקע, ווען מען דאַרף אים דערמאָנען און, אין זייער פּיל פּאַלן — ווען איר שטייט מיטן נאָמען-טרעגער אַליין און, איר האַלט די פּען גרייט, לאַמיר זאָגן, צו געבן דעם אויטאָגראַף אויפן בוך אייערן און, צו אַלדע רוחות! — איז אייך דער נאָמען זיינער אַרויסגעפּלויגן פּון קאַפּ, ווי אַ פּויגל פּון שטייג; פּרעגן ווידער ביי יענעם: ווי איז אייער נאָמען — קאַנט איר נישט און, ס'איז אייך (ווען ס'זאָל זיך עפענען אַ גרוב אונטער זיך) — נאָר אַריינצווואַרפּן זיך אין אים פאַר בושע...

אין אַזאַ סיטואַציע האָב איך זיך געפונען בעת מיין ערשטער באַגע-געניש מיט שמואל יעקב אימבער, וועמענס נאָמען איך האָב יאָרן לאַנג געדענקט צוליב דער שטאַרקער הנאה, וואָס איך האָב אַמאַל געהאַט פּון זיין שיינער לירישער פּאָעמע „אסתרקע“.

געווען איז עס אין יאָר 1930, אין וואַרשעווער יידישן ליטעראַטן-

פאַריק טלאַמאַצקע 13.

איינמאַל, בעת כ'בין אַריין אין קאַנצעלאַריע פּון פאַריין, האָב איך דעם געוועזענעם סעקרעטאַר פּון פאַריין, דעם דיכטער מלך ראָוויטש, גע-טראָפּן זיצן מיט אַ שלאַנקן שוואַרץ-געקליידעטן, פעדאַנטיש-ריינעם גוט-ראַזירטן און שטייף-פאַרקעמטן מיטל-יאַריקן מאַן, וועלכער האָט בעת מיין אַריינקומען, איך ווייס נישט פאַרוואָס, זיך אויפגעשטעלט, אַפּגערוקט זיך פּון קאַנצעלאַריע-טיש און, מיט יעדער באַוועגונג זיינער, אַרויסגעוויזן אַזאַ

איראפעאישע האלטונג, וואס אין ווארשעווער ליטעראטן-פאריין איז מען דערצו נישט שטארק געווינט-געווען...

— זייט באקאנט, דאס איז אימבער, — האט מיר ראזויטש פארגע- שטעלט אים און, אימבער האט מיר דערלאנגט א דינע איידעלע האנט פון א ווייסן מאנזשעט ארויס. היות, איך האב גראד געהאלטן אונטערן ארעם א פעקל עקזעמפלארן פון מיינס סא באר-וואס דערשינען ביכל לידער, האב איך שוין פאר-איין-וועגס געוואלט לכבוד מיין באקענען זיך מיט אים, אים אונטערטראגן מיין ביכל א מתנה — האב איך ארויסגענומען אן עקזעמ- פלאר, געעפנט דאס שער-בלאט, געוואלט עפעס אריינשרייבן און — געבליבן שטיין מיט דער פען אין האנט און, מיט אן אראפגעלאזטן קאפ, אקוראט, ווי די ערד וואלט זיך אונטער מיר אראפגעזעצט און איך וואלט געזונקען פאר פארדראס און בושה, וואס כ'האב מיט איינמאל פארגעסן אימבערס אזוי גוט-באקאנטע פארנעמען: שמואל יעקב, אנטשטאט ארויסצו- נעמען מיך פון גרויס פארלעגנהייט, האט מיר אימבער א זאג-געטאן אין א קאטעגארישן טאן: אז איר וויסט נישט ווי איך הייס, וויל איך פון איין קיין ביכל נישט!... אימבערס זאג איז מיר אריין אין דער „זיבעטער ריפ“ און כ'האב אים שטעכיק ביז געענטפערט: אייער נאמען האב איך פאר- געסן, נאר אז איר זענט א „גאליציאנער“ — געדענק איך... אפזאגנדיק דעם דאזיקן פסוק, האב איך א באליידיקטער און א ברוגזער געלאזט זיך צו דער טיר, וועלכע כ'וואלט זיכער געטאן פאר כעס א זעץ הינטער זיך — ווען ס'וואלטן מיט איינמאל, שוין האלטנדיק די האנט אויף דער קלאמקע — נישט געווען אויפגעבליצט אין מיין זכרון אימבערס צוויי פארנעמען: שמואל יעקב... שנעל, ווי כ'וואלט מורא-געהאט איך זאל זיי ווידער פארגעסן — האב איך זיך אומגעקערט אויף צוריק, צוגע- גאנגען צום קאנצעלאריע-טיש, שטייענדיקערהייט אריינגעשריבן אין מיין לידערזאמלונג מיין אויטאגראף פאר אימבערן און, מיט א דערלייכטערונג אין מיין שווער געפיל — דערלאנגט עס אים.

אימבער האט מיט דאנק צוגענומען מיין מתנה, באדויערט דעם אינצידענט, מיר מוחל געווען מיין שלעכטן זכרון און, אלע דריי האבן מיר זיך הארציק צעלאכט פון דעם געשעענעם קוריאז.

אהרן בעקערמאן

פאראן מענטשן וואס געווינען צוטרוי מיטן כוח פון גרויס פשטות
און ווארעמער פאלקסטימלעכקייט, און מאכן היימיש און נאענט צו זיך פון
דער ערשטער באגעגעניש מיט זיי.

אזא איז געווען דער ליטעראטור-קריטיקער און עסייאיסט אהרן
בעקערמאן.

באקענט האב איך זיך מיט אים אין ווארשע, דאכט זיך אין יאר
1921/22, אויף דזשיקע גאס, אין דער קליינער בוכהאנדלונג פון גאלדפארב-
פארלאג. דערהערט פון גאלדפארבן מיין נאמען — האט זיך בעקערמאן
אויסגעדרייט צו מיר מיטן פנים, און ווי צו אן אלטן באקאנטן, וואס מען
האט נישט דערקענט — פארחידושט א פרעג-געטאן: דאס זענט איר,
פאפיערניקאו? ! פארוואס-זשע שווייגט איר? נאט אייך שלום-עליכם!
און — בעקערמאן האט מיר דערלאנגט א קורצע, גרעבלעכע האנט, וואס
האט זיך געפאסט צו זיין מיטלוויסיקער פיגור מיטן פולן רונדן פנים, פון
וועלכן ס'האבן ארויסגעקוקט א פאר העלע גוטמוטיקע אויגן.

ווען מיר זענען ארויס צוזאמען פון גאלדפארבן, האב איך בעקער-
מאנען נישט געקאנט דעריאגן סיי אין גאנג און סיי אין רעדן. גערעדט האט
ער וועגן וויסנבערגן וואס איז דאמאלט געווען דער אפטער העלד פון טאג
ביי דער יידישער שרייבער-משפחה אין פוילן. בעקערמאן האט, ווי איר,
געהאלטן, אז וויסנבערגס מלחמה קעגן די אומבארופענע און זעלבסט-
געקרוינטע אין דער ליטעראטור — איז א גערעכטע, נאר אן אומגעלומ-
פערטע, און ער האט צוליב סאלידאריטעט — צוגעזאגט וויסנבערגן מיט-
צוארבעטן אין זיינע ליטערארישע אויסגאבן.

ביי וויסנבערג אין שטוב האָב איך בעקערמאַנען קיינמאַל נישט געטראָפֿן. ער האָט זיך כמעט נישט געוויזן אויך אין ליטעראַטן-פאַריין אויף טלאַמאַצקע 13. נאָך עטלעכע צופעליקע באַגעגענישן מיט אים אין וואַרשע, האָב איך נאָך אַן איבעררייס פון אַ פופצן-זעכצן יאָר, זיך געטראָפֿן מיט אים אויפֿן ערשטן יידישן קולטור-קאָנגרעס אין פאַריז; געטראָפֿן זיך מיט אים אויף קולטור-באַראַטונגען, ליטעראַרישע אימפרעזעס און אויף מסיבות פון דער פאַריזער לינקער שרייבער-גרופע. ווי דאָס ערשטע מאָל אין וואַרשע — אַזוי האָב איך אים אויך אין פאַריז געזען אַ רירעוודיקן, אַ שעפע-רישן, פול מיט ליטעראַרישע פלענער און — מיט דאגות-פּרנסה פאַר ווייב און קינד, וועמען ער איז געווען זייער איבערגעגעבן.

געווען איז עס אין יאָר 1937.

בעקערמאַן איז אויסער אַ שרייבער, געווען פון פאָך אַ בייטלמאַכער, אויף פראַנצויזיש לשון אַ „מאריקאַנער“, אַן אַרבעטער, וואָס האָט געגעסן, ווי מען זאָגט עס: דאָס ברויט פון זיין שווייס; געפירט אַ באַשיידן, שטיל און ריין פאַמיליעלעבן, וואָס איז אכזריותדיק געוואָרן איבערגעריסן — מיטן אַריינמאַרש פון די נאַציס אין פראַנקרייך.

נאָך בעקערמאַנען זענען, אויסער די דערשינענע מאַנאַגראַפיעס איבער דאָסטאַיעווסקי, אַנאַטאָל פראַנס און ברוך גלאָזמאַן — געבליבן אַ סך נישט פאַרעפנטלעכטע כתבים, און צווישן זיי — אַן אויסגעראַבגענער כתב-יד פון זיינס אַ טאַגבוך, וואָס ער האָט געשריבן פונעם ערשטן טאַג ביי די נאַציס אין פראַנקרייך, און געענדיקט — אין אוישוויץ, ווו ער איז אומגעקומען.

ברוך געלמאן

דער יונגסטער פון דער גאַנצער וואַרשעווער פּלעיַאָדע דיכטער פון נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה, איז געווען ברוך געלמאן, וואָס איז פון אַ קליין שטעטלעך, האָרט ביי ירושלים דליטא — געקומען, ווי אַ סך „יונגע“ פון אַנדערע שטעט און שטעטלעך — פּרוּוון דאָס „מזל“ אינעם גרויסן וואַרשעווער ייִדישן קולטור־צענטער.

געווען איז געלמאן הויך און דאַר, מיט אַ בלאַס אויסגעצויגן פנים און מיט באַברילטע מוטנע אויגן, געהאַט, ווי דאָס רוב „יונגע“ דאַמאַלט — אַ פּאַטלע קינדיש ווייך־צעפּלויגענע שאַטינע האָר, און אויסגעזען האָט ער, ווי ער וואָלט געהאַלטן אין איין וואַקסן און אַרויסוואַקסן פון די מלבושים, וואָס זענען אים תמיד געווען צו קורץ... גערעדט, האָט געלמאן, נישט אויפן קול, נאָר איינגעהאַלטן, שטיל און אַנגעבויגן צו יענעם אויער, ווי ער וואָלט איינגערוימט אַ סוד, געהאַט אַ הוש פאַר דינעם הומאַר און פּלעגט זיך פּארויטלען פון אַן איבערגעזאַלצענעם וויין, וואָס ער האָט געהערט אָדער דערציילט...

שטילקייט, דינקייט און סובטעלקייט זענען געווען ברוך געלמאַנס כאַראַקטער־אייגנשאַפטן — נישט נאָר אין לעבן, נאָר אויך אין זיין שאַפן. איך געדענק נישט נאָך אַ דיכטער אין יענער פּלעיַאָדע, וואָס זאָל האָבן אין זיינע לידער געהאַט אַזאַ ריינעם, נישט געפּעלשטן טאָן — ווי דאָס האָט געהאַט ברוך געלמאן, אפילו אין זיינע אויטאָביאָגראַפישע אַרבעטערלידער אין וועלכע ער דערציילט מיט זיין דינעם הומאַר, וועגן זיין טרויעריקער יונגט, ווען ער איז נאָך אַלס קליין יינגל, געווען געצוונגען צו געפונען דורך אַרבעט, זיין טעגלעך ביסל עסן, און אַלס לערנינגל (ביי אַ טאַקער,

דאכט זיך) — געטאן ביים באַלעבאָס יעדע שמוציקע שטובאַרבעט און אפילו געמאַנטשעט זיינע קינדער. אין די דאָזיקע לידער איז געלעגן אַזוי־פיל נאַקעטער אמת און פשטות, אַז מען האָט געלמאַנען נישט געקאָנט מיט זיי צושרייבן צו יענע דיכטער, וואָס האָבן אין יענער צייט פון רעוואָלוציאַ־נערע שטימונגען — געשריבן אויף סאַציאַלער באַשטעלונג.

ברוך געלמאַן האָט אין וואַרשע אָנגעהערט צו דער שרייבערגרופע ביים „בונד“. איך ווייס נישט צי ער האָט זיך געהאַלטן ביים „בונד“ צוליב אידעאָלאָגישער איבערצייגונג אָדער צוליב דאָנקבאַרקייט צו די בונדישע רעדאַקטאָרן, וואָס האָבן, קאָן זיין, די ערשטע געעפנט פאַר אים די טירן פון זייערע רעדאַקציעס, און די ערשטע — געדרוקט זיינע לידער. איך ווייס נאָר, אַז ביז היטלערס מערדערישן איבערפאַל אויף פּוילן, האָבן זיך געל־מאַנס לידער געדרוקט נאָר אין די בונדישע אויסגאַבעס. עס איז מיר דער־פאַר אַ גרויס ווונדער, וואָס איך האָב דעם נאָמען ברוך געלמאַן נישט גע־פונען דערמאנט אפילו אין קיין איין בונדישער אויסגאַבע, וואָס איז דער־שינען בעת און נאָך דער מלחמה.

קאפל דוא

אין מיינע בלעטלעך זכרונות האָב איך אין קאָפּיטל וועגן מייך
ערשטער ליטעראַרישער סביבה, דערמאָנט דעם נאָמען קאָפל דואַ, ווי דעם
רעדאַקטאָר פון מיינע ערשטע לידער אין אַ געשריבענעם חודש־העפט פון
אַ יונג־ליטעראַרישן קרייז, פון וועלכן ער איז געווען דער גייסטיקער
פירער.

צוליב דעם וואָס מיר קומט אויס צו דערמאנען איצט זיין נאָמען, ווי
דעם נאָמען פון אַ קדוש, ווי איינעם פון דער גרויסער צאָל אומגעקומענע
יידישע שרייבער אין פּוילן — ווילט זיך מיר, ווי אַ גוטער חבר און
„שלעכטער תלמיד“ זיינער — אויפלעבן אין זכרון דאָס בילד פון אונדזער
ערשטער באַקאנטשאַפט, און באַקענען אים אויך מיט די, וועמען ער איז
ווייניק אָדער גאַרנישט באַקאנט.

אין צווייטן יאָר פונעם ערשטן וועלטקריג, ווען כ'האָב אין בזעם־
קעשענע געווארעמט מיינע ערשטע „נאדסאַנישע“ לידער — האָט שמואל
וואַלמאַן, וועגן וועמען איך שרייב אין אַ שפּעטערדיק קאָפּיטל — געזאָגט
מיר, אַז ער וויל מיך באַקענען מיט אַ זייער אינטערעסאַנטן און אַריגינעלן
בחור, אַ יונגן שרייבער פון וועמען איך וועל קאָנען עפעס לערנען, ווייל ער
ווייסט זייער פיל, איז באַהאַונט אין דער וועלט־ליטעראַטור און, הייסט:
קאָפל דואַ.

אין אַ וואַכעדיקן זומער־פאַרמיטאָג איז וואַלמאַן אַוועק מיט מיר
אויף דער יידיש־רעשיקער דזשיקע גאַס נומער 21, און אין הויף, אויף אַן

ערשטן שטאַק — אַנגעקלאַפט אין אַ טיר, וואָס געעפנט האָט זי, אַ מיטל-יאַריקע פאַרעלטערטע פרוי מיט אַ מאַט און מיד פנים, און מיט שוואַרצע טיפע נערוועז-לויפנדיקע אויגן אין וועלכע עס איז געלעגן אַ ים מיט סבלנות, מאַמעשן צער און ווייטיק. די פרוי האָט מיט אַ לייכטער האַנט-באַוועגונג אַנגעוויזן אונדז מיר זאָלן אַרײַנגיין אין צימער, און אַליין איז זי אַריין און פאַרמאַכט זיך אין קיך.

געווען איז די פרוי — די מוטער פון קאַפּל דואַ.

אינעם זייער באַשיידענעם, אַבער זייער ריין-געהאַלטענעם צימער, וואָס איז פול-געווען מיט בלענדיקער זוניקייט פונעם אָפענעם נישט פאַר-האַנגענעם פענצטער — האָבן מיר, טראָץ דער שפּעטער שעה, געטראָפּן ליגן נאָך אין בעט, אַרומגעלייגט מיט ביכער און צייטונגען — אַ שוואַרצן בחור מיט אַ נעגער־יש-געקרויזטן קאַפּ און פייערדיקע שוואַרצע אויגן פון אַ ברייט מוסקולירט פנים, וואָס האָט אין דער זון געגלאַנצט ווי אַן אַקסי-דירטע מעטאַלענע מאַסקע. בעת מיר זענען אַרײַנגעקומען האָט זיך דער בחור אויפגעזעצט, געטאָן אַ גוט-ברודערישן שאַקל מיטן קאַפּ צו ווילמאַ-נען, און מיר, אַ פנים חדשות — אויסגעשטרעקט אַ האַנט פון וועלכער כ'האַב דערפילט נישט קיין וואַרעמקייט, נאָר כוח...

געווען איז דער דאָזיקער בחור — קאַפּל דואַ.

עס זענען נישט אָפּגעלאָפּן קיין פופצן מינוט פון אונדזער באַזוך ביי אים, איז שוין קאַפּל דואַ געווען אין פולן ברען פון אַ שמועס מיט ווילמאַ-נען איבער ליטעראַטור און קונסט. גענוי וועגן וואָס ער האָט גערעדט, געדענק איך נישט; איך געדענק נאָר, ווי ער האָט זיך שטאַרק געהיצט, געבליצט מיט די אויגן, נערוועז געצויגן און געבראַכן זיך די פינגער, וואָס האָבן געהאַלטן אין איין קנאַק... און בעתן רעדן — זייער פיל מאַל זיך פאַררופן אויף דאָסטאָיעווסקיין, טאַלסטאָיען, וואַגנעריין, בעטהאַווענען, און מער ווי אויף אַלעמען — אויף אַסקאַר אויילדן.

פון דער גאַנצער דיסקוסיע זיינער, מיט ווילמאַנען, איז מיר בלויז קלאַר-געוואָרן, אַז דאָס איז אַ המשך פון אַ דיסקוסיע, וואָס זיי האָבן נישט געהאַט פאַרענדיקט און — אַז קאַפּל דואַ איז אַ ראַמאַנטיקער, וואָס פאַר-טיידיקט אין דער קונסט דעם ראַמאַנטיזם, די קונסט לשם קונסט. היות

איך בין קיינמאל נישט געווען לייכט אויף רעדן און אויף אַרײַנלאָזן זיך אין אַ וויכוח — בין איך די גאַנצע צײַט געזעסן און זיך אויפּמערקזאַם צוגעהערט, נאָר פּלוצלינג איז געשען עפּעס אַזוינס, וואָס האָט מיך מיט אײַנמאַל אָפּגערײַסן פּון זײַער וויכוח און פּאַרכאַפּט מײַן גאַנצע אויפּמערק-זאַמקײַט צו אַ גרױליק און נישט ווײַניק אומעסטעטיש בילד: אינמיטן היצן זיך, האָט זיך קאָפּל דואַ ראַפּטום אָנגעבױגן, און פּון צױשן בעט און וואַנט — אָפּערגענומען אײַנע נאָך דער אַנדערער — צױי לעדערנע פּײַס-פּראַטעזעס באַשלאַגענע מיט שטאַל און אַדורכגעצױגענע מיט שנורן דורך צױי רײַען לעכלעך... אַזױעקגעלייגט די פּראַטעזעס אויפּן בעט, האָט ער פּון אונטער זײַן צודעק אָפּערגעצױגן צױי נאַקעטע דאַרע אויסגעקרוּמעטע טױטע פּײַס, וואָס האָבן אויסגעזען, ווי צױי אָפּגעשײלטע פּאַרקריפּלטע צױיגן... קאָפּל דואַ האָט אויף די צױי אויסגעדרייטע פּײַס-בײַנער אַרױפּ-געצױגן די פּראַטעזעס, זײ קראַמפּהאַפּטיק צוגעשנורט און פּאַרבונדן, אַרױפּגעצױגן אײַבער זײ די הױזן, און אַראַפּגײענדיק פּון בעט — זיך גע-לאַזט גײן אײַבערן צימער — מיט דער לאַסט פּון זײַן גוט-אַנטױקלטן האַלבן קערפּער, וואָס האָט זיך מיט דער גאַנצער שױערקײַט אָנגעשפּאַרט אַן אַ שטעקן מיט אַ גומענער סקיפּקע, און אײַנדערקרוּם — זיך געױגט אויף די צױי פּײַס-מאַשינקעס, וואָס האָבן כּסדר אונטערגעקערעכצט...

נאָך מײַן ערשטן באַזוך בײַ קאָפּל דואַ, בין איך אַ לאַנגע צײַט גע-ווען אונטערן פּײַנלעכן אײַנדרוק פּונעם דאַזיקן בילד צו וועלכן ווילמאַן האָט מײַך משמעות, געהאַט פּאַרגעסן צוצוגרײַטן...

ווי איך האָב שױן דערמאַנט אין „מײַן ערשטע ליטעראַרישע סבײַה“, איז דער נאַמען קאָפּל דואַ געבליבן פאַר דער ייִדישער ליטעראַטור כּמעט אומבאַקאַנט — מחמת, ער האָט קײַנמאַל קײַן זאַמלונג פּון זײַנע דערצײ-לונגען און עסײַען נישט אַרױסגעגעבן, און בכלל זיך ווײַניק געדרוקט, נישט צוליב באַשײַדנױט, נאָר צוליב דער אַמביציע אַליין צו ווערן אַ ליטעראַרישער רעדאַקטאָר און פּוסק, נישט בלױז פאַר אַ יונגן קרײַז אָנפּאַנגער, נאָר אויך פאַר שרײַבער דערוואַקסענע, און דערפאַר — אויס-געמיטן די רעדאַקטאָרישע שער אַדער „מעסער“ פּון אַנדערע...

פּונדעסטױעגן איז דער נאַמען קאָפּל דואַ, דער שפּעטערדיקער

איבערזעצער און ארויסגעבער פון דער „גראַשן-ביבליאָטעק“, אונטערן נאָמען קאָפּלמאַן — געווען זייער גוט באַקאַנט ביי דער יידישער אַרבעטער-אינטעליגענץ פון דער לינקער פּוּעלי-ציון-פּעריפּעריע, און שפּעטער — אין די יידישע קאָמוניסטישע קרייזן. די פּאפּולאַריטעט זיינע האָט זיך קאָפּל דוּאַ דערוואָרבן נישט ווי אַ שרייבער, נאָר ווי אַ שיינרעדנער, ריכטיקער: שיינרעדער און אינטעלעקטועלער, גייסטרייכער, שמועסער מיט מענטשן פון זיין אינטעלעקטועלן קרייז פּאַרערער פון זיינע בליצאַרטיקע, אַריגי-נעלע און נישט ווייניק סאַפּיסטישע און פּאַראַדאָקסאַלע געדאַנקען איבער פּילאַזאָפּיע, קונסט און לעבן; געדאַנקען געוואָרפּענע ווי פּיערווערק „אַלאַ“ אַסקאַר אואילד, פון וועמען ער איז געווען שטאַרק באַווירקט און, גע-שריבן דערפאַר אַסקאַר אואילדישע מעשהלעך.

פאַרשטייט זיך, אַז קאָפּל דוּאַ דער ראַמאַנטיקער האָט זיך תמיד געשלאָגן מיט קאָפּל דוּאַ דעם מאַרקסיסטיש-לעניניסטישן סאַציאַליסט, וואָס איז צוליב זיין פיזיש בעוולט-זיין און דורשט צום נישט-אויסגעלעבטן לעבן — אַרויס דער „זיגער“.

ס'איז מיר נישט באַקאַנט ביי וואָס-פאַראַ אומשטענדן קאָפּל דוּאַ איז אומגעקומען, נאָר אין דעם טאָג ווען עס איז דערגאַנגען צו מיר די ידיעה, אַז פונעם ערשטן לופט-אַנגריף אויף וואַרשע איז חרוב-געוואָרן די וואַר-שעווער פּילהאַרמאַניע. — איז מיר דער ערשטער געקומען אויפן געדאַנק קאָפּל דוּאַ, דער ליידינשאַפּטלעכער באַזוכער פון די פּילהאַרמאַניע-קאַנ-צערטן. איד בין אַבער מער ווי זיכער, אַז קאָפּל דוּאַ איז מיט זיינע פּיס-מאַשינקעס נישט דערגאַנגען צו קיין קאַנצענטראַציע-לאַגער; אַז ער איז אומגעקומען אין וואַרשעווער געטאָ אויפן וועג צום „אומשלאַג-פּלאַץ“ אַדער אונטער די חורבות פונעם הויז אויף נאַוואַליפּקי 21 ווו ער האָט געוואָוינט ביז צום טאָג פון זיין טראַגישן סוף.

מאיר דזשאלאווסקי

צו די דיכטער, וואָס זענען צו דער יידישער ליטעראטור געקומען פון דער סאַמע געדיכטער יידישער אַרעמקייט אין פוילן — געהערט אויך דער וואַרשעווער אַרבעטער־דיכטער מאיר דזשאלאָווסקי, וועלכער איז אומגעקומען צוזאַמען מיט אַ סך טויזנטער יידן, וועמען די נאַציס האָבן דעפּאָרטירט פון פּראַנקרייך.

דעם ברייטן יידישן לייענער־עולם און אויך דער יידישער שרייבער־וועלט איז דער נאָמען דזשאלאָווסקי כמעט ווי נישט באַקאַנט, הגם ער האָט שוין מיט יאָרן צוריק אַרויסגעגעבן אין פאַריז אַ היפש בוך לידער „אַ ברויט מיט אַ מעסער“. צו דער פּאָפּולאַריטעט פון אַ שרייבער, העלפט ליידער נישט אַלעמאַל דאָס אַפּגעדרוקטע בוך, נאָר דאָס דרוקן זיך אין דער פּרעסע אָדער דאָס ווערן דערמאַנט אין דער פּרעסע — דורך דער קריטיק.

אויף וויפל דער זכרון נאָרט מיך נישט — איז אויך דזשאלאָווסקיס איינציקע בוך פאַרשוויגן־געוואָרן, ווי ס'ווערן פאַרשוויגן אַ סך ביכער; אויסער דעם, האָט דזשאלאָווסקי (איך ווייס נישט פאַרוואָס) ווייניק גע־דרוקט זיינע לידער אפילו אין דער פאַריזער „די נייע פּרעסע“ פון די יידישע קאָמוניסטן, צו וועלכע ער איז אויך אין פּראַנקרייך געשטאַנען זייער באַענט.

עד היום (אַ געשיכטע פון עטלעכע צוואַנציק יאָר) — לעבט נאָך פאַר מיינע אויגן דאָס שוידערלעכע בילד פון אַרעמקייט, וואָס דזשאלאָוו־סקי האָט געשילדערט אין איינעם פון זיינע ערשטע סאַציאַלע לידער. דאָס דאָזיקע ליד, וואָס ער האָט מיר געהאַט פאַרגעלייענט, און עס, דאַכט זיך,

קיינמאל נישט אפגעדרוקט האט געהייסן „אין קעלער־שטוב“ פון וואנען אַ סינר, (וויחט אויס, דזשאלאָוסקי אַליין) וויל אין אַ ווינטערדיקן טאָג אַרויסקוקן אינדרויסן ארויס און זען גאָטס וועלט כאָטש דורכן פּיצעלע פענצטערל, וואָס ליגט כמעט אויפן טראָטואַר און — דאָס קינד זעט נישט מער ווי פאַרבייגייענדיקע פּיס פון פאַרשידענער גרייס און אין פאַר־שידענע שייך...

פאַר מיר איז דער נאָמען דזשאלאָוסקי מער ווי אַ נאָמען פון אַ יידישן דיכטער. פאַר מיר איז דזשאלאָוסקי אויך אַ דערמאָנונג פון אַ תקופה, פון אַ ליטעראַרישן רענעסאַנס צו וועלכן מיר זענען אין איין צייט געקומען און אַ לאַנגע צייט זיך צוזאַמענגעהאַלטן, און אין געראַנגל פאַרן קיום, אַלס ייד און מענטש — געגאַנגען איין־און־דעם־זעלבן וועג צו באַ־פרייאונג — אונטער דער רויטער פאַן פון לינקן פועלי־ציוניזם. ליידער האָט דזשאלאָוסקין פאַרפעלט אויסדויער און, אונדזער וועג האָט זיך אינמיטן געבראַכן אויף צווייען: מיך האָט עס געפירט פון פּוילן קיין אַרץ־ישׂראל, און אים, דזשאלאָוסקין — קיין פראַנקרײך.

שמחה דאָן

אויף מיינס אַ טורנע, וואָס איך האָב אין יאָר 1930 געמאַכט איבער פּוילישע שטעט און שטעטלעך, איז אין פּולטוסק, נאָך אַ ליטעראַרישן אַוונט מיינעם, צוגעקומען צו מיר אינדרויסן פאַרן זאַל, אַ בחור, און נישט גאַנץ דרייַסט מיר געזאָגט, אַז ער וויל זיך מיט מיר באַקענען, געזאָגט מיר זיין נאָמען, וועלכן כ'האָב בשעת מעשה, פאַרהערט און — געלאָזט זיך פון אים און פון נאָך אַ סך יונגע בחורים און מיידלעך — באַגלייטן צו מיין אכסניה, פּונוואַנען איך בין פאַרטאָג אַפּגעפאַרן פון פּולטוסק.

בערך מיט אַ יאָר שפּעטער, האָט מיך אין וואַרשע, אין גאַס אַפּגע-שטעלט אַ מיטל-ווּוקסיקער בלאַנד-געקרייזלטער סימפּאַטיש-איידעלער בחור מיט העלע גוטע אויגן און מיט אַ שמייכלענדיק פנים, וואָס האָט אויסגעדריקט צופרידנקייט פון באַגעגענען מיך, און גרויס פאַרווירונג — פאַר מיין נישט וויסן ווער ער איז.

— שמחה דאָן פון פּולטוסק — האָט ער זיך גערויטלט און מיך דערמאנט ווי ער האָט שפּעט ביינאַכט, נאָך מיינס אַ ליטעראַרישן אַוונט — מיך באַגלייט צום האָטעלעכל. געזען, אַז ער איז שוין מיט מיר אויף אַ דרך — האָט מיך דער בלאַנדער בחור מיט די העלע אויגן, אינפאַרמירט, אַז ער איז מיט די עלטערן זיינע און מיט זיינע פיר שוועסטער — אַריבער קיין וואַרשע; אַז ער אַרבעט שוין אַלס אַנגעשטעלטער אין אַ קליינער באַנק און, אַז ער וווינט אויף גענשע גאַס און, ער וויל פון מיר איך זאַל אים אַנטאָן דעם כבוד און אים באַזוכן.

צוליב דעם סימפּאַטישן איינדרוק, וואָס דער בחור האָט געמאַכט אויף מיר, האָב איך זיין איינלאַדונג אַנגענומען און — קיין חרטה נישט געהאַט אויף מיינע צוויי שעה ביי אים — אין קרייז פון זיינע אייגענע.

געווען איז שמחה דאָנס היים, אַ היים פון אַ יידישער בכבודיקער משפחה, וואָס האָט זיך באַמיט אויפצוהאַלטן דעם גלאַנץ פון אַמאָליקע גוטע צייטן, און מיט באַשיידענע מיטלען — געשאַפן אַן אמת וואַרעמע און ריינע היים־אַטמאָספּערע, נישט נאָר פאַר זיך, נאָר אויך פאַר די, וועמען זיי האָבן אַריינגעפירט צו זיך.

ערשט נאָך עטלעכע באַזוכן מיינע אין דער דאָזיקער געמיטלעכער היים, האָט שמחה דאָן, דער בן־יחיד אינדערהיים — מיך אינמאָל אַריינגעבעטן צו זיך אין זיין חדר מיוחד און, פאַרטרויט, אַז ער שרייבט לידער און, געבעטן מיך אויסהערן אים און זאָגן אַ מינונג. נאָכן אויסהערן מיינ מינונג האָט זיך שמחה דאָן מיט איר אַזוי איבערגענומען, אַז ער האָט אַזש, פון דאָנקבאַרקייט און גערירטקייט — מיט קינדישער נאַיוויטעט מיר צוגעזאָגט צו שענקען מיר דעם ערשטן עקזעמפלאַר פון זיין ערשטער זאַמלונג לידער, וואָס ער וועט ווען־עס־איז אַרויסגעבן...

אין צוויי יאָר אַרום איז דערשינען שמחה דאָנס ערשטע לידער־זאַמלונג „טריט אין דער נאַכט“ און, אין יאָר 1934 האָט ער מיר קיין ארץ־ישׂראל צוגעשיקט זיין צווייטע זאַמלונג לידער „כאַאָטישע טעג“.

איך ווייס נישט וואָס עס זענען די סיבות, נאָר שוין עטלעכע יאָר פאַר דעם היטלערקריג האָב איך זיך אין קיין שום צייטונג אַדער צייט־שריפט נישט אָנגעטראַפן מיט שמחה דאָנס נאָמען. ערשט נאָכן אומקום פון פוילישן יידנטום, ווען ס'איז געוואָרן פאַרעפנטלעכט די מוראדיק־גרויסע רשימה פון אומגעקומענע יידישע שרייבער — האָב איך אין איר געפונען אויך דעם נאָמען שמחה דאָן.

הערש דאנילעוויטש (הערשעלע)

ווען כ'האב הערשעלען געזען דאָס לעצטע מאָל אין וואַרשע, אין יאָר 1932, איז ער אַלט געווען ביי פּופציק יאָר און אויסגעזען אויף עטלע-כע דרייסיק; געווען נאָך טונקל-בלאַנד, געהאַט נאָך אַ פאַרקעמט קעפל מיט אַ שרונט אינמיטן, און ווי צוגעקלעפטע שטיקלעך וואַנסעלעך. אינדער-ברייט פונעם וועסטל, — געטראָגן אַ באַלעבאַטיש קייטעלע, אַן אַזוי-גערופן „דיוויזקעלע“ אויף וועלכן ס'האַבן זיך, אויסער דעם זייגער, געבאַמבלט אַ מעסערל, אַ שערעלע, אַ בלייפעדער, אַ פעדער און אפילו אַ קליין ממזריש טינטערל מיט טינט... צו דעם אַלעמען האָט אים בלויז צוגעפעלט אַ באַלעבאַטיש בייכל, וואָס ער האָט זיך ביי קיין אופן נישט געקאַנט דער-ווערבן... הערשעלע האָט אָבער געהאַלטן, אַז די קייט זיינע מיט די אַלע נוצלעכע כלים אויף איר, גיט אים צו וויכטיקייט און, ער פלעגט דערפאַר, ווי אַ חתן-בחור פאַראַדירן אַהין און צוריק איבערן גרויסן זאַל פון וואַר-שעווער ליטעראַטן-פאַריין: נאַט, זעט, וואָס איך פאַרמאַג אַלץ! און אַז עמעץ האָט ביי הערשעלען געוואָלט באַרגן אויף אַ רגע דאָס מעסערל אויף אויס-שניצן אַ בלייפעדער, האָט הערשעלע דאָס מעסערל נישט אַראַפּגענומען פון קייטל און יענער האָט זיך געמוזט מטריח-זיין און שטיין ווי אַ צוגעבונ-דענער צו דער קייט און שניצן. האָט אָבער הערשעלע אַנגעטראָפּן אויף אַ לץ — פלעגט יענער, שניצנדיק, נעמען גיך אַהין און צוריק איבערן זאַל און הערשעלע איז געווען געצווונגען אים נאַכצוגיין... ערגער אָבער איז געווען, ווען עמעץ האָט ביי אים געוואָלט די פעדער — דאָמאַלט פלעגט הערשעלע דאַרפן שטיין ווי אַ צוגעבונדענער צו יענעם טישל און, וואַרטן ביז יענער וועט ענדיקן שרייבן...

אין ליטעראטור־פאריין פלעגט מען הערשעלען זעלטן זען זיצן. ער פלעגט, ווי אויסוואקסן ביי יעדן טישל, כאפן דא א ווארט, דארט א ווארט, אריינווארפן א חכמהלע פון וועלכן ער פלעגט זיך אליין צעלאכן מיט א דריבנע געלעכטערל; קיינמאל קיין שאך נישט געשפילט און — שטענדיק דיק אויסגעוואקסן די שאכשפילער הינטער די פלייצעס — מיט אן עצה, פאר וועלכער די שפילער פלעגן אים דערלאנגען אזא פסק, אז ער האט נישט געטראפן דעם צוריק און, געבליבן שטיין ווי אן אפגעשמיסן חדר־יינגל...

זיצן ביי א טישל פלעגט הערשעלע, נאר אין צוויי פאלן: ווען ער האט געגעסן (דאס איז אבער געווען נישט קיין אפטער פאל...) און ווען ער האט געשריבן, אייגנטלעך — איבערגעשריבן, וואס מחברים האבן אים געגעבן, כדי אים אונטערצושטיצן און אויך צוליב זיין פערלדיק דראבנעם כתבל, וואס איז געווען אויף חידושים. פאר א נישט גוט אויג, האט זיין כתב אויסגעזען, ווי גלייכע, דינע, נאך נישט פארשריבענע ליניעס. מיט אזא כתב וואלט הערשעלע געקאנט אנשרייבן א ליד אויף א ווייצקערנדל, און א פאעמע אויף אן איי...

נישט אומזיסט האט מען ביי הערשעלען צו יעדער צייט געקאנט געפינען עטלעכע הונדערט לידער אדער ווי ער אליין האט זיי גערופן: לידלעך — אין א נאטיצביכעלע, וואס ער האט געהאלטן ווי א טל־ומטרל אין בוזעמקעשענע.

איינמאל האט זיך הערשעלע באקלאגט פאר מיר, הלמאי מען פאר־געסט אים שוין באלד אלס שרייבער, רק ער פארנעמט זיך מיט איבער־שרייבן שאפונגען פון אנדערע. איך האב אים געטרייסט, אז ער איז מער ווי א שרייבער — אן איבער־שרייבער... מיין ווארטשפיל איז הערשעלען זייער געפעלן און ער האט עס אליין צעטראגן מיט גרויס צופרידנקייט.

אגב, איז הערשעלע געווען נישט נאר אן איבערשרייבער, נאר אויך א קארעקטאר, אבער, נאר אלס פארטרעטער פון א קארעקטאר, וועל־כער איז געווארן קראנק אדער אוועק אויף וואקאנס. אויסער דעם, האט הערשעלע, נאך דער חתונה זיינער, געעפנט א שפייקזעמל אין הענריקאווי הינטער ווארשע. פון די אלע פרנסות האט ער אבער געהאט, ווי מען זאגט

עס : וואָסער אויף קאַשע ; איבערהויפט, ווען ער איז שוין געווען אַ טאַטע פון דריי קינדער, וואָס די קיבעצער פון טלאַמאַצקע 13 האָבן זיי באַצייכנט מיט די נעמען פון די דריי וואַרשעווער טאַגצייטונגען, וואָס הערשעלע האָט אָנגעהויבן באַקומען פון זיי צו ביסלעך אַרבעט : „היינט“, „מאַמענט“, און „עקספרעס“.

וועגן הערשעלען דעם דיכטער, וואָס האָט אין משך פון עטלעכע צענדליק יאָר אָנגעשריבן טויזנטער לידער און הונדערטער פון זיי גע- דרוקט אין פאַרשידענע צייטונגען און צייטשריפטן — איז מיר נישט אויס- געקומען אַ סך צו ליינען, ווייל מען האָט וועגן אים זעלטן געשריבן.

בלויז צוויי מאָל איז מיר אויסגעקומען צו הערן רעדן וועגן הער- שעלען מיט גרויס אָנערקענונג און לויב אַלס דעם גרעסטן יידישן פּאָלקס- דיכטער. ביידע מאָל איז עס געווען אין וואַרשעווער ליטעראַטן-פּאַריין. איינמאָל, דאַכט זיך, אויף אַן אַוונט לכבוד זיינע פינף-און-צוואַנציק יאָר שאַפן. אויף דעם דאָזיקן אַוונט זאָל הערשעלע האָבן אויסגעדריקט זיין אומצופרידנקייט, הלמאי מען האָט אים אונטערגעטראָגן בלומען און נישט קיין... שקאַרפעטן, מחמת בלומען — האָט ער דערקלערט — וועלן און, שקאַרפעטן זענען אייביק...

דאָס צווייטע מאָל האָב איך איבער אים געהערט רעדן אויף זיין חתונה-מאַלצייט, וואָס דער ליטעראַטן-פּאַריין האָט אים געמאַכט ביד רחבה. אויך אויף דעם דאָזיקן אַוונט האָט מען הערשעלען נישט געקאָרגט קיין לויבגעזאַנגען און — פאַרגעסן, אָדער געמאַכט זיך פאַרגעסן, אַז הערשעלע האָט נישט נאָך דער חתונה-סעודה וווּ צו גיין שלאָפן ; די קאַלעגן, שריי- בער. זענען זיך איינציקוויי צעגאַנגען אַהיים, און איבערגעלאָזט דאָס פאַר- פּאָלק אין דער חופּה-נאַכט נעכטיקן אויף די בענק אין לאַקאַל פון פּאַריין... הערשעלע האָט פאַר מיר איינמאָל אויסגעדריקט זיין שטאַרקע סימפּאַטיע צום ציוניזם, און דעם ווונטש, זיך צו קאַנען באַזעצן אין ארץ- ישראל. פונדעסטוועגן איז זיין באַליבטסטע טעמע אויף צו שמועסן, געווען — די שווייץ, מיט וואָס ער האָט זיך זייער געגרויסט און געזוכט ביי יעדער געלעגנהייט צו קאַנען דערציילן וועגן איר שיינקייט. שטאַלצירט האָט ער אָבער, נאָר מיט דער שטאַט בערן, וווּ ער איז געפאַרן אַמאָל שטו-

דירן און, פון דארט צוריקגעקומען מיט דער פולסטער איבערצייגונג, אז ס'איז דא א גאט אויף דער וועלט...

— דו האלטסט דאך אודאי, אז ס'איז נישטא קיין גאט, וועל איך דיר ווייזן, אז ס'איז יא דא — האט מיר הערשעלע איינמאל א זאג-געטאן און, תוך כדי דיבור — מיר „בולט“ און קורץ באוויזן עס: נעם, למשל, — זאגט ער צו מיר — די גרויסע, די ריזיקע שטיינער אויף די שווייצארישע בערג, ווער האט זיי ארויפגעטראגן? איך? דו? — אויף אזא „באוויז“ האב איך נישט געהאט קיין קעגן-באוויז, און הערשעלע איז פון מיר ארויס א זיגער...

נישט אומזיסט איז הערשעלע שטענדיק געווען דער אביעקט און דער קרבן פאר די שרייבער לצים און קיביצער, וואס האבן אויף זיין חשבון געשאפן גוטמוטיקע וויצן און ווערטלעך פון וועלכע ער אליין פלעגט אויך לאכן מיט זיין גרויס-קינדישער נאיוויטעט.

צוויי מאל איז מיר אויסגעקומען צו זען ווי הערשעלע האט פון שפאסן מיט אים, נישט געלאכט. געווען איז עס אין הערשעלעס „היים“ — אין ליטעראטור און זשורנאליסטן-פאריין טלאמאצקע 13.

איינמאל, בעת די שרייבער און זשורנאליסטן זענען געזעסן ביי זייערע מיטאגן פון וועלכע הערשעלע האט געקאנט בלויז חלומען, ארומ-גיין צווישן די טישלעך און שלינגען די סלינע — האט א זשורנאליסט, אינגאנצן אריינגעטאן אין זיין פארציע הון — זיך פלוצלינג אויסגעדרייט מיט די פארפעצטע ליפן צו הערשעלען, און אים א פרעג-געטאן: האסט שוין אמאל געגעסן אזוינס, הערשעלע? הערשעלע האט אים גארנישט געענטפערט, א רגע אים אנגעקוקט, און א טיף-באליידיקטער זיך פון אים אפגערוקט — מיט קינדיש-פארלאפענע אויגן מיט טרערן...

אן ענלעכן „שפאס“ האט מיט אים געמאכט א צווייטער זשורנאליסט, ער האט ארויסגענומען פון קעשענע א געשוואלענעם טייסטער מיט פאפירגעלט, ארויסגעצויגן פון אים א גרויסן ווערט-באנקנאט און א פרעג-געטאן ביי הערשעלען: האסט שוין אין דיין לעבן געזען אזוינס, הערשעלע?

אויך דאמאלט האט הערשעלע נישט געלאכט...

הערש דאָנילעזיטש (הערשעלע)

מ'האַט כמעט פאַרגעסן אָן הערשעלען, דעם פּאַלקס־דיכטער פון
א סך טויזנטער לידער, וואָס וואָלטן געבליבן אַ ווערטפולער צושטייער צום
אוצר פון יידישן פּאַלקלאָר — ווען מען וואָלט זיי באַצייטנס צונויפגע־
זאַמלט, איבערגעקליבן און אַרויסגעגעבן.

שמעון האַראַנטשיק

איך ווייס נישט ווי אזוי איך וואָלט, שרייבנדיק וועגן עוזר וואַר-שאַווסקין, געקאָנט נישט דערמאָנען דערביי שמעון האַראַנטשיק; אַ זאָך וואָס האָט געדאַרפט זיין פאַר מיר אזוי אוממעגלעך, ווי אוממעגלעך מיר איז צו שרייבן וועגן שמעון האַראַנטשיק און נישט דערמאָנען דערביי עוזר וואַרשאַווסקין.

ביידע זענען זיי געקומען אין דער יידישער ליטעראַטור נאָך דער ערשטער וועלט-מלחמה; ביידע האָבן זיי זיך אַרומגעוואַלאַגערט מיט זייערע ערשטע ווערק איבער פאַרשידענע רעדאַקציעס און פאַרלאַגן, וואָס האָבן זיי נישט געשענקט די מינדסטע אויפמערקזאַמקייט, — ביז זיי זענען ביידע געוואָרן אַרונטערגענומען אונטער די פליגל פון איטשע מאיר ווייסנבערג. צוליב זיי, טאַקע, האָט עס ווייסנבערג אָנגעהויבן זיין באַווסטן קאַמף מיט די „געשווירענע“ און אומבאַרופענע פון דער יידישער לי-טעראַטור.

אויב ווייסנבערג האָט איבער עוזר וואַרשאַווסקין געציטערט ווי איבער אַ קאַפּריזונע קינד, וואָס קאָן זיך פּלוצלינג, אין מיטן וועג אַפּרייסן פון טאַטן און נעמען, אויף נישט צום דעריאָגן — לויפן פאַרויס — האָט זיך ווייסנבערג מיט האַראַנטשיק געפילט כמעט אינגאַנצן זיכער און אים ליב געהאַט פאַר זיין געהאַרכזאַמקייט און נישט „געהובלעוועטקייט“, פאַר זיין נאָכגיין אים פּוסטריט, איבערהויפט אין זיין דערציילונג „פאַטער און זון“, וואָס דערמאַנט שטאַרק ווייסנבערגס מיליע פון „אַ טאַטע מיט בנים“. דער סוף איז אַבער געווען, אַז אויך האַראַנטשיקן זענען ענג גע-וואָרן ווייסנבערגס דרכים. און כאַטש ער האָט פּונעם רבין זיינעם געהאַלטן שטאַל און אייזן — אים פאַראַטן...

פון ווייסנבערגס דריי באַליבטסטע אַדאָפטירטע: שמעון האַראַנטשיק, עוזר וואַרשאַווסקי און יחיאל לערער — האָט זיך האַראַנטשיק שטאַרק אויסגעטיילט מיט זיין אויסערלעכער מגושמדיקער שלאַבריקייט און בערישער אומגעלומפערטקייט. נאָר די אויגן זיינע, וואָס זענען געווען ווי אויסקאלופעט און האַבן שטענדיק געקוקט, ווי פאַרחידושט און מיט קינדערישער תמימות און פאַרגאַפונג, — האַבן ווייכער און מילדער־געמאַכט זיין מגושמדיקן אומגעלומפער.

האַראַנטשיק דער געוועזענער הערינג־פאַרקויפער האָט ארייַנקו־מענדיק אין דער שרייבער־און קינסטלער־משפּחה, געמאַכט דעם איינדרוק פון אַ געבונדענעם, געצוימטן, ווי איינער וואָס וויל אַ זאָג־טאָן: איי, ווען מען לאָזט מיך נאָר, וואַלט אַ רוח אין דער וועלט אַריין!...

יא, האַראַנטשיק האָט זיך אין דער געזעלשאַפט פון שרייבער און קינסטלער געפילט ווי געשטערט אין די רויע ליידיגשאַפטן, וואָס האָבן גע־פונען זייער אויסדרוק ביי אַ סך העלדן און טיפן פון זיינע שטאַרק־רעאַליס־טישע דערציילונגען און ראַמאַנען. האַראַנטשיק איז געווען דער לעבעדי־קער סימבאָל פון זיין גאַלעריע טיפן, וואָס זוכן ערגעץ־וווּ אויסצולאָדן זייער פיזישן און עראַטישן כוח, וואָס שפאַרט פון זיי, ווי אַ רויע סטיכיע. אין משך פון די אַלע יאָרן, וואָס איך האָב זיך מיט האַראַנטשיקן אָפּט באַגעגנט אין וואַרשע, האָב איך, כמעט קיינמאָל, זיך נישט אַרייַנגע־לאָזט מיט אים אין אַן ערנסטן שמועס איבער וועלכער־ס'איז געזעלשאַפט־לעכער, קולטורעלער אָדער פּאָליטישער פּראַגע צו וועלכער ער האָט זיך דוקא געריסן צו רעדן מיט מיר, און רעדנדיק — זיך געדראַפעט, ווי מען זאָגט עס: אויף די גלייכע ווענט, זיך געריסן אין אָפענע טירן, אָן אַ סיסטעם און אָן אַ סדר, ווילד, צעשוּיבערט און צעפלאַשעט, נאָר מיט פייער פון אייפער — ביים פאַרטיידיקן זיינס אַ מיינונג אָדער שטאַנדפונקט. איינמאָל האָט מיך האַראַנטשיק שיעור צום טויט־פאַרמאַטערט מיט... ארץ־ישראל, פון וואַנען איך בין געהאַט געקומען קיין פּוילן. גע־פאַקט האָט ער מיך אין וולאַצלאַוועק, אויף צומאַרגנס נאָך מיינס אַ ליטע־ראַרישן אַוונט, און — גענומען זיך צו מיר און מיך פאַרשאַטן מיט אַזעלכע נאַיווע שאלות, פאַר וועלכע מען האָט באדארפּט זיין נאָך נאַיווער — כדי

צו קאנען אויף זיי געבן תשובות. דאָס ערשטע, וואָס האַראָנטשיק האָט גע-
וואָלט פון מיר וויסן, איז געווען: צי גייען טאַקע די חלוצים אַרום אָן הויזן
און די חלוצקעס — אין הויזן... צי איז טאַקע אַרץ-ישראל דאָס לאַנד פון
באַקסערן און פייגן... צי גייט אין תל-אביב אַ טראַמוויי און אין ירושלים —
אַ באַן... צי בין איך געווען שוין ביים כותל-המערבי, ביי דער מערת-
המכפלה, ביי דער מוטער רחלס קבר און — נאָך אַזעלכע „אינטערעסאַנטע“
פּראַגן, אויף וועלכע מיר איז נישט לייכט-געווען צו ענטפערן... אַז כ'האַב
נאָך אַלע מיינע דערקלערונגען און שילדערונגען איבערן אַרץ-ישראלדיקן
לעבן, אים אַ פּרעג-געטאָן צי ער וואָלט געוואָלט פאַרן קיין אַרץ-ישראל,
האַט ער, נישט לאַנג טראַכטנדיק, אַנטשלאָסן אַ זאָג-געטאָן: ניין! פאַרוואָס
נישט? האַראָנטשיק! ווייסנבערג האָלט נישט דערפון — איז געווען דער
ענטפער...

אַנטלויפנדיק פון די נאַציס אין פּוילן, איז האַראָנטשיק באַגאַנגען
זעלבסטמאָרד נאָכדעם, ווי ער האָט פאַרלוירן דעם זון אויפן וועג, געווען
איז עס האַראָנטשיקס צווייטער זעלבסטמאָרד. דער ערשטער — צוליב
אַ שלעכטער רעצענזיע איבער זיינס אַ בוך, אָבער דאַמאָלט האָט מען אים
אַפּגעראַטעוועט. דאָס צווייטע מאָל איז שוין נישט געווען ווער עס זאָל אים
ראַטעווען...

בער האראוויץ

ווי איך האָב שוין אַמאָל דערציילט וועגן מיינע ערשטע באַגעגענישן מיט יידישע שרייבער, האָט זיך צווישן מיר, מיט נישט איינעם פון זיי, איינ-געשטעלט אַ פריינטשאַפט — נאָך דעם ווי מיר האָבן זיך, אַזוי צו זאַגן, אַנגעשטויסן מיט די עלבבוֹיגנס...

אַזאַ פריינטשאַפט האָט זיך אויך געהאַט פאַרבונדן צווישן מיר און דעם דיכטער בער האַראַוויץ — נאָך דעם ווי ער איז, ווי זיין שטייגער איז געווען, אַריינגעפאַלן אַ פראַלנדיקער, אַ רוישיקער אין וואַרשעווער ליטע-ראַטן-פאַריין און, הויך אויפן קול ביי עמעצן אַ פּרעג-געטאַן: וואָס טוט דאָ „חדר“? מיטן „חדר“ האָט ער געמיינט אַ גרופע יונגערע פון אים שרייבער, וואָס זענען געזעסן אַרום אַ טישל און לעבהאַפטיק געשמועסט. האַראַוויצעס באַליידיקנדיקן אויסדרוק קעגן די „יונגע“ האָב איך אויך גענומען אויף מיין חשבון און, כַּהאַב אים אַ פּרעג-געטאַן: מיט וויפל זענט איר עס עלטער און גרעסער פון זיי? פון מיין פּרעג האָט זיך בער האַראַ-וויץ, ווי פון אַ שאַרפן ביס, ממש, צעשריגן אויף מיר אַזוי, אַז מען האָט אים קוים געקאַנט באַרויקן, און — מיר האָבן זיך, דערנאָך, קעגנזייטיק אויסגעמיטן.

צו מיין גרויס איבעראַשונג איז אָבער בער האַראַוויץ אין אַ צייט אַרום צו מיר פּלוצלינג צוגעקומען און געבעטן ביי מיר מחילה פאַר באַליי-דיקן מיך; ער טוט דאָס, האָט ער מיר דערקלערט, ווייל ער האָט זיך דער-ווסט, אַז דאָס „אַנאַנימע“ ליד „זאַל זיין, אַז איך בוי אינדערלופט מיינע שלעסער“ — איז מיין ליד.

ווייזט אויס, אַז בער האַראַוויצעס רוישיקייט און פּראַלעריי איז

בער האַראַוויץ

געווען בלויז אַ קאַפּריזעווען פון לעבנסלוסט און לעבנספּרייד, וואָס האָט תּמיד געשפּאַרט פון אים דורך זיין העל, ליכטיק אָפּן פנים און אָפּענע פּריידפולע אויגן און, נאָך מער: דורך זיינע לידער, וואָס די פּערזן אין זיי זענען זעלטן־ווען געצוימט און דיסציפּלינירט און, זיי לויפּן רוישיק, ווי ריטשקעלעך קוואַלוואַסער באַרג־אַראָפּ...

מיט בערג און באַרגלופּט האָבן געאַטעמט כּמעט אַלע זיינע לידער, וואָס האָבן, ווי ער, געשטאַמט פון די קאַרפּאַטן־בערג, פון זיין געבוירן־שטאַט מאַידאַן אין מזרח־גאַליציע, וווּ צוגעבונדן און פּאַרליבט אין דער נאַטור — זענען אים, דערפּאַר, נאָענט און אייגן־געווען די בענקשאַפּטן און חלומות פון דער חלוציש־ציוניסטישער יוגנט, וואָס האָט אים אינספּירירט אַנצושרייבן אַ פּאַעמע „חלוצים“.

פּאַראַנען שרייבער, וואָס זענען אויך געבענטשט מיט טאַלאַנט צו צייכענען און, זיי באַצירן מיט זייערע צייכענונגען, די אייגענע ביכער. אויך בער האַראַוויץ האָט געקאַנט צייכענען, גוט צייכענען! ער האָט מיט זיינע צייכענונגען באַצירט נישט בלויז זיינע לידער־ביכער, נאָר אויך די ווענט פונעם געוועזענעם וואַרשעווער יידישן ליטעראַטור־און זשווינאַליסטן־פּאַריין און, נישט איין וואַנט ביי יידישע קונסט־זאַמלער.

עוזר ווארשאָווסקי

מיט עוזר וואַרשאָווסקי האָב איך זיך באַקענט אין י. 21/1920 אין וואַרשע ביי י. מ. ווייסנבערג אין שטוב. אויסער אים, וואַרשאָווסקי, האָב איך דאָרט געטראָפֿן נאָך אַ גרופע ווייסנבערגס תלמידים, שרייבער־אַנפאַנג־גער. וואַרשאָווסקי האָט זיך אויסגעטיילט צווישן זיי און געצויגן די אויפ־מערקזאַמקייט מיט זיין שלאַנקייט, דינקייט און בלאַסקייט; מיט זיין געמאַסטענעם טראַט און געוויגן וואַרט. ס'איז אויך געווען קענטיק די באַזונדערע אויפֿמערקזאַמקייט, וואָס ווייסנבערג האָט אים געשענקט. די גאַנצע צייט האָט ער אים געהאַלטן אויפֿן אויג, געציטערט איבער אים, ווי איבער אַ גאַר געראַטן קינד, וואָס וועט נאָך אַמאַל מרעיש־עולם־זיין. ווי באַשיידן וואַרשאָווסקי איז געווען, האָט ער אָבער אויסגעזען, ווי אַ מענטש מיט אַ סך גלויבן אינעם אייגענעם כוח. נישט ווילנדיק האָט זיך געשאַפֿן די דיסטאַנס צווישן אים און זיינע יונגע קאַלעגן — ״ווייסנ־בערגיאַנער״. ס'קאָן זיין, אַז ווייסנבערגס כסדרדיק צערטלען און קעכלען אים, האָט אויף אים משפיע־געווען אַזוי, אַז ער האָט צווישן דער יונגער שרייבער־גרופע, אויסגעזען ווי ער וואַלט שווייגנדיק געהאַט פאַר יעדן אַ וואַרט פון ביטול און אַ בליק פון איינעם, וואָס גרייט זיך צו אַ הויכן שפרונג. עס האָט מיך דערפאַר זייער געוונדערט, וואָס איינמאַל איז ער צו מיר צוגעגאַנגען און געזאָגט, אַז ער האָט פון מאַקס עריקן געהערט וועגן מיר אַ סך גוטס, און אויב מאַקס עריק זאָגט — גלייבט ער אים. בדרך כלל, האָט וואַרשאָווסקי ווייניק גערעדט, כאַטש געהאַט האָט ער אַ סך צו זאָגן. עס האָט אים געהאַמעוועט אַ שטילע איראַניש־סאַר־קאַסטישע באַציאונג צו אַלץ און צו אַלעמען. מעגלעך, אַז דאָס איז ביי אים

געווען אזא כאראקטערשטריק, און מעגלעך — א פועל-יוצא פון אן אנטווישונג. א פאקט, אז ווארשאַווסקי האָט זיך באַמיט, ווי פון אומצוטרוי, צו האַלטן זיך אָן-אַ-זייט פון געזעלשאַפטלעכן און קולטורעלן לעבן; אויסגעמיטן ליטעראַרישע צוזאַמענקומען, אויף וועלכע ער פלעגט קוקן ווי אויף ירידים. און עס פלעגט דערפאַר נישט לייכט איינגעבן זיך צו-צוציען אים צו אַ ליטעראַרישן אַוונט, אַדער צו באַקומען זיין הסכמה צו אן אונטערנעמונג לכבוד אים. אמת, אַ חלק אין דער דאָזיקער האַלטונג זיינער האָט אויך געהאַט זיין ליטעראַרישער אַדאַפטי-פּאַטער י. מ. ווייסנ-בערג, וואָס האָט אין אים, ווי אין אַלע זיינע תלמידים, אַריינגעקנעלט, אַז כדי צו קאַנען זיך אַנטוויקלען און וואַקסן אַלס שרייבער, איז קודם כל נייטיק — נישט אַריבערצוטערעטן די שוועל פון ליטעראַטן-פאַריין און אויכמיידן ליטוואַקעס...

עוזר וואַרשאַווסקי האָט אַבער טראַץ זיין פאַרהאַלטן זיך מיט רע-זערוו צו אַלץ און צו יעדן — נישט אַנגענומען די גאַנצע תורה פון זיין ערשטן ליטעראַרישן רבין און אפּטרופּוס, נישט געלייגט אין חרם-אַריין די ליטוואַקעס, און זייער אַפט אַריבערגעטרעטן די שוועל פון ליטעראַטן-פאַריין, וווּ ווייסנבערג אַליין פלעגט זיצן שעהן לאַנג, כמעט יעדן טאָג.

נאָך עטלעכע גלאַנציאָרן, וואָס וואַרשאַווסקי האָט אין פּוילן געהאַט אַ דאַנק זיין ערשט איבעראַשנדיק שטאַרק מלחמה-בוך „שמוגלערס“ — האָט ער שטיל און אָן אַ זייט-געזונט זיך אויפגעהויבן און אַוועק קיין פּראַנקרייך, אַפּגעדרוקט אַ פאַר דערציילונגען אין מאַרקישעס און אורי צבי גרינבערגס „כאַליאַסטרע“ און „אַלבאַטראַס“; אַנגעשריבן און אַרויסגעגעבן אין פאַריז אַ צווייט בוך „שניט“ און — אַנטשוויגן געוואָרן.

אַז כ'בין אין יאָר 1937 געקומען פון ארץ-ישראל צום יידישן קול-טור-קאַנגרעס אין פאַריז, האָב איך מיך ראשית-כל געלאָזט אַוועקפירן אויפן „מאַנפאַרנאַס“ אין קאַפּע „דאָם“, אויפצוזוכן עוזר וואַרשאַווסקי. לאַנג זוכן אים האָב איך נישט געדאַרפּט, כאָטש אין קאַפּעהויז האָט גע-ראַיעט ווי אין אַ בינשטאַק. איבער אַלעמענס קעפּ האָב איך אים דערזען נאָך שלאַנקער, נאָך דאַרער און נאָך בלאַסער ווי פריער. ער איז געשטאַנען ביים בופּעט, ביי אַן אַנגעאַסענעם „אפּעריטיף“, און מיט האַלב-פאַרלאַ-

שענע אויגן געקוקט אין דער שרייענדיקער באַלויכטנקייט פון טומלנדיקן קאָפּעהויז. דערזען מיך — האָט וואַרשאַווסקי, ווי זיין שטייגער, קוים אַ שמיכל-געטאָן און מיט אינגעהאַלטענער פרייד, ווי ער וואַלט מיך ערשט נעכטן געזען, און נישט מיט פופצן יאָר צוריק — אויסגעשטרעקט מיר זיין דינע האַנט און אַ פרעג-געטאָן: וואָס מאַכט איר עפעס, און וואָס מאַכט אונדזער ווייסנבערג? אַ ווונק-געטאָן צום בופעטשיק, און עס איז אויסגעוואקסן אַן „אפּעריטיף“ אויך פאַר מיר.

— וואָס עפעס שטייענדיק, וואַרשאַווסקי?

— שטייענדיק איז ביליקער — ענטפּערט ער מיר מיטן זעלבן

שמיכל.

— קומט — זאָג איך — לאַמיר זיך אוועקזעצן און זיך אַ ביסל

דורכשמועסן פאַר דער גאַנצער צייט.

— איר זענט געוואָרן אַ גביר אין ארץ-ישראל, אַדער איר האָט בדעה דאָ איבערצולאָזן די הויזן? — האָט וואַרשאַווסקי אַנגעהויבן שפּאַסן פון מיין „פאַרשווענדערישקייט“. ס'איז מיר קוים געלונגען צוצורעדן אים ער זאָל זיך אוועקזעצן מיט מיר ביי אַ טישל. ס'איז מיר אָבער בשום אופן נישט געלונגען צו דערגיין פון אים, ווי אַזוי ער לעבט זיך דורך. וואַר-שאַווסקי איז נישט געווען קיין גרויסער ריידער, איבערהויפּט — וועגן זיך. בלויז פון זייטיקע האָב איך זיך דערוווסט, אַז עטלעכע פריינט זיינע העלפן אים צו ביסלעך קריגן פּאַסיקע אַרבעט.

ווי ווייט וואַרשאַווסקי איז געווען אָפּגעריסן פון געזעלשאַפּטלעכע און קולטורעלן לעבן, קאָן מען זען פון דעם, וואָס ער איז די גאַנצע צייט פונעם קולטור-קאַנגרעס נישט געווען אויף קיין איין זיצונג. בלויז פאַרן אַנהויבן די ערשטע זיצונג, האָט ער זיך באַוויזן אין זאָל, צוגעגאַנגען גלייך צו דער טריבונע, באַגריסט זיך מיט לייוויקן, אַפּאַטשאַשן און מיט די אַנ-דערע שרייבער-געסט און — אַוועק.

אין משך פונעם יאָר, וואָס איך האָב זיך אויפגעהאַלטן אין פאַריז, האָב איך וואַרשאַווסקין געזען אַ סך מאל, נאָר יעדעס מאל — אין „דאָם“ און יעדעס מאל — ביים „אפּעריטיף“, שטייענדיק ביים בופעט. מיר צוליב פלעגט ער זיך אוועקזעצן ביי אַ טישל, געפרעגט אויף דעם, אויף יענעם,

געשוויגן אַ סך, געוואָרט איך זאָל עפעס דערציילן, און איך, וואָס רעדן קומט מיר נישט לייכטער אָן, ווי אים איז אָנגעקומען — בין אַ גאַנצע צייט ביי זיין טישל געווען דער דברן, דער דערציילער פון איבערלעבונגען פון טרויעריקע און פריילעכע קוריאָזן און עפיזאָדן, וואָס האָבן ביי אים נישט איינמאָל אַרויסגעפרעסט אַ דינעם שמייכל און אפילו אַ קאָמפלימענט: ער האָט גאַרנישט געוויסט, אַז איך פאַרמאָג אַזוי פיל הומאָר...

אויפן געזעגענונגס־אָונט צו מיין אָפּפאַרן פון פראַנקרייך, האָב איך וואַרשאַווסקין נישט געזען. ער איז אויך דאָסמאָל נישט געקומען. כ'האָב וועגן אים גאַרנישט געהערט אויך אין משך פון דער גאַנצער צייט פון דער היטלער־מלחמה. ערשט נאָך דער באַפרייאונג פון פראַנקרייך, איז באַקאַנט־געוואָרן, אַז וואַרשאַווסקי איז דעפּאַרטירט געוואָרן פון רוים און — אומגעקומען.

מיט דער גרויסער צאָל אומגעקומענע קינסטלער און שרייבער, וואָס פעלן איצט אויפן „מאָנפּאַרנאַס“ — פעלט אויך דער שטאַרק־טאַלאַנט־ר־טער פראַזאַיקער עוזר וואַרשאַווסקי מיטן קלוגן דינעם, סקעפטישן שמייכל.

שמואל ווולמאן

אין דער לאנגער, טרויעריקער רשימה פון אומגעקומענע יידישע שרייבער פון פוילן, האָב איך, אויסער אויף מיין פערזענלעכן חבר און קאלעגע קאַפּל דואַ, דער כמעט „אומבאַקאַנטער זעלנער“ אין דער יידישער ליטעראַטור — זיך אָנגעטראָפּן מיט נאָך אַ סך חברים און פריינט, שריי- בער, וואָס זענען שוין מיט אַ סך יאָרן פאַר דער מלחמה — כמעט פון קיינעם נישט דערמאָנט געוואָרן און — געבליבן טויט־פאַרשוויגן, אָדער פאַרשריגן צוליב פאַרשידענע געזעלשאַפטלעכע, פּאָליטישע און פערזענלע- כע סיבות, וואָס זענען אַן אינטערעסאַנט און טרויעריק קאַפיטל פאַר זיך. אַז איך טראַכט וועגן די פריי־פאַרשוויגענע, ווונדער איך זיך איבער- הויפט אויף מיין חבר שמואל ווולמאָן, דער וואָלבראַמער „חברהמאָן“ מיט די שטאַרקע עלנבויגנס און מיטן „קאַפּ אויפן קאַרק“ (אַטריבוטן, מיט וועלכע מען קען אויך אין דער ליטעראַרישער וועלט זיך דורכשלאָגן אַמאָל בעסער, ווי מיט שרייבערישן טאַלאַנט...) — ווונדערט מיך, וואָס שמואל ווולמאָן, דער „כופר בעיקר“ אין דער ישיבה; דער „שמדניק“ אינדערהיים ביי די פּאַנאַטישע טאַטע־מאַמע, און דער לך, אַפּלאַכער און סאַטיריקער אין געזעלשאַפט — האָט זיך געלאָזט אַזוי לייכט טויט־פאַרשוויגן פון דער עפנטלעכקייט; אבי איך האָב אַמאָל (מיט פינף־און־צוואַנציק, דרייסיק יאָר צוריק) געמיינט, אַז ווולמאָן וועט נאָך פאַרכאַפּן דאָס גאַנצע פעלד פון דער יידישער ליטעראַטור, וויל עס איז נישטאָ קיין איין ליטעראַטור־צווייג אַן וועלכער ער זאָל זיך נישט האָבן מיט דער גאַנצער פיזישער שווערקייט זיינער — לייכט אָנגעכאַפּט...

ווולמאָן האָט געשריבן לידער, דערציילונגען, ראַמאַנען, עסייען און

פובליציסטישע אַרטיקלען און פעליעטאָנען פאַר זיין פאַרטיי-צייטונג פון די לינקע פּוּעלי-ציון, און מיט יאָרן שפּעטער אַלס קאָמוניסט — אין די אומלעגאַלע קאָמוניסטישע אויסגאַבעס. אין די אומלעגאַלע קאָמוניסטי-שע בלעטער האָט זיך ווּלמאַן געמוזט אַפּזאָגן פון זיין אמתן נאַמען, און מיט דער צייט — אויך פון זיינע ליטעראַריש-קינסטלערישע אַספּיראַציעס. ווי איך האָב שוין באַמערקט אין מיין קאַפיטל „מיין ערשטע ליטע-ראַרישע סביבה“ איז שמואל ווּלמאַן (ראַטעווענדיק זיך פון די נאַצישע נעגל אין פּוילן) — געשטאַרבן אין ראַטנפאַרבאַנד, געשטאַרבן מיט אַ „נאַטירלעכן“ טויט, נאָך פאַרן אומברענגען די יידישע סאָויעטישע שרייבער און קולטור-טוער.

וואווע וויעוויארקע

אין דער ליטעראטור איז נישט קיין נייעס, אז צוויי און אויך דריי ברידער זאלן זיין שרייבער; פונדעסטוועגן האָט מ'ך זייער איבעראַשט, ווען כ'האָב זייענדיק אין יאָר 1937 אין פּאַריז, זיך דערוויסט, אז עס גע- פינט זיך דאָרט אַ שרייבער וו. וויעוויאַרקע, אַ ברודער פון אברהם וויע- וויאַרקע אין ראַטנפּאַרבאַנד. מעגלעך, אז די איבעראַשונג האָט זיך גענוי מען דערפון, וואָס איך האָב איבערהויפּט נישט געוויסט, אז אויסער אברהמען איז פאַראַן נאָך אַ וויעוויאַרקע מיטן נאָמען וואָווע, אַדער ווי זיין פרוי האָט אים גערופן: וואָוטשע.

באַקענט האָב איך זיך מיט אים בעת איך האָב באַזוכט די רעדאַק- ציע פון „פאַריזער היינט“ ווו ער האָט מיטגעאַרבעט.

געווען איז ער אַ נידעריקער, אַ מאַגערער מיט אַ גלאַנציק־שוואַרצן קאַפּ האָר; געהאַט אַ שוואַרץ לאַפעטקע־בערדל: אַן איידל לויטער פנים מיט פרומע שוואַרצע איילבירט־אויגן, וואָס האָבן, ווי געטריפט מיט גוטסקייט פון אַ מענטש, וואָס קאָן חלושן פון זען אַ שניט אין אַ פינגער...

ווי מען האָט מיר געזאָגט און כ'האָב עס געהאַט אויך די געלעגנהייט צו זען, איז וו. וויעוויאַרקע געווען נישט נאָר דער מאַן פון זיין פרוי, נאָר דאָס פינפטע „קינד“ פון אירע קינדער (דאָכט זיך, צוויי יונגלעך און צוויי מיידלעך). וו. וויעוויאַרקע האָט בכלל געהאַט אַ סך צו פאַרדאַנקען זיין פרוי פאַר איר גרויסער זאָרג איבער אים און פאַר איר איינשטעלן אַ סדר אין זיין קינדישער דיסציפלינאַזיקייט און אומבאַהאַלפּנקייט; זי, די פרוי זיינע, איז נישט נאָר אַרומגעגאַנגען פאַרקויפּן זיינע ביכער, נאָר שטרענג

אויך אפגעהיטן, אז ער זאל יעדן טאג זיצן ביים שרייבטיש און שרייבן — ווי א מאמע היט אפ, אז דאס קינד זאל מאכן די שול-אויפגאבן...

איך האב זיך דא אפגעשטעלט ביי דער פרוי וועוויאָרקע, ווייל איך האָלט, אז זי פארדינט אַ באַזונדערע אויפמערקזאַמקייט, מחמת, זי איז געווען נישט נאָר די „מאמע“ פון איר אייגענעם מאַן, נאָר די מאַמע פון כמעט אַלע יונגע יידישע שרייבער אין פאַריז. אַליין אַ פאַרהאַרעוועטע ביים אַרבעטן אַלס מאַסאַזשיסטקע, פלעגט זי מיט אירע שווערע פאַרדינסטן מאַכן פון איר היים אַ וואַרעמע היים פאַר יענע שרייבער, וואָס האָבן זיך אין פאַריז אַרומגעדרייט עלנט און זעלטן זאַט... זי פלעגט תמיד געפונען עפעס אַ תירוץ אויף איינצואַרדענען ביי זיך אַ מסיבה — כדי צו געבן די הונגע-ריקע שרייבער אַ געלעגנהייט גוט אַפצוועסן...

איינמאָל, בעת כ'האָב זיך פון וועוויאָרקעס וווינונג געקליבן צוזאָ-מען מיט דער פרוי וועוויאָרקע צוצופאַרן אויף „פלאַץ רעפובליק“ אין קאַפּעהויז „טענעם“ וווּ ס'פלעגן זיך צוזאַמענקומען די יידישע שרייבער, האָט די פרוי וועוויאָרקע אַנגעפילט איר גרויסן האַנטטאַש מיט סענד-וויטשן; אויף מיין פראַגע צו וואָס זי נעמט די סענדוויטשן, האַט זי מיט מאַמעשער זאַרג געענטפערט: ס'וועט שוין זיין ווער עס זאל זיי עסן, קיין הונגעריקע שרייבער פעלן נישט...

אגב, האָב איך זיך דאַמאָלט אויך דערוואַסט, אז איידער די פרוי וועוויאָרקע האָט זיך גענומען צו מאַסאַזשן, האָט זי געהאַט געעפנט אַ רעסטאָראַן, וואָס די שרייבער האָבן אים אויפגעגעסן אויף באַרג...

איך בין מער ווי זיכער, אז ווען דער שרייבער וו. וועוויאָרקע וואָלט געלעבט און געלייענט די קורצע שורות, וואָס איך שרייב וועגן אים — וואָלט ער מיר מוחל-געווען פאַר מיין לענגער אַפשטעלן זיך ביים דערמאָנען זיין פרוי מיט וועמען ער האָט געטיילט זיין לעבן און שאַפן, און אויך דעם גורל פון אומקום — בעת דער נאַצישער אַקופאַציע אין פראַנקרייך.

בייניש זילבערשטיין

געבוירן אין טארנע, (גאליציע) דערצויגן אין קוטנע, פאררעכנט געוואָרן פֿאַר אַ לאַדזשער — האָט בייניש זילבערשטיין יאָרן לאַנג געווינט אין וואַרשע און שטענדיק זיך געפונען אונטערוועגס צו שטעט און שטעט־לעך איבער וועלכע ער האָט זיך אַרומגעשלעפט, נישט צוליב איבערלעכן אומרו, נאָר צוליב זוכן פרנסה; אַרומגעשלעפט זיך אַלס סופלאַר מיט אַ פּראָווינצער טעאַטער־טרופּע, זי באַזאָרגט מיט גייסטיקער שפּיז, געגעבן איר ליטעראַריש־קינסטלערישע אָנווייזונגען, געהאַלטן אין די שטעט און שטעטלעך רעפּעראַטן און פּאַרלעזונגען פון זיינע אייגענע שאַפונגען, אַרויס־געשלאָגן די הוצאות און צוריקגעקומען קיין וואַרשע מיט דעם, מיט וואָס ער איז אַרויסגעפאַרן: מיט זיין פיזישער עמפּינדלעכקייט פאַר אַלע חולאתן, וואָס די וועלט פאַרמאָגט נאָר, און — מיט זיין כראַנישער הויט־קראַנקהייט, צוליב וועלכן ער פלעגט זיך אָפט געפונען אין שפיטעלער פאַר מצורעים און ווענעריש־קראַנקע; אַנגעזען זיך מיט די אויסטער־לישסטע בילדער, אַנגענומען זיך מיט אומאַנגענעמע שפּיטאַל־ריחות, וואָס זענען אַ צייט לאַנג געווען זיין לופט און — דער סטימול פאַר אַ גאַנץ ביכל לידער און אַ בוך דערציילונגען וועגן אַ פיזיש־דעגענעריטער און גאַנגרע־ניזירטער וועלט...

ווי דאָס רוב יידישע שרייבער פון פּוילן, האָט אויך בייניש זילבער־שטיין געשטאַמט פון דער יידישער אַרעמקייט, און סיי אין זיין שאַפן, און סיי אין זיין גאַנצן מהות — געווען איינגעשטעלט פּראָלעטאַריש, סאַציאַ־ליסטיש, אידעאָלאָגיש נאָענט צום „בונד“.

ווען זילבערשטיין האָט מיך אין יאָר 1924, צו מיין אָפּפאַרן קיין

ארץ-ישראל, חבריש און קאלעגיאַל געזעגנט פון דער פועלי-ציון-טריבונע אויף קאַרמעליצקא 23 אין אַרבעטערהיים, האָט ער מיר געוונטשן, איך זאַל זיך מיט אים בקרוב זען צוריק אין וואַרשע...

אַז כ'בין אין יאָר 1929 געקומען אויף אַ באַזוך קיין פּוילן, האָב איך שוין זילבערשטיינען נישט געטראָפן; צוזאַמען מיט זיין פרוי און קינד האָט ער פאַרלאַזט פּוילן און זיך באַזעצט אין בעלגיע, וווּ ער האָט אויך נישט געהאַט קיין לייכט לעבן, זיך געשלאָגן פאַר איבערקומען דעם טאַג, זיך געראַנגלט פאַרן קיום, נאָר געבליבן פּסיכיש גאַנץ, גייסטיק אימפּול-סיוו און שעפּעריש, ווי געווען; מיט אייגענער מי אַרויסגעגעבן און אַליין רעדאַגירט אַ ליטעראַרישע חודש-שריפט „בעלגישע בלעטער“, ביז — די נאַציס האָבן אים צוזאַמען מיט א סך טויזנטער יידן פון בעלגיע — דעפּאַר-טירט און אומגעברענגט.

קלמן ליס

אַ מיטלזווקסיקער, אַ שלאַנקער, מיט אַ לענגלעך גוטמוטיק פנים, מיט אַן אונטערגעשוירענער שוואַרצער פאטלע האַר, וואָס פאַסמעס פון זיי זענען אים אַריבערגעפאַלן איבער די גראַלעך-בלאַלעך שמיכלענדיקע אויגן. און אַ גאַנג האָט קלמן ליס געהאַט, אַזאַ, וואָס מען קאָן אַנרופן: אַ גאַנג אינדערברייט, אַ גאַנג פון אַ מענטש, וואָס איז שטענדיק גרייט מיט עמעצן זיך גוטברודעריש אַרומצוכאַפן, אַ קלאַפֿ-צו־טאַן איבער דער פלייצע און אַ טרייסל-צו־טאַן, ווי מען טרייסלט אַ בוים...

אַזאַ איז קלמן ליס געקומען פון וואַלין קיין וואַרשע. ער האָט זיך באַוווּן אין יידישן ליטעראַטן-פאַריין טלאַמאַצקע 13 — ביים סאַמע אויפֿ-קום פונעם נייעם רענעסאַנס אין דער יידישער ליטעראַטור אין פוילן, עטלעכע יאָר נאָך דער ערשטער וועלט-מלחמה; געווען זענען עס יאָרן פון זוכענישן נאָך נייע פאַרמען, און דער עיקר — נאָך סאַציאַלן פראַלעטאַ-רישן אינהאַלט, וואָס זאַל אַנטשפרעכן די נייע רעוואַלוציאַנערע שטימונג-גען פון די יידישע און אויך נישט יידישע אַרבעטערמאַסן. ראַדיקאַלע אַרבעטער און אינטעליגענץ האָבן שטאַרק געגלויבט, אַז דאָס האַלב-פאַשיסטישע פוילן אין שכנות מיטן ראַטנפאַרבאַנד — שטייט אויף דער שוועל פון אַ סאַציאַלער איבערקערעניש. עס האָט זיך געשטעלט די דילע-מע: פראַלעטאַרישע דיקטאַטור אָדער דעמאָקראַטיע, און אַזוי האָבן אויך די פראַגרעסיווע שרייבער, איבערהויפּט די „יונגע“, וואָס זענען בטבע רעוואַלוציאַנערער פון די עלטערע — גענומען ליידנשאַפטלעך באַהאַנדלען דאָס פראַבלעם פון סאַציאַלער אַריענטאַציע אין דער ליטע-ראַטור; האָבן אַנגעהויבן פאַליטיש זיך איבעראַריענטירן און איבערגרוי-

פירן און צוגרייטן זיך מיט א קלאָרער סאָציאַליסטישער איינשטעלונג — צו אַנטשיידנדיקע טעג...

לכתחילה איז קלמן ליס צוגעשטאַנען צו דער יונגער שרייבער-גרופע אַרום דער בונדישער „פּאָלקסצייטונג“ און „פּאַרויס“. נאָר אין יאָר 1929, אַז איך בין צוריקגעקומען נאָך פינף יאָר נישט זיין אין פּוילן — האָט שוין קלמן ליס אָנגעהערט צו דער עקסטרעם-ראַדיקאַלער אַזוי-גערוּפּענער „רויטער שרייבער-גרופע“ אַרום דער קאָמוניסטישער „טריבונע“.

קלמן ליס האָט נישט איינמאַל געפרווט אויף מיר משפּיע-זיין איך זאָל זיך אָנשליסן אָן דער דאָזיקער גרופע, נאָר — אָן דערפּאָלג. מיין באַדינג איז געווען, אַריינצונעמען מיך אין דער גרופע מיט „מיין פּאַלעסטיניזם“.

אַז איך האָב אין 1932, פאַר מיין אומקערן זיך צוריק קיין ארץ-ישראל, צום צווייטן מאל זיך געזעגנט מיט ליסן, האָט ער מיר, פעסט דריקנדיק די האַנט, בלוז אַ זאָג-געטאָן: זיי מצליח! און — איך האָב באַמערקט ווי אַ שאַטן איז אים פּאַרלאָפּן איבער זיינע, תמיד שמייכלענע דיקע אויגן, ס'איז געווען, ווי אַ שאַטן פון ספּקות בנוגע דער צוקונפט פון פּוילן און, ווי אַ שאַטן פון באַהאַלטענער קנאה צו מיר...

פון אַלע יידישע דיכטער אין פּוילן, איז מיר אין ארץ-ישראל צום מערסטן געקומען אויפן זינען קלמן ליס, מיט וועמען איך בין פּערזענלעך געווען זייער באַפריינדעט. איבערהויפט האָב איך זיך דערמאָנט אָן אים, ווען איך בין געווען מיט האַרץ, אויג און אויער — אַליין מיט דער געריי-ניקטער אין בלוט און שווייס-געהייליקטער, באַנייטער ארץ-ישראלדיקער ערד. פון דער מאַמע-ערד האָט דאָך קלמן ליס פון קינדווייזאָן געזויגן אַלע ריחות, פאַרבן און קלאַנגען פון דער נאַטור און, אַזוי — אויסגע-וואַקסן אַ דיכטער מיט אַ וואַרעמען ברייטן אַטעם פון די „וואַלינער שליאַכן“.

יחיאל לערער

אין יאָר 1924, ווען איך בין נאָך געווען איינער פון י. מ. ווייסנ-
בערגס תלמידים און יונגע חסידים, האָב איך אויף איינעם פון מיינע אָפּטע
באַזוכן ביי אים, געטראָפּן זיצן ביי זיין טיש אַ יונגן העל-בלאָנדן בחור,
וואָס האָט אַ פאַרטראַכטער, אַ פאַרטוענער אין זיך, געקנעטן עפעס מיט
די פינגער און אויפגעהויבן אויף מיר אַ פאַר בלאַע אומעטיק-פאַרחלומטע
אויגן — ווען ווייסנבערג האָט אים מיר פאַרגעשטעלט און אָנגערופן זיין
נאָמען.

געווען איז דער דאָזיקער בחור — יחיאל לערער, אויף וועמען ס'איז
געווען קענטיק, אַז ער האָט ערשט נישט לאַנג אַראָפּגעוואָרפּן פון זיך די
לאַנגע קאַפּאַטע מיטן „יידישן“ היטעלע און אַריין אין די „קורצע“ קליי-
דער, וואָס האָבן ביי קיין אופן נישט באַהאַלטן הינטער זיך דעם וויל-
לערנער און ווילקענער מיט די האַרטע געדיכטע, כמעט ווייסע ברעמען,
וואָס האָבן אים צוגעגעבן חשיבות, ערנסט און עלטערקייט.

— וואָס זאָגט איר עפעס וועגן לערערן? — האָט מיך ווייסנבערג
איינמאַל פּלוצלינג אַ פּרעג-געטאַן.

— וואָס זאָל איך זאָגן? מען קאָן נאָך נישט וויסן — האָב איך גע-
ענטפּערט — וועלנדיק אויסמיידן צו זאָגן מיין מיינונג מיט וועלכער ער
וואָלט, ווי איך האָב שוין אַרויסגעפּילט — נישט מסכים געווען.

— און איך האָלט, אַז ער איז דער יידישער טאַגאַרע — האָט מיר
ווייסנבערג אויף זיין שטייגער, געענטפּערט מיט דער פּולער זיכערקייט
אין דעם, וואָס ער האָט געזאָגט.

האַלטנדיק, אז ווייסנבערג איז די העכסטע אויטאָריטעט, האָב איך

זיך מיט זיין מיינונג שטאַרק גערעכנט, און ס'האַט זיך אין מיר, צום ערשטן מאל דאָן — אויפגעוועקט דאָס, וואָס מען רופט קנאת-סופרים — צום קומענדיקן יידישן טאָגאַרע. נאָר, אַז וויסנבערג האָט מיר אין אַ צייט אַרום, צווישן זיינע אויסגעפונענע טאַלאַנטן, אַנגעוויזן אויף אַ קומענדיקן לערמאַנטאָוו, אויף אַ קומענדיקן פּושקין, און צום סוף — אין אַ פּאַסט-קאַרטל געשריבן צו מיר קיין ארץ-ישראל, אַז ער וויל אַרויסגעבן מיינס אַ בוך לידער, כדי צו שטעלן מיט זיי די שענסטע מצבה דער גאַנצער יידישער דיכטונג — האָב איך זיך באַרויקט און אויפגעהערט מקנא-צור-זיין לערערן...

פון אַלע וויסנבערגס חסידים איז יחיאל לערער, ביז צו די לעצטע טעג פון זיין לעבן, אים געבליבן דער געטרייעסטער תלמיד און חסיד, וועמען וויסנבערג האָט מער פון אַלעמען מקרב-געווען און געוואַרעמט אונטער זיינע פליגל, ווייל לערער איז נישט געווען פון די „ווידערשפעני-קע“, וואָס האָבן זיך איינציקווייז גענומען אַרויסרייסן פון תּחום-זשעלעכאָוו...

יחיאל לערער, וועלכער איז, ווי וויסנבערג, געקומען צו דער ליטעראַטור פון זשעלעכאָוו, איז אין זיין גאַנצן פאַרנעם און באַנעם גע-בליבן אַ זשעלעכאָווער אפילו אין דער גרויסער שטאָט וואַרשע, וווּ דאָס יידישע ליטעראַרישע און קולטורעלע לעבן האָט געקאַכט און געברויזט מיט סאַציאַלע און רעוואָלוציאַנערע מאַדערנע שטרעמונגען און אידייען — בעת אַזעלכע אידיילישע און פאַטריאַרכאַלישע יידישע שטעטלעך ווי זשע-לעכאָוו, זענען ווי אַלטע צעבראַכענע שיפן אונטערגעגאַנגען פאַר די אויגן פון זייערע קליינשטעטלדיקע זינגער און באַזינגער.

אין דער צייט ווען וויסנבערג האָט געפירט זיין באַקאַנטן פאַרבי-סענעם קאַמף מיט דער גאַנצער יידישער שרייבער-משפּחה פון וואַרשע און אויסער וואַרשע, איז דער גורל פון יחיאל לערערן געווען דער זעל-בער, וואָס דער גורל פון עוזר וואַרשאַווסקי, שמעון האַראַנטשיק און אַנדע-רע, וועמען די אָפּיציעלע, די קאַנאַניזירטע שרייבער און קריטיקער האָבן נישט אַבערקענט צוליב דער „זינד“ פון וויסנבערגן, און זיי אויפגעכאַפט, — ווען זיי האָבן זיך אָפּגעזאָגט פון וויסנבערגס אפּוטרופּסות. וואַלט,

למשל, שלום אָש נישט געווען דער ערשטער זיך וואָרעם אָפגערוּפן אויף יחיאל לערערס „מיין היים“ אין וועלכן אָש האָט דערהערט אַ ווייט־ווייטן היימישן אָפהילך פון „אַ שטעטל“ — וואָלטן די יידישע קריטיקער איבער דעם בוך אַריבערגעאַנגען אַזוי אומבאַמערקט, ווי זיי זענען אַריבערגע־גאַנגען איבער זיינע ערשטע צוויי ביכער: „שטורעם און ווינט“ און „שאל און דוד“.

נישט לאַנג פאַרן קריג האָט זיך יחיאל לערער געגרייט צו קומען און באַזעצן זיך אין ארץ־ישׂראל, וווּ ס'געפינט זיך זיינס אַ ברודער. לערער איז צוליב דעם צוועק אַריין אין אַ קיבוץ אין פוילן, וווּ ער האָט, נישט פאַר זיינע כוחות, און שוין נישט פאַר זיינע יאָרן — געוואָלט דורכ־מאַכן די הכשרה; ער האָט זיך אָבער נישט דערוואַרט אויף זיין ריי און איז, נישט צו וויסן וווּ, ווען און ווי אַזוי — אומגעקומען ביי די נאַציס.

דוד פליסקין

אליין, דאכט זיך, פון אוקראינע; געלעבט פופצן יאָר אין לאַנדאָן; אַ צען יאָר אין וואַרשע, און אַן ערך פופצן יאָר אין פאַריז פון וואַנען ער איז פון די נאַציס דעפּאַרטירט־געוואָרן און אומגעקומען — קאָן דוד פליסקין ווערן צוגערעכנט צו דער וואַרשעווער דיכטער־גענעראַציע, וואָס איז אונטערגעוואַקסן מיט העכער אַ פּערטל יאָרהונדערט צוריק.

וואַרשע, וואָס איז אין יענע יאָרן געווען די האַפּענונג און דער חלום פון נישט איין יונגן שרייבער — האָט אין איר ליטעראַרישער אויפֿלעבונג און נישט קליינעם ליטעראַרישן יאָריד — נישט פאַרזען אויך דעם שטילן צניעותדיקן פליסקינען; געגעבן אים די ערשטע אַנרעגונג און די ערשטע טריבונע — די „אַרבעטער צייטונג“, דער אָרגאַן פון די לינקע פּועלי־ציון, אַרום וועלכן עס האָט זיך גרופּירט נישט ווייניק יונגע שרייבער. פון אַלע „יונגע“ איז אין יאָרן — דוד פליסקין געווען דער עלט־סטער, נאָר פּסיכיש — דער יונגסטער מיט זיין סענסיטיווקייט און קינדי־שער קאַפּריזנעקייט.

אַ קליינעוואַקסער, מיט אַ גרויסן שוואַרץ־געקרויזטן קאַפּ מיט טיפע זייטנווינקלען, מיט אַ ברייטבייניק פנים, ברייטלעכע נאָז, גרעבלעכע ליפּן און מיט באַקנבערד — האָט פליסקין געמאַכט דעם איינדרוק פון אַ קליינעם ענגלישן לענדל־לאָרד, כאַטש געווען איז ער פון די פּריסטע יאָרן ביז די לעצטע טעג זיינע — אַן אַרבעטער, אַ שניידער, וואָס האָט שטענדיק געאַרבעט ביי יענעם; נישט געחלומט צו ווערן אַ „מענטש פאַר זיך“, ווייל זיין איינציקער חלום איז געווען: אַ באַפּרייטע מענטשהייט. געווען, הייסט עס, אַ פּראַלעטאַריער, אַן אַרבעטער־דיכטער מיט סאַציאַלע

פאדערונגען, וואָס האָבן זיך בולט געהערט אפילו אין זיינע צאָרטע קינדערלידער פון אַ „קינדערישער מלוכה“.

אגב, האָט ער זיך צו קינדערלידער גענומען נאָך לאַנגע יאָרן שווייגן און נאָך אַ סך צער פון אומפרוכטבאַרקייט. נאָר ווי פון אַ נס, האָט זיך פלוצים געעפנט אין אים אַ נייער שעפּערישער קוואַל, און דווקא — פאַר דער דאַנקבאַרסטער און גאַנגבאַרסטער שאַפונג: פאַר דער קינדער־וועלט, פאַר וועלכער ער האָט זיך מער געאייגנט, ווי פאַר דער וועלט פון דערוואַקסענע.

פליסקין האָט זיך מיט דערוואַקסענע נישט לייכט איינגעלעבט און געהאַט דערפאַר אַן איינאונאַיינציקן חבר, פריינט און באַגלייטער אויף אַלע זיינע היים־וואַנדערונגען — זיין שפּעטערדיקן שוואַגער משה לייב בערנשטיין (עלבע) — אַ מענטש מיט אַ פיין געפיל און מיט אַ קינסטלע־רישן חוש פאַר אַלדאָס שיינס און דערהויבנס. מיט רירנדיקער טריישאַפּט און איבערגעגעבנקייט האָט עלבע געקוקט פליסקינען אין די אויגן; געציי־טערט איבער אים, ווי איבער אַן איגענעם זון; געטראָגן בשותפות דעם גורל פון זיין לעבן, און געטיילט מיט אים דעם זעלבן טראַגישן סוף.

אברהם פאליווא

א מאַגערער, א דאַרער, מיט אַן אַפּגעצויגן געפרוירן פנים, ווי ביי אַ כראַניש-פאַרקילטן, און אַ האַלב-בלינדער און האַלב-טויבער — האָט אין וואַרשעווער יידישן ליטעראַטן-פאַריין זיך באַווזן אַ יונגער בחור, וואָס געשטאַמט האָט ער פון יענדזשעיעוו און געהייסן האָט ער אברהם פאַליווא. נאָך דעם ווי ער האָט אין ליטעראַטן-פאַריין זיך געהאַט שוין איינגעביר-גערט און געוואָרן מיט אַלעמען היימיש — האָב איך זיך דערוויסט פון אים, אַז אין זיין שטעטל יענדזשעיעוו איז ער געווען אַ שניידעריינגל, און אַז איינמאַל האָט מען אים אַרעסטירט אַן אַבסאַלוט אומשולדיקן, אונטער דער באַשולדיקונג אין קאָמוניזם און, ער איז אַפּגעזעסן דריי יאָר צייט; אַרויסגעקומען פון טורמע אַן אינוואַליד, אַ האַלב-טויבער פון די קלעפּ, וואָס ער האָט באַקומען בעתן אויספאַרשן אים, און אַ האַלב-בלינדער — פון זייער אַ סך לייענען און לערנען זיך ביים האַלב-בלינדן ליכט; אין זיין „אוניווערסיטעט“ — די תפיסה — האָט ער זיך באַקענט מיט דער יידישער און מיט דער וועלט-ליטעראַטור און פילאַזאָפיע; באַקענט זיך מיטן „לעבן“ און, גענומען זיך צו דער פען.

אין משך פון די פיר יאָר (פון 1929 ביז 1932), וואָס איך האָב פאַליוואן געזען כמעט שטענדיק אַ הונגעריקן זיך אַרומדרייען אין ליטע-ראַטן-פאַריין — האָט ער זייער ווייניק זיך געדרוקט, נישט געהאַט, פשוט, וווּ זיך צו דרוקן, כאַטש די יידישע פרעסע אין פוילן, איבערהויפט אין וואַרשע — איז געווען אַ רייך-פאַרצווייגטע, אָבער — אַ פאַרמאַכטע פאַר דעם יונגן ליטעראַרישן נאַכוואַקס.

שוין די ערשטע דערציילונגען, וואָס פאַליוואן האָט זיך איינגעגעבן

אפאדורוקן, האבן באוויזן, אז מען האט צו טאן מיט א צוזאגנדיקן אייגנאר־
טיקן אינטעלעקטועלן פראזאיקער, וואס האט זיך פארמאסטן אויף ביא־
גראפישע ראמאנען פונעם לעבן פון די גרעסטע וועלטגייסטער, שרייבער
און קינסטלער, ווי : א ראמאן וועגן לעוו טאלסטאָי, דאָסטאָיעווסקי, ראַמען
ראַלאַן, מיקעל אנדזשעלאַ און אַנדערע; געשריבן עסייען איבער די
גרעסטע פּילאָזאָפּן פון אַלע צייטן, און מיט זיין אויטאָדיאָקטישער קענטע־
ניש פון דייטש — זיך פארמאסטן איבערצוזעצן געטעס „פאוסט“ אויף
יידיש.

ס'איז שווער צו זאגן וואס פאר אן אַרט אין דער ליטעראטור פאלי־
וואַ וואַלט פארנומען ווען ער וואַלט נאָך איצט געלעבט; מעגלעך, אז ער
וואַלט איבערהויפט נישט פארנומען קיין אַרט, וויל, ווי איך האָב שוין
אַמאָל באַמערקט, איז נישט אַלעמאָל גענוג צו האָבן טאַלאַנט — אויב מען
האַט נישט צו דעם־צו דאָס, וואָס פּאַליוואַן האָט אַזוי געפּעלט: אַ ביסל
„מול“...

אברהם פאליוואַ איז אומגעקומען אין אַ תּפּיסה, אין ראַטנפּאַראַבאַנד.

יעקב פרעגער

אין די צוואנציקער און דרייסיקער יארן אין ווארשע, ווען די יידישע ליטעראטור פון נאך דער פּרֿי־תּקופּה, האָט ווידער זיך צעבליט מיט אַ נייעם רענעסאַנס, און דער רוב פון דער נייער יונגער שרייבער־גענעראַציע האָט זיך באַמיט אויך אויסערלעך צו מאַכן אַ רושם, זיך צו חנדלען מיט שקאַצישקייט און עקסטראוואַגאַנץ; מיט פאַרלאָזן זיך לאַנגע האָר, טשופּרינעס, באַקנבערד און בערד; מיט טראַגן שטיוועלעך, גע־קעסטלטע הויזן, פעלערינעס, אַדער סתּם זיין אַפּגעלאָזן און באַהעמיש־צעכראַסטעט, ווי עס פּאַסט פאַר „איבערערדישע“ — אין יענער צייט האָט יעקב פרעגער אינעם ליטעראַרישן יאָרד אויף טלאַמאַצקע 13, אויסגעזען צו זיין פון די נאַרמאַלסטע, פון די גייסטיק געזונטסטע, פון די פאַרק־נעפּלטע אויף אַלע קנעפלעך, אַ פעדאַנטיש־ריינער, אַ שטענדיק יום־טוב־דיק־אַנגעטוענער, ווי אַ סאָלידער „סטאַטעטשנער“ איידעם ביי אַ רייכן שווער אויף קעסט.

באַקענט מיט פרעגערן האָב איך זיך ביים יידישן קינסטלער, דעם מעטאַלאַפּלאַסטיקער און סקולפּטאָר חיים האַנפּט אין אַטוואַצק, וווּ אויך פרעגער האָט געוווינט. פרעגער איז געקומען איינלאָדן האַנפּט צו זיך אין שטוב, וווּ ער וועט פאַר אַ קרייז שרייבער און קינסטלער פאַרלייענען זיינע אַ דראַמע. צוליב דעם וואָס איך בין גראַד געווען האַנפּטס גאַסט אויף עטלעכע טעג, האָט פרעגער איינגעלאָדן אויך מיך און, כּ״בין אויף צומאַרגנס אין אַוונט אַוועק צו אים צוזאַמען מיט האַנפּט.

אויף דער וועראַנדע פון פרעגערס זומערווייניג אין וועלכער ער האָט אויך געוווינט ווינטערצייט, האָב איך שוין געטראַפֿן אַ מנין מענטשן פאַר וועלכע פרעגער האָט מיך פאַרגעשטעלט. איך געדענק שוין נישט

גענוי ווער עס זענען געווען די אַלע, וואָס זענען זיך אין יענעם אַוונט צונויפגעקומען; איך געדענק נאָר, אַז צווישן זיי האָט זיך אויך געפונען מיין ערשטער ליטעראַרישער אפּטרופּוס י. מ. וויסנבערג, דער איבערזעצער פון ניטשעס „עקצע האַמאַ“ — אייבעשיץ, און דער רעזשיסער פון ש. אַנ-סקיס „דיבוק“ — דוד הערמאַן — צוליב וועמען פרעגער האָט אראַנזשירט ביי זיך דעם ליטעראַרישן אַוונט.

יעקב פרעגער, וואָס האָט אין דעם אַוונט ממש געגלאַנצט מיט דער שוואַרצקייט פון זיין זאָרגפעליק-פאַרקעמטן קאַפּ האַר, און מיט זיין יום-טובדיקן שוואַרצן מלבוש — האָט געלייענט (דאַכט זיך, זיין דראַמע „דער נסיון“). דוד הערמאַן האָט זיך מער פון אַלעמען אויפּמערקזאַם צוגעהערט, און פרעגערס פרוי, אַן אַסימילירטע מיט דער פּוילישער שפּראַך און קול-טור — האָט געהאַלטן אין איין דערלאַנגען כיבוד און אין איין ווענדן זיך צו פרעגערן אין דער פּוילישער שפּראַך, וואָס האָט אין דער יידישע-ליטעראַרישער אַטמאָספּער געקלונגען פרעמד און גרינגעצנדיק, און — אַרויסגערוּפּן גרויס פאַרדרוס, ניט נאָר ביי די פאַרזאַמלטע, נאָר, ווי איך האָב באַמערקט — אויך ביי פרעגערן.

ווי איך האָב שפּעטער געהערט פון חיים האַנפּטן, איז נאָך דער דאָזיקער מסיבה ביי פרעגערן אין שטוב, געקומען צו אַ שאַרפּן ווערטער-אויסטויש צווישן פרעגערן און זיין פרוי — פאַר איר רעדן פּויליש אין דער געזעלשאַפּט פון זיינע יידישע קאַלעגן, שרייבער.

אין דער-אַמתן האָט אויך פרעגער, וואָס איז אין זיין שאַפּן געווען שטאַרק פּאַלקסטימלעך-יידיש — גערעדט מיט זיין פרוי און קינד פּויליש, נישט נאָר אין גאַס, נאָר אויך ביי זיך אין שטוב, ווי דאָס האָבן געטאַן אַ סך יידישע שרייבער, וועמענס פרויען ס'האַבן זיך באַמיט איינצופירן ביי זיך „סאַלאַנען“, וואָס פאַרטראַגן „בטבע“ נישט קיין יידיש...

ביי פרעגערן אין שטוב איז מיר אויסגעקומען צו זיין אַ סך מאָל אַבער — נישט גענוג אויף אויסצולערנען זיך ביי אים אַ גוטן פּויליש — כדי צו קאַנען זיך דורכשמועסן אויך מיט זיין פרוי, די דענטיסטיין, וועמען פרעגער האָט פּאַקטיש געהאַט צו פאַרדאַנקען זיין קאַנען רויק אַנגיין מיט זיין ליטעראַרישער אַרבעט אַלס יידישער דראַמאַטורג.

אלעקסאנדער פארבא

אין יענער צייט ווען כ'בין נאך אפיציעל נישט געווען קיין מיטגליד אין דער יידישער ווארשעווער שרייבער-משפחה, און בין א דאנק מיין ערשטן אפטרופוס י. מ. וויסנבערג געווען בלויז אן אפטער יונגער גאסט אינעם ליטערארישן „פארנאס“, טלאמאצקע 13 — אין יענער צייט זענען מיר נאך די יידישע שרייבער געווען אומבאקאנט ; כ'האב נישט געוואסט נאך זייערע אלעמענס נעמען און אויך נישט ווער, ווו און וואס עס שרייבט — פלעג איך זיצן אין ליטעראטן-פאריין און באטראכטן די וואס קומען און גייען, און געווען אפילו נישט ווייניק אנטוישט, וואס נישט אזוי האב איך זיך אמאל פארגעשטעלט דאס אויסזען פון מענטשן פון גייסט — ווי איך האב זיי געזען אין ליטעראטן-פאריין.

עס זענען געווען בלויז יחידים, וועמענס אויסערלעכקייט עס האט אין א געוויסער מאס באפרידיקט מיין פריערדיקע פארשטעלונג וועגן זיי... איינער פון די יחידים, וואס האט מיט זיין באזונדערקייט געצויגן מיין אויפמערקזאמקייט און נייגער איז געווען אלעקסאנדער פארבא. אויך ער, פארבא, האט אין מיינע אויגן נישט אויסגעזען ווי א שרייבער, נאר גיכער, ווי א רוסישער אייביקער סטודענט אן „עקסטערניק“, וואס פלעגט זיך לאזן וואקסן א בארד און לאנגע האר, און איז אין געהיים זיך עוסק-געווען מיט פארטייאישער רעוואלוציאנערער ארבעט. פארבא האט, וואס אן אמת, געהאלטן זיין שווארץ בערדל מיטן שווארצן קאפ האר זארגפעליק אונטערגעשוירן, נאר מיר האט זיך אליך געדאכט, אז עס פעלט אים בלויז די שווארצע, „רובאשקע“ מיטן רויטן גארטל איבער די לענדן — ער זאל אויסזען ווי איינער פון יענע רעוואלוציאנערע ארבעטער-טיפן, וואס מיין

פעטער משה, דער געוועזענער סאציאל-דעמאקראט פלעגט מיט זיי קומען צו מיר אהיים — ווען איך בין נאך געווען א קליין יינגל. ווי נישט יידיש פארבא האט אויסגעזען פאר מיין אויג, אזוי עכט יידיש האט ער אויסגעזען בעת מען האט אים געהערט, כאטש, גערעדט האט ער זייער ווייניק און נישט מיט אלעמען, אבער — זייער ליידנשאפט-לעך, כ'וואלט אפילו געזאגט: מיט יידישעלעכער תקיפות פון א קשי-עורף. אויך צווישן מיר און פארבאן האט זיך קיינמאל נישט פארבונדן קיין שמועס און, מיר זענען בלויז יוצא-געווען מיט זאגן זיך א פריינטלעכן גוט-מארגן אדער גוט-אונט און, געהאט צווישן זיך א שטומע קעגנזייטי-קע סימפאטיע. נאר איין מאל, פאר מיין אפפארן פון פוילן קיין ארץ-ישראל, איז פארבא נישט יוצא-געווען מיט בלויז זאגן מיר גוט-מארגן און ער איז צו מיר צוגעקומען, דערלאנגט מיר א פעסטן דריק די האנט און געזאגט: כ'האב געהערט, אז איר גרייט זיך צו פארן קיין ארץ-ישראל, זייער גוט טוט איר, זייער גוט, הלואי וואלט איך עס געקאנט, נו, זייט מצליח! און — אין זיינע גרויסע טיף-שאטנדיקע אויגן האט ווי א בליץ-געטאן א פארבארגן פייערל...

בעת כ'בין אין יאר 1929 געקומען אויף א באזוך קיין פוילן, האב איך פארבאן, ווי אלע מאל געזען לאנגזאם און מיושבדיק שפרייזן איבערן גרויסן זאל פון ליטעראטן-פאריין, אדער זיצן מיט עמעצן ביי א זייטיק טישל און מיט גרויס אייפער ווארפן געציילטע און אפגעהאקטע זאצן אין וועלכע ס'האט זיך געהערט תרעומות און אנטשלאסנקייט.

ווי כ'האב זיך שפעטער דערוויסט, זענען זיינע כסדרדיקע טענות געווען, ווי פון א סך שרייבער — קעגן דער אינגאראנץ צו אים מצד די געקרוינטע און זעלבסטגעקרוינטע, וואס מיט אומרעכט — מער ווי מיט רעכט — האבן זיי זיך ארויפגערוקט צו דער „מזרח-וואנט“, צום אויבן-אן פון דער יידישער ליטעראטור אין פוילן, פארכאפט, הייסט עס, דעם בעלעמער מיטן עמוד, און געטיילט זיך „עליות“ איינער דעם אנדערן...

פארן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט-מלחמה, איז אלעקסאנדער פארבא פלוצלינג געווארן שטארק רעליגיעז און אנגעשריבן א מיסטיש-פילאזאפיש ווערק, וואס האט נישט דערלעבט צו זען די ליכטיקע שיין.

י. פאפיערניקאוו

ווי מיר האָט איבערגעגעבן אַלעקסאַנדער פאַרבאס זון, דער קונסט-
מאַלער יצחק פאַרבא, וואָס וווינט שוין עטלעכע יאָר אין צפת — איז אויך
דער טויט פון זיין פאָטער געווען מיסטעריעז און נישט אויפגעקלערט:
אין איינער אַ נאַכט איז ער פלוצלינג אַוועקגעפאלן ביי זיך אין דער
וווינונג, און אינדערפרי — אויסגעאַנגען אין שפיטאַל.
געשען איז עס אין וואַרשעווער געטאָ, אין יאָר 1940.

הערש צינאמאן

אין יאר 1927 האָב איך זיך אין אַ קאָפּעהויז אין תל-אביב, צופּע-ליק געטראָפּן מיט אַ בחור, וועלכער איז נאָר-וואָס געהאַט געקומען אין לאַנד-אַריין, געטראָגן נאָך דעם שטאַרק-צעקנייטשטן מלבוש פון דורכגיין דעם קאַראַנטיין, און בכלל — געמאַכט אויף מיר אַן אומעסטעטישן און ווילדן איינדרוק פון אַ „יונג פון די בלאַטעס“. געווען איז ער מיטלווקסיק און ברייטלעך, מיט אַ היפּשן קאָפּ, וואָס איז אים געזעסן טיף צווישן די אַקסלען; געהאַט אַ שטויביקע, צעקאַשמערטע און ערטערוויי, ווי אויסגע-פליקטע טונקעלע פּאַטלע האָר, אַ שטעכיק פּאַרוואַקסן פנים פּוננאַנען עס האָבן אַרויסגעקוקט אַ פּאַר בלאַלעך-וואַסערדיקע לויפיקע כּיטרע אייגע-לעך, ווי ביי אַ פּויער און, באַוועגונגען — אומגעלומפּערטע, בעריש-שווערע.

געהייסן האָט דער דאָזיקער בחור: הערש צינאַמאַן. געשטאַמט האָט ער פון אַ דאָרף הינטער שעדלעץ, פון אַ חסידישן טאַטן, אַן אַרענדאָר, וואָס האָט אויך געהאַט אייגן פעלד, וואַלד, אַ מיל, און אַ סאָד אַרום דער אייגענער נחלה; געווען הייסט עס, אַ ייד אַ גביר, וואָס האָט מיטן זון זיין נעם, מיט הערשלען, געהאַט אַ שלעכט לעבן, אים גערודפּט און געטריבן פון שטוב — פּאַר נישט וועלן זיין אַ „לייט“, פּאַר נישט וועלן צוהעלפּן און יוערן אַ שרייבער אין דער מיל, נאָר — אַ שרייבער אין די „גאַזעטן“.

יא, הערשל צינאַמאַן האָט בעת דער ערשטער באַגעגעניש מיט מיר, מיר מגלה-געווען, אַז ער שרייבט און, אַז ער וואַלט מיר באלד טאַקע געווען עפעס פּאַרגעלייענט, נאָר ער האָט גראַד גאַרנישט ביי זיך, און — צוגעזאַגט, ביי דער צווייטער באַגעגעניש עפעס צו ווייזן — אויב איך וועל גרייט-זיין צו הערן.

בעת דער צווייטער באַגעגעניש מיט אים אינעם זעלבן קאָפּעהויז, האָט דער בחור הערשל צינאַמאַן אַרויסגענומען פון בוזעמקעשענע אַ שטאַרק צעקאַנדערט געל־פאַרפעצט פאַפיר, וואָס ער האָט געפרוּווט אויפן טישל אויסגלייכן עס מיט דער האַנט און, גענומען פאַר מיר לייצען פון אַ צעגאַסן און פאַרקלעקט כתב. וואָס ער האָט מיר געלייענט געדענק איך שוין נישט; איך געדענק נאָר, אַז געווען איז עס אַ מעשהלע, וועגן אַ וואַלד, אַ מעשהלע, וואָס האָט מיך פאַרכאַפט מיט דער רייכער פאַנג־טאַסטישער שיינקייט און מיט צויבערקלאַנגען פון וואַלדמוזיק. לייצעט מיר נאָך עפעס — האָב איך זיך שוין פשוט געבעטן ביי אים, כאַטש לאַנג בעטן זיך ביי אים האָט מען נישט געדאַרפט, און, ער האָט מיר געלייענט איין מעשהלע שענער פון דעם אַנדערן, און ס'איז מיר אַרויפגעקומען אויפן געדאַנק — אַנדערסען.

אין יאָר 1930 האָב איך צינאַמאַנען געטראָפן שוין אין וואַרשע, אין יידישן ליטעראַטן־פאַריין טלאַמאַצקע 13, וווּ פון אַלע פּוילנע שטעט און שטעטלעך האָבן געצויגן יידישע יונגעלייט מיט כתבים, און האָבן ביי די עלטערע שרייבער — געזוכט אַ גוט וואַרט און אַ ביסל דערמוטיקונג. וועגן דער דערמוטיקונג און וואַרעמקייט, וואָס די עלטערע שרייבער האָבן צוגעטיילט די יונגערע, די אַנפאַנגער — וואַלט איך געקאַנט זייער אַ סך דערציילן, ווייל כ'האַב די „וואַרעמקייט“ זייערע, אין משך פון אַ סך יאָרן געפילט אויף דער אייגענער הויט... אין שייכות מיט דער באַציאונג פון די עלטערע שרייבער צו צינאַמאַנען, וויל איך ווי אַן עדות ברענגען בלויז צוויי פאַקטן, וואָס אילוסטרירן בולט די דאָזיקע באַציאונג:

בעת צינאַמאַן איז אין ליטעראַטן־פאַריין איינמאַל צוגעגאַנגען צו אַ טישל ביי וועלכן ס'איז געזעסן אַן אַנגעזעענער יידישער שרייבער און, געבעטן ביי אים אַ פאַר מינוט אויפּמערקזאַמקייט אויף דורכלייצען פאַר אים איינס פון זיינע מעשהלעך, האָט זיך דער שרייבער, ווי פון אַ ביס, אַ הויב־געטאַן פונעם אַרט, און מיט אַ געשריי: זיי לאָזן נישט לעבן, ווי די פליגן! — אַנטלאָפן פון טישל און געלאָזט צינאַמאַנען מיטן מאַנסקריפט אינדערהאַנט.

אַ צווייט מאַל האָב איך צינאַמאַנען געזען צוגיין צו אַ טישל ביי

הערש צינאמאן

וועלכן ס'איז געזעסן א באקאנטער שרייבער, א ציניקער און אן אפלאך-כער, וואָס האָט מיט דער הילף פון אַ הייפל שרייבער און שרייבערלעך, חונפים, — זיך געקרוינט פאַר דעם „חכם“ פון טלאַמאַצקע 13; דער שריי-בער-ציניקער האָט צינאמאַנען יאָ אויסגעהערט, כסדר געשאַקלט, בעת-מעשה, מיטן קאַפּ, אויף יאָ, און צוגעגעבן: זייער גוט! זייער פיין! און ווען צינאמאַן איז אַ צופרידענער אַוועק פון זיין טישל — אויסגעשאַסן מיט געלעכטער און אַ פּרעג-געטאַן ביי די ביזיצנדיקע: וואָס זאָגט איר עפעס צו אַזאָ „פאַרשלעפטער קרענק“?...

אַז כ'האַב די צוויי פאַקטן שפּעטער איבערגעגעבן ווייסנבערגן, וואָס האָט וועגן צינאמאַנען געהאַט די זעלבע מיינונג, וואָס איך — האָט ער מיט כעס אַ זאָג-געטאַן: עס זאָל אויף זיי קומען אַ וויסטע שטשיסקע! וואָס ער האָט געמיינט מיטן וואָרט שטשיסקע — האָב איך אויף קלאָר נישט געוואוסט, נאָר לויטן פייערל, וואָס כ'האַב דערזען אין זיינע מאַנגאַ-לישע אויגן, האָב איך פאַרשטאַנען, אַז געבענטשט האָט ער זיי נישט... פאַר מיין אומקערן זיך פון פּוילן צוריק קיין ארץ-ישראל, האָט זיך אויך צינאמאַן געגרייט אומצוקערן; אומצוקערן זיך נישט אַליין, נאָר מיט אַ גאַנצער קבוצה, וועלכע ער האָט געהאַלטן אין אַרגאַניזירן, ביז — ס'איז אויסגעבראַכן די מלחמה.

וואָס עס איז געוואָרן מיט דער קבוצה, ווער פון איר עס איז אומגע-קומען, ווער זיך געראַטעוועט און אַנגעקומען קיין ארץ-ישראל — איז מיר נישט באַוואוסט. איך ווייס נאָר פון דער טויטן-רשימה פון אומגעקומע-נע יידישע פען-מענטשן פון פּוילן, אַז אומגעקומען איז אויך הערש צינא-מאַן — דער יידישער אַנדערסען, וועמענס ווונדערבאַרע מעשהלעך עס זענען געוואָרן איבערגעריסן — איידער זיי זענען דערגאַנגען צום ברייטן יידישן לייענער-עולם.

יוסף קירמאן

צווישן די נעמען פון יידישע שרייבער, וואָס זענען הינטער די וועגט פון די געטאָס און הינטער די עלעקטריזירטע דראָטן פון די טויט-לאַגען געפאלן, ווי העלדן, אין קאַמף מיט די היטלעריסטישע חיות, — איז אין דער פרעסע עטלעכע מאָל דערמאָנט געוואָרן דער דיכטער יוסף קירמאָן, וועלכער איז לויט באַגלויבטע קוועלן, אומגעקומען בעת דעם אויפשטאַנד אין פּאַניאַטאָוער קאַנצענטראַציע-לאַגער הינטער וואַרשע. פאַר מיר פּערזענלעך איז מיט קירמאָנען אומגעקומען נישט בלויז אַ טאַלאַנטפולער דיכטער, אַ פּען-קאַלעגע, נאָר אַן אינטימער חבר, וועל-כער האָט אין איין צייט מיט מיר, געשטעלט די ערשטע ליטעראַרישע טריט; געקומען מיט מיר פון דער פּריסטער יוגנט פון איין און דער זעל-בער שולע; פון דער גרויסער אַרעמקייט און נויט פון די יידישע פּאַלקס-מאַס; און אין איין צייט מיט מיר — באַקומען איין און די זעלבע פּראַלע-טאַריש-געזעלשאַפטלעכע דערציאונג — אין דער פּאַרטיי לינקע פּועלי ציון אין וואַרשע.

ווי מיט אַ סך יאָרן צוריק אין דער וואַרשעווער אַרבעטערהיים קאַרמעליצקע 23, אָדער אין יידישן ליטעראַטן-פּאַריין טלאָמאַצקע 13 — שטייט ער מיר איצט פאַר די אויגן, אַ „יונג מיט ביינער“ אָדער ווי קיר-מאַן אַליין זאָגט וועגן זיך אין זיינס אַ ליד: „מיט פּעסט-געבויטע גלי-דער“; אַ יונג — אַ שמיד, און פון פאַך אַ... שטעקעלעך-מאַכער — האָט ער שטענדיק געמאַכט דעם איינדרוק, ווי ער וואַלט געזוכט ביי וואָס אויס-צולאָדן זיין נישט פאַרווענדטן כוח, וועגן וועלכן ער האָט זייער אַ סך גערעדט און ווי דעמאָנסטרירט מיט אים — אין אַ גרויסער צאָל לידער.

ווי מיט יאָרן צוריק — זע איך אים איצטער, דעם „יונג“ קירמאן מיט די פעסטע פלייצעס און שטאַרקע הענט, מיט דעם עטוואַס מגושמ־דיקן פנים און געגערישע ליפן; מיטן שוואַרץ־געקרויזטן קאַפּ האָר און טונקל־ברוינע אויגן, וואָס האָבן כמעט שטענדיק געהאַט דעם עקזאַלטירטן גלאַנץ פון דיכטערישער אַנרעגונג און אויפבליץ.

ווי איך געדענק, איז קירמאן אין אַלע צייטן געווען זייער פּראָדוק־טיוו, און לויט ווי מען האָט דערציילט וועגן אים, האָט ער אויך אין די באַדינגונגען פון געטאָ־לעבן אַ סך געשריבן, און בעתן גרייטן זיך צום אויפשטאַנד — באַגראָבן ערגעץ אַלע זיינע שאַפונגען, ווי ער וואָלט זיכער־געווען, אַז ער, אַדער עמעץ פון זיינע מיטקעמפער וועט בלייבן לעבן און — אויפגראָבן זיין גייסיק פאַרמעג.

אין דער גרויסער עפּאָפּעיִע פון יידישן געטאָ־אויפשטאַנד, גבורה און מאַרטיראָלאָגיע — זאָל פאַראייביקט ווערן אויך דער דיכטער יוסף קירמאן.

דוד קעניגסבערג

צו די יעניקע שרייבער-פיזאנאמיעס, וואס קריצן זיך איין אין זכרון, אפילו פון איינמאל זעען זיי — האט געהערט דער דיכטער דוד קעניגסבערג.

ווי מיט דעם רוב יידישע שרייבער פון פוילן — האב איך זיך אויך מיט קעניגסבערגן באקענט אין דער געוועזענער יידיש-גייסטיקער מעטראפאליע אין ווארשע: אין יידישן ליטעראטור-און זשורנאליסטן-פאריין טלאמאצקע 13. איך געדענק שוין נישט ביי וואס פארא געלעגנהייט מיר האבן זיך באקענט, זיך פריינטלעך באגריסט, געדריקט זיך די הענט און — אן עפעס צו רעדן צווישן זיך, זיך אויסצוטוישן מיט א פאר ווערטער — זיך צעגאנגען און געזעצט זיך יעדער ביי א באזונדער טישל. געווען איז עס אין יאר 1930.

נאך דער דאזיקער ערשטער שטומער באגעגעניש, האב איך אין משך פון די צוויי יאר ביז צו מיין אפפארן פון פוילן — געזען קעניגס-בערגן נאך עטלעכע מאל, און דאס — מיט לאנגע הפסקות פון איינמאל צום אנדערן, און יעדעס מאל — מיט דער זעלבער וואכעדיקייט פון זיינע אפגעטראגענע מלבושים, און אין שטיוול, אויף וועלכע עס איז שטענדיק געלעגן דער שטויב פון זיין גאליציש דארף ווו ער האט זיך אפגעגעבן מיט ערדארבעט און דערפאר אויסגעזען שטענדיק מיד, ווי נישט אויס-געשלאפן, געהאט ווי נישט-אויסגעשלאפענע אויגן און א לענגלעך, צע-אקערט, גוטמוטיק און רויק פנים, וואס איז גרייט באהבה אנטקעגן-צו-גיין יעדן שטורעם...

יעדעס מאל, וואס מיר האבן זיך צופעליק באגעגנט, האט מיך

קעניגסבערג באַגריסט מיט אַ לייכטן שאַקל מיטן קאַפּ און מיט אַ שמיכל, ווי צו אַן אַלטן באַקאַנטן מיט וועלכן מען האָט זיך שוין ווי אינגאַנצן אויס- גערעדט, אזוי, אַז ס'איז שוין מער נישט געבליבן, ווי — אַ שמיכל- צוטאָן פון קעגנזייטיקן פאַרשטיין זיך אפילו אויפן ווונק — כאַטש קיין איינמאַל האָט זיך אונדז נישט איינגעגעבן צו פאַרבינדן צווישן זיך דעם קלענסטן שמועס.

קעניגסבערג האָט אויסגעזען צו זיין פון „מיינע מענטשן“, וואָס קוקן אַ סך, הערן אַ סך און שווייגן אַ סך. בלויז איינמאַל איז ער פלוצלינג צוגעקומען צו מיר אין ליטעראַטן-פאַרין, מיך אַפגערופן אַן אַ זייט, ווי מיר צו זאָגן עפעס בסוד, און, פאַרזיכטיק, ווייך, כדי ס'זאָל מיך נישט באַליידיקן — מיך געמאַכט אויפמערקזאַם אויף אַ טעות מיט אַ וואָרט אין מיינס אַ ליד. געהאַנדלט האָט זיך עס וועגן אַ נאַמען פון אַ מינעראַל-שטיין „מאלאַכטי“; קעניגסבערג האָט אויסגעפונען, אַז דער דאָזיקער שטיין פאַסט זיך נישט אַריין אינעם קאַלאַריט פון מיין ליד און, ביי דער געלעגנהייט מיר געשילדערט די פאַרב און די אייגנאַרט פון כל-המינים מינעראַל- שטיינער אין וועלכע ער האָט אַרויסגעוויזן גרויס בקיאות. אַז ער האָט געענדיקט זיין באַמערקונג און די אויפקלערונגען איבער די פאַרשידענע שטיינער, האָט ער מיך, ווי דרך-אגב, פלוצלינג אַ פרעג-געטאָן: איר שרייבט אַמאַל סאַנעטן? אַז כ'האַב געענטפערט: ניין — האָט ער מיר פאַרגעלייגט זיך צו באַקענען מיט זיין בוך „הונדערט סאַנעטן“, וואָס ער אַליין האָט זיי מיר, האָרט פאַר מיין אַפפאַרן קיין ארץ-ישראל, געברענגט צו לייענען.

ווי מיט איין שלונג האָב איך ביי אַ טישל פון וואַרשעווער ליטע- ראַטן-פאַרין דורכגעזיפט קעניגסבערגס „הונדערט סאַנעטן“. עס האָט מיך פאַרכאַפט קעניגסבערגס גייסטיקע קאַנצענטריטקייט, די זעלישע רו זיי- נע, וואָס איז געלעגן אויף אַלע הונדערט לידער פון דער פרעזיזוסטער דיכט-קונסט, און דער עיקר — וואָס פון הינטער די סאַנעטן האָט זיך אַנטפלעקט אַ הויך-עטישע פערזענלעכקייט, אַזאָ דיכטערישע פערזענלעכ- קייט, וואָס שאַפט אַטמאָספערע און איז די ריינע לופט אין אַ שרייבער-און קינסטלער-קאַריפיי.

פנחס קאץ

אין דער געוועזענער רייך־צעצווייגטער יידישער שרייבער־משפחה אין פוילן, האבן אן אנגעזעען און, אפשר, דאס אנגעזעענסטע אַרט אין דער צאָל, — פאַרנומען די פרעסע־מענטשן, די זשורנאַליסטן, פובליציסטן און פעליעטאַניסטן פון אַלע פּאָליטישע ריכטונגען. די פרעסע איז געווען די אַזוי־גערופענע „זיבעטע מלוכה“ אין וועלכער נישט יעדער שרייבער, איבערהויפט פון די יונגע פּראָזאַיקער און דיכטער — האָט געקאָנט אַזוי לייכט אַריינקריגן זיך, און זיי זענען דערפאַר, סיי פּראָפעסיאָנעל און סיי פּערזענלעך — געווען צום ווינציקסטן פאַרבונדן מיט די פרעסע־מענטשן. מיר פּערזענלעך האָט זיך (איך געדענק שוין נישט ווי אַזוי), יאָ איינגעגעבן צו דערווערבן־זיך עטלעכע פּריינט פון צווישן די צייטונג־מענטשן. אַ קעגנזייטיקע פּריינטשאַפט האָט זיך אָבער איינגעשטעלט נאָר צווישן מיר און דעם הומאַריסט פנחס קאָץ, וואָס האָט יאָרן לאַנג געאַרבעט אין וואַרשעווער „מאַמענט“, געהאַט זיין ווינקל פאַר הומאַר, וויץ און סאַטירע און, אין משך פון יאָרן — אַליין אַרויסגעגעבן חודש־בלעטער און יום־טוב־בלעטער, וואָס זענען געווען דער לייכטער אונטערהאַלטונג־שטאַף פאַר יעדער בירגערלעכער און אויך נישט בירגערלעכער יידישער שטוב.

אַז כ׳האַב דאָס ערשטע מאָל געזען פנחס קאָצן און אים נישט גע־קענט, האָט ער אויף מיר געמאַכט דעם איינדרוק פון אַ וואַריטע־אַקטיאָר אָדער קאַנפּעראַנסייער. באַקומען האָב איך דעם דאָזיקן איינדרוק — צוליב זיין לייכטקייט און באַוועגלעכקייט, וואָס איז געלעגן נישט נאָר אין זיינע הענט און פיס, נאָר אויך אין זיין גאַנצער מיטל־וואָקסיקער שלאַנקער

פיגור און, אין זיין לענגלעך, עטוואָס בלאַס און שטענדיק רייך-אַרומראַך זירט פנים, וואָס האָט, קאָן זיין, פון נערוועזיטעט, געצוקט, און געהאַט דעם אויסדרוק פון שפּיל דורך גרימאַסן. (אגב, איז דער באַקאַנטער טלאַנטפּולער אַקטיאָר זישע קאָץ פון געוועזענעם „סקאַלאַ“-טעאַטער אין וואַרשע — געווען אַ ברודער פון פנחס קאָצן. אויך דער שרייבער בענעק פון פאַריז, איז זיינער אַ ברודער).

אַריינגעפירט צו פנחס קאָצן אין שטוב, האָבן מיך צוויי פון זיינע שוועסטער, מיט וועלכע כ'האַב זיך נאָך פריער ערגעץ-וווּ געהאַט באַקענט און באַפריינדעט. אַ האַנק די צוויי שוועסטער זיינע, בין איך געוואָרן אַן אַפטער אַריינגייער צו זייער ברודער פנחס, און איך מוז זאָגן, אַז איך גע-דענק נישט נאָך אַ שטוב אין וואַרשע, וווּ איך זאָל זיך האָבן געפילט אַזוי גוט, ווי אין דער געזעלשאַפט פון פנחס קאָצן מיט זיין זייער פיינער, קלוגער און איידעלער פרוי הענעלע, און אין געזעלשאַפט פון פנחס קאָצס שוועסטער און ברידער, ביי וועמען הומאַר איז געווען אַ „משפּחה-פעלער“. איז מען געזעסן מיט זיי ביים טיש, האָט דער גרעסטער מרה-שחורהניק געמוזט מיטלאַכן פון די וויצן און גלייכווערטלעך, וואָס האָבן זיך עקספּראַמט געשאַטן ביי זיי פון אַלע זייטן און, פול-געמאַכט די שטוב — מיט געזונט און קלוג געלעכטער. דער טאַנגעבער איז, פאַרשטייט זיך, געווען פנחס קאָץ, וועלכער האָט טראָץ דעם, וואָס מיך איז נישט אַזוי לייכט געווען צו מאַכן לאַכן — אַנטדעקט אין מיר אַ ניצוץ פון אַ הומאַ-ריסט...

אומגעריכט האָט פנחס קאָץ אַמאָל אַנטפלעקט פאַר מיר זיינע, באמת, דיכטערישע פעיקייטן אויפן געביט פון קינדערלידער. ער האָט די לידער געשריבן מיט דער זעלבער לייכטקייט, שפּילעוודיקייט און הומאַר, וואָס איז געווען אַזוי כאַראַקטעריסטיש פאַר אים. ער האָט זיך, ווי איך געדענק, געקליבן די קינדערלידער אַרויסצוגעבן אין אַ זאַמלונג. צי זיי זענען-ווען דערשינען — ווייס איך נישט; דאָס מוז אודאי וויסן זיין ברודער בענעק, אָדער זיין געוועזענער שוואַגער, דער פעליעטאַניסט פונעם אַמאָליקן וואַר-שעווער „היינט“ ב. קוטשער.

משה שימעל

אין יאר 1930, באַלד נאָך מיין קומען פון ארץ-ישראל קיין פוילן, האָט מיך ש. ל. שניידערמאַן געפירט באַקענען מיך מיט אַ יונגן, יידיש-פוילישן דיכטער מאָריצי שימעל, וואָס איז געקומען פון זיין געבורט-שטאָט לעמבערג, שטודירן אין וואַרשע, און געוווינט (ווי אַ סך יידישע אַקאַדעמיקער) — אין דער יידישער אַקאַדעמישער היים אין פראַגע. געווען איז שימעל אַ נידעריקער, אַ העלער, מיט בלאַנדע, גלאַטע אַריבערגעוואַרפענע האָר איבער אַ שמאַלן שטערן; געהאַט אַ פאַר אומע-טיק-פאַרטראַכטע בלאַע אויגן, וואָס האָבן געקוקט ווי פאַריסן אַרויף אין די הימלען און צוגעגעבן דעם אינטעליגענטן פאַרצערטלטן פנים זיינעם — ראַמאַנטישע ווייכקייט פון אַ שטענדיק פאַרליבטן. דערהערט אַז איך קום פון ארץ-ישראל — האָט שימעל אויסגע-שטעלט אַ פאַר גרויסע פאַרחידושטע אויגן און אן איבעראַשטער מיך איבערגעפרעגט: וואָס, איר קומט פון פאַלעסטינע?

— ניין — זאָג איך — פון ארץ-ישראל.

— יא, פון ארץ-ישראל — האָט זיך שימעל לאַכנדיק צוריקגע-כאַפט און מיט קינדישער נייגעריקייט מיך גענומען בעטן איך זאָל אים עפעס דערציילן פונעם ארץ-ישראלדיקן לעבן.

— וואָס — זאָג איך — זאָל איך אייך דערציילן? לייענט אַדורך מיין ביכל „אין זוניקן לאַנד“ און איר וועט האָבן דערפון אַ קלאַרער בילד ווי פון מיין דערציילן.

שימעל האָט זיך פאַרויטלט און מיט אַ שמייכל, ווי פאַרשולדיקט

זיך פֿאַרענטפּערט: איך קאָן דאָך אָבער נישט לייענען קיין יידיש, איר הערט דאָך ווי איך רעד...

— גוט — זאָג איך — מאָרגן ברענג איך אייך מיין ביכל און וועל אייך עפּעס לייענען דערפּון.

אויפצומאַרגנס אינאַוונט בין איך געזעסן ביי שימעלן אין זיין צימערל און געלייענט פֿאַר אים מיינע ארץ־ישראל־לידער. איך האָב גע־מווט אָנהייבן פונעם ערשטן ליד און ענדיקן מיטן לעצטן, און טאָמער איז עס נאָך ווייניק געווען — איז ער צו מיר צוגעשטאַנען איך זאָל עפּעס דערציילן פון ארץ־ישראל אַזוינס פון וואָס איך האָב נאָך נישט געשריבן...

די טעמע ארץ־ישראל איז געוואָרן שימעלס הויפּט־געשפּרעך בעת מיין יעדן באַזוך ביי אים, ביז — ער האָט איינמאַל אין אַ שמועס, זיך פּלוצלינג צו מיר געווענדעט ווי צו אַן אייגענעם, בלשון אתה: האָסט מיר געמאַכט פֿאַר אַ ציוניסט, טאָ זאָג זשע מיר אויך ווי אַזוי קומט מען אַהין „אין זוניקן לאַנד“, און וואָס דאַרף איך טאָן דערצו?

— ראשית כל — האָב איך אים געעצהט — דאַרפסטו אויפהערן הייסן מאוריצי און אָנהייבן הייסן משה, ושנית, דאַרפסטו אויפהערן שרייבן גויאיש און אָנהייבן שרייבן יידיש, דאָס איבעריקע וועט שוין קומען שפּעטער...

פון מיין עצה האָט זיך שימעל אַזוי האַרציק צעלאַכט, אַז עס האָט מיך אַזש אָנגעשטעקט און איך האָב מיט אים פּריילעך מיטגעלאַכט.

אין אַ קורצער צייט אַרום האָט מיר שימעל, ביים איבערטעטן די שוועל פון זיין צימער, אַ צעשטראַלטער אַנטקעגנגעטראָגן זיינע ערשטע פיר יידישע געגראַמטע שורות. איך האָב עס אַרטאָגראַפּיש און סטיליסטיש פאַריכט און געגעבן אים עטלעכע אָנווייזונגען אויף ווייטער. כדי מיר צו ווייזן, אַז ער איז נישט אַזאַ „גוי“ ווי איך מיין און, אַז ער האָט אַ שטאַרק יידיש האַרץ — האָט ער מיר פאַרגעלייענט עטלעכע פון זיינע פּוילישע לידער פון וועלכע עס האָט באמת אַרויסגעשלאָגן אַ שטאַרק נאַציאָנאַל־ווייטיקלעכער טאָן פון אַ יידישן דיכטער אין גלות... איינס פונעם דאָזיקן ציקל לידער האָט געהייסן „דער טויט פון יהודה הלוי“.

נישט לאנג נאכן אנשרייבן די ערשטע יידישע שורות, האט שימעל
אפגעדרוקט אין ווארשעווער „היינט“ זיין ערשט יידיש ליד און, נישט
געהייסן מער מאוריצי, נאר — משה.
וואלט שימעל נישט אומגעקומען ביי די נאציס, וואלט אין ישראל
צוגעקומען א קרעפטיקער לירישער דיכטער.

שלמה שיינבערג

איך געדענק נישט גענוי ווי אזוי איך האב זיך דאס ערשטע
מאל געטראפן און באקענט מיט שלמה שיינבערגן. איך געדענק נאר, אז
געווען איז עס אין די ערשטע יארן פון נאך דער ערשטער וועלט־מלחמה.
אין וואַרשע. איך געדענק אויך, אז דער נאָמען שלמה שיינבערג, איז ווי
א סך נעמען פון יידישע שרייבער פון יענער תקופה — געווען פארבונדן
מיטן נאָמען י. מ. וויסנבערג, און אז שיינבערג איז נאך עטלעכע באַגע-
גענישן מיט מיר, געוואָרן צו מיר זייער צוגעלאָזן און מיך פשוט ליב-
באַקומען, ווייל ער האָט שטאַרק ליב־געהאַט וויסנבערגן און, דערפאַר —
אַלע די, וואָס זענען געשטאַנען מיט וויסנבערגן אין באַציאונגען, געווען
זיינע תלמידים, אָדער פאַרערער.

בעת כ'האָב שיינבערגן געהאַט בלויז געזען און אים פערזענלעך
נישט געקענט, האָט ער אויף מיר געמאַכט דעם איינדרוק פון אַ פאַרהא-
וועטן פראַווינציעלן האַנדלסאַגענט און פאַרמיטלער, וואָס האָט זיך
שטענדיק געפונען אויפן וועג פון זיין געבורטשטאָט פולאָוו — קיין וואַרשע
און צוריק. נאר, אז שיינבערג האָט זיך מיט מיר איינמאַל אַוועקגעזעצט
אין אַ ווינקל פון וואַרשעווער ליטעראַטן־פאַרטי און מיר גענומען לייענען
זיינע שאַפונגען, לידער און פּאָעמען פונעם לעבן פון יידן ביי דער ווייסל —
האָב איך אינעם „פילעווער“ געלן יונגמאַן מיטן רויטלעכן פנים מיט
קלייען — דערזען אַ טאַלאַנטפולן פּאַלקסטימלעכן יידישן דיכטער, וואָס
האָט אַ דאַנק זיין דערצויגן־ווערן ביי די ווייסל־ברעגעס, פאַרמאַגט דעם
באַלאַדעסקן טאָן און, דעם ליריזם און ווייכן קאַלאַריט פון אַלע חנען פון
דער פּוילישער ראַמאַנטיק.

אז שיינבערג איז געווען אַ טאלאַנטירטער דיכטער, באַווייזן אויך זיינע איבערזעצונגען פון יעסענינס לידער. איבערזעצונגען, וועלכע איך האָלט פֿאַר די בעסטע, וואָס זענען ביז היינט־צוטאָג געמאַכט־געוואָרן. אַ שאַד, אַ גרויסער שאַד, וואָס שיינבערג האָט זיי נישט אַרויסגעגעבן. ס'איז אויך נישטאָ קיין זאַמלונג פון זיינע אייגענע לידער, וועלכע ער האָט איבערהויפּט זייער ווייניק פֿאַרעפּנטלעכט — מחמת דאָס כּסדר שלאַגן־זיך פֿאַרן טאָג־טעגלעכן קיום, האָט אים פרי אַריינגעצויגן אין ליטעראַטור־מסחר, געמאַכט פון אים אַן אונטערנעמער, אַ פֿאַרלעגער פֿאַר זיינע אייגע־נע אויסגעצייכנטע איבערזעצונגען פון דער רוסישער קלאַסיק.

שיינבערג איז אויך געווען דער פֿאַרלעגער פון מיין בוך אַרץ־ישראל־לידער „גאַלדענע זאַמדן“. אויב איך האָב נישט קיין טעות, האָט ער זיך נאָך „אויף מיין באַרד געלערנט שערן“, דאָס הייסט: זיין אַן אַרויס־געבער פון ביכער; דערפֿאַר, קאָן זיין, איז „גאַלדענע זאַמדן“ אין טעכנישן און עסטעטישן זין — דאָס ערגסטע בוך, וואָס שיינבערג האָט ווען־עס־איז אַרויסגעגעבן.

געזעצט האָט שיינבערג מיין בוך אין זיין אייגענער זעצעריי, וואָס ער האָט געהאַט אין פּולאוו. כדי אַפּצוהיטן מיין בוך, בין איך ספּעציעל אַראַפֿ־געפֿאַרן צו אים אויף אַ לענגערער צייט און זיך אפילו אַריינגעצויגן מיט אַ בעטל אין דער זעצעריי... נאָר — ס'האַט נישט געהאַלפּן. יעדעס מאָל, וואָס כ'האַב אַ קוק־געטאָן אויף אַ קאַרעקטור, איז מיר געוואָרן פינצטער אין די אויגן! נישט געווען אין איר קיין גאַנצער אות, און אַ סך אותיות, דווקא גאַנצע — האָבן פֿאַר קיין אופן נישט געוואָלט זיך באַווייזן אויף די מאַטריצן... שיינבערג האָט זיך דערפון געערגערט נישט ווינציקער פון מיר, נאָר — נישט געקאַנט זיך העלפּן, ווייל די שריפט האָט שוין פון לאַנג געהאַט אַפּגעדינט איר צייט... בלית־ברירה האָבן מיר ביידע שלום־געמאַכט מיטן געדאַנק, אַז דאָס בוך וועט שוין, ווי עס איז, אַרויס, און דער לעזער וועט זיך שוין, ווי עס איז, אַן עצה־געבן...

ווי מיר איז באַקאַנט, האָט שלמה שיינבערג, בעת דער צווייטער וועלט־שחיטה געהאַט אַריבערגעטראָגן זיין זעצעריי אין איינעם פון די

שלמה שיינבערג

פאליעסער וועלדער ווו עס האט געארבעט און געווינט זיין שווער ; ער
איז אבער געווען געצוונגען אויך צו אנטלויפן פון וואלד און „אריבער-
שווארצן“ זיך קיין ראטנפארבאנד ווו ער איז, ווי אַ סך הונדערטער און
טויזנטער — געשטארבן פון טיפוס, אין דער געגנט פון קויבישאוו.

א י נ ה א ל ט :

ה י מ י ש ע

<p>66 . איך חער צ משורר ביי א חזן .</p> <p>70 . דער סעטער משה . . . .</p> <p>73 . אין דערצײל מעשהלעך . . .</p> <p>76 . מיינע קינדער־ליבעס . . . .</p> <p style="padding-left: 2em;">מיין ערשטער ליטעראַרישער</p> <p>81 דורכסאַל</p> <p>85 . מיינע חלומות . . . . .</p> <p>89 . מען זוכט פאַר מיר אַ תכלית .</p> <p>95 . מיין פראַלעטאַרישע שול . . .</p> <p>99 . מיין ערשטער אַרויספאַר . . .</p> <p>109 . ראַמאַנטישע יאָרן . . . . .</p> <p>113 . איך חיל נישט דינען . . . . .</p> <p>119 . צוגעמאַכט אַ אויג... . . . .</p> <p>123 . איך פאַר קיין ארץ־ישׂראל . . .</p> <p>128 . דער סוף פון מיין היים . . . .</p> <p>132 . רעטושן צו מיין אויטאָפּאַרטערעט</p>	<p>11 . . . . . חעגן מיין היים . . . . .</p> <p>13 . . . . . מיין טאַטע דער קצב . . . . .</p> <p>18 . . . . . מיין מאַמע . . . . .</p> <p>22 . . . . . דער מאַמעס געזיין . . . . .</p> <p>24 . . . . . מיין ברודער איטשע . . . . .</p> <p>28 . . . . . כיינע חדר־יאָרן . . . . .</p> <p>31 . . . . . אונדזער קאַץ . . . . .</p> <p>35 . . . . . צוליב אַ קריי... . . . .</p> <p>38 . . . . . האַלצסקלאַדעס . . . . .</p> <p>41 . . . . . דאָס טויטע געסל . . . . .</p> <p>43 . . . . . רחל־לאה די משוגענע . . . . .</p> <p>46 . . . . . מאירל . . . . .</p> <p>49 . . . . . היצעק . . . . .</p> <p>53 . . . . . בלעטלעך חעגן טויט . . . . .</p> <p>56 . . . . . די באַבע מיטן שבת־אויבסט . . .</p> <p>59 . . . . . דער טויט פון מיין מאַמעס מאַמע</p> <p>63 . . . . . מיין זיידנס לעבן און טויט . . .</p>
--	---

נ א ע נ ט ע

<p>170 . אונטער טרעמדן איינפלוס . . .</p> <p>174 . מיין ערשט בוך . . . . .</p> <p>176 . איך קויף מיינע ביכער . . . . .</p> <p>179 . דער טאַטע האָט דאָס האַרט . .</p> <p>183 . אַרום מיין ליד „זאַל זיין“ . . .</p> <p style="padding-left: 2em;">אַ רעדע, האָס כ׳האַב נישט</p> <p>188 . געהאַלטן</p> <p style="padding-left: 2em;">צום אַנדענק נאָך אַ גרויסן</p> <p>193 . קינסטלער</p>	<p>137 . . . . . מיין ערשט ליד . . . . .</p> <p>139 . . . . . מיין ערשטע ליטעראַרישע סביבה</p> <p>142 . . . . . מיט י. מ. הייסנבערג . . . . .</p> <p>146 . . . . . מיט ז. סעגאַלאַוויטש . . . . .</p> <p>149 . . . . . מיין חעג צו אומשטערבלעכקייט</p> <p>152 . . . . . ביט לייב מלאך . . . . .</p> <p>157 . . . . . מיט ש. אַניסקי . . . . .</p> <p>160 . . . . . געזען פּריןץ . . . . .</p> <p>164 . . . . . באַגעגענישן מיט ביאַליקן . . . .</p>
--	---

אומגעקומענע יידישע פען-מענטשן

237	קלמן ליס	203	שמואל יעקב אימבער . . . . .
239	יחיאל לערער	205	אהרן בעקערמאן . . . . .
242	דוד פליסקין	207	ברוך געלמאן . . . . .
244	אברהם פאליחא	209	קאפל דוא . . . . .
246	יעקב פרעגער	213	מאיר דזשאלאחסקי . . . . .
248	אלעקסאנדער פארבא	215	שמחה דאן . . . . .
251	הערש צינאמאן	217	הערש דאנילעוויטש (הערשעלע) . . . . .
254	יוסף קירמאן	222	שמעון האראנטשיק . . . . .
256	דוד קעניגסבערג	225	בער האראחיץ . . . . .
258	בנחס קאץ	227	עוזר ווארשאוסקי . . . . .
260	משה שימעל	231	שמואל חולמאן . . . . .
263	שלמה שיינבערג	233	וואוע חיעווארקע . . . . .
		135	ביניש זילבערשטיין . . . . .

אין פארלאג פרץ-ביבליאטעק זענען ביז איצט דערשינען :

- י. זרבל — בלעטער פון אַ לעבן — 2 בענדער
(דער ערשטער באַנד איז אויספאַרקויפט)
- מענדל מאַן — נאַכט איבער גלושינאַ
- אברהם סוצקעווער — מדבר סיני
- ישראל טאַבאַקמאַן — מיינע איבערלעבונגען
- ש. בערלינסקי — בילדער און דערציילונגען.
- קאַ. צעטניק — דאָס הויז פון די לאַלקעס
- מענדל מאַן — ביי דער ווייסל
- יוסף ראָזן — געקליבענע שריפטן (אין העברעאיש)

